

T. C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

KÂŞİF DİVANI'NIN TENKİTLİ

METNİ VE TAHLİLİ
(Doktora Tezi)

733271

Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Pervin Çapan

Hazırlayan
Ayşe Büyükyıldırım

Bu tez 22/5/1998 tarihinde aşağıda belirtilen jüri tarafından
oybirliği / oyçokluğu ile başarılı/başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Pervin Çapan

Üye
Doç. Dr. Hasan Kavruk

Üye
Prof. Dr. Sabahattin Küçük

Elazığ- 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	X
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ	
I. Kâşif'in Yaşadığı Devir, 17. Yüzyıla Toplu Bir Bakış.....	XV
II. Kâşif'in Hayatı.....	XVIII
III. Edebî Kişiliği.....	XXI
IV. Kâşif Divanı'nda Vezinler.....	XXXI

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂŞİF DİVANI'NIN TAHLİLİ

A. DİN-TASAVVUF

I. DÎNÎ UNSURLAR.....	1
1. Allah.....	1
2. Melekler.....	2
a. Kerrûbiyyûn (Kerrubiyân).....	2
b. Rıdvan.....	2
3. Ayetler.....	3
4. Peygamberler.....	3
a. Hz. Süleyman.....	3
b. Hz. Musa.....	4
c. Hz. Yusuf.....	5
d. Hz. İsa.....	5
e. Hz. Muhammed.....	5
5. Dört Halife.....	7
6. Diğer İtikadî Mefhumlar.....	8
a. Cennet.....	8

b. Mescit.....	9
c. Peri.....	10
d. Dua.....	10
e. Oruç.....	11
f. Bayram, Kurban, Arafat.....	12
7. Küfr.....	13
a. Büt(Sanem).....	13
b. Kilise(Deyr).....	14

II. TASAUVUFÎ TERİMLER

a. Dergah.....	15
b. Melâmet.....	15
c. İstiğna.....	16
d. Kanaat.....	16
e. Kesret.....	17
f. Bezm-i Elest.....	17

B. TOPLUM

I. ŞAHISLAR

1. Tarihi Şahsiyetler

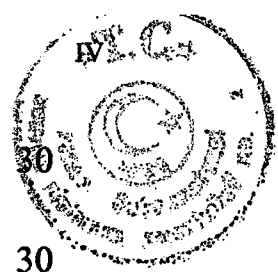
a. Hükümdarlar, Devlet Adamları.....	18
aa. Sultan Mustafa.....	18
bb. Sultan Mehmed.....	19
cc. Yahya Efendi.....	19
dd. Sadık Efendi.....	21
ee. Hasan Paşa.....	22
ff. İsmail Paşa.....	23
gg. Abdi Paşa.....	24
hh. Sadeddin.....	25

b. Osmanlı Sahası Dışındaki Devlet Adamları

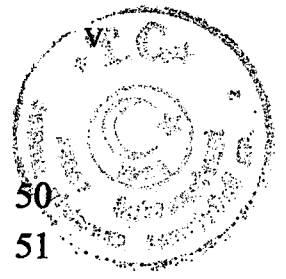
aa. Sencer-Baykara.....	27
bb. Mahmud-Ayaz.....	28

c. Sanatkarlar

aa. Nefî.....	28
bb. Nâbî.....	29
cc. İmâd.....	29

ee. İbn-i Hümâm.....	30
2. Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler	
a. Cemşid.....	30
b. Feridûn.....	32
c. Rüyinten.....	32
d. Dârâ.....	33
e. Dârâb.....	33
f. Sam, Neriman.....	33
g. Rüstem-Behmen.....	34
h. Dahhâk-Gâve.....	35
i. Kahraman.....	35
j. İskender.....	36
k. Gerşasb, Tahmûras.....	36
l. Huşenk.....	37
m. Kistrâ.....	37
n. Âsaf, Hatem, Numân.....	38
3. Hikaye Kahramanları	
a. Leylâ ile Mecnun.....	39
b. Ferhad ile Şirin.....	39
c. Vâmık Azrâ.....	40
4. Diğer Şahsiyetler	
a. Eflatun.....	40
b. Aristo.....	41
c. Hermes.....	42
5. Harfler.....	43
II. YER ADLARI	
1. İstanbul'un Semtleri	
a. Hisar.....	45
b. Göksu.....	46
c. Çırağan.....	46
d. Cendere Boğazı.....	47
2. Mısır.....	48
3. Rum, Osmanlı Mülkü.....	48
4. Erdil.....	49
5. Irak, İran, Turan.....	49
6. Nemçe.....	49
7. Yemen.....	50

III. SOSYAL HAYAT

1. Rezm.....	50
2. Bezm, Sâkî, Kadeh.....	51
3. Musiki.....	53
4. Süslenme.....	53
a. Kıymetli Taşlar ve Madenler.....	54
aa. Altın.....	54
bb. Gümüş.....	54
cc. İnci.....	54
dd. La'l.....	54
ee. Akik.....	55
ff. Yakut.....	56
gg. Zümrüt.....	57
hh. Elmas.....	57
ii. Kömür, Mermer, Çelik.....	57
b. Güzel Kokular	
aa. Anber.....	58
bb. Kâfur.....	59
5. Giyim- Kuşam.....	59
6. Oyunlar	
a. Gy u Çevgân.....	62
b. Satraç.....	62
7. Tabâbetle İlgili Unsurlar.....	63
a. İlaç.....	62
b. Ma'cn.....	63
c. Mummyâ.....	63
8. Sihir- İnanış.....	63
9. Törenler- Kutlamalar.....	65

C. İNSAN

I. SEVGİLİ

1. Sevgili İle İlgili Unsurlar.....	66
a. Saç.....	66
b. Kaş.....	68
c. Boy.....	68
d. Gamze.....	69
e. Yanak, Yüz.....	69

f. Gabgab.....	71
g. Dudak.....	71
h. Kirpik.....	71
i. Hatt.....	72
j. Ben.....	73
k. Alın.....	73
l. Kuy.....	73
m. Bakış.....	74
n. Naz-İşve.....	74
o. Cisim-Beden.....	75

II. ÂŞIK

1. Âşıkla İlgili Maddî Manevî Haller

a. Gönül.....	76
b. Gözyaşı.....	78
c. Cisim-Ten.....	78
d. Ayrılık.....	79
e. Derd, Yara, Gam, Ah.....	80
f. Pervane.....	84

III. RAKİP.....84

D. TABİAT

I. KOZMİK UNSURLAR

1. Yıldızlar

a. Ülker Yıldızı.....	86
b. Gezegenler.....	86
c. Güneş.....	86
d. Ay.....	88
e. Felek.....	88
f. Mehtâb.....	88
g. Berk, Evc, Fark.....	89

II. ZAMAN ZAMANLA İLGİLİ KAVRAMLAR

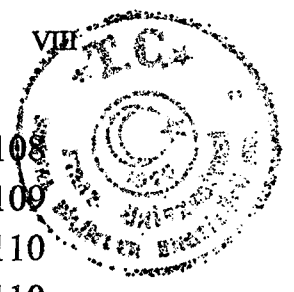
1. Mevsimler

a. Bahar.....	91
b. Yaz.....	91
c. Sonbahar.....	91
d. Kış.....	92

2. Aylar

a. Nisan.....	93
b. Temmuz.....	93
3. Günler	
a. Sabah-Akşam.....	93
b. Gündüz-Gece.....	94
III. DÖRT UNSUR	
1. Su ve İlgili Olanlar.....	95
2. Toprak ve İlgili Unsurlar.....	96
3. Ateş ve İlgili Unsurlar.....	98
4. Hava ve İlgili Unsurlar.....	98
IV. HAYVANLAR	
1. Kuşlar.....	98
a. Murg, Tayr, Tuyûr, Murgân.....	98
b. Bülbül.....	99
c. Şehbâz.....	100
d. Tavus.....	100
e. Tûti.....	100
f. Üveyik Kuşu.....	102
g. Güvercin.....	102
h. Yarasa.....	103
i. Keklik.....	103
j. Kırlangıç.....	104
k. Karga.....	104
l. Sülün.....	104
m. Simurg.....	105
n. Hümâ.....	105
o. Ördek, Akbaba.....	106
2. Dört Ayaklılar.....	106
a. Arslan.....	106
b. Pars.....	106
c. Kaplan.....	106
d. Ahu.....	107
e. Koç.....	107
f. At.....	107
g. Deve.....	108
3. Sürüngenler, Balık ve Böcekler	
a. Sinek.....	108

b. Karınca.....	108
c. Balık.....	109
d. Semender.....	110
e. Ejder.....	110

IV. BİTKİLER

1. Bağ, Çemen, Gülzâr ve İlgili Unsurlar.....	110
a. Bağ	110
b. Çemen.....	111
c. Gülşen, Gülistân, Gülzâr.....	112
2. Ağaçlar.....	113
a. Ağaç, (Eşcâr), Fidân(Nihâl), Gülbün.....	113
b. Servi.....	114
c. Çınar.....	115
d. Söğüt.....	115
e. Mercan.....	115
3. Çiçekler	
A. Çiçek (Şükûfe, Ezhâr).....	116
a. Benefşe, Şebbû, Sünbül.....	116
b. Sûsen, Yasemen, Nilüfer.....	116
c. Nergis.....	118
d. Gül.....	119

VII. MEYVELER

1. Meyve.....	121
2. Kiraz, Hurmâ, Üzüm.....	121
SONUÇ.....	123
BİBLİYOGRAFYA.....	127

İKİNCİ BÖLÜM

Transkripsiyon İşaretleri.....	137
Yazma Nüshaların Tanıtımı.....	138
Metin.....	140
Münacat.....	141
Na't-ı Şerifler.....	142
Mesneviler.....	159

Mesneviler.....	159
Kasideler.....	179
Musammatlar.....	201
Gazeller.....	208
Tarihler.....	262
Rübailer	271
Matlâlar	276
Lugaz.....	279

ÖZET
DOKTORA TEZİ

KÂŞİF DİVANİ'NİN TENKİTLİ METNİ VE TAHLİLİ

AYŞE BÜYÜKYILDIRIM

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

1998, Sayfa XXXI- 280

Bu çalışmada Kâşif Divanı'nın yazma nüshaları temin edilip metin tenkidi tekniklerine uygun olarak karşılaştırılmış, Divan'daki eksik ve yanlışlıklar giderilmek suretiyle eser en doğru şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Gerek şairle ilgili kaynaklardan, gerekse Divanı'nın taranmasından elde edilen bilgilerle, 17. yüzyıl şairi olan Kâşif'in, hayatı, kişiliği, sanatkarlık yönü, ait olduğu dönemdeki edebî yeri ve etki alanı belirlenmiştir. Din, tasavvuf, insan, toplum, tabiat başlıklarından meydana gelen tahlil bölümüyle, aynı zamanda dönemin toplum hayatı da bir çok bakımdan ortaya konmuştur.

Bu çalışmayla kültür mirasımız olan bir eser ve şairi daha değerlendirmeye tabi tutulmak suretiyle gün ışığına çıkarılmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler : 17. Yüzyıl, Kâşif, Divan, Tenkitli Metin, Tahlil.

ÖN SÖZ

17. yüzyıl, Divan şiirinin güzellik ve estetik bakımdan İran şiiriyle boy ölçüştüğü bir dönemdir. Bu yüzyılda İran şairlerine eskisi kadar değer vermeyen şairlerimiz, kendi üsluplarını meydana getirerek, Divan şiirini millileştirme yolunda önemli safhalar kaydetmişlerdi.

Tarihî açıdan ise, Osmanlı Devletinin gerilemeye başladığı, Avrupa'da eski askerî gücünü yitirdiği bir dönemi içine alan bu yüzyılda, devletteki gerilemenin edebiyat ile paralellik arzemediği görülür. Aksine Divan şiiri bu dönemde altın çağını yaşamış, bir çok değerli şair de bu yüzyılda yetişmiştir. Kâşif bu dönemde bir şair ve âlim, hem de hattat olarak, çok yönlü bir sanatkar sıfatıyla dikkati çeker. Elde edilen kaynaklarda sanatıyla ilgili olarak söylenenler ve tezkirelerde okuduğumuz örnek şiirlerindeki söyleyiş güzelliği, duygu yoğunluğu, Kâşif'in diğer şiirlerine de bakılması gerektiği hususunda fikir verdi. Böylelikle araştırma konusu olarak Kâşif Divanı seçilip, Divan'ın İstanbul Kütüphanelerinde mevcut olan üç nüshası tesbit edilerek temin edildi. Araştırmada Kâşif Divanı, en doğru şekliyle ortaya konulmaya çalışıldı. Tahlîli ise kurulan metin üzerinde yapıldı.

Çalışmada öncelikle, edebiyat incelemelerinin ilk basamağı olan sağlam bir metin ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kâşif Divanı, ikisi Topkapı Sarayı Müzesi, diğeri Millet Kütüphanesi olmak üzere üç nüsha üzerine kurulmuştur. Bunların dışında asrın tezkirelerinde yer alan üç nâ-tamam gazel de metne dahil edilmiştir. Bu gazeller metin içinde "Gx" şeklinde gösterilerek, dipnotta şiirin alındığı tezkirenin künyesi belirtilmiştir. Kâşif Divanı'nın tenkitli metnini hazırlarken, yazma nüshalar içinde en hacimli olan Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi Kitaplığı 770 numarada kayıtlı olan Divan esas alınmıştır.

Çalışma iki bölüm halinde düzenlenmiştir. " Kâşif Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlîli " adlı bu çalışmanın Giriş kısmında, Kâşif'in yaşadığı devir olan 17. yüzyılın ikinci yarısı ana hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Bunu takiben Kâşif'in hayatı ve edebî kişiliğiyle ilgili bilgiler gelmektedir. Şairin hayatıyla ilgili kaynakların belirlenip temin edilmesinde samimi bir çaba gösterilmiş, bilgilerin dökümü sırasında onunla ilgili olarak verilen tarihî ve ailevî bilgiler arasındaki tutarlılıklar dikkatle incelenmiştir.

Kaynaklarda, Kâşifle ilgili bilgiler, birbirini teyit eder nitelikte olup, hayatının bütün cephelerini kuşatan teferruata sahip değildir. Buna karşılık onunla ilgili olarak başvuru eserlerde Kâşif'in edebî kişiliğine ışık tutan, Divanı'ndaki şiirleri destekleyici mahiyette, 17. yüzyılın güçlü şairlerinden biri olduğuna dair mesajlar belirlenmiştir. Yine 17. yüzyılda Ârif mahlasıyla şiirler yazan, Abdülbâki Efendi'nin bir takrizi de onun sanatına dair değerlendirmelerde ışık tutmuştur. Ayrıca, Safâyi Tezkiresinde yer alan, Kâşif'in Refdî Divanı'na yazdığı bir takriz, Onun aynı zamanda dönemin, edebî tenkit açısından da saygın şahsiyetlerinden biri olduğuna dair düşüncelerimizi kuvvetlendiren bir diğer husus olmuştur.

Çalışmanın hazırlanmasında doğrudan doğruya yararlanılan, Divan incelemesi sırasında şiirlere nüfuz edebilmek için başvuru kaynaklar Bibliyografya kısmında gösterilmiş, Sonuçta ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Kâşif Divanı'nın Tahlîli adlı Bölüm, Din, Tasavvuf, Toplum, İnsan, Tabiat ve bunların alt başlıklarından meydana gelmektedir. Bu bölümde öncelikle konuyla ilgili beyitler tek tek taranmak suretiyle fişlenmiş, ve konulara göre tasnifi yapılarak açıklanmıştır. Daha sonra beyit içerisindeki anlamı kavramayı kolaylaştırıcı kaynaklara başvurulmuştur.

Divan incelemesi sırasında konuyla ilgili olarak örnek beyitler verilirken mümkün olduğu kadar tekrara düşülmemeye gayret edilmiş, beyitlerde birlikte yer alan iki unsur tek bir başlık altında açıklanmıştır. Tahlil çalışmasında, daha önce yapılmış, Ali Nihat Tarlan'ın Şeyhî Divanı'nı Tetkik, Mehmet Çavuşoğlu'nun, Necati Bey Divanı'nın Tahlîli; Harun Tolasa'nın Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Cemal Kurnaz'ın Hayalî

Bey Divanı'nın Tahlîli, ve Nejat Sefercioğlu'nun Nev'î Divanı'nın Tahlîli adlı çalışmalarından yararlandık ve onların metodlarını kullandık.

Çalışmanın ikinci bölümü Divanın tenkitli bir metnini ortaya koymaya tahsis edilmiştir. Bu bölümde örnek olarak verilen beyitlerin künyeleri hemen altta (G.1/4) şeklinde gösterildi. Burada ilk rakam hazırlanmış olduğumuz tenkitli metinde yer alan şiirin numarasını, ikincisi ise beyitin numarasını göstermektedir. Hazırlanan tenkitli metinde Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil özelliklerine uyulmaya çalışıldı. Metinlerde geçen Farsça türemiş ve birleşik isimlerle sıfatların imlasında Prof. Dr. İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesi esas alınmış, tahlil kısmındaki kelimelerin yazımında ise 1996 tarihli İmlâ Kılavuzundan yararlanılmıştır.

Divandaki şiirlerin sıralamasında klasik Divan tertibine uyuldu. Divan'da mesnevi tarzında yazılmış beş şiir yer alıyordu. Bunlardan Na't-1 şerif türünde olanı, Münacattan sonra, Kaside şeklinde yazılmış Na't-1 Şeriflerle birlikte yer almaktadır. Kaside şeklinde yazılmış iki tarih ise Divan'daki sıralamaya sadık kalınarak "Tarihler" başlığı altında ayrıca yer almıştır.

Muhtelif konularda yazılmış diğer Mesneviler "Mesneviler" başlığı altında verilmiş, gazeller yazılırken orijinal metindeki sıralamaya uyulmuştur. Bu çalışmayla :

Ne dem kim bād-ı āhumdan ceb̄inin ç̄in ç̄in itse
İder baħr-ı melāmet mevce-i mekr ü füsün peydā

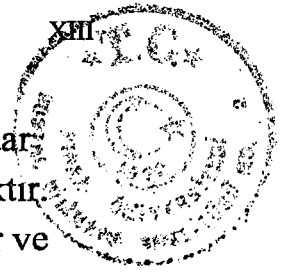
G.1/4

diyerek 17. yüzyılda Divan şiiri sahasında zarif bir şair sıfatıyla ortaya çıkan ve şiirlerini :

Fevc fevc sūtūr-ı eş'ārum
Cümle ebr-i bahār-ı ma'nidür

K.11/3

şeklinde tanımlayarak bu alanda iddialı bir şair olduğunun mesajını veren Kâşif'in eserini edebiyatımıza kazandırmak suretiyle yeni nesillere

ulaştırmak hedeflenmiştir. Bu çalışma, şairi ve şiirlerini olduğu kadar dönemin toplum hayatını da yansıtmaları bakımından yardımcı olacaktır. Böylelikle tarihimizin temel taşlarından bir eser ve şairi daha, kültür ve edebiyat tarihimiz içinde layık olduğu yeri almış olacaktır.

Kaynaklarda Kâşif'in inşâ alanındaki başarısından da söz edilerek, bu alanda 17. yüzyılın nesir üstadları Veysî ve Nergisî'yle mukayese edildiği görülür. Bu, bize Kâşif'in mutlaka bir inşâ eseri olması gerektiği hakkında ipucu verdi. Fakat inşâdaki başarısından söz edilmesine rağmen, Divanı'nın dışında şaire ait olabilecek bir inşâ eserine, adı geçen tezkirelerde ve başka kaynaklarda rastlayamadık.

Bütün gayret, Divan şiirimizi ve Onun 17. yüzyılda yaşamış başarılı bir temsilcisini, bu şiiri okumaya ve anlamaya hevesli olanlara tanıtarak yardımcı olmak içindi. Bu yolda elden gelen ciddiyet ve çaba gösterildiyse de hatalar ve eksikliklerin olması mümkündür.

Çalışmalarım sırasında beni teşvik eden, yönlendiren, karşılaştığım problemlerin çözümünde yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer Hocam Yrd. Doç. Dr. Pervin Çapan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayşe Büyükyıldırım
Elazığ-1998

KISALTMALAR

- a .g .e.: Adı geçen eser
a .e : Aynı eser
a .y : Aynı yer
Ank. : Ankara
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : çeviren
Ef. : Efendi
G. : Gazel
Haz. : Hazırlayan
İst. : İstanbul
K. : Kaside
Ktp. : Kütüphane
Mü : Münacat
Mat : Matlâ
M. : Mesnevî
R. : Rubaî
S. : Sayı
T. : Terkîb-i Bend
TAR.: Tarih
vr. : Varak

H1 : Kâşif Divanı Hazine Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 922/ 3.
Yk. 65-96.

H2 : Kâşif Divanı, Hazine Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 967/ 2.
Yk. 22/67.

RE : Kâşif Divanı. Reşid Ef. (Millet Ktb.) 770.

GİRİŞ

I- KÂŞİF'İN YAŞADIĞI DEVİR, 17. YÜZYIL'A TOPLU BİR BAKIŞ

17. yüzyıl Osmanlı devletinin askerî, siyasî ve sosyal açıdan gerileme dönemine rastlar. Bir önceki yüzyılda başlayan Anadolu'daki Celali İsyanları, halkın bir çok bakımdan güvenliğini tehdit eder hale gelmiş, Osmanlı'nın dirlik ve düzeninin bozulmasında çok büyük rol oynamıştır. Celali İsyanlarının sona erişini takiben bir göç hareketi başlar. ⁽¹⁾ Diğer taraftan bir çok ülkede yenilgiye uğranmış, hakimiyet yavaş yavaş kaybedilmeye başlanmıştır.

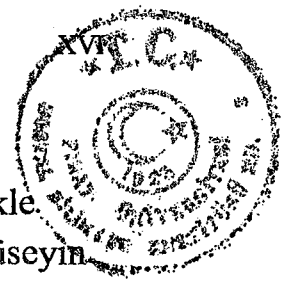
Avusturya seferleri sürüp gitmektedir. Mustafa II'nin cülusunu takip eden günlerde Venedik Donanması mağlup edilmiş, Sakız Adası geri alınmıştır. Bu savaşlar 1699'da imzalanan Karlofça Anlaşması ile sona erer. ⁽²⁾ Bu anlaşma Osmanlı Devleti için bir dönüm noktasıdır. Bu durum, devletin bir çok bakımdan gerilediği ve yaklaşık on yıl süren savaşla Avrupa üzerindeki askerî üstünlüğün bittiği anlamına geliyordu. Uzun süren savaş yılları, Devletin gerek iktisadî, gerekse sosyal yapısı üzerinde yıkıcı bir etki yapmıştı. Sefer masraflarını karşılamak için bir çok yola başvurulmuştu.

Kâşif iç ve dış felaketlerin arka arkasına yaşandığı, sosyal ve askerî açıdan çalkantılı, fakat edebî açıdan son derece parlak böyle bir dönemin şairidir.

IV. Mehmet (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmet (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703) olmak üzere dört padişahın saltanatını görmüştür.

(1) Mustafa Akdağ, Celali İsyanları, (1550-1603), Ank., 1963, s. 250.

(2), İslam Ansiklopedisi. C. V/1, İst.1977, s. 697.

Bu yüzyılda hüküm süren şeyhülislam ve sadrazamların genellikle çoğu olgun, bilgili ve faziletliydi.⁽¹⁾ Halil Paşa, Mustafa Paşa, Hüseyin Paşa, Recep Paşa, Hasan Paşa, İsmail Paşa dönemin sadrazamlarıdır. Divan'da bu sadrazamlardan Hasan Paşa, Abdi Paşa, İsmail Paşa'ya ithafen yazılmış kasideler mevcuttur.

17. yüzyılda bir çok bakımdan yaşanan gerilemeye karşılık, kültür, sanat ve edebiyatın yükselişe devam etmesinde en önemli sebep edebî temelin evvelki asırlarda oldukça sağlam atılmış olmasıdır. Bunun yanı sıra II. Sultan Osman'ın Fârisî , IV. Murat'ın Muradî, Sultan II. Mustafa'nın İkbâlî mahlası ile şiirler söyleyerek hükümdar şairlik geleneğinin devamını sağlamaları, aynı zamanda hattat olmaları ve her türlü sanat dalını teşvik etmeleri gibi sebepler, yüzyılın kültür alanındaki gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.⁽²⁾ Padişah ve sadrazamlardan başka, Divan'da adları geçen ve övülen dönemin Şeyhülislamlarından Yahya Efendi ve Sadık Efendi de aynı zamanda başarılı birer sanat adamıdır.

Kâşif'in Divanı'nda da rastladığımız, daha önceki yüzyılda Zâtî'nin şiirlerinde sıkça kullandığı helva sohbetlerinin bu devirde de devam etmesi, devrin sefahatini tespit etme açısından dikkate değer unsurlardır. Ayrıca, Cendere, Hisar ve Göksu'da yüzyılın mesire ve muaşaka yerleri olarak Divan'da adı geçen muhitlerdir. Belli zamanlarda yapılan şehrayin törenleri ve eğlencelerinin bu yüzyılda da devam edegeldiği görülmektedir.

Diğer yandan, İran'da Câmî ile klasik devir kapanmış, fakat sebki-hindî denilen tarzla yeni bir devir başlamıştı.

(1) Mustafa Nuri Paşa, Netâyicü'l- Vukuat, Sadeleştiren, NeşetÇağatay, C. 1-2, Ank. 1987, s. 314.

(2) Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.III, II. Kısım, - Ank.1954, s.551-57

Feyzî-i Hindî ve Örfî-i Şirazî ile başlayan bu devir , Zuhurî, Tâlib, Sâib, Kelîm gibi güçlü temsilciler yetiştirmişti. Nef'înin kasidelerindeki ifade âhengi ve ihtişamı, 17. yüzyılın en büyük gazel şairlerinden biri olan Şeyhülislam Yahyâ'nın gazellerindeki ince ve zarif söyleyişle şiirimiz bir kat daha gelişir ve güzelleşir.⁽¹⁾

Nailî başta olmak üzere bu asrın bir çok şairi, şiirimizi bir kuyumcu edası ile işlerler.⁽²⁾ Nailî ayrıca, yüzyıl şiirine hakim olan sebk-i Hindî üslubunun da temsilcisi olmuştur.⁽³⁾ Türk edebiyatında şiirini övgü ve yergiye adanmış⁽⁴⁾ kaside üstadı olarak tanınan edebiyatımızın gür sesli şairi Nef'î⁽⁵⁾ dönemin önde gelen sanatkarlarıdır. Aynı asırda Nâbî, şiirde duygu ve hayalden çok tefekküre yer veren hikemî tarzı ile yenilik gösterir. İçerisinde düşüncenin ağırlık kazandığı hikmetli söz söyleme geleneğinin 17. yüzyılda ilk örnekleriyle ortaya çıkmıştır.⁽⁶⁾ Bu asırda eski şiirimiz gerek iç, gerekse dış unsurlarıyla mükemmel örnekler vermiştir.

Şeyhülislam Yahyâ, Riyazî, Şeyhülislam Bahâyî, Cevrî, Fehim, Nedîm-i Kadîm, Neşâtî, Nâilî, Fâsîh, Tıflî, Nef'î, Şehrî, İsmetî, Nâbî, Nef'î, Sükkerî, Mezâkî, Kâmî, Tâlib, Râmî, Mantıkî , Sâbit, yüzyılın başlıca şairleridir.

Divan şiirinin her bakımdan zirvede olduğu bu dönemin bir diğer şairi de Kâşif mahlasıyla şiirler yazan Mehmed Sadeddin Efendi'dir.

-
- (1) Lütü Bayraktutan, Şeyhülislam Yahyâ Divanı'ndan Seçmeler, İst.1990, s. 1
 - (2) Hasibe Mazıoğlu, Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik, Ank. 1992. s. 2.
 - (3) Haluk İpekten, Nailî, Ank. 1986, s.5.
 - (4) İsmail Ünver, " Övgü ve Yergi Şairi Nef'î ", Ölümünün Yüzüncü Yılında Nef'î, Ank.1991, s.45
 - (5) Fatma Tulga Ocak, " Nef'î ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri ", a.g.e 1991, s. 1-17.
 - (6) Mine Mengi, Divan şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ank. 1991, s. VII.

II- KÂŞİF'İN HAYATI

XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Kâşifle ilgili olarak bize, Sâlim, Safâyi, Belig, Vakâyi'ü'l Fuzalâ, Mecelletü'n-Nisâb, Sicill-i Osmânî ve Âdâb-ı Zurafâ kaynaklık ederler.

Tezkirelerin bildirdiğine göre Kâşif Hicri 1076 (1666) yılında İstanbul'da doğmuştur. IV. Mehmet döneminde Nakîbü'l-eşrâf olan Es'ad-zâde Seyyid Mehmed Saîd Efendi'nin oğludur. ⁽¹⁾

Asıl adı, Seyyid Mehmed Sa'düddin Efendi ⁽²⁾ olan Kâşif, Osmanlı Devletinde önemli bir rolü olan Hocasâde ailesine mensuptur. Kâşif'in babası olan Esadzâde Seyyid Mehmed Saîd Efendi, 16. yüzyılın şeyhülislamlarından Tacü't-Tevârih adlı meşhur tarihin sahibi Hoca Sadeddin Efendi'nin oğlu olan Şeyhülislam Esad Efendi'nin oğludur.

Hoca Sadeddin'in torunu olan Mehmed Saîd Efendi, dönemin hatırı sayılır bilginlerinden ilim ve fazilet sahibi bir kişidir. Çocuklarının eğitiminde hem kendisi tesirli olmuş hem de onlara dönemin değerli şahsiyetlerinden dersler aldirmayı ihmal etmemiştir.

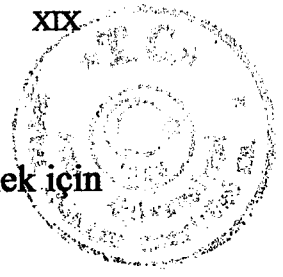
Nakîbü'l-Eşrâflık "Âl-i Nebîden ma'dûd olan zevâdın umûr u hususlarını rü'yete me'mûr olan kimsedir." ⁽³⁾ Kâmus'ta Nakîbü'l-eşrâflık için "Şürefânın umûr u husûsâtını nezârete devletçe memur olan zât" denir ⁽⁴⁾

(1) Salim , Tezkire-i Salim İst. 1315, s. 570

(2) İsmail Belig, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eşâr, Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ank. 1985. S. 440-444

(3) Dr. Hüseyin Tirmizi, Lugat-i Tirmizi, İst.1305. s.881.

(4) Şemseddin Sami, Kâmus-ı Türkî, İst. 1978. S. 1469.

Nakîbü'l-Eşrâflar peygamber soyundan olan kimselerin işlerini görmek için devlet tarafından tayin olunan kişilerdir.⁽¹⁾ Kâşif, Divan'da yer alan babasının vefatına düşürdüğü tarihte, onun ahlaklı ve faziletli bir kişi olduğunu söyler. Kendisine ilk ders de babası tarafından verilen Kâşif, yine onun vesilesiyle değişik hocalardan ilim ve hat dersleri almıştır. Kâşif'in ilme olan sevgisi dolayısıyla hocalarının önünde gece sabaha kadar "şem'-i fûrûzân" gibi hizmet ettiği belirtilmektedir. Bu sevgi ve ilgi, onu ilm-i marifet, ilm-i kitâbet ve hüsn-i hatta parmakla gösterilecek kadar hünerli ve saygın bir şahsiyet haline getirmiştir.⁽²⁾

1093 (1684) tarihinde Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi'den mülâzım olup müderrislik mesleğine girmiştir.⁽³⁾ Bunu takiben, ilk olarak Cafer Paşa medresesinde müderrisliğe başlamıştır. Sırasıyla Mustafa Ağa, Beşiktaş'ta Sinan Paşa, Sahn-ı Semân medreselerinden birinde, Ali Paşayı Cedid, Kadırga Limanındaki Mehmet Paşa ve Sultan üçüncü Murad'ın annesinin Üsküdar'da yaptırdığı Valide Sultan medreselerinde müderrislik yaptıktan sonra, 1111 Rebiyülahirinin on dokuzuncu günü (Şubat-1699) İstanbul'da vefat etmiş, Edirne Kapısı haricinde Emir-i Buhari zaviyesi civarında defn edilmiştir.⁽⁴⁾

Kâşif için Sâlim Tezkiresinde "Maârifte meyl ü maḥabbeti olan bir şâ'ir"⁽⁵⁾ ifadesi kullanılır. Kaynaklarda Kâşif'in sihir hastalığına tutularak gece sabaha kadar dolaştığından ve çok konuşkan biri olduğundan söz edilir. Hatta meclislerde konuşmasıyla meşhurdur.

(1) Ferit Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Lugat, Ank. 1970, s. 959.

(2) Salim, a. g. e. s. 570

(3) Şeyhi Mehmed Efendi, Vakâyi'ü'l- Fuzalâ II- III, Haz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan, İst. 1988. s.158.

(4) a.e., s. 159.

(5) Salim, a.g.e. s. 571

Kâşif'in ilim ve hat sahasındaki ustalığı söylenirken “ hatt-ı ta'likî 'Îmâd-pesend olduğu zâhirdir ”⁽¹⁾ denilerek meşhur safavi hattat İmâd'la mukayese edilir. İnşâda ise 17. yüzyılın nesir üstadları Veysî ve Nergisî ile kıyaslanır.⁽²⁾ Türkçe ve Farsça olmak üzere iki dilde yazılmış Divanı olduğu belirtilir.

Çağdaşları arasında imtiyaz sahibi, irfan ehli, vakur bir kişiliğe sahiptir. Kendisinden “ Mecmû'ül-ma'ârif -i mevîr akrânı beyninde imtiyâzı meşhûr vakurdı. Haşmet-i muhteşem ve şâhib-i azamet fûnûn-ı edebiyede yegâne şi'r ü inşâda müfred-i zamâne ”⁽³⁾ diye söz edilir.

Edebiyat ilminde tek, şiir ve inşada, talik yazıda usta bir şair olduğu söylenen Kâşif'in söz meclisinde kelamının sihiri olduğu da ifade edilir.⁽⁴⁾

(1) Safâyi, Tezkire-i Safâyi, Sül. Ktb.Es'ad Ef. 2548, vr.239b.

(2) a.e, vr. 240a.

(3) Şeyhi Mehmed Efendi, a. g. e., 159.

(4) Safâyi, a.g.e., vr. 239a.

III- EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Kâşif, Divan şiirinin 17. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden biridir. Kâşif'in edebî kişiliğiyle ilgili olarak Sâlim, Safâyî ve Şeyhî Mehmed Efendi teferruatlı bilgi verirler.

Tezkirelerin onun iyi bir âlim, usta bir şair olduğu konusunda birleştikleri görülür. Sâlim Tezkiresinde, Kâşif'ten “ Dağâyık-1 hağâyık söyleyen dimâğı tekellümde bahadır, bir saatte bin söz söylemeye kâdir nâzik şiirleri ve övgüye değer beyânı olan”⁽¹⁾ bir şair olarak söz edilir. Safâyî, onun sözlerini güzel koku ile alakalandırır. Fârisi tekellümüyle Acem zariflerinin ve Arapların kendisine gıpta ettiğini, Arap fesahatı ve Türk dilinde tek olduğunu söyleyerek, bu yönüyle şairi âzad servisine benzetir.⁽²⁾

Tezkirelerden elde ettiğimiz bilgilerin yanı sıra Divanından da onun yüzyılın önemli şairlerinden biri olduğuna dair mesajlar belirledik. Ayrıca Divan'ın H2 nüshasında yer alan Abdülbâkî Efendi'ye ait bir takriz de bize onun sanatına dair tesbit yapabilmemizde dikkate değer bir rehber oldu. Abdülbâkî Efendi 17. Yüzyılda Ārif mahlasıyla şiirler yazan dönemin meşhur şairlerinden biridir. Aynı zamanda Rumeli Kazaskerliği de yapmış, ünlü bir hattattır.⁽³⁾

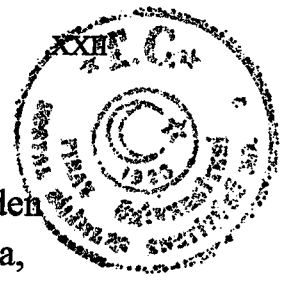
Ādâb-ı Zurafâ'nın Vâkîf maddesinde , Vâkîf'in, aynı zamanda amcası olan Kâşif ve Abdülbâkî Efendi'yi örnek aldığı yazılıdır. Râmiz, bu iki şahsiyet için“ şi'r ve inşâ hanedânının yegânesidir”⁽⁴⁾ tabirini kullanır. Diğer kaynaklarda olduğu gibi, o da talik yazıda usta olduklarını belirtir.

(1) Sâlim ,a.g.e. , s. 571.

(2) Safâyî Tezkiresi, a.g.e. vr. 240a.

(3) Râmiz ve Ādâb-ı Zurafâsı, Haz. Sadık Erdem, Ank. 1994,s. 279-280

(4) a .e. s. 280.

Âdâb-ı Zurafâ'da yer alan ve Vehbi Efendi'nin Vekâletnamesi'nden alınan şu beyit Kâşif'in, devrinde önemli bir şair olmasının yanı sıra, sanat vadisinde kendisinden etkilenildiğini ifade etmesi bakımından da dikkat çekicidir.

Mezâyâ-yı kelâma Kâşif-âsâ Vâkıf olmuşdur
'Aceb mi Fâ'iz olsa hâ'iz-i taḥsîn-i Hâkânî⁽¹⁾

Abdûlbâki Efendi'nin takrizinde, Kâşif için tezkirelerde de söylenen övgüleri destekler ve güçlendirir mahiyette ifadeler vardır. Onun söz işiyle uğraştığı, nazım sanatını iyi bildiği, sözleri nadir olan, sanatlı söz söylediği, fazilet ve irfan ehlerinden Divan sahibi bir şair olduğu ifade edilir.⁽²⁾

Kâşif'in, geleneğe uyarak Refdî Divanı'nın zahrine yazmış olduğu takriz onun, devrinde, edebî kritiğinden faydalanılan, görüşlerine değer verilen, dikkate değer bir şahsiyet olduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir.⁽³⁾ Safâyi, Tezkiresi'nin Refdî maddesinde, bu takrizden " Kâşif Efendi'nin çekide-i kalem-i anberîn-raḳâmı " diye söz eder.⁽⁴⁾

Türkçe Divanını ortaya koyarak şiirlerini incelediğimizde sanatıyla ilgili olarak kaynaklarda söylenenlere katıldığımızı belirtmeliyiz. Şiirleri Kâşif'in şiir gücünü, söz söylemedeki ustalığını, tekniğe hakimiyetini, ifade rahatlığını göstermektedir.

(1) Râmiz, a.g.e., s.280

(2) Kâşif, Divan, Hazine Ktb. No.922/3, vr. 1b.

(3) Safâyi Tezkiresi, Süleymaniye Ktb. Esad Ef. 2549. 104a.

(4) Râmiz, a. g. e, s. 280

Şair Divanına, sözlerini nurlandırması ve onları sırlar hazinesinin kapılarını açan bir anahtar eylemesi için Allah'a yalvararak başlar. Allah'tan dil papağanını hoş sözlü yapmasını ister.(MÜ.1-2)

Bir şiirinde kendisini övmenin marazî yaratılışından kaynaklanmadığını, bunun kaside sonunda bir gelenek olduğunu belirterek tevazu göstermesine rağmen, şiiri söz konusu olunca bir çok teşbih unsuruyla onu övmeye koyulur.

Bu sözler marazî ṭab'um degül lîk iftiḥâr itmek
Ḳasîde âhirinde 'âdet olmuş bir temâşâdur
K.15/ 31

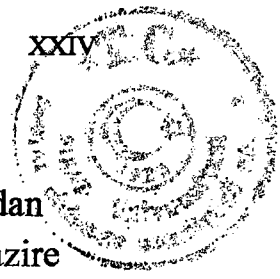
Şiirlerinin bir "şekeristân-ı nezâket" olarak ifade edildiği bir beyitte kalem de tûtîye benzetilir :

Nola destümde gūyâ olsa her dem tûtî-i ḥâmem
Sütür-ı nazm-ı pāküm şekeristân-ı nezâketdür
K.14/18

Kâşif bir başka beytinde de Nef'î'nin fahriyelerini hatırlatan bir üslupla çalışma ve gayret kafilesinin padişahı benim diyerek, evc-i âlâyı şöhretiyle doldurduğunu söyler. O, yaratılışıyla bütün Irak, İran ve Turan ülkesini büyülemiştir.

Benem ol ḥüsrev-i mevkib-nümâ-yı sa'y-ı gūşiş kim
Pür itdüm şıyt u ṭabl u âteşümden evc-i â'lâyı
TAR.1/35

Muşahḥar itdi yekser Rüstem-i zür-âver-i ṭab'um
'İrâk-ı 'ilm ü İrân -ı ḥaṭ u Tūrân-ı inşâyı
TAR. 1/36

Kâşif, Divanında dönemin şöhretli sanatkarlarını hatırlar. Bunlardan biri de Nâbî'dir. Bir beytinde sözlerinin ancak Nâbî'nin üslubuna nazire olabileceğini belirtir. Çünkü onun sözleri de Nâbî gibi hikmet peçesini açmaktadır. (bkz. Nâbî)

Kâşif'in şiirlerinde Nâbî'den başka, Nâilî'den, Zâtî'den, Fuzulî ve Bâkî'den izler görülür.

Gazellerinin ilki olan "peydâ" redifli şiiri Nailî'nin aynı redifle söylenmiş şiirine naziredir. Nâilî 17. yüzyılın önde gelen şairlerinden biridir. 1666 yılında vefat etmiştir. Kâşif'in doğum yılı Nâilî'nin vefatına rastlar. Dolayısıyla şairin, Nâilî'den etkilendiğini söylemek mümkündür. Nailî'nin adı geçen redifle meşhur şiirinde söylediği, " Bu dünya baştanbaşa dert ve gam sıra dağlarıyla doludur. Üstelik her arzu kazmacısı da yeni bir Bisütun dağı meydana getirir." ⁽¹⁾ ifadesine karşılık o aynı redifli gazelinde :

Ben ol Ferhâd-ı 'aşkam tîşe-i âhum gubâr eyler
Ser-i âhumda olsa nice yüz biñ bî-sütûn peydâ
G.1/2

şeklinde benzer söyleyişlere yer verir.

Onu, tûtî gibi söyleten, sevgilinin güzel yüzünün feyzidir. Mana hançerinin, düşmanlarını utançla yaraladığını söyleyerek söz vadisinde kendisini çekemeyenler olduğunu da belirtir :

Düşmenüm şerha-nâk-i haclet iden
Hançer-i âbdâr-ı ma'nîdür
G.10/4

(1) Haluk İpekten, Nailî, Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler, Ank. 1986. s. 42.

İŖi mana nağmelemek olan kalemi, aynı zamanda mana bahçesinin blbldr:

Kalemm nağmekr-1 ma'ndr
Bülbül-i sebzzr-1 ma'ndr

G.11/1

İki baŖlı kalemi mana dağının ejderini avlayan bir kuŖtur.

Aynı beyitte zlf- mana, gönül- kuŖ benzerliği söz konusu edilir:

Dil ki zülfin hayl ider KŖif
Murđ-1 ejder-Ŗikr-1 ma'ndr

G.10 /5

KŖif'in Ŗiirinde sevgili ve muhabbetle ilgili yaraların, gamın, ayrılığın dıŖındaki olaylardan kaynaklanan bir derde tesadüf edilmez.

Ŗair rubailerinde, farklı olarak dünyayı hiçe sayan "Zahm-1 sitem-i zamndan b-haber" bir rind olarak karŖımıza çıkar. Sevgi gğnde dolaŖan bir seyyre, rız Ŗarabıyla mest biridir.

Biz neŖve-tb-1 mihriyle cilvegerüz
Eflk-1 mağabbet içre seyyrelerz
Mest-i piyle-i rızdan Ŗimdi
Zahm-1 sitem-i zamndan b-haberz

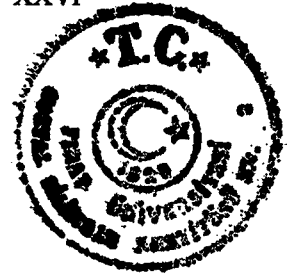
R./5

emeni süsleyen ırmağın safveti, Ŗaire nazmını hatırlatır :

Safvet-i cy-1 emen-pry gördüm KŖif
B-tekellf nazm-1 hŖter geldi ol dem htır

G.48/7

Ŗiirinin güzelliği, Ŗirinliđi sevgiliyi anlatması sebebiyledir. Beyitte tt-ayna kıssası da hatırlatılarak sevgili bir ayna olarak dŖnlr.

Nola şîrîn ise güftâr-ı Kâşif tûti-i tab'ın
O şüh-1 nevresüñ mir'at-1 hüsni tâze-gû eyler
G.15/ 5

Nazmını bir nihalistana benzeten şair, orada ham meyvaya rastlanmayacağını söyleyerek yaratıcı, istidatlı bir sanatkar olduğunu da belirtir.

'Acebdür bār-1 hām olmaz nihalistân-1 nazmumda
Bu hâşşiyet meger kim feyz-i hurşid-i fetânetdür
K.14/16

Zarafet sahibidir. Şiirinde bayağlık ifade eden beyite tesadüf edilmez. Zarafetin aya teşbih edildiği beyitte ayın tesiriyle şiir de renkli çiçeklere benzemiştir. Ayla söz konusu edilen sevgilidir.

Riyâz-1 şi'rümüñ rengin olur ezhârı elbette
Bu hâlet gâlibâ te'sîr-i mehtâb-1 zerâfetdür
K.14/17

Şiirini genellikle nağme ile birlikte değerlendiren Kâşif bir beyitte de kendisini mızмара benzetir.

Ben ol sebbâk-1 mızmâr-1 kemâlem ğıbta-i zâtum
Dil-i akrân u emsâlde zahm-1 bî-mudârâdur
K.15/28

Derin hayal sahibi bir şairdir. Bu sebeple kendisi için “ mana denizinin dalgıcı ” ifadesini kullanır. Bu ifadeye bakarak şairin her anlamda olmasa da Sebki-Hindî üslubundan da etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu tarzın büyük ustası Nailî'nin de aynı yüzyılda yaşamış olması ve etkilerinin devam etmesi sebebiyle bu gayet tabiidir. Nitekim

yukarıda sözünü ettiğimiz peydâ redifli gazel de bu şekilde ortaya çıkmıştır. Divanının ilk gazeli de budur.

‘Aceb mi dürrile memlû ise cîb ü girîbânı
Ki ğavvâş-ı hayâlüm gavtakâr-ı baħr-ı ma‘nâdur
K.15/29

Bir başka beyitte hikmetli sözler söylediğine temas eder. Divan’da şiiirlerin hikmetle alakalandırılışı üç beyitte söz konusu edilir.(bkz. Nabi, Sencer)

Kâşif’in şiiiri ve manayla ilgili ifadelerinde onun ilhamını mahlasından alan söyleyişleri dikkat çekicidir. Daha önce ifade ettiğimiz, mana denizinin dalgıcı oluşu, hikmetin peçesini açması, şiiirinin sırlar ihtiva etmesi, sırla dolu hazinenin kapısının anahtarı eylemesi için Allah’a yakarışı şeklindeki söyleyişleri bunlardan birkaçıdır.

Divan şiiiri geleneğine uyarak hat ve hançer derdinden şevk duyduğunu ifade eder. Sevgiliden gelecek dertleri zevk edinme geleneği en bariz ve estetik biçimini Fuzulî’de bulmuş, diğer şairlerde de bu anlayış sürüp gitmişti. Kâşif de bu anlayışın, Divan şiiirindeki takipçilerindedir.

Şiiirindeki mana unsurlarını sonuç bölümünde detaylı olarak değerlendireceğimizden, tekrara düşmemek için burada kısaca temas etmeyi uygun gördük.

Divan’da ayrıca 19. yüzyılda Ziya Paşa’nın Terkib-i Bendinde rastladığımız dünyayı kan dolu bir çeşmeye benzetme şeklindeki dünya görüşüne⁽¹⁾ tesadüf edilir. Burada, sevgiliyle birlikte düşünülen felek zehir dolu bir kaseye benzetilir:

(1) Önder Göçgün, Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiiirleri, Ank.1987. s. 210

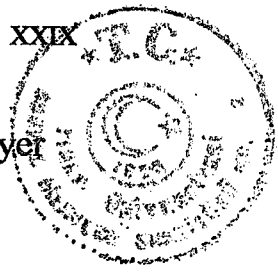
Kām-h^vāh-ı çarh-ı bî-inşāf olan āşüfte-dil
Kāse-i zehr-ābdan hāşiyet ümmîdindedür
G.13/2

Yarasanın gözünün ışıhta görememesi sebebiyle düşmanlarını yarabaya benzetir.(bkz. Yarasa) Şiirlerinde genel olarak sade ve anlaşılır olan Kâşif zaman zaman deyimleri de kullanır. Divan'da tesbit edebildiğimiz bu türden ifadeler şunlardır:

çin çin öt- G.1/4 ,
başı çatla- Mat.4,
kâr et- G.5/4
dilde söylen- G.47
heves eyle- G.14/2
insafsız felek G.13/2
çâk çâk eyle-
rağbet kalmamak G. 48/2
hatıra gel- G. 48
imdat it- G. 49/5
boynu bağlı kul Mat. /6

Kâşif Divanı'nda yer alan şiirlerin çoğunluğu zengin ve tam kafiyelidir. Redifleri, ek, kelime veya kelime grupları şeklinde seçilmiştir.Ustaca seçilmiş bu rediflerden bazıları şöyledir: Peydâ, bana, şeb, sohbet-i halvâ, ba'is, manende-i hurşid, ma'nîdür, dag-ber-dildür, ümmîdindedür, lâzumdur, âlûdedür, lâle-i gül-rengümüz, meftûniyuz, nergis, tebhâle-i la'lün, pençe-i cânân, geldi ol dem hâtıra, her katresi...

Şiirlerinden Kâşif'in bir tarikat ehli olup olmadığı konusunda kanaat sahibi olmamız mümkün olamadı. Yalnız, Na't-ı şeriflerinde Kâşif'in İslami akidelere bağlı bir şair olduğunu görürüz. O, inançlı bir mümin olarak bütün kusurlarına rağmen Peygamberin dergahından lutuf ve ihsan ümid eder.

Kâşif'in memduh övgüsünde geleneğe uyduğu görülür. Divan'da yer alan kasidelerinde dönemin sadrazam ve şeyhülislamı medh edilir. Onları İran tarihinden ve Şehnâmeden kahramanlarla karşılaştırarak memduhunun üstünlüğünü ortaya koyar. Şair, kasidelerinin nesib bölümlerinde tabiat tasvirlerine yer verir. Divan'daki ilk kaside bir Temmûziyye'dir. Burada temmuz değişik unsurlarla işlenir. (bkz. Temmuz) İkinci kaside de âh çeşitli benzetmeler içerisinde söz konusu edilir. (bkz. Derd, Yara, Gam, Ah) Üç numaralı kaside ise bir Nevrûziyyedir. (bkz. Bahar) Şair bir diğer kasidesinde de kışı tasvir eder. Bu şitâiyyede mevsim ve tabiat çeşitli teşbihlerle anlatılır. (bkz. Kış) Divan'da bir de bahariyye mevcuttur. (bkz. Bahar)

Kasidelerinin biri dışında hepsinin nesib bölümleri vardır. Yalnız birinde doğrudan doğruya medhiyeye girilir. Bu kasidelerden üçü bir Na't-ı Şerif'tir. Diğerleri ise, dönemin şeyhülislamı Sâdık Efendi'ye (bkz. Sadık Efendi), vezir-i âzâm Hasan Paşa'ya (bkz. Hasan Paşa), İsmail Paşa'ya (bkz. İsmail Paşa), Abdi Paşa'ya (bkz. Abdi Paşa), ve şeyhülislam Yahyâ Efendi'ye (bkz. Yahya Efendi) ithafen yazılmıştır.

Gazelleri genellikle âşikânedir. Bu konunun dışında olanları şehrâyin törenlerini (G. 30), Hisar semtini (G. 22), helva sohbetlerini (G.4), şairin sanatını (G.11) muhtevîdir. Diğerleri âşık ve sevgili etrafında yazılmıştır. Bu gazelerde tasavvufî aşka rastlanmaz. Divan'da söz konusu edilen aşk, somut bir sevgiliye duyulan aşktır. Gazeller yazılırken harf sırası gözetilmiştir. Genellikle 5 beyitlik olan gazellerinin yanında çok az da olsa yedi beyitten ibaret olanları da vardır. Gazellerindeki dilin diğer şekillere göre daha sade olduğu dikkati çeker. Divan nüshalarından elde edilen Gazel sayısı 53'tür. Divan'da ayrıca Nemçe'nin Fethi, Müfti Sadık Efendi, Kâşif'in babası ve Beşiktaş'ta Yapılmış Bir Odacık için yazılmış tarihler mevcuttur.

Kâşif, manaya olduğu gibi şekle de hakim bir şair olarak karşımıza çıkar. Vezni kullanmada da başarılı olan şairin şiirinde imalenin dışında aruz hatasına pek az rastlanır. Dili, zaman zaman ağırlaşmasına karşılık genellikle sadedir. Şiirinde âhengi yok edecek, yada kulağa hoş gelmeyecek seslere rastlayamadık. Bu da Kâşif'in kelime seçimindeki titizliğinin tabii bir sonucudur. Şairin, gazellerinde ve rubaîlerinde

sadeleşen dili kaside ve mesnevilerde ağırlaşır. Divan'da bazan bir mısralık zincirleme tamlamalara rastlanır.

Nazik ve zarif dilli bir şair olan Kâşif'in genç yaşta vefatına rağmen, kısa ömrüne sığdırdığı şiirleriyle, 17. yüzyılın diğer şairleri yanında haklı bir şöhreti olması gerektiğine inanıyoruz.

KÂŞİF DİVANI'NDA VEZİNLER

Kâşif, vezne hakim bir şairdir. Şiirlerinde Rubaî vezinleri hariç 15 farklı şiir kalıbı kullanır. Bu kalıpların kullanım yoğunluğuna göre dağılımları şöyledir :

1. Hezec Bahri

Mefâ'îlün / Mefâ 'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

Bu vezin yirmi yedi gazel, altı kaside ve bir tarih olmak üzere toplam otuz dört şiirde kullanılmıştır. Gazeller: G./1, G./3, G./4, G./5, G./ 6, G./7, G./8, G./10, G./11, G./12, G./15, G./16, G./17, G./ 21, G./25, G./ 26, G./31, G./32, G./35, G./36, G./39, G./44, G./45, G./47, G./ 49, G./50 ile G./53 Kasideler : K./3, K./5, K./13, K./14, K./15, K./16 Tarih : TAR./1

Me'ülü / Mefâ'îlü / Me fâ'îlü / Fâ'îlün

G./4 , G./23

Mef 'ü lü / Mefâ'îlün / Fe'ülün

T./17

Me'ülü / Mefâ'îlü / Me fâ'îlü / Fa'ülün

G/23 ; MAT./2

2. Remel Bahri

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

G./48, G./52, G./13, G./2, G./20, G./28, G./30, G./31, G./34, G./38, G./43, G./41 ;TAR./2 ; MAT./4

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

G./46 G./51 ; MAT./ 5 MAT./6 ; TAR/4

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂŞİF DİVANI'NIN TAHLİLİ

A. DİN-TASAVVUF

I. DİNÎ UNSURLAR

1. Allah

Kâşif Divanı'nda Allah ile ilgili olarak şairin samimi yalvarışlarını içine alan rubaî şeklinde iki münacat mevcuttur. Kâşif bu manzumelerde, sözlerini nurlandırması, beyitlerini sırlar hazinesinin kapısına anahtar yapması için Allah'a yalvarır:

Her beytümi na't-ı server-i 'âlemde

Miftâh-ı der-i hazine-i esrâr it

MÜ. 2/2

Bu iki münacatın dışında bazı mesnevi ve kasidelerde de münferit olarak Allah'tan bahsedilir.

Allah; Rahmân, Hak Taâla, Mevlâ, Cenâb-ı Mu'în, Cenâb-ı Rahîm, Cenâb-ı Metîn, Rabb-ı Rahîm, Hudâ gibi ifadeler içinde yer alır.

Ne hikmetdür ki her vâdide bî-mânend-i bî-hemtâ

Meger kim tab'-ı pâki mazhar-ı esrâr-ı Mevlâdur

K.15/13

Şem'-i devletlerin Cenâb-ı Metîn

İde dâ'im medâr-ı maḥfil-i dîn

M.9/10

Divan'da Allah, İslamî düşünceye uygun olarak işlenmiştir. Beyitlerde daha çok Allah'ın kullarına olan rahm ediciliği ve yardımını işlenir. Allah adı en fazla kasidelerin dua beyitlerinde geçer. Şair burada memduhunun ve ülkesinin huzuru, rahatının devamlılığı için Allah'a yalvarır.

Ḥaḳ Ta‘ālā vücūdını her dem
Şadr-ı ‘izzetde eyleye eslem
M.10/28

2. Melekler

a. Kerrûbiyyûn (Kerrûbiyân)

Kerrûbiyyûn dört büyük meleğe (Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil) verilen addır. Bunlara Hamâle-i arş da denilir.⁽¹⁾

Kâşif Divânı’nda Kerrûbiyyûn, âşığın ahı dolayısıyla bir beyitte geçer. Burada, âh kıvılcımı Kerrûbiyyûn meclisinin mumu olarak tasavvur edilmiştir :

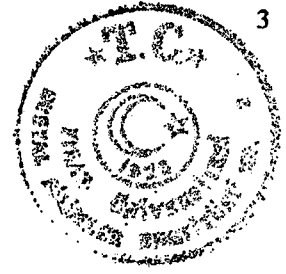
Âh eyledükçe her şerer-i şu‘le-bârumuz
Tâbende şem‘-i meclis-i kerrûbiyân olur
K.4/7

b. Rıdvân

Rıdvân, cennetin kapıcısı olan meleğin adıdır. Bir beyitte, Firdevs-i Rıdvân şeklinde cennet yerine kullanılır. Şair, şefâatten nasibini alarak ümmetle birlikte cenneti mekân edinmek istediğini söyler :

Olup sîr-âb-güster âb-ı hayvân-ı şefâ‘atden
Gürûh-ı ümmetüñle cây idem Firdevs-i Rıdvânı
K.3/31

(1) İskender Pala , Ansiklopedik Divan Şiri Sözlüğü, C.I-II, Ank. 1990, s. 291.

3. Ayetler

Gül-i gülzâr-ı ev-ednâ⁽¹⁾ hezâr-ı ravza-i İsrâ⁽²⁾
Müşerref-geşte-i bāg-ı cinân-ı bezm-i Sübhânî
K.5/15

4. Peygamberler

a. Hz. Süleyman

Hz. Davud'un oğlu olan Süleyman, babası gibi hem padişah hem de Peygamberdir.⁽³⁾ Hz. Süleyman beyitlerde doğrudan doğruya olarak kendisiyle ilgili münasebetler içinde yer almaz, ancak benzetme unsuru olarak işlenir.

Bir beyitte Süleyman'ın tacı, memduhun tacı için benzetme unsuru olmuştur. Şair, kasidenin medhiye bölümünde memduhunu överken, ondan " cihani süsleyen Süleymân " diye söz eder.

Şeh-i hürşid-efser dâver-i dâna-yı dânişver
Ferîdün-ı kerem-âver Süleymân-ı cihân-pîrâ
K.13/28

Sadık Efendi için yazılan tarihte onun benzetilene olur ve kemal-i Süleyman şeklinde zikir edilir.

Süleymân-ı kemâlûñ maḥv idüp ihbâr-ı Huşengi
Unutdurmaḡda Afrîdün-ı ḡadrûñ ferr-i Dârâyı
TAR.1/23

(1) "O derece ki Peygambere iki yay arası kadar, yahut daha az kaldı." Neem Suresi,3.ayet. Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli, Ahmet Davutoğlu, İst. 1988,s. 527.

(2) İsrâ Suresi, a.e., s.283.

(3) İskender Pala, a.g.e, s. 447-448

b. Hz. Musa

Yusuf Peygamber'den sonra dağılan İsrailoğullarını Tevrat'ın hükümlerine uymaya çağırış⁽¹⁾, edebiyatımızda bir çok mucizesiyle işlenen bir peygamberdir.

Hz. Musa bir beyitte Allah'ın Tur'da tecelli ediş i ve Kelîm sıfatı münasebetiyle yer alır. Aynı beyitte Hz. Musa'nın sihirbazlıkla suçlanarak Firavun tarafından küçük düşürülmek istenmesi olayına da telmihte bulunulmuştur. Bu mucize şöyle gerçekleşmiştir:

Firavun'un sihirbazları ellerindeki ipleri yere bırakır. Her ip bir yılan olup harekete geçer. Hz. Musa da esasını yere bırakır. Asa da yedi başlı ejder olup yılanları yutar. Böylece sihirbazlar Musa Peygambere iman ederler.⁽²⁾ Aynı beyitte Kâşif, kendisini aşk tûrunun kelimi olarak tanıtır. Onun ah kıvılcımları da feleğin sihir dolu hilelerini yok etmek için memur ateş saçan bir ejderdir :

Kelîm-i Tûr-ı 'aşkam def'-i mekr-i sâhir-i çarha
Şerâr-âlüd-ı âhum ejder-i âteş-feşânumdur

K.9/2

c. Hz. Yusuf

Yakup Peygamber'in on iki oğlundan biridir. Kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Mısır'a sultan oluş u, Züleyhayla olan kıssası Kur'an'da yer alır ve ahsenü'l-kasâs, kıssaların en güzeli olarak değerlendirilir.⁽³⁾ Yusuf, Divan'da, yüzünün güzelliğ i , Mısırda yaş aması, Züleyha ve Nil sebebiyle anılır, sevgili için benzetme unsuru olur. Sevgilinin Yusuf bakış lı ve Yusuf iş veli olduğu söylenir.

(1) İskender Pala, a. g.e., s.363-364

(2) Ahmet Talay Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ank. 1993,

(3) Kur'an12/3, Ahmed Davudoğlu, Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli, İst.1988,s.236

Sevgili işve şehrinin Yusuf'u olarak tasvir edilir. Âşığın gözyaşını Nil misali akıtan da aynı sevgilidir.

Ey Nîl-mişâl iden sirişküm
Vey Yūsuf-ı Mısr-ı'ışvekârı
K.56/10

Bir beyitte Züleyha ile olan kıssası hatırlatılır. Mağrip sultanının kızı olan Züleyha, Yusuf'u rüyasında görerek âşık olur. Sevgisine karşılık bulamayınca Yusuf'a iftira ederek onu zindan'a attırır.⁽¹⁾

Âh eyledükçe silsile-i şu'lemüz bizüm
Zerrin-bend-ı pây-ı Züleyhâ-yı cân olur
K.4/18

d. Hz.İsa (Mesih)

Hz. İsa bir beyitte, nefesi ile hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi dolayısıyla memduh için benzetme unsuru olarak yer almıştır. İhsanı ile kemal ehlini ihya eden memduh Hz. İsa'ya teşbih edilir.

Kemâlât-ehlini tâ şöyle ihyâ itdi ihsânũ
Ki nâsa eyledi tezkîr-i i'câz-ı Mesîhâyı
TAR.1/13

e. Hz. Muhammed

(1) Agah Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İst.1980, s.115.

Kâşif Divanı'nda Hz. Muhammed'in övgüsüne hasır edilmiş biri otuz dört beyitlik mesnevi ve diğerleri kaside şeklinde olmak üzere dört Na't-ı şerif mevcuttur. Na't, Divan şiirinde Hz. Muhammed'i öven şiirlerdir. Divan şairlerini Na't yazmaya sevkeden sebeplerin başında, Hz. Muhammed'e muhabbet ve hürmet duygularının ifade edilmesi, ayrıca şefaât talebi gibi sebepler mevcuttur.⁽¹⁾

Divan'da bu anlayışa uygun olarak yer alan Hz. Muhammed; Resûl-i Kerîm, Resûlu'llâh, şeh-i taht-ı risâlet, Mustafâ, hıdiv-i milket-i rahmet, kalem-perver-i ümmet, midhat-ı resûl-i Hudâ, Ahmed-i Muhtâr gibi ifadeler içinde ele alınır.

Hıdiv-i milket-i rahmet kalem-rev-perver-i ümmet
Şeh-i taht-ı risâlet 'âlemin şâh-ı cihânbanı
K.5/13

O, rahmet mülkünün padişahı, risâlet tahtının ve cihan bekçisinin şahıdır. İnsanların en fâzılı, âlemin dermanı, muhterem bir sevgilidir. Cömertlik mülkünün en büyük sultanıdır. Sırlar bahçesinin bülbülü, gül bahçesinin gülüdür. Müslümanların doğru yolu bulmaları, Hz. Muhammed'in şeriat meş'alesinin lutuf elini göstermesiyle mümkün olmuştur. Hz. Muhammed'in şefaâtli eli, isyan ehlinin kalbinin pashı aynasını parlatmıştır. İnsanoğlu cahiliyetin karanlığından da, onun lutuf elinin, iman mumunu aydınlatmasıyla kurtulmuştur.

Ne kâbildi halâs olmak zalâm-ı câhiliyyetden
Fürûzân itmeseydi dest-i lufti şem'î i'mânı
K.5/20

Habîb-i muhterem dermân-ı 'âlem efdal-i âdem
Mekârim mülkinüñ edhem mürüvvetkâr-ı şultânı
K.5/14

(1) Emine Yeniterzi, Türk Edebiyatında Na'tlar, Ank,1993,s. XXII

Habîb-i Hâzret-i Haqq Ahmed-i Muhtâr kim oldur
Şefâ'at mülkünün 'âdil mekârimkâr-ı sultânı
K.1/8

O bir nûr-ı haqîqatdür ki olmuşken cihân târik
Fürûzân eyledi kandîl-i zulmet-hîz-î'mânı
K.1/13

Hz. Muhammed'in şefâati, âb-ı hayvâna benzetilir, parmaklarından su akması hadisesine telmihte bulunulur: Hz. Muhammed bir gün ashâbı ile beraber hudeybiye mevkiine gelir. Orada su olmadığı haber verilir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, yanındaki sudan abdest alır, parmaklarından çeşme gibi su akmaya başlar.⁽¹⁾

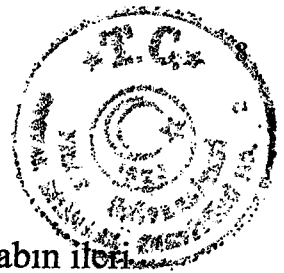
O sihr-i muğcerâtuñ selsebîl-i bâğ-ı huld-âsâ
Benân-ı pâki icrâ eyledi âb-ı firâvânı
K.5/18

Bir başka beyitte de Hz. Muhammed'in, pişmiş kuzuyla konuşması mucizesine telmih olunur: Bir yahudi kadın, Peygamberi zehirlemek için yemeğe davet eder ve kuzu eti ikram eder. Ancak Hz. Muhammed ağzına bir lokma aldıktan sonra, etin zehirli olduğunu söyler ve ashâbı yemez. Bu, na'tlarda pişmiş kuzunun onunla konuşması şeklinde ele alınmıştır.⁽²⁾

5. Dört Halife

(1) Agah Sırrı Levend, a.g.e., s.135

(2) Emine Yeniterzi, a.g.e.,s. 100

Şair bir beyitte “çehar- yâr” dan söz eder. Çehar-yâr-ı güzün ashabin ileri gelenlerinden olan dört halifeye verilen isimdir.

Na‘t-ı Şerîf içinde yer alan bir beyitte, Hz. Muhammed’in ehl-i beytine de Âl-i pâk ifadesiyle atıfta bulunulur. Peygamberin âl-i paki zirve olarak tasavvur edilir. "Cihanın tavanı" ifadesiyle yüceleştirilir. Bu zirveye güneş şeklindeki şemse motifi yerleştirilmiştir. Şemse, işlemeli veya oymalı, güneş şeklinde resim. Daha çok yazma eserlerin başına konulan bir resimdir. ⁽¹⁾

Soñra çihâr-yârına hem âl-i pâkine
Tâ sekl-i şems şemse-i saķf-ı cihân olur
K.4/43

Ehl-i beytten Hz. Ali’ye bir beyitte Zülfekâr(zülfikâr) dolayısıyla telmihte bulunulur. Zülfekâr, Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali’ye hediye edilen kılıçtır. Hz. Muhammed Ali’ye bir gün "Ben öldükten sonra Zülfekârı kimseye çekme" diye vasiyet etmiş, o da Zülfekârı Necef deryasına atmıştır. Sonra eline bir ağaç parçası alarak harplerde bu ağacı kullanmıştır. Bu olaya bir beyitte atıfta bulunulur. Beyitte aynı zamanda kalem-kılıç münasebetine de yer verilir.

O ki destinde zü'lfekâr-ı kalem
Eyledi nahl-ı bîd-i cehli kalem
M.7/8

6. Diğer İtikadî Mefhumlar

a. Cennet (Behişt)

(1) Şemseddin Sami, Kâmus-ı Türki, İst. 1978, s. 780 .

Cennet, Allah'ın mahşerden sonra Müslümanların girmesi için vadettiği ebedî sevinç yeridir. Kâşif Divanı'nda sekiz cennetten adı söylenenler Firdevs-i Â'lâ ve Me'vâ'dır. Cennet ve cennetle ilgili kavramlar çevre tasvirlerinde teşbih unsuru olarak yer alırlar. Şair Cendere tasvirinde, Cendere'nin suyunu cennetin kevserine, toprağını ise saf anbere benzetir:

Ābı m̄ānend-i kevser-i cennet
H̄āki hem-zād-ı 'anber-i s̄āra
K.16/2

Bütün güzelliği ve ihtişamıyla feyz bahşeden bahar mevsimi de şaire Firdevs-i â'lâyı hatırlatır ve bu güzelliği yarattığı için Allah'a hamd eder:

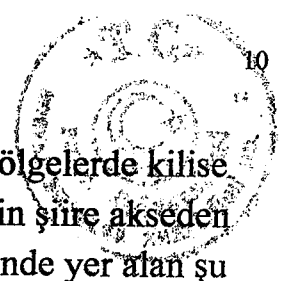
Bi-h̄amdî'l-lah yine faşl-ı bahār-ı feyz-bahşādur
Yine sahn-ı çemen m̄ānende-i Firdevs-i Ā'lādur
K.15/1

Divan'da cennetle ilgili olarak Rıdvan'dan da bahsedilir.(bkz. Rıdvan)

b. Mescit

Mescit bir beyitte kilise ile birlikte söz konusu edilir. Kötülüklerle dolu sine kilisesinin memduhun âlemi süslemesiyle birlikte mescide dönüştüğü söylenir. Beyitte, şer sözünün kilise ile birlikte anılması, bu sözün küfr ve iman noksanlığı anlamlarını düşündürmektedir.

Ser-ā-pā mescid-i zühd oldı deyr-i s̄ine-i eşrār
H̄ıdiv-i re'fetüñ ızhār idelden 'ālem-ārāyı
K.1/22

Bu beyitte yer alan söyleyiş, Osmanlı döneminde fethedilen bölgelerde kilise çanları yerine ezan okutturma geleneğini de hatırlatır. Bu geleneğin şıire akseden en güzel beyitlerinden biri de Baki'nin meşhur Kanuni Mersiyesi'nde yer alan şu beytidir :

Alduñ hezâr bütke^{de}yi mescit eyledüñ
Nâkūs yirlerinde okuttuñ ezanları ⁽¹⁾

c. Perî

Cinlerin dişilerine verilen addır.Gözle görülmezler.Fakat çok güzel olduklarına inanılır. Ancak büyü ile ortaya çıkarlar. Bazı insanları kendilerine âşık etmeleri, bir görünüp bir kaybolmaları gibi özellikleriyle sevgili için teşbih unsuru olurlar.

Hayâlini o perînüñ dil-i perîşâne
Hemîşe gösteren âyîne-i maħabbet imiş
G. 37/2

d. Dua

Dua, Kasidelerin dua bölümlerinde, mesnevilerde duaya yönelmek isteği ile olarak zikredilir.

Dua gam çekenleri Allah'a yaklaştıır ve kul için Allah'a ulaşmanın en kısa yoludur.

Yeter tekşir Kâşif rāh-peymā-yı du'ā ol kim
Du'ā-yı ğam-keşān ekser qarīn-i isticābetdür
K.14/19

Gayri Kāşif merāma cezm idelüm
Kıble-gāh-ı du'āya 'azm idelüm
M. 9 /63

(1) Baki Divanı, Haz. Sabahattin Küçük, Ank. 1994, s. 79.

Kâşifâ gel du‘â-nisâr olalum
Sâlik-i rāh-ı ihtişâr olalum
M.7/29

Fikrin gelin süsleyiciye, mananın kıza benzetildiği bir beyitte dua da mücevher olarak düşünülmüştür. Şair, fikrin gelin süsleyicisinden, mana kızını, dua incileriyle süslemesini ister. Beyitte bir İslami geleneğe, gelinlerin dua ile götürülüşüne de telmih olunur.

Yeter taṭvīl demdür eylesün meşşâta-i fikrũñ
Du‘â gevherlerin zīb-âver-i dūşize-i ma‘nâ
K.13/46

e. Oruç (Rûze)

Ramazan ayı içinde hilâlin görünmesiyle başlayıp tekrar kaybolup görünmesine kadar süren otuz günlük süre içinde oruç tutulur.

Divan şiirinde sevgiliden ayrı kalmak da bir nevi oruçtur. Kâşif Divanı’nda da bu geleneğe uyulur. Sevgilinin kaşları bir bayram hilali gibi düşünülür. Hilal görüldüğü zaman bayram başlamaktadır. Ayrılık orucu da sevgilinin hilal kaşının görünmesiyle bir bayram sevincine dönüşür.

Oruç, aynı zamanda tutanları mahmurlaştırır, sersem eder. Bayram hilalinin görünmesi bu mahmurluğu da ortadan kaldırır, cihanı neşeyle doldurur:

Cihân lebriz-i şādî oldı gūyâ kim hilâl-i ‘îd
Humâr-âlūdegân-ı rûzeye bir cām-ı enverdür
K.17/2

f. Bayram, Kurban, Arafat

Divan’da, cihanın bayramla birlikte beliren güzelliğine ve neşesine telmih olunur.

İhtiyar felek, bayramın gelişiyle birlikte, güneş ışığından bir elbise giymiştir.
Beyitte Kurban Bayramının en büyük bayram olduğuna da işaret edilir.

Cihān tā şöyle revnaq-tāb-ı zīb-i 'īd-i ekberdür
Ki tāb-ı mihr ile pīr-i felek der-cāme-i zerdür

K.17/1

Hilal-îd, eski hayatımızda, takvimdeki aybaşının, ayın görünmesiyle bilinmesi, dolayısıyla oruç ayının ve bayramların, hilalin görüldüğü zaman başlaması geleneğinden dolaydır. Bu sebeple sevgilinin hilal kaşlarının görünmesi âşığın bayramının başlaması demektir.⁽¹⁾

“Hilāl-i 'īd” redifli bir gazelde de, bayramın arzu ve heves ehlinin gönlünü neşelendirdiğinden söz edilerek, bayram hilali, şekli dolayısıyla felek bezmindeki çenge teşbih edilir. Bu hâliyle âşıkların gönlünü neşelendirmektedir. Ehl-i hevâ ile âşıklar kastedilir. Bayram hilali varken güneşin aydınlatmamasına şaşmamalıdır.

Şevk-ı derūn-ı ehl-i hevādur hilāl-i 'īd
Bezm-i felekde çeng-i dü-tādur hilāl-i 'īd
G.9/1

Olmazsa kim fūrūğ 'aceb mi çerāğ-ı mihr
Mikrās-ı nīm-tāb-ı fezādur hilāl-i 'īd
G.9/2

Hilalin görünmesi âşıklara safa verirken, sevgilinin kaşlarına fitneyi hatırlatmaktadır.

Uşşāk-ı bī-dilāna şafā virdi gūyiya
Ebrū-yı yāre fitne-nümādur hilāl-i 'īd
G. 9/3

Arafat, Mekke'de bir dağın adıdır. Hac töreninde bütün hacılar bu dağa çıkarlar. Hac mevsiminde Hacıların Arafat'a çıktıkları gün kurban kesilir. Bayram da aynı gün sabah namazı ile başlar. ⁽¹⁾

Âşığı öldürücü etkisi dolayısıyla sevgilinin bulunduğu yer de bir Arafat olarak düşünülmüştür. Gönülün de koç olarak ifade edildiği beyitte, bu gönül koçu sevgilinin Arafatında kurban edilmek istenir :

'Azm-i 'Arafât-ı taraf-ı cânân idelüm
Kebş-i dil-i zârı anda kurbân idelüm

R. 9/2

Gamze de âşık üzerindeki etkisinden dolayı yaralayıcı ve öldürücü bir hançer özelliğine sahiptir. Sevgilinin kan dökücü bakış hançerini gören âşığın gönlü, kurban bayramında bismil-gahta kesilmeyi bekleyen kurbanla benzetilir. Bakış hançerdir, iltifatı ise âşığı öldürmesidir. Bu hayale, kurbanla Allah'ın rızasını kazanma ve kurban kesmenin kulun Allah'a yaklaşması için bir araç olma ⁽²⁾ gibi özellikleri imkan sağlamıştır. Bakış hançeriyle gönlünü kurban eden âşık da bu yolla sevgiliye yakınlaşacaktır :

Gönül hem-hâlet-i kurbân-ı bismil-gâh-ı 'îd oldı
O şūhuñ hançer-i hūn-rizini gördükde yanında

G. 49/3

7. Küfr

a. Büt (Sanem)

Genellikle kilise ve puthanede düşünülen büt, istiâre yoluyla sevgili veya sevgilinin yüzü için teşbih unsuru olur.

(1) İskender Pala, a.g.e, a. 304

(2) Ahmet Talat Onay, a.g.e, s.26

Sevgili, aşk mülkünün tartışmasız en büyük şahıdır. Aşk ve âşıkla ilgili bütün bilgileri kendisinde toplamıştır. O, âşığa yapılacak her türlü işveyi, nazi, cefayı bilir. Âşık ise aşk konusunda çok dikkatli görünse de, puta benzettiği sevgili aklına gelince her şeyi unutup kusur etmektedir.

Ḳusūr ider ne ḳadar mūşikāf-ı ‘aşḳ olsa
Geline fikr-i miyāne bütān-ı dānişümüz

G.29/3

Gül bahçesi, kırmızı elbiseli, taze gül fidanına benzeyen sanemlerle doludur. Bir başka beyitte, Hisar’ın kokusunun şehrin put gibi güzellerini kiraz bahçesine topladığından söz edilir.

Bütān-ı şehri perīveş götürdi pey-der-pey
Kirāszārına cem’ itdi cümle bü-y-ı Hīşār

22/4

Bir beyitte de putu andıran güzellerin dudağı helva sohbetleri için teşbih unsuru olunur:

Mezāk-ı ülfete şekker-feşāndur şoḫbet-i ḫalvā
Nazīr-i la‘l-i şīrin-bütāndur şoḫbet-i ḫalvā

G.4/1

b. Kilise (Deyr)

Kilise, Divan’da iki beyitte geçer. Bir beyitte büt (put) dolayısıyla ele alınırken (Bkz. Ayrılık) bir beyitte de deyr-i sīne-i eşrār şeklinde gönlün benzetilene olur. (bkz. Mescit)

II. TASAVVUFÎ TERİMLER

a. Dergâh

Terim olarak tarikat mensuplarının ibadet ve törenlerini yaptıkları yerdir. Divan'da dergâh kelimesi, tasavvufi bir terim olmaktan ziyade devrin ileri gelenlerinin idari mekânlarını kastetmek üzere kullanılmıştır.

Dergeh-i dâver-i felek-câya
Der-i destür-ı merhâmet-râya
M.10/4

b. Melâmet

Melâmet, kınama, ayıplama, kötöleme, karalama anlamlarına gelir. Kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda yürümektir. Özellikle âşıklar aşkları uğrunda her türlü kınanmayı, hatta aşağılanmayı göze alırlar. Melâmet neşesine sahip olan, melâmet yolunu tutana melâmeti denir.⁽¹⁾

Melâmet kelimesi bu anlamıyla benzerlik içinde fakat, tasavvufi anlamının dışında kullanılmıştır. Aşk derdine düşen gönül, hareketleri, şeydalığı ile çevreye rüsvâ olur. Bu derdin tek ilacı ise sevgilinin saçlarıdır.

Melâmet hastası olan âşık, kendisini saçının telinden mahrum etmemesi için sevgiliye yalvarır.

Hızlı esen rüzgâr, denizi dalgalandırır. Bir beyitte de sevgilinin alını, deniz olarak düşünülür. Âşığın ahı ise rüzgârdır. Ah rüzgarından sevgilinin alını kıvrım kıvrım olur. Çin ile, Çin fağfurlarındaki figürler de hatırlatılır. Bu figürlerin alınları da böyle tasvir edilmiştir. Bu, aynı zamanda kızma belirtisidir. Sonunda melâmet denizinden hile ve büyü dalgaları peydâ olur. Bunlar âşığa sevgili tarafından yapılır.

Âşığın ahını işiten sevgili ona daha fazla acı çektirmek için yeni hileler, oyunlar peşindedir. O, kendisini seveni azarlamakta, hor görmektedir.

(1) Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İst. 1995, s. 355-356

Ne dem kim bād-ı āhumdan ceb̄in̄in ç̄in̄ ç̄in̄ itse
İder baħr-ı melāmet mevce-i mekr ü füsün peydā
G.1/4

c. İstiğnâ

İstiğnâ, zengin gönüllülük, maddi değer ve zevkleri hiçe sayma, küçümseme, nazlanma, yukarıdan bakma, tenezzül etmeme anlamlarına gelir. Sâlikin Allah'ın kendisine kâfi olduğuna inanarak ondan başkasına ihtiyaç duymaması ve tenezzül etmemesi demektir. Bir kimse kendini ne kadar Allah'a muhtaç bilirse o kadar Allahla zengin olur.⁽¹⁾

Divan şiirinde istiğna, yine ilgiyi göstermesi bakımından aslında istenilen bir durumdur. İstiğna, Divan'da iki beyitte yer alır. Kişi, aşk yolunda karınca gibi alçak gönüllü olmalı, istiğnayı terk etmelidir. Aşk, alçak gönüllü olmayı gerektirir. Aşk yolunda aslan yaratılışlı olmamalıdır. Beyitte, karınca, tevazuyu, aslan ise kibri temsil etmek üzere kullanılmıştır.

Mürveş hâk-niş̄in̄ ol o bu istiğnâyı
Pîşe-i 'aşkda hem-meşrebi-i ş̄ir olmaz
G.31/4

Bir beyitte de " hümâ-yı evc-i istiğnâ " şeklinde sevgili yerine kullanılır. (bkz. Hümâ)

d. Kanaat

Kısmete razı olmak, alışılan şeyleri kaybetme halinde bile şikayet etmemek, huzur içinde olmak ve Allah'ın varlığı ile yetinmek anlamlarına gelir.

(1) Süleyman Uludağ, a.g.e, s. 355 - 356

Kanaat kelimesine bir beyitte yer verilir sîr ile birlikte kullanılır. Sîr, doymak anlamındadır.

Kāşifā küşte-i hamyâzedür 'âlemde müdâm
Rîze-i nâz-ı kanâ'atle o kim sîr olmaz
G.31/5

e. Kesret

Kesret kelimesi Divan'da çokluk anlamını hatırlatacak şekilde kullanılır. Bir beyitte lale, sevgili olarak düşünülmüştür. Lalenin ortasındaki siyahlık, ona bakan gözlerin çokluğundan dolayı yaralanmış, dağlanmış olmasındandır.

Dâğdâr olmuş derûnı kesret-i nezzâreden
Ol kadar nâzik-cilâdur lâle-i gül-rengümüz
G.28/3

f. Bezm-i Elest

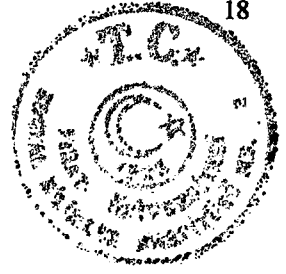
Meclis, muhabbet, sohbet toplantısı. Allah'ın " Ben sizin Rabbiniz değil miyim" diye sorduğu, ruhların da "Evet, öyledir." Şeklinde cevap verdikleri meclis. Bu olaylar, insanlar yeryüzünde yaratılmadan önce, Allah ile kulları arasında meydana gelmiştir. ⁽¹⁾

Divan'da, âşığa aşk şarabının da o gün içirildiği ifade edilir. Bu sebeple elest meclisinde muhabbet şarabıyla tanışıp onunla "neşve-a'lûd "olanlar dünyadaki olayları dert edinmezler :

Şarâb-ı derd-i serencâm-ı dehre râğbet itmezler
Harîfân-ı mağabbet neşve-âlûd-ı elest olmuş
G.36/3

B. TOPLUM

(1) Süleyman Uludağ, a. g.e, s.99

I. ŞAHISLAR

1. Tarihi Şahsiyetler

a. Hükümdarlar, Devlet Adamları

aa. Sultan Mustafa

1664-1703 yılları arasında yaşayan Sultan II. Mustafa, IV. Mehmed'in oğludur. Nemçe'nin fethi dolayısıyla yazılan tarihte anılır. Bugünkü adı Avusturya olan Nemçe'ye Sultan Mustafa'nın saltanatı döneminde üç kez sefer düzenlenmiştir. Bunlardan en başarılısı I. Avusturya seferidir. 1695'te başlayan bu sefer büyük bir galibiyetle sonuçlanmıştır.⁽¹⁾

Kâşif, bu fethi anlatan ve Sultan Mustafâ'yı öven 21 beyitlik bir kaside yazmıştır. Kasîdede, Sultan Mustafâ'nın mucize edâlî, olgun, ayağı uğurlu, Allah'ın hükümlerine bağlı, müşkülleri çözen, kerem sahibi bir müftî kişi olduğundan söz edilir. İhtiyar felek onun bir benzerini daha görmemiştir.

Mişlini görmek ne kı̇abil dîde-i pîr-i felek
Gerçi itmiş 'aynuñ mihr ü mehi 'âlem-nümâ

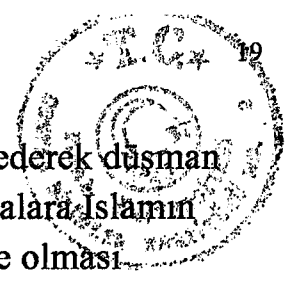
TAR.2/14

O, Hz. Muhammed'in şerefli neslinden, enbiyanın övüncü, güzel tabiatlı bir insandır. Hüner sahiplerinin arzularını yerine getiren faziletli bir münevverdir. Kemâl sahiplerine karşı cömerttir. Dindarlara neşve bahşeder. Onun saltanatı döneminde yaşayanlar mesutturlar.

Rütbe-dân-ı kâmilân h^vâhiş-kırân-ı fâzılân
Server-i kişver-sitân şâhen-şeh-i fermân-revâ

TAR.2/13

(2) İslam Ansiklopedisi, Mustafa II Mad. C. V/1, İst. 1977, s. 695-699.

Aynı zamanda asrın en büyük âlimidir. Ülkesindeki rahatı terk ederek düşman mülküne yürümüştür. Kısa zamanda birkaç kalesini zappederek oralara İslamın güzel kokusunu yaymıştır. Onun gölgesinin İslam askerleri üzerine olması istenerek “zıllullah” oluşuna da dikkat çekilir.

Şair, kasidesinin sonunda Mevla'ya övülenin sağlığı ve ülkesi için dua eder.

Dâ'imâ Mevlâ vücûdın hıfz idüp âfâtdan
Ceyş-i İslâm üzre olsun sâyesi reşk-i hü mâ

TAR./219

Cümleden evvel dimişler kıdsiyân taḥsîn idüp
Nemçeyi fetḥ eyledüñ seyf ile Sultan Muştafâ

TAR.2/21

bb. Sultan Mehmed

Kâşif Hasan Paşa'yı övdüğü kasidesinde memduhunu IV. Sultan Mehmed'e benzetir. Sultan Mehmed, Osmanlı Padişahlarından “Avcı” şöhretli olanıdır. Sultan İbrahim'in yerine yedi yaşında tahta çıkarılan IV. Mehmet 1648-1687 tarihleri arasında saltanat sürmüştür. ⁽¹⁾

Şeh-i dâd-âşinâ Sultan Meḥemmed Hân-ı bî-hemtâ
Ki zât-ı pâki olmuş kân-ı dehre gevher-i yektâ

K.13/25

cc. Yahya Efendi

Yahya Efendi Osmanlı Devleti'nin yirmi yedinci Şeyhülislamıdır. Müderrislik, kadılık ve kazaskerlik görevlerinde de bulunmuştur.

(1) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. III, I. Kısım, Ank. 1988, s.493-495

Devrinde çok faziletli bir kişi olarak tanınan Şeyhülislam Yahya, adaletin tesisi ve devletin selameti için mücadele etmiştir. Şeyhülislamlık makamına üç defa atanan Yahya Efendi, Sultan I. Mustafa, IV. Murat ve Sultan İbrahim devirlerinde Şeyhülislamlık yapmıştır.

Zarif, rind meşrep, latif, mütevazi, devlet işlerinde fikrinden ve görüşlerinden yararlanan bir kişidir. Daha çok şairliğiyle şöhret olmuştur. Nezaketi, güler yüzlü ve halim, yumuşak edalı oluşu, gerekse müderrislik ve kadılıktan başlayarak şeyhülislamlığa kadar yükselen meslek hayatının her devresindeki dürüstlüğüyle, yaşadığı sürece kendisini sevdirmiş, padişahlar başta olmak üzere bütün devlet büyüklerinden saygı görmüş bir insandır. Şairlik yönüyle de bir çok şairin sevgisini ve takdirini kazanmıştır.⁽¹⁾

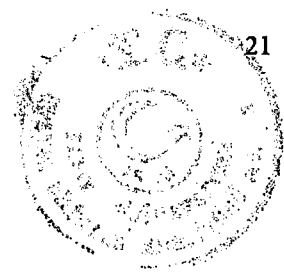
17. yüzyılda gazel vadisindeki lirik şiirleriyle asrın en mümtaz şairleri arasında yer almıştır. His ve hayali renkli, zengin, lisanındaki kudreti ve ince üslûbu ile tanınmıştır. Sicilli Osmânî’de ondan “Fâzıl şâirdi, ” diye söz edilir.⁽²⁾

Kâşif Divanında, Yahya Efendi’ye ithafen yazılmış 38 beyitlik müstakil bir kaside mevcuttur. Bu kasidede Yahya Efendi, adaleti, dürüstlüğü çalışkanlığı, bilgisi, sanatkarlığı gibi vasıfları sebebiyle, İslam tarihinden ve İran mitolojisinden alınmış şahsiyetlerle benzerlik içinde ifade edilir. İlim ve marifet sahipleri onun asrında şâd olmuş, dergahından her biri muradını almıştır. O, irfan ehlinin ve cömert biridir. Uğurlu ayağı, cihad ehlinin talihine feyz bahşetmiştir.

Yahyâ Efendinin sanatla ilgisinden de söz edilir. O, hüsn-i hatta meşhur Safavi hattat, Mîr İmâd ile, naklî ilimlerdeki bilgisiyle ise meşhur muhaddis İbn-i Hümâm’la kıyaslanır. Aklî ilim sahasında ise onun benzerinin görülmediğinden bahsedilir.

(1) Lütüfî Bayraktutan, Şeyhülislam Yahyâ Divanı’ndan Seçmeler, İst. 1990, s. 12.

(2) Mehmed Süreyyâ , Sicill-i Osmanî, c. 4, İst. 1308-1311 s.434.

Rāh-ı menkūlātda hayret-dih-i İbn-i Hümām
Semt-i ma'kūlātda olmuş degül mēnendi yād
K.11/5

Şād olup 'asruñda hep erbāb-ı 'ilm ü ma'rifet
Dergehüñden her biri olmağda yek yek ber-murād
K.11/25

Şöyle te'sir eylemiş eltāf-ı mahlūkāta kim
Vaşf-ı zātıyla cihān itmekde 'arz-ı inkıyād
K.11/7

Bir başka beyitte de Yahya Efendi'nin feyizli kalemi hayat suyuna teşbih olunur. Hattı ise talihsiz gözlere parlaklık bahşeden bir sürme gibidir.

Hāme-i feyz-āveri enbūne-i mā'ül-ḥayat
Hattı kuḥl-ı rüşeni-baḥşā-yı çeşm-i nā-murād
K.11/27

dd. Sadık Efendi

1630-1709 yılları arasında yaşamış, müderris Feyzullah Efendi'nin oğlu, fazilet ve kemal sahibi ulemâdan Sadreddin Efendi'nin torunudur.⁽¹⁾ Mürettep tahsil görmüş, Rumeli kazaskeri iken 1694'te Feyzullah Efendi'nin yerine Şeyhülislam olmuştur. Makamının ehli olan Sadık Efendi iki kez müftilik yapmıştır.⁽²⁾

Osmanlı Devletinin kırk sekizinci şeyhülislamıdır. Kuvvetli bir fıkıh bilgini ve şairdi. Üç dilde yazılmış şiirleri vardır.⁽³⁾

Divan'da Müfti Sadık Efendi için biri tarih olmak üzere iki kaside kaleme alınmıştır.

(1) Şeyhi Mehmed Efendi ; Vakāyi'ü'l- Fuzalâ C.IV, Haz. Abdülkadir Özcan, İst.1989.s. 313

(2) Abdülkadir Altınsu, Osmanlı Şeyhülislamı, Ank. 1972, s. 103-104

(3) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.III, II. Kısım, Ank. 1954, s. 448.

Kâşif, Sadık Efendi için, “devrin seçkin âlimlerinden biridir” der. Efendi’nin dersi, cehaletle yaralanmış insanlar için bir merhemdir.

Cömertliği, ağaca, sahraya; güzel ahlakı güle; ihsanı, mesihe; adaleti, hümaya; yaratılışı, aynaya; lutfu, nebat ve şişeye; olgunluğu, Süleyman’a; kadir bilirliliği, Feridun’a teşbih olunur. Allah, onun parmaklarını, her fennin meselelerini çözmesi için sır kilidinin anahtarı eylemiştir. Lutfunun ışığıyla dünya ferahdır, güzel ahlakıyla cihan mamur olmuştur. Cömertlikte meşhur Hatem-i Tayy’dan daha üstündür. İhsanıyla kemâlât ehlini ihyâ etmiştir. Fazilet, onun hanedanına intisabla şad olmak anlamına gelmektedir.

Şeref-yâb eyleyelden mihr-i dilûñ burc-ı fetvâyı
Ferah-râr eylemekde tâb-ı luţfuñ bâğ-ı dünyâyı

TAR.1/1

Halk, devrinde kederden kurtulmuş, şâd ve şen olmuştur. Şair Sadık Efendi’nin sözlerini Peygamberlerin sözleriyle alakalandırır:

‘Allâme-i yegâne-i mu‘ciz-keleş kim
Her zaĥm-ı ceşle dersini merhem-zen eyledi

K.12/20

Devrinde nâş kayd-ı kederden rehâ bolup
İhsânı ĥalk-ı ‘âlemi şâd u şen eyledi

K.12/24

ee. Hasan Paşa

Bağdat valiliği ve yeniçeri ağalığı da yapmış olan sadrazam Hasan Paşa⁽¹⁾ için de Divan’da bir kaside yer alır.

(1) Şeyhi, a.g.e., c. II-III., s.48

Divan'da dönemin veziri, Hasan Paşa için yazılmış bir kaside mevcuttur. Kâşif Hasan Paşa'dan söz ederken onun " tahtı süsleyen şahın dostu" olduğunu söyler. Mübalağalı bir ifade ile köhne dünyanın onun bir benzerini daha görmediğinden söz eder. Şair, vezirden övgüyle söz ederken, onu, İran ve İslam tarihinden meşhur şahsiyetlerle karşılaştırır. (bkz. Tarihi ve Efsanevî şahsiyetler.) Huyu, nisan yağmuruna; cömertliği buluta benzetilir. Lutfunun ışığı, irfan sahipleri için hüma kuşunun gölgesi gibidir. Fazilet sahibi bir çok insan onun eteğinden tutmuş, birçok arif himmet güneşinden yardım istemiştir. Onun himmet bulutu âciz bir damlaya feyz verse bütün deryayı incilerle dolduracak kudrettedir:

Sehâb-ı himmeti bir katre-i nâçize feyz itse
Dürr-i şehvâr ile memlû olur mânende-i deryâ
K.13/18

Ağâ-yı menzilet-bahşâ enîs-i şâh-ı taht-ârâ
Nazîrin görmemişdür çeşm-i pîr-i köhne-i dünyâ
K. 13/3

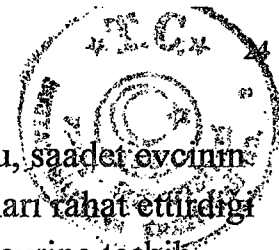
ff. İsmail Paşa

II. Süleyman devri sadrazamlarındandır. Sarayda yetişmiş ve tahsil görmüş bir devlet adamıdır. Ondan, " Sâhib-i akl ve şu'ru gasûb idi" diye söz edilir.⁽¹⁾ 1678 yılında siyavuş Paşa'nın yerine mühr-i hümayun kendisine verilmiştir. 1688 yılında başlayan isyan onun döneminde sancağ-ı şerif çıkarılarak bastırılmıştır.⁽²⁾

Divan'da, yirmi bir beyitlik bir kasideyle medhi yapılan İsmail Paşa'nın güzel huylu, hikmet sahibi bir vezir olmasının yanısıra, onun nükteli, faziletli, temiz fikirli, lutfu bol, cömert, adaletli oluşundan da söz edilir. Kâşif, vezir için, "zamanın Süleymanı" ifadesini kullanır. Devrinde ehl-i irfan, izzet yastığını, eşkıya ise dert ve mihnet hazinesini mekân edinmiştir.

(1) Mehmed Süreyya , a.g.e. C.1, s. 304- 305.

(2) İ.Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s.427

Tedbirlerinin ışığıyla fetretin karanlığı gitmiştir. Onun pak vücudu, saadet evcının parlak güneşidir. Devri, fitne sahiplerini ortadan kaldırıp mazlumları rahat ettirdiği için, kıyametin kopmasına yakın geleceğine inanılan Mehdi'nin devrine teşbih edilir :

Vezîr-i nükte-pîrâ ya'ni İsmâ'îl Pâşâ kim
Kudümüyla cihân cây-ı huzûr-ı istirâhatdur
K.14/2

Muhaşşal ol vezîr-i dâdkâr-ı ma'delet-kirdâr
Süleymân-ı zamân âşâf-ı pâkîze-hilkâtdür
K.14/6

Zamânında mekân-ı ehl-i 'irfân pister-i 'izzet
Şekâvet-pîşegânuñ câyı genc-i derd ü miñnetdür
K.14/7

gg. 'Abdi Paşa

Divan'da söz konusu edilen bir diğer vezir de Abdi Paşa'dır. II. Süleyman dönemi sadrazamlarındandır. Nişancılık ve kaymakamlık görevlerinde de bulunmuştur.⁽¹⁾

Divan'da Abdi Paşa'yla ilgili olarak bir kaside yer alır. Burada, diğer vezirler için söylenen vasıfların Abdi Paşa için de söz konusu edildiğini görürüz. O, bilgili ve fazilet sahibidir. Cömert ve adaletlidir. Abdi Paşa, inşa, fazilet ve ma'rifet alanında benzersiz bir şahsiyet olarak daima ilim, nazm ve inşâ sahrasında dolaşır. Onun temiz yaratılışı Mevlâ'nın sırlarına mazhar olmuştur. O, ilim ve olgunluk ülkesinin hıdivvine bayrak; irfan mülkünün emirine tuğdur. Olgunluk bağının gülü, karanlıklar içinde ise mânâ çölünün zambağıdır. Beyitte, kırmızı mürekkep ile gül; karanlık ile zambak arasında renk dolayısıyla ilgi kurulmuştur.

(1) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s.427

Beyitte kastedilen beyaz zambaktır. Şair Abdi Paşa'ya ithafen, "karanlıklar içinde mana çölünün zambağı gibi parlıyorsun" demek ister.

Midād-ı sürhle bāğ-ı kemāle gül-bün-i gül-h̄iz
Sevād-ālūd olunca süsen-i şahrā-yı ma'nādur
K.15/16

Riyāz-ı ma'rifetde hāmesi mizāb-ı feyz-āver
Fezā'il gülşeninde tab'ı mihr-i 'ālem-ārādur
15/12

Zihî kilik-i ma'arif-pişe kim dā'im anuñ kārı
Çadem-fersā-yı şahrā-yı 'ilm ü nazm u inşādur
15/15

hh. Hoca Sadeddin

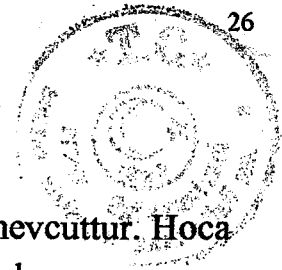
Hoca Sadeddin Osmanlı Devletinin yirmi ikinci şeyhülislamıdır. 1536-1599 yılları arasında yaşamıştır. Yavuz Sultan Selim'in yakın nedimi Hasan Can'ın oğludur. Hâce-i Sultanî ve Reisü'l-Ulemâ ünvanlarını almıştır. Hoca Sadeddin Efendi zamanın değerli bilginlerindedir.⁽¹⁾

Tacü't-Tevârih adlı iki ciltlik Osmanlı Tarihinin yanı sıra Türkçe şiirleri de vardır. Hoca Sadeddin'in oğlu Mehmed Efendi, Osmanlı Devleti'nin yirmi dördüncü şeyhülislamı, diğer oğlu Mehmed Esad Efendi ise yirmi altıncı şeyhülislamıdır. Esadzâde Seyyid Mehmed Efendi'nin oğlu olan Kâşif'in babası Hoca Sadeddin'in torunudur.

Kurmuş olduğu Hocazâde ailesi XVII. yüzyıl Osmanlı tarihinde önemli bir rol oynamıştır.⁽²⁾

(1) Abdülkadir Altınsu, a.g.e, s.49-50.

(2) İsmet Parmaksızoğlu, Ta'cü't-Tevârih I, Eskişehir, 1992,s. VII.

Divan'da Hoca Sadeddin için yazılmış 33 beyitlik bir mesnevi mevcuttur. Hoca Sadeddin, burada bir çok bakımlardan övülür. O, kitaplara vakıf, onların müşkülâtını çözen, olgunluğun uçsuz bucaksız denizine vasıl olup orada mananın dürr-i şahvârına nail olan biridir. Başlar üzerinde, fâzıl bir kişidir.

Vâkıf-1 mebde-i niķât-1 kütüb
Münkesif-sâz-1 müşkilât-1 kütüb
M.7/2

Vâşıl-1 baħr-1 bî-kenâr-1 kemâl
Nâil-i dürr-i şahvâr-1 me'âl
M.7/2

İlimde meşhur Râzi ile karşılaştırılır. Kılıcını değil kalemini kullandığı ifade edilerek, kalemin kılıçtan daha etkili olduğu hatırlatılır. Kalemi, üslup bağının nağme eyleyicisi, mana yuvasının bülbülü, kelim bahçesini yuva edinmiş bir sülündür. İki başlı bir ejdere benzetilen kaleminin, hüner türbesinin bekçisi olduğu söylenir. Kalemini eline aldıkça onu tûti gibi söyletmektedir. Yaratılışı nurlu bir aynadır. Fakat bu öyle bir aynadır ki hüner burcunun güneşi, kemal nakışlı bir levhadır. Gönüldeki gül bahçesine feyz bahşeden ışık saçıcı bir güneştir. Şair, onun fazilet nurunun her yere ulaştığını, bunu kimsenin inkar edemeyeceğini söyler.

Görse ol fâzıl-1 ser-efrâzı
Fahır ider miydi 'ilmle Râzî
M.7/6

Ya'ni ol zât-1 efdal ü 'âlem
Hâce-i hâzret-i şeh-i ekrem
M.7/7

Kimsesizlerin yardımına koşan lutfu bol bir insandır. Fukaranın yardımcısıdır. Merhametli ve cömerttir.

b. Osmanlı Sahası Dışındaki Devlet Adamları

aa. Sencer, Baykara

Sencer, Büyük Selçuklular Devleti'nin altıncı hükümdarıdır. İran'daki Sencar kasabasında doğduğu için bu adı alan Sencer zamanında Selçuklu Devleti en ihtişamlı dönemini yaşamıştır.⁽¹⁾ Sencer, devlet erkanı dışında fakihler, ilim adamları, ve sanatkarları himaye eden bir hükümdardı. Kendisine güvenen her şair ve âlim Sencer'in saray muhitinde bulunmayı tahayyül ederdi.

Baykara ise, Timur sülalesinden bir hükümdardır. Asıl adı Mirza Hüseyin'dir. Horasan'da hüküm sürmüş olan Baykara, aynı zamanda âlim ve şairdir.⁽²⁾ Şecâat sahibi devrinde ilim ve sanatın gelişmesine önem vermiş, ilim ve sanat adamlarını himaye etmiştir. Divan sahibidir.⁽³⁾

Sencer ve Baykara Nemçe'nin fethi dolayısıyla yazılan tarihte, Sultan Mustafa'nın benzetilene olurlar.

Hüsrev-i Cem-menzilet dârâ-yı İskender-şifat
Şâh Sencer mekrümet mahsûd-ı tab'-ı Baykara
T.2/10

Bir beyitte de şair, hikmet tacının Senceri olduğunu söyler.

Biz bâdiye-i firâkuñ iskenderüyüz
Ammâ ki serîr-i hikmetüñ Sencerüyüz
R./1

(1) İskender Pala, a.g.e, s. 435.

(2) Agah Sırrı Levend, a. g.e, s. 151

(3) Kemal Eraslan, Hüseyin-i Baykara Divanı'ndan Seçmeler, Ank. 1987, s.6-

bb. Mahmud-Ayaz

Mahmud Gazneliler devri hükümdarlarından. Ayaz ise Mahmud'un Türk kölesi ve mahbubunun adıdır.⁽¹⁾ Akıl, bilgi feraset ve sadakatte mümtaz olduğu için padişah kendisini çok sever ve itimat ederdi.⁽²⁾

Mahmud'un, Türk kölesi Ayaz'a gönül vermesi hadisesi bir beyitte hatırlanır. Sevgiliye hitaben söylenen beyitte aşık kendisini, inleyen bülbül olarak ifade ettiği Mahmud'a benzetir. Sevgili ise Ayaz'dır:

Ey bî-dil iden Ayâz-âsâ
Maḥmūd gibi hezâr-ı zârı
T.14/14

c. Sanatkarlar

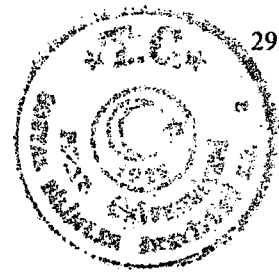
aa. Nefî

Yüzyılın en büyük kaside şairlerinden biri olan şair Nefî bir beyitte, kaside üstadı olması sebebiyle hatırlanır. Kâşif, onun yeryüzünde kaside avlayan bir şair olduğunu söyler:

Hâkde Nefî-i kasîde-şi'âr
Reşkden dâ'im ola ḥacletkâr
M.10/ 53

(1) İskender Pala, a.g.e., s.321

(2) Ahmet Talat Onay, a.g.e.279-280.

bb. Nâbî

Nabî 17. yüzyılın önde gelen şairlerindendir. Şiirlerinin, hikmetin peçesini açtığını söyleyen şair, bu sebeple şiirinin Nabî'nin şiirine nazire olabileceğini söyler:

Nazîre-bağış olur ancak edâ- yı Nâbî'ye
Zebân-ı Kâşif burka'-güşâ-yı hikmet imiş

G.37/5

cc. İmâd (Mir İmâd)

İmad talik yazmakta meşhur bir İranlı hattattır. Divan'da Yahya Efendi'nin övüldüğü kasidede İmad'a yer verilir. Yahya Efendi ile karşılaştırılır. Yahya Efendi'nin hat sanatında Mir İmad'dan daha üstün olduğu söylenir:

Nazm u inşâda hâsed-gâh-ı güzînân-ı selef
Hüsni-ı hattda gıbta-fermây-ı dil-i Mir 'İmâd

K.11/6

Bir başka beyitte yine memduh övgüsü dolayısıyla söz konusu edilir:

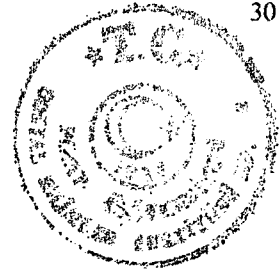
Cem' idüp tûde tûde hatt-ı 'İmâd
Beyt-i 'irfânı eyledün âbâd

M.9/33

dd. Mâni

Güzel resim ve tasvirleri içine alan Erjeng (Erteng) veya Nigaristân adlı mecmua onun eseridir. Mâni-i Nakkâş olarak şöhret kazanmıştır.⁽¹⁾

Kâşif Divanında Mâni iki beyitte geçer. Şair İstanbul'un bir semti olan Cendere'nin güzelliklerinden söz ederken, ağaçlarının taze nakışlı gölgesinin Mâni'yi bile hayrete düşürecek güzellikte olduğunu söyler.

Sāye-i tāze-naqş-ı eşcârı
 Hayret-endāz-ı Māni-i yektā
 K.16/6

Bir beyitte Māni'nin nakışı, âh için teşbih unsuru olmuş, “şigerf” yani kasnak da şekli dolayısıyla “âh” ile benzerlik içinde düşünülmüştür. Burada “âh”tan çıkan şulenin nakışı Mani'nin nakışı ile mukayese edilmiş, şule nakşını gören Mani'nin utancından kasnağın altına gizleneceği ifade edilmiştir:

Âh eyledükçe görse eger nakş-ı şu'lemüz
 Zîr-i şigerf-i gıbtâda Māni-i nihân olur
 K.14/20

ee. İbn-i Hümâm

Meşhur muhaddislerdendir. (bkz. Yahya Efendi)

2. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

a. Cemşid

İran'ın büyük hükümdarlarındanıdır. Asıl adı, büyük padişah anlamına gelen Cem'dir. Cemşid Şehnâme'de Tahmurs'un oğlu olarak geçer. Sert taştan parlak mücevherler çıkarttığı rivayet edilir.⁽¹⁾

Parlak tahtı ve tacı dolayısıyla şid adına sonradan eklenmiştir.⁽²⁾

Yakut, kehribar, gümüş ve altınlarla dolu bir hazinesi vardır. Böylece gizli güçlerin anahtarını eline almış olur. Ayrıca ben, kâfur, misk, anber ve gül suyunu da bulur. Şarabın da mucididir. Cemşid'in yüzünde padişahlara yaraşan büyüklük ışığının parladığı söylenmektedir.⁽³⁾

(1) Mevlana, Divan, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İst. 1974, s.696.

(2) Agah Sırrı Levend, a.g.e, 156-157

(3) Firdevsi, Şehname, çev. Necati Lugal, C.1, İst. 1945, s. 42-43

Şark mitolojisinde şarabın mucidi olarak bilinen Cemşid, beyitlerde bade ile birlikte anılır. Bir beyitte, âşık, sarhoşluğunun Cem'in şarabından kaynaklanmadığını söyleyerek, sarhoşluğunun sevgilinin üzüm suyunu tadını andıran kırmızı dudaklarına bağlar. Dudak ile Cem'in şarabını karşılaştıran âşık, "bizi sarhoş eden Cem'in değil kırmızı dudağının hazinesidir" demek ister.

Perişân olmaduk gencîne-i Cemşidden ancak
Hemân bir la'î-i nâb-ı şîre-i engûr kalmışdur
G.25/3

Bir başka beyitte ise sevgili, Cem'in sahip olduğu bütün özelliklere sahip bir padişah olarak düşünülür. Bu tasavvur, Cem'e ait olan, yüzünün parlaklığı, hazine sahibi oluşu, sevgiliye has güzel kokuları icad etmesi gibi sebepler dolayısıyladır.

Ey ser-hoş-ı bāde-i melāhat
Vey pādīşeh-i Cem-imtiyāzum
T.17/23

Âşık bir dilenci gibidir. Elinde kasesi ile sevgilinin kapısını çalar. Arzusu, maddi değil, manevîdir. Ondan sevgi dilenmektedir. Sevgili ise bu kaseye devamlı naz ve aşk şarabından doldurur, fakat gönlün bağlılığı ve âşıklığı geçici değil devamlıdır. Bu yüzden âşığın, sevgilinin kapısındaki dilenciliği hiç bitmez. O, her kase uzatışında mutad hale gelen nâz, cefâ, ya da istiğnâ şeklindeki aşk şarabını içmeye devam edecektir. Çünkü bunlar da âşık için bir nevi karşılıktır:

Yanında kâse-i deryûze cām-ı Cemdür anuñ
O dil ki feyz-şinâs-ı mey-i mürüvvet imiş
G.37/4

Cemşid bazan da memduh için benzetme unsuru olmuştur. Âşıklar dilberlerin gam meclisinde, Cemşid gibi boyları ikiye bükülmüş, çenge benzemişlerdir.

Efgân iderek bu kâmet-i Cemşidümüz
Bezm-i gam-ı dil-berâne çeng eyleyenüz
R.2/3-4

b. Feridûn (Âfridûn)

Dahhakla olan mücadelesi meşhurdur. Dahhak'ı öldürmek için büyük bir gürz yaptırır. Feridun demirci Gave'nin oğludur. Bu gürzle kafasına vurur, daha sonra onu Demâvend dağına götürerek kafasından çivilemek suretiyle öldürür. ⁽¹⁾

Uzun süren hükümdarlığı döneminde adaletiyle meşhur olmuş biridir. Feridun bir beyitte Sultan Mustafa'nın benzetilene olur :

Mâlik-i 'ilm ü hüner dānā-yı târih ü siyer
Şehryār-ı bahır u ber dādāra Ferīdūn-livā
TAR.2/12

Bir beyitte de Âfridûn şeklinde yer alır. (bkz. Süleyman)

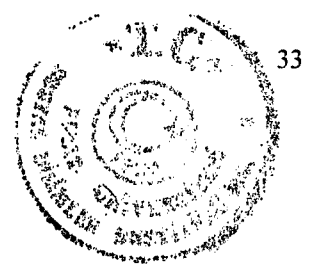
c. Rûyinten

İran'ın Keyaniyan sülalesine mensup hükümdarlarından Güştasb'ın oğlu olan İsfendiyar'ın lakabıdır. ⁽²⁾ Zaloğlu ile olan macerası meşhurdur. Bu sebeple genellikle ikisi birlikte anılır.

Şair, Müfti Sadık Efendi'yi övdüğü kasidesinde onun şiirinin, düşmanları üzerindeki etkisinden söz ederek Ruyinten'in savaşlarını hatırlar. Düşmanla kastolunan ise şiir vadisinde onu çekemeyen rakipleridir. O, bu mücadelede sanat silahını kullanır :

(1) Firdevsî, a. g. e. C 1, İst. 1945, s.71-97.

(2) Agah Sırrı Levend, a.g.e., s.160

Her beyti çeşm-i düşmene tîr-i dü-şâh idüp
Taşvîr-i rezm-i Rüstem ü Rôyin-ton eyledi
K.12/32

d. Dârâ

Dârâ, İran'ın Keyaniyan sülalesinin son hükümdarıdır. İskender'le yaptığı büyük muharebede mağlup olmuş ve kaçarken ölmüştür. ⁽¹⁾

'Aceb mi böyle bî-mişl olsa her şâha qarîn olmuş
Ki dergâhında derbân olmaga lâyıq degül Dârâ

K.13/24

e. Dârâb

Dârâ'nın babası olan Dârâb bir beyitte geçer. Övülenin güzellik devletinin Dârâb'ı bile kıskandırdığından söz edilir.

Ey şâh-ı kalem-rev-i melâhat
Vey devlet-i hüsni reşk-i Dârâb
T.17/31

f. Sâm-Nerimân

Sâm, Zal'ın babası, meşhur cihan pehlivanıdır. Neriman ise, Sam'ın babasıdır. ⁽²⁾
Bir beyitte birlikte anılırlar. Övülenin benzetilene olurlar.

Rezmi çün berjî-i Nerîmanvâr
'Asrumuzda vekîl-i Sam-süvâr
M.10/14

(1) Agah Sırrı Levend, a.g.e, s. 160-161

(2) İskender Pala, a.g.e., s.425.

g. Rüstem -Behmen

Rüstem, Zal'ın oğludur. Firdevsi'nin Şehnamesinde adı sık geçen bir kahramandır. Devlerle olan mücadelesi ve rahş adındaki atıyla yedi dağın içinde onları bulup öldürmesiyle meşhur bir kahramandır.⁽¹⁾ Bu sebeple devlerle birlikte ele alınır. Rüstem-i zûr-âver ve Tehemten onun sıfatlarıdır. Bir beyitte ayrılık vahşi bir parsa benzetilmiştir. Fakat ayrılık parsıyla mücadelenin sonuç vermediği söylenir. Çünkü aşığın gönlü, ayrılık derdine ezelden mağluptur :

O hūnī meşrebūñ bebr-i beyān-ı derd-i hicriyle
Dil-i Rüstem-neberdüm kūh-ı ğamda çok sitiz itdi
G.50/4

Bir beyitte de Rüstem'in Keykavus'u kurtarmak için Mazenderan'a gidişi hatırlatılır. Rüstem'i yedi konak mesâfenin her birinde cadı, dev ve insandan oluşan birçok asker karşılar. Rüstem savaşarak yedi konağı geçer. Keykavus'u kurtarır. Yedi konağın her birinde bir işret sofrası tertip ettiği için ona heft-hân-ı Acem de derler :

Rüstem-i heft-h'ân-güşâ-yı cihād
Reşk-i Tehmürş u Siyâmek ü yād
M. 10/11

Behmen ise, İran mitolojisinde İsfendiyar'ın oğlu olan Erdşir'in lakabıdır. Babası öldürülünce Rüstem tarafından büyütülmüştür. Bir beyitte Rüstemle birlikte anılır.

Yine aynı beyitte yazın, kışla mücadelesi savaş gibi tasavvur edilir. Rüstem, yaz mevsimine benzetilmiştir. Bu mücadelenin Behmen'in fitne dolu savaşlarını hatırlattığı söylenir :

(1) Firdevsî, a. g. e. C.II, 111-112-113

Dey aşd-ı l-i Rüstem-i ayfa hurc idüp
Tezkr-i rezm-i pr-fiten-i behmen eyledi
K.12/6

h. Dahhk-Gve

Gve, Dahhk'ın zulmüne karşı halkı ayaklanmaya teşvik eden bir demircidir. ⁽¹⁾

Dahhk ve Gve, bir beyitte birlikte ele alınır. Bir başka beyitte de, sevgilinin yokluğundan duyulan samimi bir zleyile gam çeken gönlün ahımın, feleğin zalim Dahhakını Gve gibi düzene koyacağı ifade edilir. Burada Dahhk sevgilinin benzetilene olmuştur.

h eyledükçe şiddet-i sz-ı gamula dil
Dahk-ı çarha Gve-i henk-rn olur
M.4/21

i. Kahraman

Kahraman, İnan'ın Pidadiyan sülalesine mensup hkmdarlarınan Tahmurs'un oğlu olup, Kahraman-ı Katil lakabını alan meşhur hükümdardır. ⁽²⁾ Beyitlerde ocukken devler tarafından kaçırılıp büyütülmesi, savaçılığı gibi hususlarla işlenir. Memdh için teşbih unsuru olur :

ahramn-ı memlik-i temin
hir-i dv-gir-i rezm-yn
M.10/12

Bir başka beyitte de memduhun dergahına atıfta bulunularak, “ senin tesirli derghımın toprağına sığınan gam köşesinin elsiz ve ayaksız, Kahraman kesilir” denir:

(1) Firdevsi, a.g e. C.1, s. 56-57-58-59.

(2) Agah Sırrı Levend, a.g.e, s. 56

Hırz itse hāk-i dergeh-i haşşiyet-âverin
 Bî-dest ü pây-ı kûçe-i gam Ķahramān olur
 K.4/26

j. İskender

İki İskender vardır. Birincisi Kur'an'da adı geçen ve hem Peygamber hem de padişah olan İskender (Zülkarneyn)'dir. ⁽¹⁾

İskender Ye'cuc ve Me'cuc kavminin çoğalmasına engel olmak için bir set yaptırmıştır. Bir beyitte bu olay hatırlatılır. Behâyim sözüyle Kur'an'da da kıssası yer alan ⁽²⁾ hem dağ hem de canavara benzeyen Ye'cuc , Me'cuc halkı kastedilmektedir:

Sedd-i reh-i behâyime İskender-i şitâ
 Her kûhı necle bir cebel-i âhen eyledi
 K.12/8

Bir başka beyitte de, övülenin tavırlarının İskender'i bile kıskandıracak güzellikte olduğundan söz edilir :

Ne Eflâtûn reşk-endâz-ı İskenderdür eţvârı
 Ne Āşaf her kelâmı murde-i hırmāna cān-bahşâ
 K.13/15

k. Gerşasb - Tahmuras

Gerşasb, rivayete göre Rüstem'in atalarından biridir. Neriman'ın babasıdır. Tahmûras da Pişdâdiyân sülalesinden bir hükümdardır.

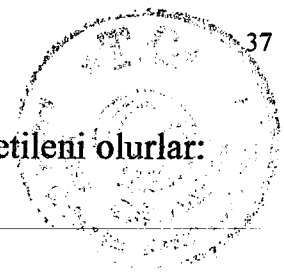
Otuz yıl saltanat sürdüğü söylenir. Ehrimen adlı ejderi hile ile yakalaması ile meşhur bir kahramandır. ⁽³⁾

(1) İskender Pala, a.g.e, 260.

(2) Kehf 18/92, Ahmed Davudoğlu, Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali, s.304

(3) Firdevsi, a. g. e. C.I, İst.1945, s. 34-35

Gürşasb ve Tahmuras Rüstem ile birlikte anılır. Memduhun benzetilene olurlar:

Rüstem-i nerim-nümâ pür-zür-ı Tahmûras-ğazâ
 Kâhır-ı harb u veğâ Gerşasb-ı ejder-riyâ
 TAR.2/11

Çün o Gerşasb-ı Tehemten-tâb
 Oldı kâ'im-mağâm-ı kırb-ı rıqâb
 M.10/15

I. Huşenk

Pişdâdiyân Sülalesinin ikinci hükümdarıdır.⁽¹⁾ Divan'da bir beyitte yer alır ve memduh övgüsünde Hz. Süleyman ile birlikte söz konusu edilir:

Süleymân-ı kemâlün maḥv idüp ihbâr-ı Hüşengi
 Unutdurmağda Āfrîdün-ı kadrün ferr-i Dârâyı
 T.1/23

m. Kısra

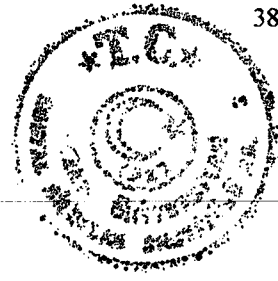
Kısra, Sâsaniyân hükümdarlarından Nuşirevân'ın lakabıdır. Kendisinden sonra gelen İran hükümdarlarına Kısra lakap olmuştur. Nuşirevân-ı Âdil de denir.⁽²⁾

Kısra Divan'da iki beyitte yer alır ve memduhu medh maksadıyla teşbih unsuru olarak kullanılır. Beyitlerde adaletle birlikte zikredilir.

Hıdiv-i dâd-perver şehriyâr-ı ma'delet-güster
 Ki olmuş devleti güm-geşte-sâz-ı şöhret-i Kısra
 K.13/27

(1) Agah Sırrı Levend, a.g.e, s.156.

(2) Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ank. 1993, s.12.

Cihānı şöyle ma‘mūr eyledi āsār-ı ahlākuñ
 Ki oldı mihr-i luṭfuñ dāğ-ı ḳalb-i ‘adl-i Kisrāyı
 TAR.1/5

m. Âsaf-Hatem-Nu‘mân

Süleyman Peygamber’in veziri olan Âsaf, övülenin benzetilene olarak beyitlerde yer alır. (bkz. İskender, Eflatun)

Hatem-i Tayy, Arap kabilelerinde cömertliğiyle tanınmış biridir. Tay kabilesine mensup olduğu için Tayyî lâkabı kendisine nispet olunmuştur. Divan şiiri geleneği içerisinde cömertlik söz konusu oldukça sıkça kullanılan bir teşbih unsurudur. Kâşif, bir beytinde Hatem’i dönemin veziriyle karşılaştırır.

Cihānı şöyle sîr-âb eyledüñ cūy-ı ‘atādan kim
 Ne mümkin zıkr olunmaḳ şimdi nām-ı Hâtem-i Tayyi
 TAR.1/6

Nu‘man bin Münzir, İslamiyetten önce yaşamış bir hükümdardır. Bir gün gezinti sırasında bir çok gelincik çiçeği görmüş, çok beğendiği için toplanmasını yasaklamıştır. Lale-i nu‘man, Şakâyık-ı Nu‘mân diye bilinen çiçeğin ona nisbeti bu rivayete dayanmaktadır.⁽¹⁾

İran Mitolojisine göre yıldırım, yaprağın üstündeki çiğ tanesine düşmüş, çiğ tanesi ve yaprak alev alarak donmuş, lale de böylece ortaya çıkmıştır.⁽²⁾ Bir beyitte bu hikayeye telmih olunur. Sevgilinin utançla kızarmış ve çiğ taneleriyle kaplı güzel yüzü, güzelliğin gül bahçesinde üzerine çiğ düşmüş bir lale-i nu‘mân ‘dır, denilir. Beyitte, kızarmış yüz, gelincik çiçeğinin yaprağı, ter damlaları ise lalenin içindeki noktanın benzetilene olmuştur:

3. Hikaye Kahramanları

(1) Ahmet Talat Onay, a.g.e s. 274.

(2) İskender Pala, a.g.e, s. 309-310.

a. Leyla ve Mecnûn (Kays)

İslam edebiyatlarında mesnevi konusu olan aşk hikayesinin kahramanıdır. Leyla ile Mecnun daima birlikte anılırlar ve sevgili ile âşığı temsil ederler. Leyla, kelimenin sözlük anlamı itibariyle gece ve saçla birlikte iham-ı tenâsüp içinde de ele alınır.

Âşığı, aşkla tanıştıran, sevda mecnunu eden, gönül alıcı sevgilinin gece gibi siyah saçlarının hayalidir. Bir beyitte, Leyla'ya benzetilen sevgilinin boynuna doğru inen saçları muska olarak düşünülür. Hırz, nefsi muhafaza için takılan muskanın adıdır. ⁽¹⁾ Fakat bu muskanın, Kays'ın gönlüne tesir etmediği söylenir. Beyitte, Mecnûn'un manevî aşka ulaşması, Leyla'yı tanımaması gibi hususlara da telmih vardır :

Eger kim hırz-ı bâzû-yı dil itse halka-i zülfün
Derûn-ı Kaysa te'sîr eylemezdi hiyle-i Leylâ
K.13/40

Mecnun, Leyla'nın aşkı ile deliye dönerek perişan bir halde çöllere düşmüş, vahşi hayvanlarla dostluk kurmuş, başına kuşlar yuva yapmıştır.

Serinde nahl-ı bîdüñ âşiyân-pîrâ olup murgân
Fezâ-yı bâğda hey'et-nümâ-yı Kays-ı şeydâdur
K.15/6

Beyitlerde Mecnun'un çölde dolaşırken âhu ile dostluk kurması da çeşitli vesilelerle hatırlatılır.

b. Ferhad ile Şîrin

Ferhad ile Şîrin hikayesinin kahramanı olan bu şahsiyetler de âşık ve sevgili için teşbih unsuru olurlar. Ferhat âşığı, şîrin sevgiliyi temsil eder.

(1) Ahmet Talay Onay, a.g.e ,s.204.

Şirin kelimesi, süt gibi, süte benzeyen, tatlı sözlü anlamıyla ihâm-i tenâsüp içinde söylenerek sevgilinin dudağı için benzetme unsuru olur. Bazan aşık, aşıklık yolunda Ferhat'la yarışır. Bu yolda ondan daha üstün olduğunu iddia eder. Ferhat; kûhken, tîşe, bî-sütûn gibi kavramlarla birlikte zikredilir. Âh- kazma teşbihine yer verilir ve âh ile bütün Bî-sütunların yok edileceğine inanılır :

Ben ol Ferhad-ı 'aşkam tîşe-i âhum gubâr eyler
Ser-i âhumda olsa nice yüz biñ bî-sütûn peydâ

G.1/2

c. Vâmık-Azrâ

Çin hâkânı Talmus'un oğlu Vâmık ile Gazne padişahının kızı Azrâ arasındaki aşkı anlatan bu hikayeye, üç beyitte atıfta bulunulur.

Vâmık, beyitlerde Vâmık-ı bî-dil, Vâmık-ı zâr şeklinde ifade edilir.

Sevgilinin " Azrâ gibi güzelliğiyle yüzlerce kararsız ve inleyen âşığını öldürdüğü söylenir.

Sevgili ile Azrâ güzellik yönüyle karşılaştırılır. Şair, " Eğer Vâmık benim hayalimdeki güzeli görseydi bir daha Azrâ'yı hatırlamazdı" der.

Bir başka beyitte de, "Vâmık senin güzelliğinin aynasını görseydi gönlünde 'Azrâ'nın cilve yapmasına izin vermezdi" diyerek sevgilinin güzelliğini 'Azrâ'dan üstün tuttuğunu ifade eder:

Eger görseydi bânū-yı hayâlüm Vâmık-ı bî-dil
Ne mümkün bir dahı der-hâtır itmek şekl-i 'Azrâyı

TAR.1/38

Ey küşte-i 'aşk iden çü 'Azra
Şad-Vâmık-ı zâr u bî-karârı

T.17/11

4. Diğer Şahsiyetler

a. Eflatun

Aristo nun hocası olan, M. Ö. 430 ve 438 yılları arasında yaşamış Yunanlı filozoftur. Edebiyatta akıl, hikmet ve isabetli görüş timsali olarak söz konusu edilir. ⁽¹⁾

Eflatun Divan'da memduhun övgüsü dolayısıyla anılır. Bir beyitte tavırları sebebiyle teşbih unsuru olur. Memduhun,ahlakı ile Eflatun'u kıskandırdığından söz edilir. (bkz. İskender)

Görse taḥkīkını ger Eflātūn
Hum-ı ḥacletde olur idi zebūn
M. 7/4

Olmış ahlākīde Aristōnuñ
Gıbta-gāhı niçe Felātunuñ
M.10/17

Felātūn-menḳabet Āşaf-tabi'at Rüstō-yu devlet
Nedīm-i ḥüb-rāy-ı bezm-i şāhen-şāh-ı bī-hemtā
K.13/14

b. Aristo

Milattan önce 384-322 yıllarında yaşamış Yunan Filozofudur. Eflatun'un kurmuş olduğu Akademia'da uzun süre ona asistanlık yapmıştır. Edebiyat ve dil ile yakından ilgilenen Aristo, ilim, akıl, mantık ve hizmet sembolü olarak karşımıza çıkar ⁽²⁾

Divan'da bu sebeple övülenin benzetileni olur. Beyitlerde genellikle Eflatun ile birlikte yer alır.(bkz. Eflatun) Memduhtan Āsaf düşünceli Aristo diye söz edilir.

(1) İ. Sami Akalın, Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İst. 1984,s.134.

(2) Ahmet Talat Onay, a.g.e, s. 423

Eger olmazsa ey himem-piše
Ey Aristō-yı Āşaf-endiše
M.10/45

Eger feyz alsa zihnüfiden olur tahkik-i hikmetde
Hased-gâh-ı Felaṭūn u Aristō baḳlatü'l-ḥamḳâ
K. 13/3

c. Hermes

Yunan Mitolojisinde Tanrıların habercisi olarak geçer. Bilim, gezi ve güzel söz söyleme tanrısıdır. Kaplumbağa kabuğu ile ilk telli sazı yapanın Hermes olduğu rivayet edilir.⁽¹⁾ Babası Zeus'un kararlarını o ilan ederdi. Belâgat, ihtiyat ve hilenin, ticaretin mabududur. Alfabeyi, rakamları, musiki ilmini, hey'et, idman ve güreşi icat etmiştir.⁽²⁾ Simyâ ilminin kurucusu olarak kabul edilir.

Büyük ölçüde harf ilmine dayanan simyâda bazı sırlar vardır. Harfler bu sırları bildirir.⁽³⁾ Bu harflerin bir çok tasnifi vardır. Meşhur olanı anâsıra göre yapılan taksimdir ve nâriye, mâiye, havâiye ve türâbiye diye dört kısma ayrılır.⁽⁴⁾ Yardımcı ve ihsan edici sıfatlarıyla anılan Hermes'in bereket kaynağı olduğuna inanılır. Aynı zamanda bir belagat tanrısıdır.⁽⁵⁾ Divan'da iki beyitte yer alan Hermes, akıl ve hikmet ile birlikte kullanılır.

Bu kitâbuñ ki gūş-ı Hermes-i hūş
Ba'zı evşâf-ı hūbin eyledi gūş
M. 6/10

(1) İskender Pala, a.g.e, s.441.

(2) Agah Sırrı Levend , a.g.e, s.195;

(3) Cemil Meriç, Işık Doğudan Gelir, İst. 1984, s. 209-210.

(4) Amil Çelebioğlu, "Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebî Husûsiyetler", İst. Üniv. Edb. Fak. C. XXIV- XV, İst.1986, s.45.

(5) İskender Pala, Divan Edebiyatında Müstesnâ Güzeller, İnsan Yayınları, İst.1996, s.154

Nükte-âmûz Hermes-i hikmet
Ders-h'ân-ı hamûş ya'ni dil
G. 40/4

5. Harfler

Eliften ye' ye kadar, elifi görse mertek sanır, cim karnında bir nokta, lamı cimi yok, lam cim olup oturmak gibi ifadelerden, Divan edebiyatımızda harflerle ilgili edebi, dini ve tasavvufi pek çok değişik hususiyet tesbit etmek mümkündür.⁽¹⁾

Divan şiirinde harflerin ele alınış sebeplerinin başında şekli özellikleri gelir. Bazı Divan şairlerinin hattat oluşları da meslek inceliklerinin terennüm edilmesine vesile olmuştur. Kâşif de bu hattat şairlerden biri olarak Divanı'da eliften ye'ye kadar bütün harfleri çeşitli tasavvurlar içinde kullanmıştır. Bu kullanımlar şu şekillerdedir:

Elif, şekli dolayısıyla serviye, ba, bahara,

Elfî ser-cümle serv-i -bâğ-ı seyr
Bâsı hep tahte-i bahâr-ı haber
M.6/18

cîm, cennet tavusuna;

Cîmi tâvus-ı cennet-i inşâ
Dâğ-ı demdür o nokta-i sevdâ
M.6/19

dâl koku saçan kıvılcıma;

Dâlı âteş-zeniyle hem-hey'et
Bu velîkin şerâre-riz-i nuket
M.6/20

(1) Amil Çelebioğlu, "Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebi Husûsiyetler", İst. Üniv. Edb. Fak. C. XXIV- XV, İst.1986, s.45.

Re hilale;

Rāsı yek yek hilāl-i evc-i suhan
Şaf şaf olsa ne yirde mevc-i suhan

M.6/21

Sîn, kemal hazinesinin kilidini açan bir törpüye, şin, kaza ;

Sîni sūhān-ı k̄ufl-ı genc-i kemāl
Bir baṭ şini nağme-senc-i kemāl

M.6/22

‘Ayn, suyun kaynağına ve aslan ağzına;

‘Aynı mecrā-yı āb-ı ‘irfāndur
Aşlan ağzı diñülse şâyāndur

M.6/24

Kâf, hikmetin Kâf dağına ;

Ḳāfi kim kūh-ı k̄āf-ı hikmetdür
Cāy-ı sîmurğ-ı faẓl u diḳḳatdür

M.6/26

Lâm, keramet denizinin bereketli şişesine;

Lāmı kim şîşe-i sa‘adetdür
Feyz- baḥş-ı mül-i kerāmetdür

M.6/28

Mîm, bilgi ehlinin elindeki topuza,

Mîmi debbūs-ı dest-i dānāyı
Der-feşāhāt-ı kûnd-i şaf-ārāyı

M.6/29

Ayrıca, fe, gûy u çevgâna (bkz. Gûy u Çevgân); nûn kâseye ve güle, noktası ise meyveye ve bülbüle; vav, güzel gözlü papağana, fazilete; lamelif, ilim bahçesinin lalesine; ye, güzel sîmâlı bir ibriğe benzetilmiştir :

Yâsı ibriği-i hûb-sîmâdur
 Âb-ı hayvân-ı feyze me'vâdur
 M.6/ 34

II. YER ADLARI

1. İstanbul'un Semtleri

a. Hisar

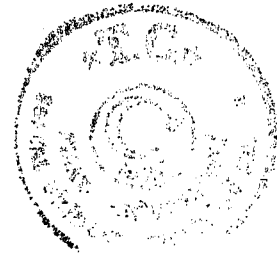
Divan'da Hisar redifli bir gazelin yanı sıra Der Vâsf-ı Hisar başlıklı bir başka gazel daha mevcuttur. Hisar semtinin bir çok güzeli vardır. Denizdeki güzellileriyle Hisar, inci dolu bir deryayı andırır. Hisar'ın daima bâde ile dolu olan testisi gönülleri şenlendirir. İnsan orada gamdan kurtulur. Çünkü şehrin bütün güzelleri Hisar'da toplanmıştır :

Remîde itmelidür tã'ir-i gamı elbet
 Karîn-i devha-i cân olsa hây u hüy-ı Hişâr
 G. 22/3

Hisar'daki denizin üzerinde ayın ışığını görenler, lacivert kumaş üzerine ateşten bir damga vurulmuş zannederler:

Kıyâs eyler görenler tâb-ı mâhı rüy-ı deryâda
 Urulmuş lâciverdi hâre üzre âteşin tamgâ
 G.3/4

Hisar'ın toprağının tamamı cevher ocağıdır. Her bağında yakuttan bir çok meyve yetişir.

Meger Kāşif Hîşârın hâki yekser kân-ı gevhedür
Ki her bâğında vâfir mîve-i yâkut olur peydâ

G. 3/5

b. Göksu

Göksu, Anadolu Hisarı ile Küçüksu Kasrı'nın yakınından denize ulaşan Büyük ve Küçük Göksu derelerinin meydana getirdikleri birbirine paralel iki vadi boyunca uzanan mesire alanıdır. Burası bir zamanlar batılı seyyahların "Asya'nın tatlı suları" olarak isimlendirildikleri bir mesire yeridir. Hatta 17. Yüzyılda IV. Murat Kandilli'ye kadar uzanan servi ormanından dolayı buraya "Gümüş Servi" adını koymuştur.⁽¹⁾

Göksu bir beyitte geçer. Gönün, Göksu'da neşeyle dolmasına şaşılmaması gerektiği söylenir :

'Acab mi Gökşu da lebrîz-i şevk olursa gönül
Hemîşe bâde ile pür gerek sebû-yı Hîşâr
G.22/2

c. Çırağan

Çerağ, fitilli mum veya kandil anlamının yanı sıra ışık ve aydınlık anlamlarına da gelir.⁽²⁾ Çırağan ise Beşiktaş'taki Kazancıoğlu bahçesine yaptırılan bir saraydır. Aynı zamanda çırağ eğlencelerinin merkezidir. İlkbaharda lalelerin açtığı zaman mehtaplı gecelerde çırağan âlemi yapmak III. Ahmet devri eğlencelerindendi. 17. Yüzyılda İstanbul coğrafyasında yazın kullanılacak en elverişli yer Beşiktaş kıyılarıydı. Buralar, 17. Yüzyıldan itibaren, ışık ve çiçek dolu eğlencelere sahne olmaya başlar.⁽³⁾

(1) İstanbul Ansiklopedisi, İst.1994, C.3,s.411.

(2) İskender Pala, a.g.e., s.115.

(3) İstanbul Ansiklopedisi, İst. 1994, C.2, s.349

Bir beyitte bu eğlencelere temas edilir. Âşık, gönle hitaben, “biz bu Cırâğan âlemlerinin seyrine talipli olmayalım” der. Çünkü, sevgilinin gül renkli yanığı ışıklı bir gece mumudur. Bu ışığı seyir her türlü eğlencenin üstündedir. Bu ifadeyle şair, laleler arasına renk renk fanuslu mumlar konularak düzenlenen eğlenceleri de hatırlatır.

(Şebçerağ için bkz. Gündüz-gece)

Râğib-i seyr-i cırâğan olmasak ey dil nola
Şeb-çerâğ-ı şu‘le-zâdur lâle-i gül-rengümüz

G.28/3

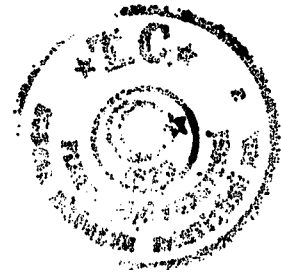
d. Cendere Boğazı

Kağıthane Deresi boyunca, kağıthane köyüne kadar uzanan vadinin adıdır. Bugün bir sanayi bölgesi durumunda olan bu vadi, 19. asrın sonlarına kadar İstanbul civarının, bilhassa yar ve ağyarın gözden uzak muaşakaları için tercih ettikleri bir mesire yeri idi.⁽¹⁾

Kâşif Divanı’nda Cendere mevki için yazılmış on beş beyitlik bir kaside vardır. Burada Cendere’den, safa bahşeden ravza, benzersiz bahçe olarak söz edilir. Suyu kevser, toprağı ise anber kokuludur. Ruhları neşelendiren sabah rüzgarı, buradaki fidanları erganuna çevirmiştir. Saf suları, ışıklı ayı ile bir cennete benzemektedir. İrmakta nilüferleri vardır. Bahçesinde kırmızı çiçekler sabah şarabının mestidirler. Kuşlarla dolu ağaçları feleği süsleyen bir çadır gibidir. İrmak kenarında yeşil tuti, aynası ile cilve yapan bir nahl gibidir. İrmak ve bahçe birlikte, ejderle anka nakşını andırmaktadır :

Erganün eylemiş nihâllerin
Germi-i bād-ı şubh-ı rûh-fezâ
K.16/4

(1) İstanbul Ansiklopedisi, İst 1965, s. 3494-3495

Māh-ı tābıyla cūy-ı ŧır olmiŧ
 Āb-ı sāfileri behiŧ-āsā
 K.16/5

2. Mısır

Mısır, Yusuf ve Züleyha kıssası münasebetinin yanısıra, Nil nehri dolayısıyla da ele alınır. Bir beyitte İstanbul'un Hisar semti Mısır'a, suları da Nil nehrine benzetilmiştir. (bkz. Hz.Yusuf, Hisar) Bir beyitte de güzellik için teşbih unsuru olmuştur :

Hücüm-ı h'ācegān-ı merz-büm-ı haşret āhir-kār
 O Yūsuf-ŧal'atı Mıŧr-ı melāhatde ğariz itdi
 G.50/3

3. Rum - Osmanlı Mülkü

Rum kelimesi başlangıçta Anadolu, 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı ülkesi anlamında kullanılmaya başlamıştır.⁽¹⁾ Rûm Divan'da bir beyitte geçer ve memduhun övgüsü dolayısıyla ele alınır. Marifet ve fazilet ocağı olan âlimin, Rûm ülkesine ikinci seyyid olduğundan söz edilir :

Olmiŧ ol fazl u ma'rifet-kānı
 Milket-i Rūma seyyid-i sāni
 M.9/16

Osmanlı mülküne de bir beyitte yer verilir ve kerem sahibi memduhun, Osmanlı mülkünün zenginliğini ve güzelliğini artırdığı ifade edilir:

(1) Mustafa İsen, " Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar ", Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, 1986, s. 28

Mâ-ḥaşal olmış ol kerem-kānı
 Revnaḳ-efzā-yı mülk-i 'Osmānī
 M.10/26

Bir başka beyitte sadrazam övülürken, İklîm-i Osmânîden söz edilir :

Zihî destūr-ı tedbîr-âver-i iklîm-i 'Osmānī
 Ki her güftarı bir feḫvâ-yı ḥükm-i 'ilm ü ḥikmetdür
 K.14/5

4. Erdil

Osmanlılar tarafından 16. yüzyılda fethedilen ve İran'da bulunan bir bölgenin adıdır. Erdil Kâşif Divanı'nda bir beyitte yer alır.

Ba'dehu Erdilde tâbūrın dahî tālân idüp
 Şeş-cihetden dehri lebriz itdi taḥşîn ü du'â
 TAR.2/17

5. Irak, İran, Turan

Bu ülkeler, bir beyitte birlikte ele alınır. Şair ilim, hat ve inşa alanındaki başarısının adı geçen ülkeleri büyülediğinden söz eder :

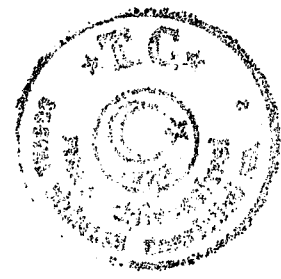
Muşahhar itdi yekser Rüstem-i zür-âver-i ṭab'um
 'Irâḳ-ı 'ilm ü İrân -ı ḥaṭ u Tūrân-ı inşâyı
 TAR.1/36

6. Nemçe

Nemçe, Osmanlıların Avusturya'ya verdikleri addır. Bir beyitte, Sultan II. Mustafa'nın buraya düzenlediği sefer dolayısıyla anılır :

Cümleden evvel dimişler kudsiyân taḥsîn idüp
Nemçeyi feth eyledün seyf ile Sultan Muştafâ

TAR.2/ 21

7.Yemen

Yemen şehri bir beyitte, Süheyl yıldızının(bkz. Süheyl) Yemen'den görülmesi dolayısıyla geçer :

'Aķıķūñ dökmiş āb-ı rüy dāg-ı Süheyl olmuşam
Olup şūr-efgen-i mülk-i Yemen teb-ḥāle-i la'lūñ

G.39/4

III. SOSYAL HAYAT

Divan Edebiyatı, eski şehir medeniyetinin mahsulüdür. Onun arkasında bütünüyle şehir vardır. Kâşif Divanı'nda da bu şehir hayatına dair çeşitli unsurlar vardır. Bu unsurlar bazan doğrudan doğruya olarak bazan da çeşitli benzetmeler içerisinde verilir.

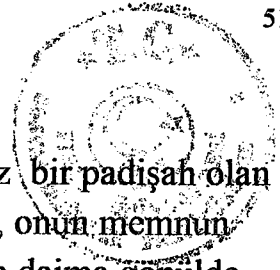
1. Rezm

Sosyal hayatın bir parçası olan rezm, beyitlerde talan, ceng, düşman, gürz, tîr, dest-bürd, cevşen, rezm-i bahar, hançer gibi savaşıla ilgili olarak kullanılan terimler ve aletlerle hatırlatılır.

Rezmle, gerçek anlamda bir mücadelenin yanısıra, daha çok sevgili ile âşık arasındaki mücadele kast olunur. Âşığın teni, gamdan yapılmış çelik bir zırhla kaplıdır. Şair, bu çelikten tene ok kâr etmez, gürz gerekir der. Bu söyleyiş gamın büyüklüğüyle ilgilidir. Diğer bir deyişle, âşık, muhabbet savaşında gamdan bir zırha bürünmüştür. Bu zırha sevgilinin kirpik okları isabet etmektedir. Okların devamlı hedefi olan âşık, aşkının gereği olarak bu durumdan hiç bir zaman şikayetçi olmaz. Aksine o, tek taraflı mağlubiyetten hoşnuttur. Hatta âşık, bu mücadelenin ve yaralanma halinin artarak devamını dilemektedir.

Hum-ı meyden çekelüm gerdem-i minâ-yı koyup
Ten-i fulâd-ı gama gürz gerek tîr olmaz

G.31/3

Sevgilinin kalbe batan gamzeleri âşığın düşmanıdır. Adaletsiz bir padişah olan sevgili ayrılık askerleriyle saldırarak, aşığa karşı zafer kazanmış, onun memnun kalbini berbad eylemiştir. Bu ifadeyle muhabbet ehlinin cenginin daima gönülde olduğu da hatırlatılır.

Âşığın kıvılcımlar kopararak felekleri yırtan âhı, kavgada süratli hareket eden ve âşığın nişanı olan bir kılıç olarak düşünülmüştür.

Bir başka beyitte de bahar ile kışın mücadelesinden söz edilir. Baharla mücadeleye hazırlanan kış şâhı fil olarak düşünülen yeryüzünü kar askerleriyle donatmıştır.

Rezm-i bahâra oldı müheyyâ şeh-i şitâ

Pîl-i zemîni berfle der-cevşen eyledi

K.12/3

Şair memduhunu överken Mevlâ'nın onu her türlü afetten koruması ve hümâ kuşunun gölgesinin İslam askerlerinin üzerine olmasını ister. Şairin düşmanını mahçup ederek yaralayan, mana ile yüklü şiirinin latif hançeridir :

Düşmenüm şerha-nâk-i haclet iden

Hançer-i âbdâr-ı ma'nîdür

G.11/4

Âşığın bakış oklarıyla yaralı vücudu zırh haline gelmiştir. Cevşen örme şeklindeki zırhın adıdır. Âşığın vücudundaki her ok yarası cevşenin bir parçasını oluşturmaktadır :

Taḥammül tîr-i dil-düz-ı nigâh-ı yâre kâbil mi

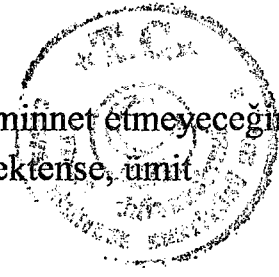
Vücûd-ı dâğ-ber-dâğum egerçi cevşen olmuşdur

G.21/3

2. Bezm, Kadeh, Sâkî

Bezm, sohbet ve işret meclisi demektir. Sâkî bezmin ayrılmaz bir unsurudur.⁽¹⁾ Bezmde yenilir, içilir, sermest olunur, neşelenilir.

(1) Agah Sırrı Levend, a.g.e, s. 307

Bezm meclisi bahar mevsiminde kurulur. Şair, başkalarına minnet etmeyeceğini ifade ederken, minnet kadehi ile arzu edilen sabah içkisini içmektense, umit meclisinde şarabın tortusu ile yetinmeyi tercih eder :

Sâgar-ı minnetle şahbâ-nüş-ı maşşūd olmadan
Lây-h^yâr-ı bezm-i ümmîd olmak ehvendür baña
G.2/2

Şarap, rengi yönünden sevgilinin dudağına benzer. Bu sebeple sevgilinin dudağını düşünmek, onu hayal etmek bile, sermest âşığı neşelendirir. Ayrılık meclisinde kadehi eline alan şarap düşkünü, şarabı sevgilinin dudağı olarak hayal eder. Böylece gerçek olmayan vuslat, hayalde veya tasavvurda gerçekleştirilmiş olur.

Fikr-i leb neşve-bahş-ı yâr-ı sermest
Sâgar-keş-i bezm-i hicrine bâde olur
R.1/3-4

Kadeh, bir deryaya benzeyen işret meclisinin gemisidir. Meclisin deryayla birlikte düşünülüşü şarabın çokluğu sebebiyledir. Bu gemi, gam denizine gark olanlar için bir kurtuluş sığınağıdır. Bu ifadeyle şarabın kişiyi gamdan uzaklaştırdığına işaret olunur. Meclis ise bir deryadır. Çünkü bu mekân, gam denizine gark olanların buluştuğu yerin adıdır. Meclise sığınış boğulmaktan kurtulma isteği değil, geçici bir süreyle gamdan uzaklaşma, kendinden geçme arzusudur. Bezm deryasında yolculuğun bitiminde ise gam artarak devam edecektir.

Şadeh ki zevrağ-ı deryâ-yı bezm-i 'işret imiş
Gariğ-ı baħr-ı ğama ba'is-i selâmet imiş
G.37/1

Kadehin içindeki şarabın kırmızı oluşu bülbüllere feyz verir. Çünkü o kırmızılık gülle ilgilidir. Sâkîden, gönül kadehini neşe ve sevinç şarabıyla doldurması istenir. Şarabın mucidi olarak kabul edilen Cemşid de bezm dolayısıyla anılır.(bkz. Cemşid) Arzu kadehinin içkisine talipli olanların bundan sakınması istenir. Çünkü,

zehirli su ile karışık olan bu kadehin gönülleri parça parça ettiği aşıkların
tecrübeleriyle sabittir :

Çäk çäk eyler dilüñ şadd-el hâzer ey bü'l-heves
Bâde-i cãm-ı emel zehr-âbla âlûdedür

G.20/3

3. Musiki

Musiki, Divan şiirinde sözü edilen eğlence hayatının, işret âlemlerinin önemli bir parçasıdır. Divan'da, Tanbur, mızrap, beste, evtâr, musikâr, çeng gibi musikiyle ilgili kelimeler dolayısıyla ele alınır.

Eski nefesli sazlardan biri olan ve birkaç neyin biraraya getirilmesiyle yapılan musikârın bir beyitte adı geçer. Mûsikâr ile gagasında üç yüz altmış tane delik olduğuna inanılan efsanevî kuş kâknûsa telmih olunur.

Âşık her gece sevgilinin saçlarının hayaliyle inlemektedir. Âşığın bükülmüş boyu, lir veya çeng veya (harp)'in kasnağı, sevgilinin saçları ise bu aletin telleridir. Âşık, bu zülûf teli ile her gece şarkı söylemektedir.

Figân itmekdeyem efkâr-ı zülf-i yâr ile her şeb
Terennüm-perver-i bezm-i gamem evtâr ile her şeb
G.5/1

Çeng olalı bu kaç-i hamîdem
Demsâz-ı nevâ-yı nây-ı 'aşkâm
T.17/45

Sevgilinin yürekleri parçalayan cefa tezenesi, canın durmadan inleyen tanburuna bir mızraptır:

Ey çüb-cefâ-yı dil-hırâşı
Tanbûr-ı figân-ı câna mızrâb
T.17/28

4. Süslenme

a. Kıymetli Taşlar ve Madenler

aa. Altın (Zer)

Hem para hem de süs eşyası olarak kullanılan bir madendir. Altın, çeşitli sebeplerle söz konusu edilir. Câme-i zer, efser-i zer, pister-i zer, iklîl-i zer gibi ifadeler içinde ele alınır. Güneş ışıkları içinde devreden gökyüzü, altından bir elbise giymiş gibi düşünülür.

Bahçenin tahtına kurulmuş olan nergisin başında altından bir taç vardır:

Yine iklîl-i zerle çıkdı evreng-i çemenzâra
Meger kim oldı şâh-ı mülk-i bâğ-ı dil-güşâ nergis

G. 35/3

bb. Gümüş (Sîm)

Kıymetli bir maden ve süs eşyası olan gümüş, beyazlığı ve parlaklığı dolayısıyla sevgili ve su için benzetme unsuru olur. Sevgilinin gerdanı gümüştür. O gümüş gerdana uzanan saçlar ise yasemin fidanına bağlanmış sümbül olarak düşünülmüştür:

O giysü kim qarîn-i gerden-i sîmîn-i dil-berdür
Nihâl-i yâsemene beste olmuş sümbül-i terdür

G.16/1

cc. İnci (Dürr)

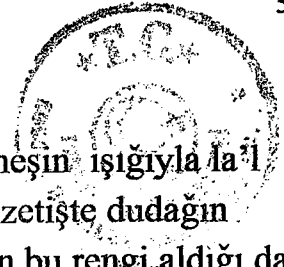
İnci, denizden çıkarılışı sebebiyle denizle birlikte ele alınır. Memduhtan, fazilet ve olgunluğun inci saçan denizi olarak söz edilir.

Şebnem de şekli dolayısıyla inciye benzetilmiştir. Yeni düşmüş çiğ taneleri altın taç üzerine sıralanmış birer incidir. incidir:

Şeb-nem-i ter zîb-i şultân-ı bahâr olsa nola
Efser-i zerde dür-i nâ-yâbdur her kaçresi

G.52/4

dd. La'l

La'l, açık, şeffaf kırmızı bir taştır. Eski inanişaya göre, taş, güneşin ışığıyla la'l olur.⁽¹⁾ Divan şiirinde sevgilinin dudağı la'l'e benzetilir. Bu benzetişte dudağın renginin yanısıra, yanağın sevgilinin güneşe benzeyen yüzünden bu rengi aldığı da ifade edilmek istenir.

Sevgilinin gönül alıcı la'le benzeyen dudaklarının bir busesi ayrılık mahmuru için bir su âlemi gibidir:

Ey buse-i la'l-i dil-sitâni
 Maḥmūr-ı firâka 'âlem-i âb
 T.17/29

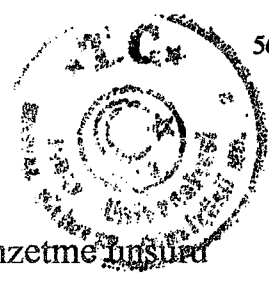
La'l, rengi dolayısıyla şarap ve yakutla birlikte söz konusu edilir. Sevgilinin la'le benzeyen dudağının safası âşıklara kederlerini unutturmaktadır.

Şafâ-yı la'l-i nâbuñ zâ'il itdi cümle ekdârum
 Mişâl-i 'işret-i şevk-âver-i şahbâ-yı gam-fersâ
 K.3/43

ee. Akik

Akik taşı, bir beyitte Yemen ve Süheyl ile birlikte zikr edilir. Akik, Yemen'de bulunur. Süheyl ise bir yıldızdır. Bu yıldız Yemen'den daha iyi görüldüğü için buna Süheyl-i Yemânî de denir.⁽²⁾ Akik taşının rengini bu yıldızdan aldığı söylenir. (bkz. Yemen)

(1) Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Galip Divanı'ndan Seçmeler, Ank. 1985, s. 242.
 (2) İskender Pala, a.g.e., s.447

ff.Yakut

Yakut, kırmızı renkli bir taştır. Rengi yönünden şarap için benzetme unsuru olmuştur. Bir beyitte kadeh, şekli dolayısıyla kulağa benzetilmiş, yakut ve la'l olarak ifade edilen şarap damlaları ise bu kulağa takılı bir mücevher gibi düşünülmüştür :

Bāde kim yākut u la'l-i nābdur her kıtresi
Güş-ı cāma gevher-i pür-tābdur her kıtresi

G.52/1

Yakut, kanlı gözyaşı için de teşbih unsuru olur. Aşığın gözyaşlarının yavaş yavaş ortaya çıkmasına şaşmamalıdır. Çünkü gönül ocağına sevgilinin güneş gibi güzel yüzünün ışığı düşmüştür. Gözyaşlarını yakuta çeviren de bu ışıktır. Bu ifadede, güneşin bazı kıymetli madenlerin oluşumundaki rolüne işaret edilmiştir. Yakut gibi gözyaşlarının ortaya çıkış biçimi, cevherin ocaktan çıkarılış şeklindeki yavaşlık ve itina ile ilgilidir :

Nola yākut-ı eşküm böyle pey-der-pey zuhūr itse
Ki mihr-i tal'atun kân-ı dile táb-efgen olmuşdur

G.21/2

Ayrıca sevgilinin dudağındaki uçuk da âşık için bir yakut değerindedir.

'Acebdür dā'imā yākut iken teb-hāle-i la'lün
Derün-ı teşneye âteş-fiken teb-hāle-i la'lün

G.39/1

Bir beyitte de yakut yüzükten söz edilir. Sevgilinin dudağı işve ocağının yakutudur. Yakut, güzelliğin nazlı kadınına yüzüktür. Bağın padişahı olarak tasavvur edilen lalenin başında yakuttan bir taç vardır:

Zāhir oldıysa 'aceb mi efser-i yākut ile
Mülk-i bāğa pādişādur lāle-i gül-rengümüz

G.28/2

gg. Zümrüt (Zümürüd)

Yeşil renkli değerli bir taş olan zümrüt bir beyitte söz konusu edilir. Çemen, bahar şahına zümrüt renkli bir taht, nergis de altından yapılmış bir çividir:

Olup şāh-ı bahāra sebze evreng-i zümürüdfām
Ana mīh-i zer oldı nergis-i rengīn-bostānī

K.5/2

hh. Elmas

Kıymetli bir taş olan elmas da çeşitli benzetmeler içerisinde ele alınır. Sevgilinin dudağının hayaliyle uykuya dalan âşık, yastığını elmas madeni gibi sert hissetmektedir. Bu söyleyişte dudak elmasa teşbih edilmiştir. Elmasın kesici özelliği dikkate alınır, ondan devamlı katı, âşığı yaralayıcı sözler çıktığı hatırlatılmaktadır. Gözyaşları da elmasa benzetilir. Zarar vericiliği dolayısıyla âşık, elmas gibi gözyaşlarının her damlasının âşığın aşktan sararmış cismine bir kezzap gibi döküldüğünü söyler:

Hayāl-i la'lūñile dīde-h'ābkār olarak
Nazīr-i māden-i elmās oldı bālišümüz

G.29/2

Sevgilinin lutuf güneşinin ışığı bir kere gülümsese en katı taşı bile elmas yığınınna çevirirdi denir. Güneş ışıklarının madenlerin oluşumu üzerindeki etkisi burada da söz konusu edilmiştir :

Fürüg-ı mihr-i luṭfuñ terbiyet-kār olsa bir kerre
Nazīr-i tūde-i elmās iderdi seng-i hārāyı

TAR.1/21

ii. Kömür, Mermer, Çelik

Kömür, âhger şekliyle bir beyitte geçer. Muhabbet bülbülünün gıdasının yalnızca kömür olduğu söylenir. Bu ifade bülbülün rengi ile ilgiliir. Hasretle

inleyen gönlü yakıp kül eden ise güldür. Ayrıca gönülde açıldığı söylenen hicran yarası da renk ve şekil itibariyle kömür ile benzerlik arz etmektedir. Kömürün oluşumu ve bülbülün gönlünün kömür gibi yaralı oluşuna dikkat çekilir. Bu yara devamlıdır ve âşığın yaşaması için gereklidir :

Nola germ-ülfet olsa dağ-ı hasretle dil-i zârum
 Ğıda-yı ‘andelibân-ı maḥabbet cümle âhgerdür
 G.16/2

Bir beyitte adı geçen mermer ile eski paranın üzerindeki nakışın mermerde kazıldığına telmih olur. Sevgilinin fikrine, gönüldeki hallerini ahı ile kazıyan âşık, sevgiliyi de sikkeye benzetir.

Hâl-i derûmı hâtır-ı dildâre naḫş idüp
 Taḫsîn ḳazdı sikkeyi mermerde âhumuz
 MAT.7

Çelik bir beyitte yer alır.Gam için teşbih unsuru olur.(bkz. Rezm)

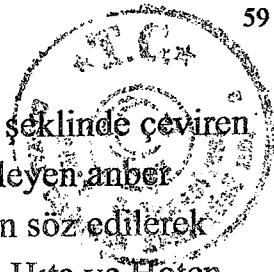
Hum-ı meyden çekelüm gerden-i minâ-yı koyup
 Ten-i fulâd-ı ğama gürz gerek tîr olmaz
 G.31/3

b. Güzel Kokular

aa. Anber, Nâfe

Anber, Hind denizinde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve kara renkte güzel kokulu bir maddedir.⁽¹⁾ Renk ve şeklin yanı sıra saça sürüldüğü için genellikle saçla birlikte ele alınır. Cihanı süsleyen ayın hâlesi, aşığa sevgilinin anber kokulu saçlarının kıvrımını hatırlatır. Hâle,

(1) Hafız Divanı, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İst. 1985, s. 699.

Türkçede ay ağılı denen ve bulutsuz havalarda ayın etrafını halka şeklinde çeviren ışıklı dairedir. Beyitte, sevgilinin yüzü aya benzetilir. Yüzü çevreleyen anber kokulu saçlar da hale olarak düşünülmüştür. Bir beyitte de naf' tan söz edilerek nafe hatırlatılır. Nafe denen misk keçileri, Çin ülkesinde, bilhassa Hıta ve Hoten ovalarında bulunur. Misk siyah olduğundan saç için teşbih unsuru olmuştur.⁽¹⁾

Beyitte, bu benzerliğin yanı sıra sevgilinin saçlarının kokusunun nafeden üstün olduğu da ifade edilir. Dünyada, hoten ahusunun kokusuna rağbet kalmamıştır. Şimdi dillerde söylenen, sevgilinin zülfünün kıvrımındaki anber kokusudur. Beyitte ayrıca, naf "göbek" ile saçın kıvrımı arasında şekil bakımından benzerlik kurulmuştur.

Cihānda nāf-ı bŷy-efşāne raġbet kalmayup ŗimdi
Ŗikenc-i tār-ı zŷlf-i 'anberini sŷylenŷr dilde

G. 47/2

ÂŖıġın gŷnlŷ bir aŖk buhurdanıdır. O, gŷnŷl buhurdanının sevgilinin anber kokan ayva tŷyleriyle doldurulması ister :

KāŖif dil-i sŷzānı pŷr it fikr-i haııyla
Ol micmere-i 'aŖka yine 'anberi tŷldur

G.23/5

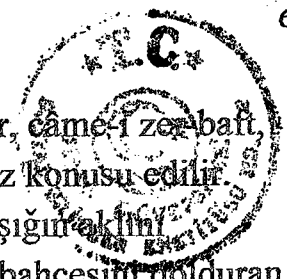
bb.Kāfur

Kāfur, Hindistan'ın gŷneyinde yetişen bir ağaçtan çıkarılan beyaz renkli, güzel kokulu zamka verilen addır. Kāfur renk dolayısıyla sevgili ve gŷmŷŖ ile benzerlik içerisinde dŷŖŷnŷlŷr. Beyitte kāfurun mum olarak kullanıldıġına da iŖaret edilir :

Dil ki ol sĭmin-bedenden ŗefkat ŷmmĭdindedŷr
Tŷde-i kāfurdan germiyyet ŷmmĭdindedŷr

G.13/1

5. Giyim - KuŖam

Beyitlerde kumaşlar, kâlâ-yı kemâl, kabâ-yı surh, câme-i zer, câme-i zer baft, dîbâ gibi isimlerle anılır. Kumaşların sarı ve kırmızı olanları söz konusu edilir.

Fettan bir şuh olarak tanımlanan güzel, kırmızı elbisesiyle âşığına kılın başından almaktadır. Âlem bile kırmızı elbiseler içerisinde gül bahçesini dolduran put gibi güzellerin varlığını kıskanmaktadır.

Nola reşk-âver-i gülzâr olursa ‘arşa-i ‘âlem
Yine her büt kabâ-yı surhla nahl-ı gül-i terdür
G.17/6

Giyim- kuşamla ilgili unsurlar bazan soyut kavramlar için benzetme unsuru olurlar. Bir beyitte de kemal kumaşı ve muhabbet şalından söz edilir. “lahur-ı muhabbet” in şebenderi olan âşığın“ kâlâ-yı kemâl ” e ulaşmak isteğinde olduğu söylenir.

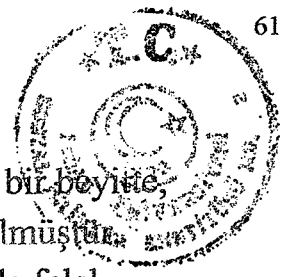
Kâlâ-yı kemâle nâ’il olsa ne ‘aceb
Lâhûr-ı maḥabbetüñ ki şebenderüyüz
R.7/1-2

Bir başka beyitte de cihan, kurban bayramının gelişiyile birlikte sarı elbise giymiş bir insan olarak düşünülmüştür. Peçe kelimesi, bir beyitte şairin üslubu dolayısıyla geçer. (bkz. Nâbi)

Aşk kumaşından söz edilen bir beyitte âşığın sarı cisminde görünenin kanlı yara değil, aşk kumaşına mihnet eliyle vurulmuş ateşten bir damga olduğu söylenir. Bu ifadeyle, eskiden taklidin önüne geçmek için kumaşlara vurulan damgalar da⁽¹⁾ hatırlatılır.

Degüldür sîne-i zerdümde Kâşif dâğ-ı hūninüm
Kumâş-ı ‘aşka urmuş dest-i miḥnet âteşin tamgâ
K.13/45

(1) Ahmet Talat Onay, a.g.e., s. 264

Şafağın rengi dolayısıyla kulakla benzerlik içinde ele alındığı bir beyitte, kızılığın ortasındaki güneş ise parlak bir mücevher olarak düşünülmüştür. Diğer bir ifadeyle güneş feleğin küpesidir. Bu görünüm içerisinde felek, kulağındaki küpesini gösteren bir kadın gibidir. Beyitte felekle kadın arasında da benzerlik kurulmuştur. Bu benzetişe feleğin halk arasında bilinen dönekliği, kimseye yar olmayışı, iki yüzlülüğü gibi özellikleri sebep olmuştur. Bunlar sevgilinin âşıkça bilinen tavrıdır. Bu hayalin oluşmasına güneşin şafak vakti doğuşu imkan sağlamıştır :

Nümâyân eyledi mengüşini dūşize-i gerdün
Benägüş-ı şafağda şems bir tâbende-gevherdür

G.17/5

Bir beyitte de came-i zer-baft'tan söz edilir. Zer-baft, altın tellerle , sırma ile karışık dokunmuş bir cins kumaştır. ⁽¹⁾

'Aceb mi dil-i şâhinşâh serîr-ârâ-yı 'aşk olsa
Ki ana câme-i zer-baft şu'le-dâğ-ı efserdür

G.16/4

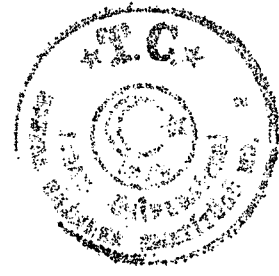
Cihân tâ şöyle revnağ buldı feyz-i 'adl ü dâduñla
Ki tutdı ser-be-ser zer-baft-ı re'fet şahñ-ı mehtâbı

TAR.1/4

İki beyitte yer alan dibâ, üzerine çiçek nakışları dokunmuş, ipekli bir kumaştır. Çiçeklerin arasına altın teller de konulmaktadır. ⁽¹⁾ Dibâ, rengi ve görünüşü dolayısıyla bahçe üzerine kurulmuş bir döşek olarak düşünülür ve güneşle benzerlik içinde ifade edilir.

Güneşin dibâ gibi bahçeye yayılışı sevgilinin teşrifi dolayısıyla :

(1) Reşat Ekrem Koçu, Türk Giyim Kuşam Süslenme Sözlüğü, Ank. 1967, s. 250

Yine teşrîf için şâhenşeh-i gül pertev-i hürşid
Serîr-i sebzezâr üstinde gûyâ nat'-ı dîbâdur
K.15/2

Bir başka beyitte de dibânın güneşin iğnesiyle dikildiğinden söz edilir.(bkz. Kış)

6. Oyunlar

a. Gûy u Çevgân

İranlılara has bir çeşit top oyunudur. Çevgan at üstünde topa vurularak oynanır.⁽¹⁾ Bu oyun için ucu kıvrık bir sopa ve top kullanılır. Bir beyitte, Gûy u çevgân şekil itibarıyla “ fâ ” harfinin benzetilene olur :

Fâsî çevgân u gûydur gûyâ
Cilve-gâhı benân-ı hüsni edâ
M.6/25

b. Satranç (Şatranc)

Hint hükümdarlarından Talmend şah için hakim Nasır Dühr tarafından icad edildiği rivayet edilir.⁽¹⁾

Satranç, Divan'da bir beyitte geçer ve ferzane, şah, piyade gibi bu oyunla ilgili unsurlarla tenasüp içinde kullanılır. Dünya satranca benzetilir :

Şatranc-ı dehr içre o şâh-ı serîr-i nâz
Ferzâne-i cihân olıcağ bir piyâdedür
G.27/2

7. Tababet

a. İlaç

(1) Ahmet Talat Onay, a.g.e, s.392

Klasik şiirimizde hastalık hali, âşığa özgü bir haldir. Âşık, gam ile melâmet hastalığının esiri olmuştur. İlacı ise sevgilinin zülûf ipliğindedir. Delilerin bağlanması gibi âşığın boynunda da sevgilinin zülûf kemendi olmalıdır. Çünkü o da sevgilinin mecnunudur.

Âşığı deli eden sevgilinin saçlarıdır. Ayrıca esirlerin de zincirle bağlandığı düşünülürse âşık, sevgilinin zülûf zinciriyle bağlanarak onun kölesi olmak istediğini ima eder:

‘İlacı rişte-i zülfüñdedür dirîğ itme
Göñül gamuñla esîr-i teb-i melâmet imiş
G. 37/3

Sevgilinin bedeni aynı zamanda tıpta tedavi maksadıyla da kullanılan kâfur’dur. Âşık bu kâfurdan şefkat ve dostluk ümit eder. (bkz. Güzel kokular)

b. Ma‘cûn

Ma‘cûn hamur kıvamında olan süzme afyonun adıdır. Divan’da bir beyitte geçer ve sevgilinin dudağı için benzetilen olur. Muhabbet hastası âşığın kederini yok edici, hastalığının tek devası sevgilinin macuna benzeyen dudağıdır :

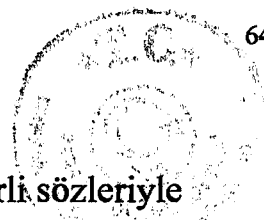
Ma‘cûn-ı lebüñ keder-zidâ kıl
Bimâr-ı maḥabbetem devâ kıl
T.17/40

c. Mumyâ

Her türlü derde deva olduğu söylenen, fakat yalnızca ismen var olan bir ilaçtır. Bir beyitte, sevgilinin, âşığın inlemeye alışmış can yarasının mumyâsı olduğu söylenir ve merhemle birlikte kullanılır.

Merhem-i şihḥat-resân-ı şerḥazâr-ı hâtırım
Mumyâ-yı zahm-ı cân-ı nâle-mu‘tâdum benüm
G.43/2

8. Sihir - İnanış

Divan'da, sihr ve efsun sevgiliyle birlikte ele alınır. Âşık, sihirli sözleriyle daima dillerde olan, nefesiyle mucizeler yaratan sevgilinin takipçisidir. Zülûf de büyü ve efsun ile birlikte söz konusu edilerek kıl ile yapılan büyü de hatırlatılır:

Eger kim hırz-ı bâzû-yı dil itse halka-i zülfün
Derûn-ı Kaysa te'sîr eylemezdi hiyle-i Leylâ
K.13/40

Memduhun övgüsü sırasında onun fazilet ve yüceliği tılsıma benzetilir. Bu tılsımla halkın muradının yerine getirildiği söylenir :

Zamân-ı rif'atüñde sâ'y u gûşîş şöyle kim hamd
Murâdı herkesün hall-i tılsım-ı fazl u dâneyı
TAR.1/7

Kâşif Divanı'nda nisan yağmuru ile ilgili inanışlardan da söz edilir. Nisan yağmuru halk arasında uğurlu sayılır. Nisan yağmurunun, eve, ocağa yağdığı zaman bolluk getirdiğine, o ocağın sönmeyeceğine, tarlada ekinlerin bire bin verdiğine inanılır.

Nisan ayında gökte yoğunlaşan yağmur bulutları da uğurlu sayılır. Bulutun gölgesi kimin üstüne düşerse onun için iyi bir olayın, mutluluğun başlangıcıdır.⁽¹⁾ Bu sebeple memduh, nisan yağmuru ve bulutuyla birlikte anılarak, ebr-i nisân, nisân-ı rahmet gibi ifadeler içinde yer alır.

Sadef; inci kabuğu, inci yapan hayvandır. Nisan ayında denizin yüzüne veya sahile çıkarak ağzını açtığına ve yağmur tanesini yuttuğuna inanılır. Bu yağmur tanesi daha sonra inciye dönüşmektedir. Bir beyitte, bu inanışa memduh övgüsü içinde telmih olunur.

Şehâb-ı himmeti bir katre-i nâçize feyz itse
Dürr-i şehvâr ile memlû olur mânende-i deryâ
K.13 /18

(1) İsmet Zeki Eyuboğlu, Anadolu İnançları- Anadolu Mitolojisi, İst. 1987, s.128-130.

Nisan yağmuru, tabiatı, susuz kuyuları, bereketi ile sadef gibi doldurmaktadır. Burada memduh, cömetliği ile nisan yağmuruna benzetilirken, zülal ve nisan yağmuru da birbiriyle benzerlik içinde verilmiştir.

Zihî nîsân-ı rahmet kim şadefveş eyledi lebrîz
Zülâl-i feyz-baḥşâ-yı dehân-ı çâh-ı vîrânı
K.5/16

9. Törenler - Kutlamalar

Kâşif Dîvânı'nda şehrâyinden söz edilmektedir. Şehrâyin, Osmanlı döneminde, cülus törenlerinde, sünnet düğünlerinde saraya mensup kişilerin evlenme törenlerinde düzenlenen şenlikler, kutlamalardır. Bu kutlamalar sırasında mumlar yakılır, fener alayları düzenlenirdi.

Kâşif, şehrâyinümüz redifli bir gazelinde bu törenleri anlatır: Gül bahçesinde ağaçlar bu tören için süslenmiştir. Şenlikten çıkan sesler, bütün dünyayı bülbül sesi gibi doldurmuştur. Halk uzun süredir böyle güzel, şevk verici bir eğlence görmemiştir. Şehrayin eğlenceleri her köşeden görülebilecek kadar geniş bir alanda yapılmaktadır.

Hayli demler görmemişlerdi cemâl-i şevkî halk
Eyledi her güşeden ızhâr şehrâyinümüz
G.30/2

Mumlarla donatılan tören alanını görenler yıldızlı gökyüzünün başaşağı, yani ters dönmüş olduğunu sanmaktadırlar.

Zan iderler bâz-gün olmuş sipihr-i pür-nücüm
Şem'alarla şöyle revnaqdâr şehrâyinümüz
G.30/3

Mumlar ve kandiller çimenler üzerine konmuştur. Her yer baştanbaşa dümdüz görünmektedir. Bütün bu görkem aslında saltanat bahçesinin büyüklüğünün bir görüntüsünden ibarettir.

Mâ-haşâl tâ şöyle pür-zîver ki Kâşif itmede
Bâğ-ı 'izzûn hey'etin şî'âr şehrâynümüz

G. 28/5

III. BÖLÜM

C. İNSAN

I. SEVGİLİ

Kâşif Divanında sevgili; yâr, hümâ-yı evc-i istiğnâ, nahvet-kâr, nihâl-i ravza-i nâzik, nihâl-i gül-nümûn, şûh, gamze-i gammâz, şehbâz, cânân, nahvet-pîşe, dil-sitân, âfet, şâh-ı işve, dil-ber, mihr-i tâb-endâz, gibi sıfatlarla söz konusu edilir. Bunlar aynı zamanda sevgilinin adı olarak da kullanılmaktadır.

1. SEVGİLİ İLE İLGİLİ UNSURLAR

a. Saç

Kâşif Divanı'nda saç çeşitli unsurlarla benzerlik içinde ifade edilir. Saç, rengi dolayısıyla buluta benzetilmiştir. Zülfün görünmesiyle âşığın gönül deryasındaki sükûneti de sona ermiş, med cezir başlamıştır. Çünkü zülûf bulutu, sevgilinin güneşe benzeyen yüzünü kapatmıştır. Böylece sevgilinin yüzünü görmekle teskin olan âşığın gönlü, asla istemediği bu durum karşısında sükûnetini kaybetmiş, sevgilinin güzel yüzünü tekrar görmek için çırpınıp durmaktadır.

Bulutun güneş ışığına mani oluşu bu hayalin kurulmasına imkan sağlamıştır. Nitekim gerçekten de bulutun çıkışı denizin sükûnetini bozar, dalgalanmalara sebep olur. Bu, yağmurun, estetik anlamda da çırpınış sonrası yaşanan hayal kırıklığının ardından dökülecek gözyaşının habercisidir. Bu hal, zülûfün yüzün üzerinden gitmesine kadar sürecektir.

Görüldü ebr-i zülfi-yâr şimden soñra ey Kâşif
Neden kıbildür olmak lücce-i dilde sükûn peydâ

G.1/5

Bir beyitte de zülûf, kement olarak düşünölmüştür. Tel tel zülûflerin halkası, gönöl askerini yakalamak için pusuya yatmıştır. Sevgililer zülûf kemendiyle âşıklarını avlamaya çıkmışlardır. Saçlar aynı zamanda hilecidir. Âşığın gönlü kaküle tutulduğu zaman gamın kara zencirinden kurtulur. Çünkü, çok arzu ettiği sevgilinin saçlarının esiri olmuştur. O, bu durumdan hoşnuttur.

Kavuşma yolunda yürümekte olan âşığa sevgili zülûf kemendiyle engel olmakta vuslatı imkansız hale getirmektedir. Beyitte zülûf, yol kesici bir haramî olarak düşünölmüştür.

Dil-i ‘uşşâk-ı zâra râh-ı bî-pâyân-ı vuşlatda
Kemend-endâz-ı çin-i zülûf-i cânân reh-zen olmuştur
G.21/4

Sevgilinin yüzü şekli dolayısıyla berata benzetilir. O, Güzel yüzünü, zülfünün kıvrımıyla kapatmıştır. Zülûf, aynı zamanda anber kokulu bir tuğradır. Tuğranın siyah mürekkeple yazılmış olması da saçın tuğra olarak tasavvuruna imkan verir. Sevgilinin saçları da siyahtır. Tezyin edilişi de tuğraya benzer. Sevgili bu tavrıyla yüzünün âşık tarafından görünmesini kakülleriyle tuğralayıp yasaklamıştır. Bu yüzümü görmene izin yok anlamına gelmektedir. Sevgilinin muhabbet mülkünün padişahı olduğu dikkate alınırca bu hareket âşığa, sevgiliyi yasaklayıcı ferman yayınlamak şeklinde düşünölmelidir :

Yine pür-çin olup rüyuñda târ-ı zülûf-i müşginün
Berât-ı hüsne dest-i nâz çekmiş ‘anberin tuğrâ
K.13/38

Âşığın alnını kırıştıran da sevgilinin siyah saçlarının düşüncesidir. Bu sebeple o, sevgiliye “alnımın kırışığı” diye hitab eder :

Ey zülûf-i siyâhı çin-i cebinüm
Pâ-bestegin-i dil-i gaminüm
T.17/33

Âşıkların boyunu keman gibi iki kat eden de sevgilinin saçlarıdır.

b. Kaş

Kâşif Divanı'nda kaş, ebru ve keman şekilleriyle kullanılır. Âşıkların boyunu iki kat edenin, sevgilinin keman gibi kaşlarının düşünce olduğu söylenir. Bir başka beyitte de şair kaşı keşideye benzetir. Keşide, eski yazıda bazı harflerin üzerine çekilen çizgidir. Sın,şın vav gibi kuyruklu uzantılı harflerin yazıda çekilmesidir. Bu benzetme kaşın şekli ile ilgilidir :

Kemān mı ebrū-yı dildār-ı nev-resīde midür
Ya ser-şahīfe-i hūsne iki keşīde midür
G.24/1

Kaş, anber kokar. Kaşın hilal olarak tasavvuru onun şekli ile ilgilidir.(bkz. Oruç) Sevgilinin kaşlarında anber kokulu ben vardır. Bir beyitte de yüz, kitap; kaşlar da onun üzerindeki yazı olarak düşünülmüştür :

Degüldür ebruvān işbāt için yektā-yı hüsñüñ
Yazılmış nüsha-i ruhsāruña şugrā ile kübrā
K.13/39

c. Boy

Divan'da, hayâl-i kadd, kadd-i hamîde, kadd-i hoş-cilve gibi terkipler içerisinde ele alınan boy genellikle fidan ile benzerlik içerisinde ifade edilir. Nihal olarak düşünülen sevgilinin güzellik bağının hayali olduğundan söz edilir. Bu taze nihalin hayali âşığın yatağını her gece çiçekler ile doldurmaktadır :

Hayāl-i bâğ-ı hüsni ol nihāl-i ravza-i nāzik
Pür eyler cāme-h^vābum Kāşifā ezhār ile her şeb
G.23/1

Bir beyitte de hurma ağacı sevgilinin boyu için benzetilen olur. (bkz. Hurma)
Âh dumanı ne zaman yakıcı ışığını ortaya çıkarsa gökyüzünde nihâle sarılı bir gül peyda olmaktadır. Bu sarmaşık gülüdür. Sevgilinin boyu için teşbih unsuru olmuştur :

Ne dem āhumdan olsa şu‘le-sūz-ı derūn peydā
Olur şahn-ı semāda bir nihāl-i gül-nümün peydā
G.1/1

d. Gamze

Gamze, âşğın gönlünü deler, parçalar. Genellikle göz ile birlikte ele alınır. Sevgilinin âhû gibi gözlerini, inleyen âşıklara arslan gibi gösteren, saldırmaya hazır sihirli gamzesidir. Gamze, saldırganlığı sebebiyle aslan ile benzerlik içinde düşünölmüştür. Bakıştaki haşmet de arslana teşbihin bir diğere sebebidir :

Āhū-yı çeşm-i mestini hep şîr gösteren
‘Uşşāk-ı zāra gamze-i sihr-āferīnidür
G.17/4

e. Yanak - Yüz

Kâşif Divanı’nda daha çok yanak söz konusu edilir. Yanak, ateş gibidir. Âşık ise devamlı yanakla ilgilidir. Bu düşünce gönülleri yaralar. Yanağın rengiyle yara arasında renk bakımından ilgi kurulur.

O nahvet pişenüñ fikr-i ‘izâr-ı âteşiniyle
Müdām üftâdegân-ı nâle-perver dâğ-ber-dildür
G.12/4

Yanak, Divan’da, nüsha-i ruhsâr, ruh-ı penbe, ruhsâre-i dildâr, hayâl-i hâl-i ruh, tâb-ı mihr-i ruh, gül-berg-i ruh, ruhsâr-ı âteş-tâb, tâb-ı ruhsâr, hatt-ı ruh, nev-bâde-i ‘izâr, ‘izâr-ı enver, ‘âriz-ı pertev-feşân, fikr-i ‘izâr-ı âteşin gibi ifadeler içinde ele alınır.

Sevgilinin yanağında ben vardır. Rengi ve şekli sebebiyle yanak, gül yaprağıdır.

Ne mümkündür terennüm-perver-i ‘aşğ olmak ey Kâşif
Hezâr-ı dil ki gül-berg-i ruhuñdan dūr kalmışdur
G.25/5

Yanakla ateş ve şarap arasında renk yönüyle ilgi kurulur. Yanak bir beyitte de üzerinde bulunan ayva tüyleri sebebiyle söz konusu edilir. Sevgilinin yanığının ışık saçan bir nur olduğu söylenir. Muhabbet ehli yarin güzel yüzünün etrafında dönen bir pervanedir. Çünkü yüz ışıktır. Pervane devamlı ışığa doğru gider. Beyitte âşıklığın ezel bezminden beri süregeldiğine de temas edilir. Mehtâb da sevgilinin yüzü için teşbih unsuru olmuştur .

f. Gabgab

Gabgab, çene altı, çene altında meydana gelen kıvrımdır. Kâşif Divanı'nda gabgab bir beyitte geçer. Sevgilinin çenesi arzu meclisinde meze olarak düşünülmüştür. Divan şiirinde Gabgab'ın elmaya veya turunca benzetilmesi onun meze olarak ifadesine imkan sağlamıştır.

Ey ğabğabı nuğl-ı bezm-i h'âhiş
Vey la'li şarâb-ı şu'le-sâzum
T.17/18

g. Dudak

Dudak, Divan'da genellikle şarap ile birlikte söz konusu edilir. Onaltı beyitte yer alan dudak, fikr-i leb-i dil-keş, ma'cûn-ı leb, kand-i leb-i cânân, leb-i âteşîn, leb-i dildâr, kand-i lob-i dil-sitân, leb-i hasret, leb-i ter, leb-i şekker-feşân, teşne-leb, safâ-yı la'l-i leb gibi ifadeler içinde yer alır.

Ayrılık meclisinde dudağın hayali içki müptelası için şarap ve sarhoşluk demektir. Aşk derdi, dudak düşünülerek hafifletilir. Bir başka beyitte de dudak, şekli ve üzerinde yazıyı andıran ayva tüylerinin varlığı sebebiyle mühüre benzetilmiştir. Derdi sona erdirecek beratı dudak mühürleyecektir. Diğer bir ifadeyle âşığın hâli sevgilinin dudağından çıkacak tek bir kelimeye bağlıdır :

Ey hatm-i berât-ı derd-i 'aşka
Fikr-i leb-i dil-keşi nikinüm
T.17/38

Neşe verici şarabın her damlası, dudaktan ayrı kalınan zamanda zehir dolu bir kasedir. Rengi dolayısıyla şaraba benzetilen dudak, şekil itibarıyla da kadehe benzetilir. Âşık için dudak aynı zamanda bir cevherdir :

Cihānda cevher-i pāk-i leb-i dildārdan ğayrı
Göñül bir la‘l-i bānū-yı şarāba zīb-güş olmaz
G.32/3

Kâşif Divanı’nda dudak ayrıca, şeker, yakut, çeşme, gonca ile benzerlik içinde düşünülür. Hasta âşıklar için dudak keder giderici bir macundur. (bkz. Macun)

Divan’da “tebhâle-i la‘lün” redifli bir gazel mevcuttur. Burada dudak olarak düşünülen la‘l çeşitli hayaller içerisinde söz konusu edilir. Tebhâle, dudaktaki küçük kabarcık, uçuk demektir. Şiirde, rengi ve şekli dolayısıyla güle, laleye, ateşe, şaraba, akik taşına, semen’e ve habâb’a benzetilir.

Çemende lâleveş rengin ü âteş-tâb olur ey gül
Olursa feyz-baḥşây-ı semen teb-hâle-i la‘lün
G.39/ 5

Nola şüret-nümâ-yı şevk olursa Kâşif-i zâra
Mücellâdur ḥabâb-ı câmdan teb-hâle-i la‘lün
G.39/5

Dudağın şekere, gönlün sineğe teşbih edildiği bir beyitte âşık, sevgiliden ayrılamayacağını ifade eder.

Göñül misâl-i meges ḥvân-ı vaşl-ı dil-berde
Hemişe kand-i leb-i dil-sitândan ayrılamaz
G.33/2

h. Kirpik

Kirpik gamzeyle birlikte ele alınır. O, aynı zamanda sevgilinin vücudunu yaralayan bir oktur. Eski Türklerde ok tabiyet bildiren bir sembol idi.⁽¹⁾

(1) Osman Turan, “Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması” Belleten, C. IX, Ank. 1945, s. 305-318

Divan'da yer alan beyitlerde de hemen hemen aynı anlayış hakimdir. Sevgilinin âşık üzerindeki hakimiyetinden söz edilirken onun kirpik okları da hiç bir zaman göz ardı edilmez.

Bir beyitte gamze, yol kesen bir harâmi, kirpik ise siper olarak düşünölmüştür. Ok atan, düşmanına görünmemeye özen gösterir, gizlenir. Ok sahibine de bir sığınak lazımdır. Bu pusu için gereklidir. Nitekim yol kesici haramiler de zarar verecekleri kişiyi beklerken pusudadırlar. Sevgili de âşığa gamze oklarını atmak için her an pusuda beklemektedir. Gamzenin sığınağı, kirpiklerin altıdır.

Nihân ise nola zîr-i müjeñde ğamzelerüñ
Ki rāh-zenlere elbet penāh lâzumdur

G.19/4

Âşığın sinesi devamlı gam oklarının nişangâhıdır.

Nişân-ı tîr-i ğamdur hayli demdür sînem ey Kâşif
Kemân ebrü-yı dildâr-ı nahvetkâr fikründen

G.44/5

i. Hatt

Sevgilinin yüzünde ve dudağının üzerinde ayva tüyleri bulunur. Ayva tüyleri anber kokar. Sayıca çokluğu âşığın gamını artırıcı bir unsurdur. Ayrıca rengi dolayısıyla (karanlık, gam) zulmeti de hatırlatır.

Nola hatt-ı ruhuñ miñnet-fezâ-yı ehl-i 'aşk olsa
Ki olur bâdi-i eفزünü zulmet-gâhiş-i mehtâb

G.6/2

j. Ben

Ben, koku ile birlikte anılır. Onların müşğ kokulu olduğu söylenir. Bir beyitte de ben, Hoten ahusundan çıkarılan müşğün rengi ve şekli gözbebeğine benzetilir. Ben, letafet artırıcı yüzde bulunur. O, güzellik sayfasına konmuş bir noktadır.

Hâl-i siyeh ki rüy-ı letâfet-fezâdadur
Bir noktadur şahîfe-i hüsne nihâdedür

G.27/1

k. Alın

Alın, açıklığı ve parlaklığı sebebiyle ay ile birlikte anılır.

Ġam-1 rŭyuñla gerdŭn-1 sitemger dāġ-ber-dildŭr
Cebŭnŭñ ħasretiyle māh-1 enver dāġ-ber-dildŭr

G.12/1

Ġŭn-i cebŭn kırışmış alındır. Bu, işveyi, nazı ve azarı ifade eder. Bu hal âřığŭn űmit gemisini alabora eden bir durumdur.

Zevraġe-i űmidűműzű bāz-gŭn iden
Emvāc-1 baĥr-1 ‘işvesi ħŭn-i cebŭnidŭr

G.18/3

l. Kŭy

Kŭy, sevgilinin yařadığı ve bulunduġu yerdir. Bir beyitte yara ile gűz arasında benzerlik kurulur. Âřığŭn gűnlŭndeki kanlı yarannın bir gűz gibi sevgilinin bulunduġu yeri gűzlediġinden sűz edilmektedir..

Kemāl-i ħasretűnden nazra-pāř-1 rāh-1 kŭyuñdur
Tenűmde dāġ-1 ħŭnŭnűm miřāl-i dŭde-i bŭnā

K.13/35

Nergisle gűz arasında ilgi kurulur. Nergis mitolojide kıyamete kadar ayrılık ve intizara mahkum edilmiř bir çiġektir.(bkz. Nergis) Őekil itibariyle gűze benzer. Ŭzerinde ħiġ taneleri olan nergis, sevgilinin kuyunda seher vakti gűzyařı dűken âřığa teřbih edilmiřtir.

Olur mānend-i ħeřm-i eşk-riz-i kŭy-1 cānāne
Seher-i şeb-nem-feřān oldıġa bāġa Kāřifā nergis

G.35/5

Sevgili gűldűr. Gűl de baġda yetiřir. Dolayısıyla sevgilinin kŭyu da baġdır. Bu sebeple, âřığa, baġ sevgilinin kŭyunu hatırlatır.

Bāğa vardum kūy-ı dil-ber geldi ol dem hātırā
 Goncayı gördüm leb-i ter geldi ol dem hātırā
 G.48/1

m. Bakış

Sevgilinin bakışı, aslında onun pusuda bekleyen askerleridir. Bakış aldatıcıdır, hilekârdır.

Kāşif.nigāh-ı ğamzesi nāz u girişmesi
 Ol şāh-ı işvenūñ sipeh-i der-keminidür

G.18/5

Sevgilinin bakışı âşığın canına kastettiği için cellattır. Hile ve düzen ile perîşân gönüllü âşıkların imdadına yetişmektedir. Âşık, bu ifadesiyle cellat da olsa sevgilinin bakışına hedef olmaktan hoşnut olduğunu ifade etmek ister.

Cellād-ı nigāhın o civān-mekr ile Kāşif
 ‘Uşşāk-ı perîşān-dile feryād-res eyler

G.14/5

Sevgilinin bakışlarıyla karşılaşan âşık, bu pek nadir yaşanan durum karşısında gönlünü arzu bağında gül derici eylemektedir. Çünkü çok arzu ettiği bir durum gerçekleşmiş, arzu bağına, gül anlık da olsa bakışıyla iltifat etmiştir.

Ne dem ‘âşık nigāh-ı rüy-ı yār-ı‘işve-hū eyler
 Dil-i âşüftesin gül-çîn-i bāğ-ı ârzū eyler

G.15/1

n. Naz - İşve

Divan’da sevgiliden işve şāhı olarak söz edilir. Naz ve işve sevgiliye has tavır ve hareketlerdendir. İşve, çeşitli unsurlarla benzerlik içinde ele alınır. Sevgili, işve bostanının gülü, naz ravzasının serv-i sehisi, işve çemeninin ağacı, işve ocağının pāk mücevheri veya yakutu, nazın yeni doğmuş parlak ayı, işvenin nükteli tutisidir

Ey serv-i sehî-i ravza-i nâz
Vey nahl-ı çemensitân-ı ‘işve
T.17/2

Ey bülbül-i âşiyâne-i hüsni
Vey tûti-i nükte-dân-‘işve
T.17/5

Ey dürr-i nazîf-i baħr-ı ‘ismet
Vey gevher-i pāk-ı kân-ı ‘işve
T.17/3

O, işve kabilesinin bütün özelliklerini kendisinde toplamıştır, işve Mısırın Yusuf’u, işve denizinin dalgası, yahut ismet denizinin nazif incisi, kakülünü naz için yüzüne gölgelik yapan biridir. Bu gibi sebeplerle sevgili en büyük işveci “şâh-ı işve” olarak tanımlanır.

Ey pâdişeh-i serîr-âşüb
Vey kāküli sāyebân-ı ‘işve
T.17/7

o. Cisim, Beden

Sevgilinin bedeni, rengi dolayısıyla gümüşe (bkz. Kâfur) benzetilir ve Divan’da bir beyitte yer alır. Cisim bir beyitte sevgili için kullanılırken diğer beyitlerde âşık yerindedir. Sevgilinin cismi aya benzetilir. Hâlenin altın bir kuşak olduğu beyitte, ay da sevgilinin cismi olmuştur :

Hâledür gird-i miyânında zer-endüde kemer
Cismidür mäh-ı fūrüg-âver-i şad leyle-i cân
G.46/2

II. ÂŞIK

Âşık, beyitlerde devamlı acı çeken, gönlü gamlı bir kişi olarak tanınır. Uşşâk-ı zâr, mübtelâ-yı gird-âb, şâhenşeh-i aşk, terennüm-perver-i bezm-i gam, uşşâk-ı şeydâ, cism-i zerd-i âşık, boynu bağlı kul, semânder-meşreb, âşık-ı bîmâr, âşık-ı üftâde, âşık-ı sîm-âb, âşık-ı hüsrev-iştihâr, cünûn-ı âşık, âşık için söz konusu edilen unsurlardır.

1. Âşıkla İlgili Maddî ve Manevî Haller

a. Gönül

Gönül âşık için söz konusu edilen bir unsurdur. Âşığın vuslat şehrine girmesinin mümkün olamayacağı söylenir. Çünkü kan dökmekten hoşlanan harâmî devamlı onun yolunu kesmekte, sevgili gamze oklarıyla kan dökerek âşığın visal şehrine girmesini engellemektedir. Gönlün sevgiliye kavuşmadaki imkansızlığı bu sebeptir :

Râh-yâb-ı şehri-vaşl olmak ne kâbil ey gönül
Düzd-i hûn-rîz-i nigh mādām reh-zendür baña
K.2/4

Gönül gül bahçesidir. Çünkü orada sevgili bulunur. Gülün bulunduğu yer bülbülden ayrı düşünülemez. Bazan gönüldeki şevk bülbülü gülstanda gözden kaybolur. O, âdeta gönül gülistanında terennüm edilen hicran nağmelerinden ürkmüştür. Bunlar vuslat ümidinin ortadan kalktığı habercisidir :

Görinmez oldı gülistân-ı dilde bülbül-i şevk
'Aceb ki zemzeme-i hicr ile remîde midür
G.24/4

Güneş yüzlü sevgili her görünüşünde güzelliğinin ışığından gönüller zerre gibi dağılmaktadır. Güneşe göre toz ve zerre sevgiliye nisbetle âşığın acizliğini ifade eder. Perîşan gönül, zaman zaman ona bir türlü gülmeyen felekten taleplerde bulunur. Bu talep daimâ vuslatla ilgilidir. Zehirli bir su kasesi olarak düşünülen felek ise âşığa bu kâse ile yalnızca gam, kanlı gözyaşı, dert ve ayrılık sunmaktadır. Bu hâllerin âşığın kaderi olduğu söylenir.

Kām-h^vāh-ı çarh-ı bî-insāf olan āşüfte-dil
Kāse-i zehr-ābdan hāşiyet ümmidindedür

G.13/2

Mehtâb, sevgilinin yüzü olarak düşünülür. Gece ortaya çıkar. Bu sebeple âşık karanlıkta mutlu olur. Bir gecelik de olsa vuslat ışığı parlamış, ay görünmüştür. Bu parlaklık, bütün âşıklık hallerinin geçit yeri olan gönle yansır, onu aydınlatır :

Şeb-i mehtab-gîre hande-zen olmaz mı ey Kāşif
Fürûğ-ı vuşlatıyla ol gönül kim rüşen olmuşdur

G.21/5

Divan'da ayrıca gönül redifli bir de gazel mevcuttur. Gönül, coşkunluk denizi, felek akıllı bir âfettir. O, nükteli bir hikmet Hermes'i, sessiz sessiz ders okuyan bir talebedir. Ceberût âleminin sırrına mazhar, melekler âleminin gıpta yeri, ışıklı bir bülbüldür :

Gül-i âteş-nihād ya'ni hüsñ
Bülbül-i şu'le-püş ya'ni dil
G.40/2

Yem-i 'ummān-ı hurüş ya'ni dil
Āfet-i fülk-i hüş ya'ni dil
G.40/1

Gönül bir kekliktir. Bu keklik, sevgilinin doğana benzeyen gözleri tarafından devamlı avlanmaktadır :

Deşt-i miñnetde gönül kebkin hemişe şayd iden
Ol qazā-engiz-i bāz-dide-i cānān imiş
G.38/4

Gönlün yeri muhabbet meyhanesidir :

Harābāt-ı maħabbetden o dil kim bāde-nüş olmaz
Bu meclisde rehā-yāb-ı humār-ı kayd-hüş olmaz
G. 32/1

Dillerde söylenen, ateşle dolu gönlün hazin âhıdır :

Dil-i pür-âteşin âh-ı hazîni söylenür dilde
O gencün ejder-i gevher-çarîni söylenür dilde

G.47/1

Gönül mülkü naz askerleriyle büyülenmiştir. Amansız zülfün girdâbı, gönül gemisini aşk deryasında alabora etmiştir :

Düşüp deryâ-yı 'aşka fülk-i dil ser-geşte olmuştur
Miyân-ı halka-i gird-âb-ı zülf-i bî-amânında

G.49/4

Gönül bunların dışında, kuş, kadeh, levha, külhen, maden ocağı, sırça, bülbül, arslan gibi unsurlarla da benzerlik içerisinde ele alınmıştır.

b. Göz yaşı

Gözyaşı, aşk ehlinin en belirgin özelliğidir. Âşık gamdan dolayı gözyaşı döker, Kederli âşıkların gözyaşlarının coşkunuğu, denizin dalgalarını bile kıskandıracak büyüklüktedir. Divan'da, Gözyaşı, şeb-nem, elmas, yakut, dâne, gümüş ile benzerlik içinde verilmiştir. Bir beyitte gözyaşların âşığın sarı cismine bir kezzap olduğu söylenir. Âşık gam kulübesinde devamlı gözyaşı dökmektedir.

Eşk-i tûfân-hîze kim hem-hilkat-i elmâsdur
Cism-i zerd-i 'âşıka tîz-âbdur her kaçresi

G.32/3

Olaldan sîm-senc-i eşk-i hasret külbe-i gamda
Dü-dest-i bî-dilân hayret-i dü-çeşm-i terâzûdur

G.26/3

c. Cisim, Ten

Ten ve cisim, Divan'da âşık için söz konusudur ve cism-i zerd-i âşık, dâğ-ı cism, üstühân-ı ten gibi terkiplerle ifade edilir. Âşığın bedeni baştan başa gül-i dâğ ile bezenmiştir. Sevgilinin yanak ışığı âşığın tenini yaralamaktadır. Âşık cismini yara ile süslemiştir.

Yara, rengi ve şekli dolayısıyla güle benzetilir. Gül aynı zamanda sevgilidir. Elbette bülbül bu bahçedeki gülü mesken edinecektir.

Ser-te- ser cismüñ gül-i dâğ ile tezyîn eyleyüp
 ‘Andelîb-i gülsitân-pîrây-ı ‘aşka mesken ol
 G.41/5

Aşkın hümâ olarak düşünüldüğü bir beyitte, âşığın teninin bir kemik yığınının ibaret olduğu söylenir, bu ifadeyele, Hüma kuşunun kemikle beslendiği inancına da telmih olunur. :

Ben tille-i üstühân-ı tenle
 Pâ-beste-gen-i hümâ-yı ‘aşkam
 T.17/42

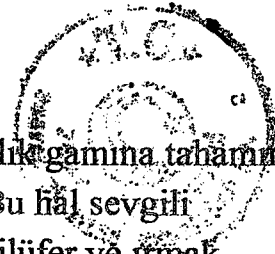
Bir başka beyitte de âşığın cismindeki yaralar kulak için benzetilen olur. Ondan, yaralı cismin, genellikle âhtan ibaret olan aşk nağmelerini dinlemesi istenir. :

Ser-tâbe-çadem bu dâğ-ı cismüm
 Sem‘-i nağamât-ı ‘aşka güş it
 T.17/52

d. Ayrılık

Divan'da ayrılık, daima âşıkla birlikte ele alınır. Bu hal âdeta âşığın yaşayış tarzı olmuştur. Onun en büyük ıstırabıdır. Âşıklar ayrılığın verdiği acıyla feryat ederler. Bu sebeple, âşık bir beyitte organuna benzetilir. Bu alet daha çok kiliselerde ayin musikisinin icra edilmesinde kullanıldığı için deyr-i muhabbetle birlikte ele alınır. Âşıkların organun gibi oluşu ayrılığın gamıyla her an âh etmeleri dolayısıyladır :

Ġam-ı hicrũñle feryâd eyleyüp her mũyı ‘uşşâkuñ
 Olur deyr-i maḥabbetde hezârân erġanũn peydâ
 G.1/3

Sevgilinin aşk bahçesinden vuslat şarabını içmek için, ayrılık gamına tahammül edilmesi gerektiği söylenir. Gözyaşlarını artıran da hasrettir. Bu hâl sevgili görününce kaybolur, yokluğunda ise devam eder. Bu durum nilüfer ve ırnak örneğiyle ifade edilmiştir :

Hasretünde pür ider 'aks-i şerâr-ı âhum
 Kûlzüm-i eşkümi nîlüfer ile cüy gibi
 G.51/4

Bir başka beyitte de ayrılığa tahammülün zorluğu nur ve ay örneğiyle verilir. Âşığın nur, sevgilinin ise ay olarak tasavvur edildiği beyitte, böylelikle nurun aydan ayrı kalamayacağı söylenmek istenir.

Ayrılık zamanında âşık sevgilinin düşüncesiyle mest olur. Ayrılık hali âşığı güçsüz bırakır. Hicran bir beyitte de çöle benzetilir.

Ayrılık yayıyla atılan ah oku feleği dolaşmaktadır. Yine, beyitte âşığın belinin ayrılıktan kamburlaştığına da temas edilmiştir. Burada, âh oka, ayrılık ise yaya benzetilerek, ayrılıktan dolayı âh çeken âşığın bükülmüş beli ile yay arasında benzerlik söz konusu edilmiştir.

Hadeng-i âhumı gerdun-güzâr iden eyâ
 Kemân-ı hicr mi Kâşif kad-i hamîde midür
 G.24/5

Ayrılık askerleri, âşığın mamur kalbini yerle bir etmektedir. Sevgilinin dudağından ayrı kalınca neşe veren şarap bile zehirli bir suya dönmektedir :

Hicr-i la'lünde şarâb-ı neşve-pîrânuñ bize
 Güyyâ bir kâse-i zehr-âbdur her kaçresi
 G.52/2

e. Derd, Yara, Gam, Âh

Sevgilinin yokluğu, hasreti, vuslata bir türlü yanaşmaması, nazı, âşık için hep birer gam, derd ve âh sebebidir.

Kakülün kıvrımı girdâba benzetilir. Girdâba kapılan âşık için derd başlamıştır. Bura n kurtuluş mümkün değildir. Kakülün derdiyle âşık yorgun düşer .

Derd-i ham-ı kâkülünle bî-tâb olduk

Efsûs ki mübtelâ-yı gird-âb olduk

R.8/1-2

Gönül, özellikle âşığın gönlüne, çabuk kırılması sebebiyle de sırçaya benzer. Gönül sırçasını kıran ise sevgilinin cevri taşlarıdır. Bu, gönle, yâre ait fikrin şrifini engelleyen bir haldir. Çünkü gönül, sevgiliyle ilgili bütün duyguların en yüksek seviyede yaşandığı, onun gıyabında aşk hasbihallerinin yapıldığı çok hassas bir zemindir. Bu sırça zeminin cevriyle yok edilişi aşk ve onun etrafında meydana gelen bütün düşüncelere de engel olur .

Zemîn-i hâtırâ teşrîf-i fikr-i yâre ma'nîdür

Zücâc-ı dil ki seng-i cevri ile meksûr kalmışdur

G.5/2

Yâre, Divan'da vücûd-ı dâg-ber-dag, gül-i dâg, gül-i dâgdâr, dâg-ı derûn, dâg-ı kalb, dâg-ı hûnîn, dâg-ı cism, halka-i dâg gibi ifadeler içinde ele alınır. Yara-gül benzermesine yer verilir. Âşık, sevgiliden sinisini yaralamasını ister. Âşığın yaralı cismi kıl itibariyle şebîke'ye benzetilir. Şebîke, hasırdan örülmüş bir çeşit başlıktır .

Gam : derd ve yara gibi âşık için söz konusu edilen bir diğer haldir. Divan'da sık sık sözü edilen gam; beriyye-i gam, murg-ı gam, külbe-i gam, terennüm-perver-i bezm-i gam, tâ'ir-i gam, kays-ı sahrâ-yı gam, gam-zede, gam-ı hicr, tîr-i gam, âteş-i gam, sahr-ı gam, gürûh-ı gam, uşşâk-ı gam-dîde, murg-ı beççe-i gam, kûh-ı gam, def-i gam, zencîr-i siyâh-ı gam, ebr-i gam, bezm-i gam-ı dil-berân, cây-ı dîv-i gam gibi terkipler içinde ifade edilir.

Gam, genellikle gözyaşı ile birlikte ele alınır. Gamla akan gözyaşları, denizi kıskartıracak büyüklüktedir. Âşık; gam şarabıyla mesttir. Devamlı gam oklarına hedef olur. Onun sinisi gam ateşiyle kebab olmuştur. Gam meclisinde her gece inlemektir. Mekânı da gam kulübesidir. Ayrılıktan yorgun düşen âşık gam meyiy kendinden geçer :

Bî-tâb-ı humâr-ı hicrem ammâ
Mest-i mey-i ğam-zedâ-yı ‘aşkam
T.17/44

Âşık gam hisarında, aşk sultanının “nevbet-zen” idir. Nebbet-zen ise, nöbet çalan, muayyen vaktin geldiğini belirten⁽¹⁾ anlamındadır. Eskiden serhadlarda bulunan hisarlarda, azap, sekban, lağımcı, müsellim ve hisarlılar bulunmaktadır. Bunlar birbirlerine belirli mesafelerde nöbet tutar, belli zaman aralıkları ile ve sırayı şaşırmadan düdük çalmaya başlarlar. Böylece birliğin çevresi düdük sesleriyle devredilmiş olur.⁽²⁾ Bu devir, hem korumaya hem de korunanın etrafına yabancı yaklaştırmamaya matuftur. Kâşif’in beytinde ise âşık, aşk şâhını bekleyen ve devrini âh u zârla yapan bir hisarlıdır.

Hişâr-ı ğamda ben nevbet-zen-i şâhen-şeh-i ‘aşkam
Nola me’lûf olursam böyle âh u zâr ile her şeb

G.5/3

Kâşif Divanı’nda Na’t-ı Şerîf’lerden birinin ilk on sekiz beyiti “âh eyledikçe” ile başlar. Burada, âh çeşitli benzetmeler içerisinde söz konusu edilir. Âşığın vücudunda yaralar bulunur. Bu yaralar genellikle iki çeşittir. Biri göz göz yuvarlak, nokta gibi ok yarası, diğeri yarık, dilim dilim çizgi halinde kılıç, hançer yarasıdır. Divan şiirinde ilki dağ, ikincisi şerha olarak geçer. Bunlar şekil benzerliği bakımından eski yazıdaki, yuvarlak “h”, ve “elif” harfine benzemenin yanısıra yan yana geldiğinde de âh kelimesi ortaya çıkar.⁽³⁾

(1) Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ank. 1982, s.991.

(2) İskender Pala, Divan Edebiyatında Müstesna Güzeller, İst. 1995, s.37.

(3) Cemal Kurnaz, Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler, Ank. 1990, s. 88.

Âh ile birlikte çıkan gönül-ateşi, âşıklar kfilesinin kandilini aydınlatır. Âh dumanı boy yayına gerili bir oktur. Âşık, âh okunu muhabbetin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için kullanır. Âh, göklere uzanmakta, feleği dolaşmaktadır. Âh ışığının, ay ve güneşin üzerinde lekelerle sebep olduğu söylenir. Böylece ay ve güneş ile benzetme içerisinde ele alınan sevgiliye atıfta bulunulur. Âh eyledikçe gönülden çıkan duman, aşk şahına bir gölgelik olmaktadır.

Âh eyledükçe dūd- ı dil-i pür şerārumuz
Şāhen-şeh-i maḥabbete bir sāyebān olur
K.4/4

Âh, bir beyitte bereketli bir su oluşuna benzetilir. Burada hikmetle söz konusu edilen aşk sırrıdır. Bereketi ise, âhın devamlı oluşuyla ilgilidir.

Âh eyledükçe tāb-ı maḥabbetle dūd-ı dil
Feyz-i zülāl-i ḥikmete bir nāv-dān olur
K.4/6

Bir beyitte âh tasavvufî bir anlayış içerisinde verilmiştir. Âh, muhabbet gemisinin yelkeni olmuştur. Bununla ilahi aşkta âhın vazgeçilmez bir hal olduğu ifade edilir. Menzile ulaşmak için de bu şarttır. Âh, kesrettir, ancak vahdet kapısını salike açan önemli bir vasıtaadır. Âh, felek kubbesinin merdivendir. Ağlamak âşığı zirveye yaklaştırır. Bu sebeple âhın, âşığa manevî dünyanın kapılarını açtığı söylenir.

Yükü şu'le olan âh, dört büyük meleğin meclisini aydınlatan bir mum olur.(bkz. Kerrûbiyyûn) Âh, cana mücevherden bir ağaç, aşk şahına altın nişanlı bir bayraktır. Sultanların başındaki sarıkta bulunan altın tel bu hayalin kurulmasına imkan sağlamaktadır. Âhın âlemi kaplayan ışığı, âşığın gözyaşı tufanına bir şimşek olmaktadır.

Devamlı âh eden gönül, arzu ve ümit bağına bir sonbahar rüzgarıdır. Bu rüzgâr âşığın, sevgiliye dâir bütün ümitlerini yok eder. Bād-ı hazân, âh için teşbih unsuru olarak kullanılmıştır :

Âh eyledükçe şu'le-i 'âlem-güdâzumuz
Tûfân-ı derd ü hasrete berç-i cihân olur
K.4/16

Âh eyledükçe germî-i tâb-ı ğamuñla dil
Bâĝ-ı ümîd ü h^vâhişe bād-ı hazân olur
K.4/17

Âh ışığı ile erguvan arasında renk bakımından ilgi kurulur:

Âh eyledükçe şu'le-i nihâl-fürûĝ-ı dil
Gülşen-fezâ-yı sînemüze erguvân olur
K.4/19

f. Pervâne

Pervâne âşığı temsil eder. Işık ise sevgilidir. Pervâne usanmadan bu ışığın etrafında döner. Aşkın yanmayı gerektirdiğinden hareketle, pervane gibi ışığın etrafında dönerek yanmayan kişinin çok toy ve ham olduğundan söz edilir.

Cihânda merdüm-i nâ-puhtedür bî-şübhe~~ey~~ Kâşif
O kim bir nürdan pervâne-âsâ şu'le-püş olmaz
G.32/5

III. RAKİP

Rakib, başkasıyla aynı şeyi isteyen ⁽¹⁾, bir mahbubeye dildade olan aşıkların yekdiğerine nisbeten beheri, ⁽²⁾ Bir iş ve sanat veya ilm ü hünerde emsaline müsabakatle onları çürüderek ilerlemek isteyen başkalarının menfaatine mani olarak kendi menfaatine çalışan kişiler ⁽³⁾ şeklinde tarif edilir. Divan Edebiyatımızın başlıca konusu olan aşk macerası, âşık, sevgili ve rakib olmak üzere üçlü bir şahıs kadrosu çevresinde işlenmiştir. ⁽⁴⁾

(1) Necmettin Halil Onan, İzahlı Divan Şiiri Antolojisi, İst.1991,s. 517

(2) Şemseddin Sami, Kâmus-ı Türkî, İst. 1978 s. 669.

(3) Ahmet Talat Onay, a.g.e s.339.

(4) Mehmet Çavuşoğlu, Divanlar Arasında, Ank.1981, s, 56

Rakip, sevgili ile birlikte âşığa eziyet eden ikinci kişidir. Meclisde sevgiliyle birlikte rakîb de yer alır. Zalim sevgili bazan ağyâr meclisinde rakiplerin elinde dolaşan bir kadeh olur. Bu durum âşığın gönlünü derinden yaralar. Âşık, “O sevgili başkalarının elinde kadeh olup dolaşırken, bizim kadehimiz ağzına kadar dertle dolsa şaşılır mı?” der.

Nola lebrîz-lây-ı derd olursa cām-ı dil Kâşif
O zâlim meclis-i ağyâre sâğar-ı be-dest olmuş
G.36/5

Sevgiliden âşığa vuslat kadehini sunması istenirken, rakîbin kadchinin de gam ile dolması istenir.

Sen ‘âşığa cām-ı vaşluñı şun
Lây-ı gam ile rakîb tolsun
T.17/24

Âşık, rakibi sevgiliye yaklaştırmamak için uykusuz gözleriyle ona bekçilik yapmak ister.

Rakîb-i zerdi la‘l-i yâre hiç yaklaşturur muydum
Nigehbâni eger bu dîde-i bi-h‘âbum olsaydı
G.53/3

Bir beyitte rakîb “düşman” şeklinde ifade edilir. Kâşif, şiir vadisinde kendisini çekemeyenleri, düşman olarak tanımlamaktadır. Rakibin sevgili tarafından reddi, ona eziyet edilmesi, kovulması âşıkça istenen bir haldir. Bir beyitte buna temas edilir. Sevgilinin gamzeleri, rakibi oklayarak kan içinde bırakmıştır.

Derûn hûn idüp zahm-ı hiddetüñ gamze-i dildâr
Ser-i küyuñda oğlanmış gibi poyanmış ağyâr
MAT. 8

D. TABİAT

I. KOZMİK UNSURLAR

1. Yıldızlar- Gezegenler

a. Ülker Yıldızı, Süheyl

Pervin, “ülker denilen yedi necmin hey’et-i mecmû’ası, Süreyyâ.”⁽¹⁾ Başağa benzemesi dolayısıyla hûşe-i pervîn olarak da geçer.

Bu yıldız kümesi sevr ve hamel burcunda kümelenmiştir. Bir beyitte Ülker yıldızı memduhun huyu için benzetilen olmuştur. Bir başka beyitte ülker ıkd-ı süreyyâ adıyla geçer ve yine memduh için teşbih unsuru olur.

Hudâ dâ’im güher-bâr ide zâtın evc-i üftâdın
Felek tâ sine pîrây eyleye ‘ıkd-ı Süreyyâyı

TAR.1/42

Bir beyitte de süheyl yıldızından söz edilir. (bkz. Yer Adları)

b. Gezegenler

Divan’da bir şiirde seyyâre olarak yer alır. Âşık kendisini muhabbet göğü içinde dolaşan gezegenlere benzettir :

Biz neşve-tâb-ı mihriyle cilvegerüz
Eflâk-ı maḥabbet içre seyyârelerüz

R.5/1-2

c. Güneş

Divan şiiri tabiat ile insanı birlikte düşünür. Bazan Tabiatta insanı, bazan da insanda tabiatı görmeye çalışır.

(1) Şemseddin Sami, Kâmus-ı Türkî, İst. 1978 s. 354

İşte tabiatın bir parçası olan güneş de, umumiyetle sevgilinin güzelliğini, memduhun vasıflarını ifade etmek için şiirimize konu olmuştur.⁽¹⁾

Güneş, parlaklığı, ışığı, şekli, büyüklüğü, gökyüzünde bulunuşu gibi hususlar dolayısıyla ele alınır. Mihr-i pür-tâb, tâb-ı mihr-i enver, pertev-i hurşîd, mihr-i şu'le-zâd gibi ifadelerle daha çok ışık kaynağı olarak işlenir.

Güneşin tabiat üzerindeki etkisinden söz edilen bir beyitte, güneş ışığı sebze bahçesi üzerinde ipekten bir döseğe benzetilir.

Güneş, parlaklığı sebebiyle sevgilinin yanağı ile de benzerlik içinde düşünülmektedir. Ayrıca şair, memduhunun yüceliğini de güneşle birlikte ele alır. Bir heybet feleği olan güneş gibi yüce sadrazamın eteğinden bir çok fazilet sahibi kişinin tuttuğu söylenir.

Riyâz-ı ma'rifetde hâmesi mîzâb-ı feyz-âver
Fezâ'il gülşeninde tab'ı mihr-i 'âlem-ârâdur

K.15/12

Güneşin doğması gül bahçesindeki çiğ tanelerinin buharlaşarak uçmasına neden olur. Sevgilinin yanağı güneştir. Âşık, damlaya teşbih edilir. Sevgili, âşığa daima güneşi hatırlatır. Güneş ışığı, saç teli ile de benzerlik içinde düşünülmüştür :

Ol meh-i hüşnüñ meyânın vaşfa âgâz eyledüm
Târ-ı tâb-ı mihr-i enver geldi ol dem hâtırâ

G.48/4

Güneş, büyüklüğü ve ışığını istisnasız her yere yayması sebebiyle cömertliği ve olgunluğu da temsil eder. Övülenin benzetilene olur. Memduh kemal göğünün ışık dolu güneşidir.

Mihr-i pür-tâb-ı âsumân-ı kemâl
Terbiyetkâr-kân-ı istihsâl

M.8/9

(1) Prof. Dr.Sabahattin Küçük, "Divan Şirinde Güneş Üzerine Bir Deneme", Mehmet Kaplan İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ank.1988, s.1-2

d. Ay

Ay, parlaklığı, ışığı, yüksekliği yönünden ele alınır. Ay ışığı karanlığı yok etmesi sebebiyle işlenir. Sevgilinin yüzü de parlaklığı ve rengi yönünden aya benzetilir. Ay, ayrıca sevgilinin cismi, alını, zülfünün kıvrımı ve memduh ile benzetme kurularak ifade edilir. Aşığın kanlı gönlü hale olarak düşünülen sevgilinin zülfünde asılı parlak bir aydır.

Dil-i hūnīn-i 'āşık halka-i giysū-yı dil-berde
 Sehāb içre derūn-ı hālede bir bir māh-ı ğarrādur
 K.15/26

e. Felek

Hāle, bazı geceler ayın etrafında halka şeklinde görülen beyazlıktır. Ay yüzü güzel sevgilinin beli kıl gibi incedir. Hāle de bu beli vuslat gecesini saran bir kuşaktır. Bu sebeple bâzunun hāleyi kıskandığı söylenir :

Felekde ğıbtgāh-ı hāle olmaz mı o bāzū kim
 Şeb-i vuslat nitāk-ı mū-miyān-ı yār-ı meh-rūdur
 G.26/5

Âşığın kucağı hāledir. Hālenin ayın etrafını çevirmesi gibi o da ay yüzü güzelini kucaklamak ister. Bir beyitte de hāle, sevgilinin belindeki altın yaldızlı bir kemer olarak düşünülür.

Övülen kişi, kendisinden talepte bulunanları dolunayın çevresini kuşatan hāle gibi kucaklamıştır. İhsânının dolunaya teşbihi, cömertliği ve manevî anlamda büyüklüğü dolayısıyladır.

Derāğuş itdi maṭlūbun enīs-i neyyir-i bezmi
 Sipihr-i devletünde hāle-i māh-ı tamām- āsā
 K.13/19

f. Mehtāb

Mehtâb, ay ışığıdır. Divan'da sevgili için teşbih unsuru olur. Mehtâb arzusu gönüldeki sevda için mutlaka gereklidir. Âşık sevgilinin mehtâbı andıran yüzünün parlaklığına pervânedir. Nitekim pervane de ışiksiz yaşayamaz. Bunun ezelden konulmuş bir kanun olduğu söylenir.

Olur ehl-i maḥabbet nâb-1 rûy-1 yâre pervâne
Ezelden lâzım-1 sevdâ-yı dildür h'âhiş-i mehtâb

G.6/3

Divan'da mehtâb, genellikle keten ile birlikte söz konusu edilir. Keten bir çeşit kumaştır. Mehtâbın etkisiyle ketenin çürüdüğüne veya renginin parlamaya lekelerinin gittiğine inanılır. Boyacılar boya yapacakları ketenleri beyazlatmak için yıkayıp çimen üzerine sererler ve bir gece orada bırakırlar. Fakat bunun sık tekrarı ketenin çürümesine sebep olur. ⁽¹⁾ Bir beyitte bu inanışa telmih olunur. Sevgili mehtaba benzetilirken âşık da keten olarak düşünülür. Işıyla keteni parlatan mehtâb, gönle de safâ bahşetmektedir. Mehtâbın gam keteniyle gösteriş yaptığı söylenir. Bu sebeple âşık gönlü, sevgilinin yüzünün ışığıyla dosttur. Çünkü gam devamlı onunla beraberdir. Burada da mehtâb-sevgili, âşık-keten ilişkisi söz konusu edilmiştir :

Ülfet eylerse nola dil tâb-1 rûy-1 yâr ile
Kâşifâ kettân-1 gam mehtâbla âlûdedür

G. 20/5

Mehtab, ayrıca gümüş ve yasemen ile de benzerlik içinde ele alınır.

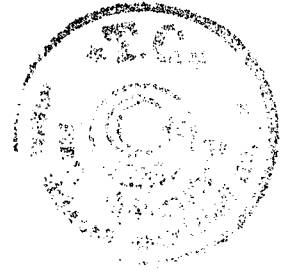
g. Berk, Evc, Fark

Şimşek, hızlı hareket edişi ve yakıcılığıyla âşığın âhı, keten ve sevgilinin saçları için teşbih unsuru olmuştur. Evc, güneşin yirmi bir nisanda dünyadan en uzakta bulunduğu noktanın adıdır. Evc sözüyle bir şeyin uç noktası kastedilir. Evc-i âlâ, evc-i izzet, evc-i istiğnâ gibi ifadeler içinde ele alınır. Memduh için teşbih unsuru olur.

(1) Ahmet Talat Onay, a.g.e, s.251

O mihr geh evc-i hikmetdür ki feyz-i zât-ı pâkiyle
Cihâna eyledi kân-ı şerî'at gevher-efşânı

K.3/10

Sevgilinin yüzü aydır. Saçların yüze dökülmesi, ayın görünmemesi, yani ay tutulması anlamına gelir. Beyitte hale saç, ay, yüz için teşbih unsurudur. Ayrıca, sad'ın kelime anlamı ile yüz arasında da ilgi kurulmuştur. Bu unsurlar cenk evcinde mücadele etmektedirler.

Yine şad-hâle şad-meh zâhir olmuş evc-i cenkde
Dökülmüş rûy-ı âteş-tâbuña giysû-yı müşg-âsâ

K.13/36

Fark, gökyüzünün en üst noktasıdır. Memduhun, faziletin öncüsü, temiz fikirli ve ahlaklı bir kişi olduğundan bahsedilerek onun lutf bulutunun, ilim ehlinin üst noktasında bir rahmet bulutu olduğundan söz edilir :

Fazîlet- pîşe zât-ı nîk-nâm-ı şâf- endîşe
Şehâb-ı luftî fark-ı ehl-i 'ilme ebr-i rahmetdür

K.14/3

II. ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Mevsimler

a. Bahar

Kâşif Divanı'nda yer alan Bahariyye' de mevsim çeşitli unsurlarıyla işlenir. Bahar, mevsimlerin şahı olarak düşünülmüştür. Bu mevsimde Sultan nevrusun askerleri ortaya çıkmaktadır. Nevruz, Türklerde, gece ile gündüzün eşit olduğu 21 mart günüdür. Nevruz, Türklerde bir canlanma varoluş bayramı olarak kutlanır. ⁽¹⁾

(1) Prof. Dr. Abdülhaluk Çay, Hıdırellez, " Kültür Bahar Bayramı" Ankara 1990, s. 14.

Divanda bahar çeşitli unsurlarla tasvir edilir. Bağa hâkânın çadırı kurulmuştur. Zümrüt renkli çiçeklerle donanmış rengarenk bahçeler göze çarpmaktadır. Bahar, kışla girdiği mücadeleden galip çıkmış, gül bahçesini kış askerlerinden kurtarmıştır. Ağaçlar, zaferden sonra bu viran mülkü tamir için çıkarılan fermana uymaktadır :

Olup eşcâr-ı gülşen bende-i fermânı ser-cümle
Yine ta'mîre âgâz eyledi ol mülk-i virânı

K.5/ 10

Bahar, Divan'da, fasl-ı bahâr-ı feyz-bahşâ, şâh-ı bahâr, ebr-ı bahâr-ı mâni, bahâr-ı hüsn, bahâr-ı şevk u garâm, bâd-ı bahâr gibi terkiplerle anılır. Bazı beyitlerde baharın kışla olan mücadelesinden söz edilir.

Kâşif, şiiri için " mânâ bulutunun baharı " ifadesini kullanır. Bahar bazen de bereketli oluşu sebebiyle işlenir. Bahar mevsiminde çemen, cennete benzemektedir. Bir başka beyitte de bahar bahâr-ı hüsn şeklinde ifade edilir ve sevgili için teşbih unsuru olur :

Şikenc-i zülfüni zîb-i 'izâr-ı gülfâm it
Bahâr-ı hüsne bir ebr-ı siyâh lâzumdur

G.19/3

b. Yaz

Yaz kelimesi Divan'da bir beyitte geçmektedir. Burada yazın kışla olan mücadelesi özetlenir. (bkz. Behmen)

c. Sonbahar

Kâşif Divanı'nda hazan bir beyitte geçer. Arzu ve ümitlerin gerçekleşmemesi ile birlikte işlenir :

Âh eyledükçe germî-i tâb-ı gamuñla dil
Bâğ-ı ümid ü h'âhişe bâd-ı hazân olur

K.4/17

d. Kış

Kâşif Divânı'nda yer alan şitâiyede, kış mevsiminde tabiat çeşitli benzetmeler içerisinde ifade edilmiştir. Kar, rengi dolayısıyla gümüşe benzetilirken kış mevsiminde tabiatın gümüşten bir örtüyle kaplandığı söylenir. Fidanlar kar gömleğini giydikleri için yastadırlar. Cihanı aydınlatan güneş, kar elbisesinin dikilmesi için ışıktan iğnesini yeryüzüne indirmiş terzilik yapmaktadır :

Cism-i zemîne mihr-i cihân câme-düz olup
 Dîbâ-yı berfe pertevini sūzen eyledi
 K.12/11

Kış, bazı beyitlerde “dey” şeklinde ifade edilir. Dey, Güneş takviminin onuncu ayına yani kasım ayına ve bu aydaki olayları idare eden meleğe verilen addır. Bir beyitte kış “dey” şekliyle geçer. Bazı benzetmeler içinde ele alınır. Kış rüzgarı bütün ağlamalarına, matemine kulak asmadan, fidana kar gömleğini giydirmiştir.

Giydirdi aña pîrehen-i berfi bād-ı dey
 Tıfl-ı nihâl gerçi ki çok şîven eyledi
 K.11/17

2. Aylar

a. Nisan

Divan'da nisan bulutu ve yağmurundan söz edilir. Nisan yağmurunun istiridyenin ağzına düştüğü zaman inci meydana geldiği inancı hatırlatılır. Ayrıca nisan bulutunun bereketi de söz konusu edilir. Memduhun güzel huyu da nisanla birlikte düşünülür. Nisan-ı devlet ifadesi ile bolluğa, bu ayın bereket ve saadet getirdiğine işaret olunur. (bkz. Sıhr, İnanış)

Ebr-i nîsân-ı evc-i istihzâr
 Feyz-bahş-ı hadâyık-ı emşâr
 M.8/8

Riyāz-ı 'izzi gülşenzār ola nīsān-ı devletle
Felek tā kim maşūn-ı seyl-i bī- dermān-ı sâ'atdür

K.15/21

b. Temmûz

Divan'da bir Temmuziyye mevcuttur. Şair burada temmuzu sıcaklığı ve yakıcılığı dolayısıyla ele alır. Bu mevsimde gül bahçesi ateş içindedir. Çölde ve dağda yağmuru görenler gök kubbenin terlediğini sanmaktadır. Sıcaklığın tesiriyle la'l taşı bile erimektedir.

Şanurlar k̄ubbe-yi mīnā-yı devrān hūy-çegān olmuş
Bu demlerde görenler deşt ü kuhsār içre bārānı

K.3/4

Sıcaklığın tesiriyle alem kaplıcaya benzemiştir. Bahçedeki çiçeklerde görünen şebnem değil, ter damlalarıdır.

Yine germābe-i pūr-tāb idüp germā bu devrānı
Degül şebnem 'arağ-riz eylemiş ezhār-ı bostānı

K.3/1

Âlem, sıcaktan bir hamama benzemiştir. Gül bahçesinde görünen gül ağacı değil, harareten meydana gelmiş bir ateş böceğidir. Bu mevsimde havaların mutedil olmasının mümkün olmadığı söylenir:

Şanurlar k̄ubbe-yi mīnā-yı devrān hūy-çegān olmuş
Bu demlerde görenler deşt ü kuhsār içre bārānı

K.3/4

3. Günler

a. Sabah - Akşam

Şair memduhunu överken onun ululuk çadırının sabah akşam zevk u safâda olmasını diler. Şâm u seher ifadesi de övgü maksadıyla beyitlerde yer alır. Şair bütün cihanın sabah akşam memduhunu övmesini ister :

Hayme-i rif'ati olup ber-cā
Ola zevk u şafāda şubh u mesā
M.10/62

b. Gündüz-Gece

Âşığın ayrılık acısını en fazla hissettiği zaman olarak gece söz konusu edilir. Diğer taraftan ay, sevgilinin benzetilene olduğunda ise, âşığın geceleri mutlu olduğu söylenir. Gece gökyüzü cisimleri dolayısıyla da anılır. Gece ve gündüz ömrümüzün sel gibi akıp gittiğinden söz edilir. Şair gece ve gündüz yazmakla uğraştığını söyler.

Divanda “şeb” redifli bir de gazel mevcuttur. Âşık burada gece vakti döktüğü hicran yaşlarından, inlemelerinden söz eder.

Nazîr-i ravza-i pür-germ-i şeb-tâb eylerem ey meh
Fezâ-yı çarhı yekser âh-ı âteş-bâr ile her şeb
G.5/2

Gece, zülûf için de teşbih unsuru olur. Âşık gece gündüz hicran şarabı içmektedir.

Dem-i hicründe gayri gam-güsârı neyerüz biz kim
Bizümle rûz u şeb minâ-yı mey zânû-be-zânûdur
G.26/4

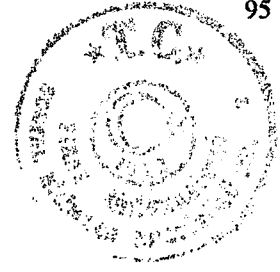
Âşığın kanlı gönlü gece karanlığında ışıklı bir şeb-çerağdır. Şebçerağ, gece çırağı, ışık, bir cins kıymetli taş demektir. ⁽¹⁾ Efsaneye göre Gâv-ı Bahri denilen hayvan, otlamak için karaya çıktığı zaman, çeb-çerağı da birlikte getirir otlayacağı yere koyar, onun aydınlığında otlarmış. ⁽²⁾

Dil-i hunin-i'âşık zülf-i 'anberfâm-ı dil-berde
Sevâd-ı şebde gūyâ şeb-çerâğ-ı şu'le-pîrâdur
K.15/25

“Şeb-çerâğ” sevgili ve memduh için de benzetme unsuru olur. Memduhtan kerem ocağının şeb-çerâğı olarak bahsedilir.

(1) Şemseddin Sami, a.g.e, s. 769.

(2) Agah Sırrı Levend, a.g.e, s. 178.

Yine ammâ ümîdüm dergehüñden luţf u ihsândur
Vücûd-ı pāküñ olmuş şeb-çerâğ-ı mekrümet-kâmı

K.3/28

III. DÖRT UNSUR

Eski inanışa göre âlem-i ecsâm üç kısma ayrılır. Allah yaratıcı kudreti içinde akl-ı külle karşı nefs-i kül'ü yaratmıştır. Bunlardan dokuz gök oluşmuştur. Dokuz gök, içindeki yıldızlarla birlikte anâsır-ı erbaâ-yı o da mevâlid-i selâseyi doğurmuştur. Eskilere göre Dokuz Gök baba, Anasır-ı Erbaa ana, mevâlid-i selâse, onların çocuklarıdır. ⁽¹⁾Anâsır-ı erbaâ (dört unsur) toprak, hava, su, ateş öğeleridir. Bu dört öge insanların mizaçlarına hakim olarak kabul edilirdi. Buna göre ateşin tabiatı sıcaklık, suyun yaşlılık, havanın soğukluk, toprağın ise kuruluştur. Bu unsurlar Divan'da sevgiliye ait güzellik unsurlarından âşığın gözyaşlarına kadar bir çok bakımlardan kullanılır.

Şevk olmuş 'anâsır-ı mevâlid-i bütün
Âzâd-ı dil olma başka bir 'alemdür
R.3/3-4

1. Su ve İlgili Unsurlar

Hayatın kaynağı olan su, âb, âb-ı hayvân, zülâl, eşk, habâb, mevc, cûy, bahr, kulzüm şeklinde beyitlerde yer alır. Su, parlaklığı, akıcılığı, çokluğundan dolayı güzellik, gözyaşı, gümüş, inci, feyz ve şarap gibi unsurların benzetileni olur. Canın gemiye, kakülün girdâba benzetildiği bir beyitte su-gümüş benzetmesine yer verilir.

Ey kâküli fülk-i câne gird-âb
Eşk oldu gamuñla bahr-ı sîm-âb
G.17/ 25

Güzellik derya benzetmesi ile derecelendirilir. Memduhun kaleminin, marifet behçesinde feyz veren bir su olduğu söylenir.

(1) İskender Pala, a.g.e s. 35.

Bazan da bu kalem hayat suyunun kaynağı olur. Denizlerin oluşmasına sebep âşığın gözyaşlarıdır. Su, hayatın kaynağı, canlılık sembolü olduğundan hab-i hayvan olarak da anılır. Zülâl, içindeki suyu soğutup tatlandıran bir kurtçuktur.

Bir beyitte hikmet-zülâl benzetmesine yer verilir. Âşıkların gözyaşları denizleri bile kıskandıracak büyüklüktedir. Şair söyleyişini, belagat denizinden çıkarılmış bir inciye benzetir.

Benüm ol şâ'ir-i pākize-gū kim hüs-n-i ta'birüm
Dür-i baħr-ı belāgat gevher-i kân-ı feşāhtdür

K.14/14

Memduh, fazilet denizinde yüzen bir balıktır. Sevgili ismet denizinin nazif incisidir

:

Ey dürr-i nazîf-i baħr-ı 'ismet
Vey gevher-i pāk-i kân-ı 'işve
T.17/3

Şairin şiiri çemende akan saf su gibidir. Şair şiirinde derin anlamlar olduğunu ifade ederken, kendisini kastederek “mânâ denizinin dalgıcı” ifadesini kullanır. Bir başka beyitte de kadehteki su kabarcıkları ile sevgilinin dudağındaki uçuk arasında ilgi kurulur.

Sevgilinin dudağındaki uçuk değil, kadehin ortasındaki kırmızı kabarcıktır.

O şūhuñ gūyiyâ teb-hâle la'l-i dil-sitânında
Habâb-ı surh-ı meydür cām-ı gül-gūnuñ miyânında

G.49/1

2.Toprak ve İlgili Unsurlar

Divanda toprak, memduhun ve sevgilinin ayağı toprağı şeklinde kullanılır. Bazı beyitlerde toprakla ilgili olarak, dağ, taş, toz, çöl söz konusu edilir.

Sevgilinin berbere benzetildiği bir beyitte, onun âdeta bir berber olduğunu isbat edercesine aşıkların başlarını, saçları gibi toprağa serdiği söylenir.

Ser-tırâş oldığın işbât ider ol âfet-i cân
Ser-i ‘uşşâkı döküp hâke ser-mûy gibi
G.51/3

Toprak, sevgilinin bulunduğu yeri anlatmak için de kullanılır. Memduhun bastığı yerden “kân” olarak söz edilir. Toprak alçak gönüllülüğü ifade etmek için söz konusu edilirken, bir başka beyitte de Hz. Muhammed’in övgüsü için kullanılmıştır. Onun yolunun toprağı derya ve maden ocağıdır :

Şâh-ı rüsül netice-i gül mürşid-i sübül
Kim hâk-râhı hasret-i deryâ vü kân olur
K.4/25

Mürüvvet-hâne-i zâd feyz-gâh-ı düdmânuñdur
Sehâvet eylemekde hâk-i pâyuñda cebîn-sâyı
TAR.1/10

Şair, mana hazinesini, memduhunun ayağının toprağında bulunduğunu söyler. Çöl ve dağ yağmur ile birlikte ele alınır. Aşık çölde Kays misalidir. Toz, keder ile birlikte gerd-i keder şeklinde bir beyitte işlenir. Taş ise seng-i cevr, seng-i hârâ olarak söz konusu edilir.

Ne kadar sıklet itse ehl-i hüner
Gelmez ol şab‘-ı şâfa gerd-i keder
M.9/44

3. Ateş ve İlgili Unsurlar

Ateş, yakıcılığı, rengi ve parlaklığı gibi yönleriyle birlikte kullanılır. Daha çok âşık ile ilgili durumlar için söz konusu edilir. Beyitlerde yer verilen, gönül ve aşk ateşidir. Ateş, sevgilinin kendisi, güzelliği, dudağı için de teşbih unsuru olur. Güzellik ateş tabiatlı bir güldür, yakıcıdır. Âşığın kanlı gönlü bir ateştir. Bu ateş âhla ortaya çıkar. Ateş denizle birlikte de kullanılır. Âşığı kebab eden gam ateşidir.

Āteş-i ğam beni kebâb eyler
 Hırmēn-i rāhatum harâb eyler
 M.10/47

Her gece çarhın fezasını dolduran, ateş saçıcı âhtır. Âşığın âhı aynı zamanda ateş saçan bir ejdere teşbih olunur. Gönül gemisinin yelkeni, âhın ateşten ışığının kumaşdır :

Güzâr itse ‘aceb mi fülk-i dil deryâ-yı firqatden
 Kumâş-ı âteşini-tâb-ı âhum bâdbânumdur
 G.10/3

4. Hava ve İlgili Unsurlar

Hava ile ilgili olarak rüzgar yer alır. Bâd-ı hazân bir beyitte geçer. (bkz. Son bahar) Sabah rüzgarı ise ruhları açması, neşelendirmesi gibi yönleriyle işlenir. O, taze fidanları erguvana çevirir. Sabah rüzgarının estiği gül bahçesinde görünenler gonca değil, ateş denizi içinde birer hava kabarcığıdır. Bu benzetişte rüzgarın goncanın yetişmesine yardımcı olduğu düşüncesinden hareket edilmiştir :

Degüldür gonca gülşende vezân oldukça bâd-ı şubh
 Yem-i âteşde olmuş şad-ğabâb-ı pür-ziyâ peydâ
 K.13/8

IV. HAYVANLAR

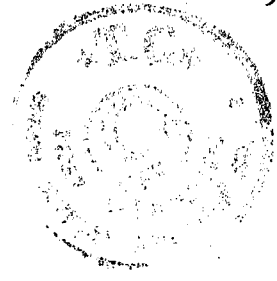
1.KUŞLAR

a. Murg, Tayr, Tuyûr, Murgân

Divanda kuş, herhangi bir türü söz edilmeden kullanıldığında feyz, gam, fikir ve gönlün benzetilene olmaktadır. Sevgili bakışıyla, devamlı inleyen gönül kuşunu avlamaktadır. Gönül kuşunun kafesinin sevgilinin saçlarında olduğu söylenir :

Şayyād-ı nıgeh murğ-ı dil-i zâre ‘acebdür
Giysü-yı ham-ender-ham-ı yâri kafes eyler

G. 14/4

Gönül kuşla benzerlik içerisinde verilir. Bu gam kuşunun yuvasının sevgilinin zülfü olduğu söylenerek, onun buradan ayrılamayacağı belirtilir :

Dil-i sitem-zede zülf-i bütândan ayrılamaz
O murğ-ı beççe-i gam âşiyândan ayrılamaz

G.33/1

b. Bülbül

Kuşlar içinde en fazla sözü edileni bülbüldür. Devamlı gül ile birlikte düşünülür. Bu ikili âşıkla sevgiliyi temsil ederler. Divan şiiri bülbülden ayrı düşünülmez. Divan’da da bu mazmuna sıkça yer verilmiştir.

Bülbül; bülbül-i feyz, mutrib-i bülbül, bülbül-i şeydâ, niyâz-ı bülbülân, feryâd-ı bülbül, bülbül-i hüsn, bülbül-i âşiyâne-i mânâ, bülbül-i âşiyâne-i hüsn, mihter-i bülbül, bülbül-i hoş-nevâ-yı aşk, bülbül-i cân, bülbül-i sebze-zâr, bülbül-i sebze-zâr-ı ma’ni, bülbül-i nâ-kâm, bülbül-i şevk, gibi terkipler içinde çeşitli benzetmelere konu olur.

Sevgili güzellik yuvasının bülbülüdür. Bağ içinde taze bir gülün meftunu olan bülbülün figanı hiç bitmez. Gülün dikenleri vardır. Bunlar ucu sivri bir hançere benzetilir. Bülbülün, gülün dalına konmasıyla birlikte harekete geçerler. Bülbül bu yüzden feryat edmektedir.

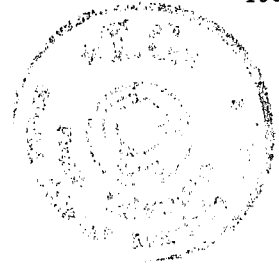
Nihâl-i verd-i ter şad hançer-i ser-tîz göstermiş
‘Aceb mi nâliş ü feryâd iderse bülbül-i şeydâ

K.13/3

Gülün üzerindeki çiğ damlaları, gülün kulağını sağır etmiştir. Bülbül bu sebeple korkusuzca feryat edebilmektedir :

Mu'atıl oldu gūş-ı verd-i ter sîm-âb-ı şeb-nemle
Anuñçün bülbülün feryadı böyle bî-muḥâbâdur

K.15/5

c. Şebbâz

Kâşif Divanı'nda şebbâz iki beyitte yer alır. Yırtıcı bir kuştur. Gözleri çok keskindir. Başka kuşları avlaması sebebiyle benzetmelere konu olur. Sevgili de avı âşığın gönlü olan bir şebbâzdır. Gönüllerin inleme sebebi bu kuşun varlığıdır :

Fiğân-ı dillere ol ğamze-i ğammâz olur bâ'is
Hemişe nâle-i murğâna bir şebbâz olur bâ'is

G.7/1

d. Tâvus

Divan'da tavus da çeşitli benzetmeler içerisinde verilmiştir. Kış mevsiminde karla kaplanmış fidanlar tavusa benzetilir. Tavus kuşunun yeminin kar taneleri olduğu söylenerek, tavusun cennet kuşu olduğuna dair bir inanışa yer verilir. Memduh, fesahatin gül bahçesinde hoş cilveli bir tavustur.

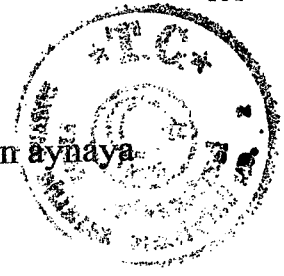
Tâvus-ı sîm idüp yine her nahl-ı gülşeni
Hurd-ı le'âlden aña dey erzen eyledi

K.12/20

e. Papağan (Tûtî, Bebgâ)

Tûtî, Divan'da, konuşması, şekerle beslenmesi, konuşmayı öğrenmesi için aynanın önüne konması gibi yönleriyle işlenir. Papağana konuşma öğretmekte aynanın kullanıldığı söylenir. İnanışa göre, bir kişi kuşu büyük bir aynanın önüne getirir, kendisi aynanın arkasında gizlenerek konuşmaya başlarmış. Aynada kendi aksini gören kuş, bu sesi kendisi gibi bir kuşun sesi zannederek taklitle konuşmayı öğrenirmiş.⁽¹⁾

(1) İskender Pala, a.g.e,s.500

Bir beyitte buna telmihte bulunularak, halkın saflığını gören tutinin aynaya bakmayacağı ifade edilir.

O şâh-ı pür-mekârimdür ki görse şafvet-i hulkın
Nigâh itmezdi mir'at-ı münire tûti-i güyâ
K.13/29

Şair kalemini tûti'ye benzetir ve onun hep konuşmasını ister. Beyitte ayıca nazmın satırları da şeker kamışı tarlasına benzetilerek tûti nin şekerle beslendiğine de işaret edilir. (bkz. Edebi Kişiliği) Bir başka beyitte de memduh övgüsüne yer verilirken aynı husus hatırlatılır.

Nebât-ı luğf u cūduñ çâşnî-bağş olsa bir kerre
Şekerden şübhesiz bî-zâr iderdi tab'-ı bebgâyı
TAR.1/17

Memduhtan irfan tûtilerinin toplamı diye söz edilir.

Şekkeristân u 'izzet ü şândur
Mecmu'-ı tûtiyân-ı 'irfândur
M.10/23

Bazan şekerle birlikte yer verilerek tûtinin şekerle beslendiği hatırlatılır. O, izzet ve şanın şeker kamışı tarlasıdır. Tûti dil ile birlikte anılır. Tûti dilli olmanın tatlı dilli olmak anlamına geldiği söylenir. Tûtinin kırmızı ve yeşil renkli olanlarından söz edilir. Kırmızı tûti ile sevgilinin yanağı arasında ilgi kurulur :

Tûti-i âlüñ edâ-yı pâkini zıkr itdiler
La'l-i rengin-i suhanver geldi ol dem hâtırâ
G.48/6

Memduhun kalemi tûtiye benzetilir.

Ele alduğca ânı ol dâñâ
Söyledür hemçü tûti-i güyâ
M.7/14

f. Üveyik Kuşu (Fâhte)

Fahte, üveyik kuşu, yabancı güvercindir. Endamı güzel, sesi hoş olduğu için Divan şiirinde sıkça kullanılmıştır. Divan'da iki beyitte yer alan fâhte bir beyitte de gerdanının güzelliği hatırlatılarak verilir. Şâir memuhunu överken bütün âlem onun zatının duasını üveyik gibi boynuna astı der :

‘Âlem bu sebzezârda mânend-i fâhte
 Tavk-ı du‘â-yı zâtını der-gerden eyledi
 K.12/22

Bir beyitte serviyle birlikte yer verilir. Bülbülün güle, pervânenin ışığa karşı temâyül beslediği gibi, fâhtenin de serve mütemâyil olduğu, bu sebeple yalnız serve konduğu farzedilir. Avcılardan yırtıcı kuşlardan korunmak için serve konar.⁽¹⁾

Beyitte memduhun cömertliğiyle ilgili olarak serviyle birlikte anılır. :

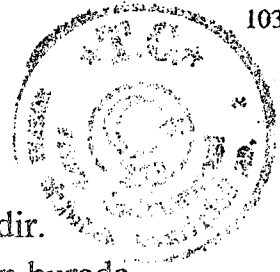
Eger şemşâd-ı cüduñ sâye-endâz olsa kühsâra
 Bilâ-şek terk iderdi fâhte serv-i dil-ârâyı
 TAR.1/15

g. Güvercin (Hamâm)

Divan'da üç beyitte yer alan güvercin, can ve memduhun yaşadığı yer için benzetilen olur. Âşığın mekânı sevgilinin zülfünün kıvrımıdır. Oradan hiç ayrılmamasına rağmen, can güvercinin gözden düşmesine bir anlam verememektedir :

Ham-ı zülfünde mesken-dâd iken bilmem ne hikmetdür
 Hamâm-ı cânuñ ol şūhuñ yanında kadri pest olmuş
 G.36/4

(1) Ahmet Talat Onay, a.g.e, s.162

Memduh ma'rifet cihanının bulutlarında dolaşan bir güvercindir.
Bir beyitte de "âşiyân-ı hamâme-i ikbâl"terkibiyle geçen güvercin burada
memduhun mekânı olur :

Âsitânı penâh-ı chl-i kemâl
Âşiyân-ı hamâme-i ikbâl
M.10/ 20

h. Yarasa (Huffâş)

Yarasa Divan'da iki beyitte, aydınlıkta görememesi gibi sebeplerle ele alınır.
Yarasanın gözünün güzellikleri göremeyeceğini söyleyen şair, şiirini güneş
ışıklarına benzetir. Yarasa da şiir vadisinde şairi çekemeyenler için teşbih unsuru
olmuştur.

Görimez düşmen-i huffâş çeşm-i hüsni ey Kâşif
Kelâmuñ olsa da zîb-i cihân mânende-i hurşîd
G.8/5

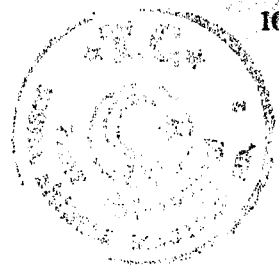
i. Keklik (Kebk)

Divan'da iki beyitte yer alan keklik, bir beyitte gönül için teşbih unsuru olur.
Sevgili mihnet çölünde gönül kekliğini avlamaktadır :

Deşt-i mihnetde gönül kebkın hemîşe şayd iden
Ol kızâ-engîz-i bâz-dîde-i cânân imiş
G.38/4

Kebk-i derî, kekliğin dağ arasında yetişen büyük bir çeşididir. Bir beyitte âşığın
benzetilene olur. Onun gözleri, güzel yürüyüslü sevgilinin salınışını düşünmekten
kanla dolmuştur :

Hemīşe dīde-i kebk-i deri pür-hūn-ı ḥasretdür
 Hırām-ı kām̄et-i dildār-ı hoş-reftār fikründen
 G.44/2

j. Kırlangıç (Piristu)

Bir beyitte adı geçer. Devletin benzetilene olur :

Tāk-ı eyvān-ı āsumān-ı rifʿat
 Lānegāh-ı piristū-yı devlet
 M.10/42

k. Karga (zâg)

Karga bir beyitte sesinin çirkinliği ve kibirliliği dolayısıyla, kendini şair sananlar için benzetme unsuru olur. Bunlar sözleriyle karga gibi, kötü ün yapmaktadırlar :

Kendi güftâlarıyla bed-nām olmada m̄anend-i zâg
 Fahr ile ol rû-siyeh kim ʿizzet ümm̄idedür
 G.13/5

l. Sülün (Tezerv)

Uzun boyunlu, güzel yürüyüşlü bir kuştur. Canın benzetilene olur. Sevgili can sülününe şevk bahşetmektedir. Âşığın bedeni, aşk sülününün kafesidir. Sülün ise bu kafesin içindedir.

Dâg ile şeb̄ike eyledük cismümüz
 Zîrâ ki tezerv-i ʿaşq-ı yâre kafesüz
 R.6/3-4

Memduhun makamı sülüne benzetilirken, kalem de renkli hayalleri dolayısıyla sülün olarak düşünölmüştür. Sevgili mutsuz can sülününe şevk bahşetmektedir :

Zīb-i nahlistān-ı fikrüm tāze şemşādum benüm
Şevk-bahşā-yı tezerv-i cān-ı nāşādum benüm
G.43/1

m. Sîmurg (Anka)

Kaf Dağında yaşadığına inanılan hayali bir kuştur. Yere konmaz, daima yükseklerde uçar. Üzerinde otuz kuştan bir renk bulundurduğu rivayet edilir.

Şiirlerde, rengi, yükseklerde uçuşu sebebiyle çeşitli benzetmeler içinde adı geçer. Ağaçların arasındaki gül bahçesi rengârenk kanatlı bir sîmurg olarak düşünülmüştür.

Yine sîmurğ-ı rengin-bāl olup eşcârdan gülşen
Semen olmuş derûnunda nazîr-i beyze-i beyzâ
K.13/7

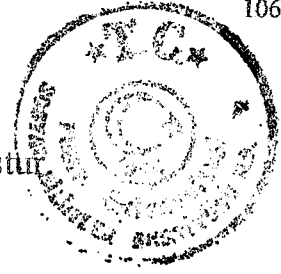
Bazı beyitlerde melekler tarafından Kaf dağının arkasına atıldığına inanılan Ejderha ile ilgi kurulur ve sîmurgla birlikte anılır. Bir başka beyitte de bağdaki güller ejdere, ankâ da çımara teşbih edilmiştir. Bağ ve onun ortasından geçen ırmak birarada düşünülünce ejder ve ankâ nakışını akla getirmektedir :

Cüy-bâr ile olmuş her ravzâ
Kâşifâ naqş-ı ejder ü 'ankâ
K.16/14

n. Hümâ

Efsanevî bir kuştur. Talih ve devlet kuşu olduğuna inanılır. Şiirlerde, saadet, aydınlık, cömertlik için teşbih unsuru olur. Memduh, lutfunun bolluğu dolayısıyla bir hümâdır. Sevgili, gece renkli dağınık saçlarıyla istiğna evcinde kanatlarını açmış bir hümâ gibi dolaşmaktadır :

Degül taraf-ı külâhuñda perişân zülf-i şeb-günüñ
Perin pervâze açmış bir hümâ-yı evc-i istiğnâ
K.13/37

Memduh, irfan erbâbına lutuf ışığıyla hümâ misali gölge olmuştur

o. Ördek (Bat), Akbaba (nesr)

Bir beyitte renkleri dolayısıyla birlikte anılırlar.

Nesr-i sehâbı bardağa bâl-efgen eyledi

Âb üzre hâki bir baḡ-ı sîmîn-ten eyledi

K.12/1

2. Dört Ayaklılar

a. Arslan (Şîr)

Sevgilinin gözleri âşığa attığı gamze oklarından dolayı yırtıcı bir arslandır. Gönül de elem bulutuyla cenk eden bir arslana benzetilir. Arslan, ayrıca, güneş, gönül, asker, ırmak için de benzetme unsuru olur. Arslanın tüylerinin altından olduğu söylenir :

Göreydi şîr-i zerrîn-mü eger kim şîşe-i luḡfuñ

Mekân itmekde ne mümkün gâbe-i gerdün-vâlâyı

TAR.1/20

b. Pars (Bebr)

Bebr ayrılık için benzetilen olur. Pars, dağda dolaşır. Gam da dağa benzetilir. Âşığın işi de gam dağındaki ayrılık parsıyla mücadele etmektir :

O hūnî meşrebūñ bebr-i beyân-ı derd-i hicriyle

Dil-i Rüstem-neberdüm küh-ı gamda çok sitiz itdi

G.50/4

c. Kaplan (Peleng)

Peleng, kaplan demektir. Ormanda bulunur. Sevgilinin gamzeleri kan dökücü, korkusuz bir kaplandır. O, gamzeleriyle ayrılık çölünün ahularını perişân etmektedir :

Perişân eylemekte âhuvân-ı deşt-i hicrânun
Peleng-i hun-feşân-ı gamze-i fettân-ı bî-pervâ
K.13/42

Âşık, gam bulutuyla conk eden bir kaplandır. Memduhan devleti de kaplana benzetilir.

Peleng-i devlet-i şâh-ı cihânuñ şayd-gîr olsun
Künâm-ı şîr-i hurşîd ola tâ kim günbed-i dünyâ
K.13/47

d. Ahu

Ahu, Divan'da sevgili ve gözleri için benzetilen olur. Âşık âlem-i tecrit çölünde Kays misali koşalı beri korkusuz âşıkların boyu, ahu şahının gıpta yeri olmuştur. Şair, mana dağında ahu avlamaktadır.

Ahu, genellikle çölde düşünülür. Bir beyitte sevgili yerine kullanılır. Âşıklar burada naz çölünün ahusunu avlamaktadırlar :

Biz devr-i siyâhumuz kemend eyleyenüz
Çok âhu-yı deşt-i nâzı bend eyleyenüz
R.4/1-2

e. Koç (Kebş)

Bir beyitte yer alır ve gönül için teşbih unsuru olur. (bkz. Kurban- bayram)

f. At (Kümeyt- Esb)

At, bir beyitte işveye benzetilir. Âşığın yalvarma mekânının işve atının cilve yeri olduğu söylenir.

‘Aceb mi meyli fezâ-yı niyâza ey Kâşif
Kümüyt-i ‘işveye bir cilvegâh lâzumdar
G.19/5

Bir başka beyitte de şair gamla yaralı bir ata benzetilir :

Tek ü tâz-ı gamuñdan dâğ-ber-dâğ ser-tâ-ser
Kümüyt-i şab'-ı Kâşif şimdi roşk-i esb-i cādūdu
G.26/7

g. Deve (Üştür)

Divan’da bir beyitte geçer. Kış mevsiminde tabiat tasvir edilirken, karla kaplanmış dağlar gümüşten bir deve olarak düşünülmüştür :

Pey-der-pey öyle genc-feşân oldu berf kim
Her şekl-i kühî üstür-i sîmîn-ten eyledi
K.12/12

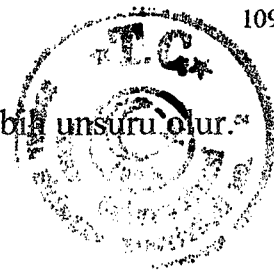
3. Sürüngenler, Balık ve Böcekler

a. Sinek (Meges)

Divan’da üç beyitte söz konusu edilen sinek, pervane, gönül ve göz bebeği ile benzerlik içinde ele alınır. Sevgilinin dudağında görülen uçuk değil, âşığın sineği andıran gözbebeğidir. Bu ifadeyle âşığın gözünün hep sevgilinin üzerinde olduğu hatırlatılır. Sinek şekere müpteladır. Nerde şeker görse hemen üşüşür.

Degül teb-hâle kalmış bir nigâh itdiyüm ey Kâşif
Megesveş merdüm-i dîdem leb-i şekker-feşânında
G.49/5

b. Karınca (Mûr)

Divanda karınca, bir beyitte yer alır. Alçak gönüllülük için teşbih unsuru olur.⁽¹⁾
(bkz. İstiğna)

c. Balık (Mâhî)

Balık deniz ile birlikte söz konusu edilir. Sonbaharda bahçeye dökülen söğüt yaprakları, derya içindeki balığı hatırlatmaktadır. Memduh, fazilet denizinde dolaşan bir balık gibidir. Balık rengi dolayısıyla gümüşe de benzetilir.

Sevgilinin kaşları da şekli yönünden balığa benzetilmiştir. Gönülün “ mâhide mâhî nedir” bilmececi aşığa, sevgilinin ışık saçıcı kaşlarını hatırlatmaktadır. Burada aya benzetilen yüzdeki kaşlar balık olarak düşünülmüştür.

Bir luğaz sordı gönül kim mâhide mâhî nedir
Ebrû-yı pür-tâb-ı dilber geldi ol dem hâtırâ
G.48/5

Bir beyitte de kılıç balığından söz edilir. Kılıç balığı, yüz kemiklerinin bir kısmı ile üst çene kemiği öne doğru uzayarak kılıç gibi uzun ve sivri bir şiş meydana getiren kemikli balıktır.Şest, okçuların parmaklarına taktıkları kemikten yapılan yüzüktür. Divan şiirinde, âşığın vücudunun da bir kemikten ibaret olduğu söylenir. Dağ ise, göz göz, yuvarlak şekilde olan ok yarasıdır.⁽¹⁾ Yara ile yüzük arasında şekil bakımından ilgi kurulan beyitte, şestin olta anlamı da hatırlatılır. Kılıç balığına benzetme, âşığın vücudundaki yaraların sevgili sebebiyle olmasındandır. Onun gamzeleri ise, eski şiirimizde en fazla kılıca ve oka teşbih edildiğinden, “mâhî-i şimşir” benzetmesine yer verilmiştir.

Vücūd-ı dâğ-ber-dâğum bün-i baħr-ı maħabbetde
O şūhuñ mâhi-i şemşirine gūyâ ki şest olmış
G.36/2

(1) Cemal Kurnaz, Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri üzerine denemeler, Ank. 1990, s. 88.

d. Semender

Semender ateş içinde yaşayan ve ateşte yanmayan bir hayvandır. Bu yönleriyle âşığa benzetilir. Âşık semender meşrebli bir bülbüldür :

Ben hezar-ı şu'le-peyma-yı semender-meşrebüm
Lem'a-zar-ı'aşk Kaşif taze gülşendür bana
G.2/5

e. Ejder

Memduhun kalemi iki başlı ejdere benzetilir. Şair kalemi için mana dağının ejderidir der.

Deşt-peymâ-yı hâme-i dü-serüm
Ejder-i kühsâr-ı ma'nîdür
G.11/2

Define ve hazinelerinin ejdere bekletildiğine dair olan inanışa da yer verilir. Memduhun fesat ehli için ateş saçan bir ejder olduğu söylenir.

Sünbül-i ğarrâ-yı ğam- fersâ-yı erbâb-ı şalâh
Ejder-i âteş-feşân-ı fırka-i ehl-i fesâd
K.11/21

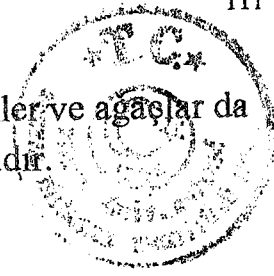
IV. BİTKİLER

1. Bağ, Çemen, Gülzâr ve İlgili Unsurlar

a. Bağ

Bağ, sevgilin yüzü ve güzelliği için teşbih unsuru olur. Murg-ı bağ, fezâ-yı bâğ, verd-i bâğ şeklinde adı geçen bâğ, bâğ-ı kemâl, bâğ-ı izzet, bâğ-ı muhabbet, bâğ-ı baht, hayâl-i bâğ-ı hüsn gibi soyut kavramları ifade etmek için de kullanılır.

Bağ içinde çınar, söğüt, servi gibi ağaçların yanında bazı çiçekler ve ağaçlar da bulunur. Âşık, bağa geldiği zaman sevgilinin kuyunu hatırlamaktadır.

Bâğa vardum kûy-ı dil-ber geldi ol dem hâtırâ
Goncayı gördüm leb-i ter geldi ol dem hâtırâ

G.48/1

Kuşlar, Kays'ın başında olduğu gibi bağda bulunan söğüt ağaçlarına yuva yapmışlardır. Âşıkların teninde yara açan sevgilinin yanak güneşi, bağdaki güllerin açılmasının da sebebidir. Beyitte yara ile gül benzetme içerisinde düşünülmüştür. Bağda çiğ taneleri bulunur. Çiğ, güneş ışığından erir, yok olur. Âşık da sevgi bağında bir çiğ tanesi gibi eriyip mahv olmak istegindedir :

Jâleves bâğ-ı maḥabbetde nola maḥv olsa dil
Mîhr-i 'âlem-sûz-ı ḥüsnüñ pertev-efgendür baña

G.2/3

Şair, Hasan Paşa'ya ithafen yazmış olduğu kasidesinin bir beyitinde onun bağa benzettiği talihinin, daima yeşil olmasını isteyerek talih-bağ benzetmesine yer verir.

Āgâ-yı kâmkârüñ dâhî bâğ-ı bahtı sebz olsun
Fenâ-yâb olmaya tâ kim bu nahlistân-ı rûḥ-efzâ

K.13/48

b. Çemen

Çemen, sahn-ı çemen, çemenzâr, çemen bezmi, çemen-sitân-ı meram gibi ifadeler içinde ele alınır. Nevruzun gelişiyile birlikte çemende sultan nevruzun askerleri ortaya çıkmıştır. Yaseminler ise hâkânın çadırıdır. Çetr aynı zamanda, Padişahın üzerine tutulan ziynetli bir gölgelik demektir.⁽¹⁾

Zuhûr itdi çemenden leşker-i Nevrûz-ı şultânî
Kuruldı yâsemenden şahn-ı bâğa çetr-i hâkânî

K.5/1

(1) İskender Pala, a.g e.,s.116.

Çemen de nergisler de bulunmaktadır. Onlar altın tacıyla bahçenin tahına kurulumuştur. Sevgilinin dudağındaki yarının çemendeki lale gibi ateş sağıcı olduğundan söz edilir. Divanda, çemende yer alan ırmaklardan da söz edilir. Çemendeki ırmak şairin nazımını hatırlatmaktadır. Bülbülün feryadını dinlemekten çemendeki bütün güllerin başı çatlamaktadır :

Nâle-i pey-dar-peyin gül eylemekden bülbülün
Çatlâyor başı çemen şahında hayfâ her gülün

Mat./4

c. Gülşen, Gülistân, Gülzâr

Gülşen Divan'da gülşen-i hüsn, gülşen-i gül-bün-nümâ-yı aşk, külbe-i gülşen, gülşen-fezâ-yı sine, sipâh-ı hitla-i gülşen, eşcâr-ı gülşen, gülşen-zâr, reşk-i gülşen-zâr, âşiyân-sâz-ı kenâr-ı gülşen gibi benzetmeler, yer yer de teşhisler içerisinde işlenir.

Gülşende, zambak, yasemin, gül gibi çiçeklerin yanında servi, söğüt, çuvar gibi ağaçlar da bulunur. Gülşen, bazan gülistân-ı fesâhat, fezâil gülşeni gibi soyut kavramlarla birlikte zikredilir. Kış rüzgarı sabah vakti şimşek ketaneli öretek bir anda gülşenin üzerine gömlek giydirmiştir :

Kettân-ı berkı bād-ı şitâ nesc idüp seher
Bir demde cism-i gülşene pîrâhen eyledi

K.12/2

Kış mevsiminin gelmesi ve yağın kar, gül bahçesindeki yaseminlerin kaybolmasına sebep olmuştur. Kış mevsiminde karla kaplı gül bahçesi çeşitli benzetmelere konu olur. Gül bahçesi, rengi dolayısıyla yanak ve şaraba teşbih edilir. Şair memduhunu överken onun yücelik ve ululuk bahçesinin bir gülşen-zâr olmasını ister. Bir başka beyitte de, memduhun yaratılışı, faziletin gül bahçesinde âlemi süsleyen bir güneş olarak tasavvur edilir. Gül bahçesi, ağaçlarının uzunluğu ve çokluğu dolayısıyla renkli kanatları olan simurgdur. Vücut da kanlı yaralardan dolayı bir gül bahçesine dönmüştür.

Vücûdı gülşen-i gül-bün-nümâ-yı 'aşk ideli
Nihâl-i şu'le gül-i dâğ olur nümâyişümüz
G.29/4

Gül-bün gül bahçesinde kırmızı yapraklarıyla kış askerlerine ateş açmaktadır :

Degüldür berg-i hamrâ câ-be-câ meydân-ı gülşende
İder 'ayyâr-ı gül-bün cünd-i berde âteş-efşânı
K.5/7

Sevgiliyi nergise benzeten şair, gül bahçesinin onun gelişiyile aydınlandığından söz eder.

Nola tâ böyle pür-nür olsa her dem külbe-i gülşen
Firûzân itdi pey-der-pey çerâğ-ı şu'le-i nergis
G.35/2

2. Ağaçlar

a. Ağaç (Eşcâr), Fidan (Nihâl), Gül-bün

Çemen, bağ, şahsâr olarak adlandırılan yerlerde çiçeklerin yanında ağaçlar da vardır. Bunlar sevgilinin boyu, kendisi, emirin tuğu, üzerinde kuşların barınması, meyve vermesi, yapraklarının dökülmesi gibi hususlarla ele alınır. Nihâl, ayrıca, nihâl-i lutf, nihâl-i fûrug-ı dil, tıfl-ı nihâl, nihâl-i kâmet, nihâl-i gül, nihâl-i verd-i ter, nihalistân-ı nazm, nihâl-i zât, nihâl-i gül-nümun, nihâl-i bah, nihâl-i ravza-i nâzik, nev-nihâl-i yâsemin, gibi terkipler içerisinde zikr edilir. Bir beyitte sevgilinin boyu fidana benzetilir. Âşık, bu fidan üzerindeki kakülün kıvrımını mekân edinmiştir :

Hezâr-ı bâğ-ı 'aşkam kûçe-i cânân mekânumdur
Nihâl-i kâmetünde çin-i kâkül âşiyânumdur
G.10/1

Nihâl, bir başka beyitte baht için teşbih unsuru olur :

Çarî-i dest-i taleb olamadı bir maşşûd
Nihâl-i bahtumuz eyâ ki nâ-resîde midür

G.24/3

Gülbün ise Divanda gülşen-i gül-bün-nümâ-yı aşk, ayyâr-ı gülbün, gül-bün-i fazîlet, gülbün-i gül-hiz, gül-bün-i busitân-ı işve gibi ifadeler içinde yer alır.

b. Servi

Servi, su kenarında yetişmesi sebebiyle gözyaşı ile ilgi kurularak verilir. Daima su kenarında bulunmasından dolayı suyun serviye tutkun olduğundan söz edilir. Âşığın gözleri de servinin devamlı aks etiği su gibi düşünülmüştür. Göz de hep yaşlıdır. Sevgilinin hayali oraya aks eder. Tıpkı servinin sudaki aksi gibi. Servi-boy, göz-su arasında şekil dolayısıyla ilgi kurulmuştur.

Hayâl-i kıddüñ olmışdur derûn-ı dîde-i terde
Nazîr-i 'aks-i âb üftâde-i serv-i çemen-pîrâ

K.13/44

Sevgilinin naz bahçesinin servisi olduğundan söz edilir. O, güzellik bağında salınarak yürüyen hoş cilveli bir sevgilidir.

Turre-i kâküli şebboy-fezâ-yı behcet
Bâg-ı hüsne kıad-i hõş-cilvesi bir serv-i revân

G.46/4

Serv kelimesi Divan'da serv-i dilâra, serv-i revân, serv-i sehi, serv-i nüket şeklinde zikredilir. Servi, üzerine kuşların yuva yapması dolayısıyla da anılır. Servi yaz-kış yeşil kalır. Sonbahar rüzgarları dahi ona etki edemez. Bir beyitte buna işaret edilerek, servi-i sermâ terkibi içinde kış servisi şeklinde zikredilir.

Germ oldı şöyle servi-i sermâ ki bād-ı dey
Dîvânevâr 'azm-i der-i külhen eyledi

K.12/14

Hz. Muhammed'in nüket servisinin gevher saçan ocağı olduğundan söz edilir.

Lücce-i pür- le'âli-i hikmet
Kân-ı gevher-feşân-ı serv-i nuket

M.6/6

c. Çınar

Kâşif Divanı'nda çınar üç beyitte geçer. Bir beyitte, çenge benzetilmiştir. Çeng, kanuna benzeyen, dik tutularak parmakla çalınan ve bu nedenle harp'i andıran bir tür çalgı aletidir. Çınar ağacı, kuş sesleriyle, ikiye bükülerek hoş sedalı garip bir çeng olmuştur.

Hoş-sadâ bir ğarîb çeng olmuş
Şavt-ı murġânla çenâr-ı dü-tâ
K.16/12

Kış mevsiminde karla kaplı çınar, gümüş bir kubbeye benzetilmiştir.

Her bir çenârı kûbbe-i sîmîn idüp şitâ
Bî-çârelerle her tarafın revzen eyledi
K.12/15

d. Söğüt

Söğüt, su kenarlarında yetişen meyvesiz bir ağaçtır. Şekli dolayısıyla ejdere benzemesi, üzerine kuşların yuva yapması, kendisinden kalem elde edilmesi gibi hususlarla ele alınır. Gölgeyi oluşu sebebiyle Anka ile birlikte yer alır.

Çemende naḥl-ı bîd ol mertebe bî-çîde olmuş kim
Kıyâs eyler nigâh-endâz olan ejderle 'anḳâdur
K.15/4

e. Mercan

Bir beyitte mercan ağacından söz edilir. Bu ağaç çiçekleri parlak, kırmızı bir süs bitkisidir.⁽¹⁾

(1) Örnekleleriyle Türkçe Sözlük III. Ank.1996,s.1945.

Deryadaki mercan ağaçlarının sıcağın etkisiyle yapraklarını döktüğü söylenir :

Müessir ol kadar germiyet-i tâb-ı temûzî kim
Bün-i deryâda bî-berg eylemiş eşcâr-ı mercâmı
K.3/2

3. Çiçekler

A. Şükûfe, Ezhâr

Ezhâr, bir beyitte şairin şiiri dolayısıyla geçer. Şiiri, renkli çiçeklere benzettir. Sevgili de çiçek olarak düşünülür.(bkz. Edebi Kişiliği)
Bir beyitte kırmızı çiçekten söz edilerek rengi dolayısıyla şarapla benzerlik içinde kullanılır.

Sebzezarında her şükûfe-i surh
Münfa'îl-sâz sâğar-ı şahbâ
K.16/9

a. Benefşe, Şebbû, Sünbül

Menekşe, kokusu, şekli ve rengi sebebiyle sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri ve zülfü için benzetme unsuru olmuştur. Şebboy, kakül için teşbih unsuru olmuştur. Şair memduhundan Erbâb-ı salâhın gam giderici, gösterişli sünbülü diye söz eder. Sünbül sevgilinin saçları için de benzetme unsuru olur.

Sünbül-i ğarrâ-yı gam-fersâ-yı erbâb-ı şalâh
Ejder-i âteş-feşân-ı fırka-i ehl-i fesâd
K.11/21

b. Sûsen, Semen, Yasemin, Nilüfer

Uzun ve ince bir çiçek olan sūsen şekli dolayısıyla kılıca benzetilir. Sūsenin şirk ve inat sahiplerinin kanını döken bir mızrak olduğundan söz edilir. Şair Abdi Paşayı övdüğü kasidesinde onun mana sahrasının suseni olduğunu söyler. Bahar mevsiminin gelişi bütün gül bahçesini canlandırmıştır. Bu bir savaş sahnesi içinde canlandırılır. Gülşen ülkesinin askerleri savaşa hazırdır. Bunlardan biri de parlak kılıcıyla ortaya çıkan zambaktır.

Müheyyā oldı ser-tā-ser sipāh-ı hıttā-i gülşen
‘Aceb mi berg-i sūsen zāhir itse tiğ-i bürrānı
K.5/4

Bahar mevsimiyle birlikte ortaya çıkan çiçeklerden biri de semendir. Bir beyitte şah olarak düşünülen semen, sevgilinin zülfü, saçlarının kıvrımı için de benzetme unsuru olmuştur. Baharın gelişiyle birlikte semenler bahçeye yayılmıştır. Yeşil bir derya olarak ifade edilen çemen üzerindeki semenler “ dürr-i şahvara ” benzetilir. Semen gümüş ile de benzerlik içerisinde düşünülmüştür. Ay ışığında bağdaki semenler gümüş dolu bir hazineye benzemektedir :

Semen-efşān olınca şahn-ı bāğa tābiş-i mehtāb
Nazīr-i genci pür-sīm eylemiş ārāyiş-i mehtāb
G.6/1

Semen, bir beyitte de semen-ber şeklinde geçer ve sevgilinin benzetilene olur. Yasemin şekli dolayısıyla sevgilinin eline ve hākān çadırına benzetilir.

Ḳıyās eyler gören gül-berg düşmiş yāsemen üzre
Ne dem ki zīb-i cām-ı şu‘le-zendür pençe-i cānān
G.45/5

Nilüfer beyitlerde su ile birlikte anılır. Karın eleminden kaçan nilüferin suyu mesken edindiği söylenerek, su-sırça benzetmesine yer verilir.

Nīlüfer eyleyüp elem-i berfden güriz
Beyt-i zücāc-ı ābı ne hoş mesken eyledi
K.12/13

c. Nergis

Kâşif Divanı'nda nergis redifli bir gazel mevcuttur. Nergis Divan'da bir çok benzetmelere konu olur.

Mitolojide Narkisos çok güzel, fakat aşktan anlamaz bir delikanlıdır. Onu sevenler derdinden perişan olanlar, bu genci mabutlara şikayet ederler. Mabutlar da ona şöyle bir ceza verir: Narkisos bir gün dereye kendisini görür, âşık olur. Aksini seyrederken dereye düşer boğulur. Vücudu çürür, parçalarından göze benzer bir çiçek meydana gelir. Bütün güzellere ve güzelliğe hayran hayran bakar. ⁽¹⁾ Bu sebeple göz, Divan şiirinde genellikle göz için teşbih unsuru olmuştur.

Bu efsaneden gelen, "Narsizm" terimi, psikolojide kendi kendisine hayranlık diye kısaca tarif edilebilecek bir kompleksin adı olmuştur. Narkoz ve Narkotik gibi terimler de aynı kökten gelir. Bu adlandırma, nergisin bünyesinde var olan uyuşturucu bir madde dolayısıyladır. ⁽²⁾ Ayrıca, mor ve sarı çiçekli bir bitki olan nergisin uğur getirdiğine de inanılır.

Nergis, bir beyitte rengi dolayısıyla altına benzetilir. O, bahar şahının tahtına altından yapılmış bir çividir.

Nergis, şekli dolayısıyla da şehla, hasta ve yaşlı göz için teşbih unsuru olur. Bir beyitte de, nergisin çemen içinde feleği süsleyen bir yıldız gibi parladığı söylenir. Nergisin şulesi gül bahçesini aydınlatmaktadır. O, bağın şahıdır. Sevgilinin kuyunda gözyaşı dökken âşık, üzerinde çiğ damlaları olan nergise teşbih olunmuştur.

Olur m̄anend-i çeşm-i eşk-riz-i kūy-ı cānāne

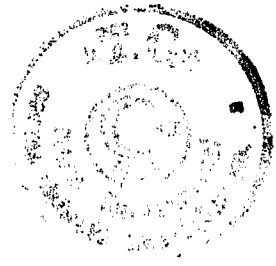
Seher-i şeb-nem-feşān oldıķça bāğa Kāşifā nergis

G. 35/5

Bir beyitte şehlā göz için teşbih unsuru olur. Zambak ise dürbündür. Nergis, bu dürbünle bahçeyi seyr etmektedir.

(1) Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Galip Divanı'ndan Seçmeler, Ank. 1985, s. 242.

(2) Beşir Ayvazoğlu, Güller Kitabı, İst. 1995, s. 145.

Çemende dūr-bīn-i hoş-cilādur gonca-i zanbak
Anuñla seyr ider eşkāl-i bāğı nergis-i şehlä
K.13/10

Nergis, başında altından bir taçla çemenin tahtına çıkmıştır.

Yine iklīl-i zerle çıkdı evreng-i çemenzāra
Meger kim oldı şāh-ı mülk-i bāğ-ı dil-güşā nergis
G.35/5

Bir beyitte de hasta âşığın gözü için teşbih unsuru olur.

‘Aceb mi ser-be-piş-i hayret olsa şāh-ı gülşende
Ki olmuş ‘âşık-ı bīmār çeşm-i dil-rübā nergis
G.35/4

Nilüfer, kendisine su gülü de denilen beyaz çiçekli bir bitkidir. Divanda iki beyitte yer alır. Nilüfer deniz için benzetme unsuru olmuş, su kenarında yetiştiği için ırmak ile birlikte anılmıştır.

c. Gül

Gül, Divan’da gül-i rānā, gül-i feyz, nihāl-i gül, şāhen-şeh-i gül, mahfel-i şāh, gül-i ter, gül-hīz, gül-i hurşīd, gül-i sad-berg, nihāl-i gül-nümûn, gül-i ter, gül-çīn-i bāğ-ı arzu, gül-fām, gül-i dāğ, gül-i âteş-nihād, gül-i sad-bülbül-i rûh, cām-ı gül-gûn, gül-i hod-rûy, gül-rûz, gül-i sīrāb, verd-i rānā ifadeleri içinde ele alınır.

Bir beyitte de gül-i rānādan söz edilir, Gül-i rānā, sarı ve kırmızı renkten oluşan iki renkli güldür. Renk dolayısıyla âşığın yarası için teşbih unsuru olur. Sevgili âşıklarının çokluğundan dolayı, yüz bülbüllü bir gül şeklinde tarif edilmiştir. Âşığın kanlı gönlü ise, sünbüle benzetilen sevgilinin saçlarının kıvrımında bir rānā gülüdür.

Dil-i hūnīn-i 'āşık ol gül-i şad-bülbül-i hūsnūñ
Ham-ı zülfinde sūnbülzāre düşmiş verd-i ra'nādur
K.15/24

Gül askerlerinin kış tarafından bahçeden kovulduğundan söz edilir. Güneşin doğuşuyla birlikte gülün yaprağı ay gibi parlamaktadır. Bülbül gülün yanında terennüm ettikçe gül fidanı mücevherden bir nahl gibi süslenmektedir. Burada bugün Anadolunun bazı bölgelerinde hala devam eden nahl geleneğine temas edilmiştir. Nahl, türlü çiçekler ve renkli mumlarla süslenip şenlik gecelerinde alay önünde götürülen ağaçtır. ⁽¹⁾ Bir buçuk metre boyunda bir ağaç dalı yaldızlı ve renkli kağıtlar, kumaşlar, parlak teller, yapma çiçekler, balmumundan yapılmış heykelcikler, meyve taklitleri ile süslenir. Nahl Osmanlı saray düğünlerinin de vazgeçilmez süsüdür. ⁽²⁾

Terennüm-sāz olup her gūşesinde mutrib-i bülbül
Nihāl-i gül müzeyyen oldı nahl-ı gevheri-āsā
K.13/2

Gül, yanak için de teşbih unsuru olarak beyitlerde yer alır. Sevgilinin dudağındaki uçuk da güle benzetilir. Ayrıca kadeh ve şarapla gül arasında renk ve şekil yönüyle ilgi kurulur.

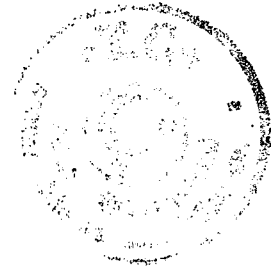
Şair memduhundan söz ederken onun güle benzeyen huyunun, bülbüle gül-i rânâyı unutturacak kadar güzel olduğunu söyler :

Gül-i hulkuñ eger bŷy-āver olsa şahn-ı gŷlzāra
Ferāmŷ itdirirdi bülbŷle gül-berg-i ra'nāyı
TAR.1/14

Güneşin tesiriyle bahçedeki güller sarhoştur. Ayrıca gül ile içki kadehi renk ve şekil yönünden benzetilmiştir.

(1) Tarama Sözlüğü, Ank, 1983, s.156.

(2) Adnan İnce, Nevşehir Yöresinde Nahl Geleneği ve Diğer Bazı İllerimizdeki Benzerleri, Adnan İnce, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay., Elazığ,1988, s. 147.

VII. MEYVELER

1. Meyve

Kaşif Divanında meyve üç beyitte yer alır. Şair Hisardan söz ederken meyveleri anar. Meyve, yakut ve sad harfinin noktası için de teşbih unsuru olur.

Sadık Efendi'yi övdüğü kasidesinin bir beytinde onun lutuf fidanına ulaşanların etek ve ceplerinin emel meyveleriyle dolduğunu söyleyerek meyveyi arzu, istek için teşbih unsuru olarak kullanır.

Pür eyler mīve-i âmāl-i dilden ceyb ü dāmānın
Nihāl-i luṭfuña irsāl iden dest-i temennāyı
TAR.1/27

a. Kiraz, Hurma , Üzüm

Kiraz da Divan'da iki beyitte yer alır. Hisar'ın tasviri dolayısıyla anılır. Bir beyitte de kiras-ı ter şeklinde geçer. Sinede bulunduğu söylenir. Bu sebeple gül bahçesini kıskandırmaktadır.

Zebān-efrāz olup serviyle her bir kūh-ı gerdūn
Kīrās-ı terle reşk-i gülşen olmuş sīne-i şahrā
G.3/2

Üzüm “ hūşe-i engūr ” şeklinde ifade edilerek şarap yerine kullanılır.

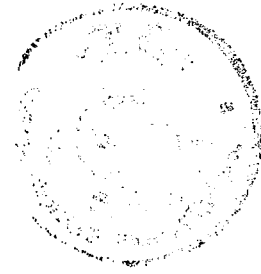
Ol ki himmet-h^vāh olur bu cāhlardan Kāşifā
Hūşe-i engūrdan keyfiyyet ümmīdindedür
G.13/7

Hurma ağacına bir beyitte yer verilir. Sevgilinin boyunun güzellik bağında bir nahl-ı hurmā olduğu söylenir. Gönül de onun saçlarına asılı bir avizedir.

Dil-i hn̄n̄üm̄üz āv̄ize-i z̄ülf-i semen-sādur
O şuhñ qaddi ḡyā bāğ-ı hüsne nah̄l-ı hurmādur
K.15/23

SONUÇ

Kâşif Divanını Din-Tasavvuf, Toplum, İnsan ve Tabiat ana bölümleri halinde incelemiş bulunuyoruz. Böylelikle Divan'da yer alan şiirleri meydana getiren unsurları belirleme yoluyla şairin duygu, hayal ve düşünce dünyasını da ortaya koymaya çalıştık.

Osmanlı Döneminde, devlete hem dinî hem idarî yönden büyük hizmetleri olmuş köklü bir aileden geldiğini, iyi bir eğitim gördüğünü belirttiğimiz Kâşif bu bilgi ve görsüsünü şiirine de aksettir. Şiirinde yumuşak başlı, hamâsetten uzak bir insanın sadeliği ve samimiyeti vardır. Din anlayışı sunni bir Müslümanda olduğu gibidir. Divan'da Tarikat ehli olduğuna dair bir beyitine rastlanmadı. Nitekim Divan'ın Tasavvuf başlığı altında incelemeye aldığımız beyitlerde de görüldüğü üzere tasavvufi kavramlar terim seviyesindedir. Şair onların ihtiva ettiği girift ifadeler içine girmez. Bununla birlikte gerek Na't-ı Şeriflerde gerekse kasidelerinin dua bölümlerinde, şairin Hz. Muhammed hakkında hürmet ifade eden sözler sarfettiğini görürüz. Bu söyleyiş tarikat erbabı bir şair üslubuyla değil, samimi, inançlı bir kişinin üslubuyladır. Tasavvufu, sanatına yön veren bir unsur olarak kullanmıştır.

Kâşif Divanı'nda toplum, şahıs kadrosu ve sosyal hayat olarak yoğunluk kazanmıştır. Bu şahıslar İslam medeniyeti dairesi dahilinde ve haricindeki devlet adamları, şairler, sanatkarlar, efsanevî şahsiyetler olarak karşımıza çıkarlar. Kâşif Osmanlı haricinden seçmiş olduğu kişileri daha çok memduhla karşılaştırma maksadıyla şiirine alır. Bu mukayeselerde daima Osmanlı devlet adamları üstün çıkar. Bu karşılaştırmalar bazan fiziki güç bazan ahlakî, bazan da ilmî seviye bakımından yapılır. Her durumda memduhun lehine bir sonuç söz konusudur. Osmanlı dahilindeki kahramanlar ise şairin şiirlerini ithaf ettiği memduhlarıdır. Divan'da çift kahramanlı aşk hikayelerinden en fazla Leyla ve Mecnun'a yer verilir. Şair, onları çeşitli vesilelerle hatırlar.

Sosyal hayat ise saray ve çevresi etrafında düşünülmektedir. Saray, aydınlığın ve feyzin kaynağı padişaha ve onun iradesine bağlıdır. Dolayısıyla her şey ona yakın olduğu nisbetle mesut ve huzurludur. Bu sebeple sevgili hükümdara, şaha benzer. Divan'da sevgili bu yönüyle işlenir. Padişahla ilgili olarak onun gerçek

anlamına uygun ifadeleri bir kasidesinde kullanan şair, çoğu zaman bu kelimeyi sevgili yerine kullanır.

Klasik şiir geleneğine bağlı bir şair diyebileceğimiz Kâşif'in şiirlerinde de diğer şairlerimizde olduğu gibi, çevre karşı sadakat ve sevgiden asla taviz verilmez. Madem ki cisimdeki yaralar bir gül-i rânâdır, "O halde bunlardan incinmek, acı duymak niye?" diye sorar. Bilakis bu aşığı mesut eden bir durum olmalıdır. Divan'da, sevgili, Divan şiiri geleneği içerisinde hep söylenen, eziyetlerinden asla bıkmayan, tahtı gönülde, aşk mülkünün sultanı sevgilidir. Bu ifade edilirken çeşitli teşbihler, hayal ve tasavvurlara da zemin hazırlanmış olur.

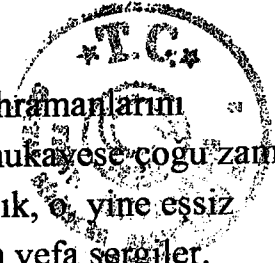
Kâşif Divânı'nda aşk; âşık, sevgili ve rakib etrafında döner. Divan'da rakibe pek fazla yer verilmez. Fakat âşık, rakibin, sevgilinin yanına yaklaşmaması için uykusuz kalmak pahasına da olsa bekçilik etmeyi, asla ihmal etmez. Şiir vadisinde kendisini çekemeyenler olduğunu da ifade eden Kâşif sanat vadisindeki rakiplerini, "düşmen, huffâş, zâg, siyeh-rû" olarak adlandırır. Kâşif te aşk daha çok kendi ekseni etrafında bir aşktır. Hatta Divan'da âşık etrafında daha fazla durulur diyebiliriz. Âşık; gözyaşı döken, sevgilinin başkalarına meylinden ıstırap duyan, ayı çevreleyen haleyi kıskanacak kadar sevgisinde hassas, gamlı, yaralı, perişan gönüllü, devamlı âh eden, gönlü sükûndan habersiz biri olarak tasavvur edilir. Efganla dost bir bi-hevesdir. Dert yüklü kafilenin çamıdır. Hikmet tacının senceri, kaküldeki girdaba mübtela biridir. Gam çölündeki susamışlığını çeşme-i la'l ile giderir. Sevgili söz konusu olunca dış güzelliklerle ilgilenmez. Hatta onları sevgiliyle birlikte düşünür. Sevgilinin kulu kölesidir. Onun kakülünün kıvrımı boynuna dolanmıştır. Emel, âşık için gam devinin gizlendiği bir yerdir. Açılınca içerisinden yalnızca matem çıkar. Aşığın boyu iki kat olarak, bir çeng'e benzemiş, aşk neyinin nağmelerine eşlik etmektedir.

Çeng olalı bu kad-i hamîdem

Demsâz-ı nevâ-yı nây-ı 'aşkâm

T.17/45

Sevgili ise herşeye hükmeden bir padişah olarak işlenmiştir. Aynı sevgili, bir berber edasıyla âşıkların başlarını yerlere serecek kadar da vefasız ve acımasız bir sultandır. Âşığa iltifat ettiği görülmez. Bu sebeple âşık, çoğu zaman sevgili yerine koyduğu tabiatın eşsiz güzellikteki varlıklarında teselli bulur. Bazan kendini ayın etrafındaki hale yerine koyar, bazan sevgilinin kuyunda kurban edilmeye hazır bir

koçtur. Bazan da elinde kasesi iltifat dilenir. Kâşif, Hikaye kahramanlarının hatırlatarak onlarla sevgiliyi ve âşığı karşılaştırır. Sevgiliyle mukayese çoğu zaman onun güzelliği ve ahlakıyla ilgilidir. Bütün vefasızlığına karşılık, o yine eşsiz güzelliği ile söz konusu edilir. Âşık, cefaya karşılık her zaman vefa sergiler.

Sevgiliyle ilgili teşbih unsurlarının seçiminde şairin inceliği ve titizliği oldukça dikkat çekicidir. Ay ve güneş başta olmak üzere, bahçede salınan servi, gonca, nergis, bazan da balık sevgili için teşbih unsuru olur. Yüz, bakış, kirpik, boy, saç gibi, çeşitli vücut aksamlarıyla birlikte ele alınır. İnsan tipleri içinde âşık, sevgili ve rakipten söz eden Kâşif'in şiirinde dördüncü bir tipe tesadüf edilmez.

Tabiat; kozmik unsurlar, zaman unsurları, anâsır-ı erbaâ, hayvanlar ve bitkiler başlıkları altında incelenmiştir. Divan'da bu unsurların da insanla birlikte verildiğini görürüz. Bunlarla asıl anlatılmak istenen insandır. Bundan dolayı tabiat bölümünde yer alan unsurlar genellikle sevgili, âşık, memduh veya şairin şiiri yada sanatı için teşbih unsuru olmak üzere kullanılırlar.

Kozmik unsurlardan en fazla söyleneni ay ve güneştir. Bunu mehtap takip eder. Anâsır-ı erbaâ'dan su ve onunla ilgili unsurlara diğerlerine nazaran daha çok yer verilmiştir. Tabiat bölümünde servi, gül, nergis, bülbül, tûfî, Divan'da en fazla işlenen unsurlardandır.

Divan'da zaman zaman Kâşif'in de sanatı ve şiiriyle ilgili olarak şiirlere dahil olduğunu görürüz. Şair kasidelerinin fahriye bölümünde şiiriyle ilgili övgülerde bulunur. (bkz. Edebi Kişliği)

Kâşif, kasidelerinin nesib bölümlerindeki tasvirlerde oldukça başarılıdır. Tahlil kısmında belli başlıklar altında söz konusu edildiğinden bu hususlara tekrar temas edilmemiştir.

Devrin özelliklerine baktığımızda aslında tarihî ve siyasî açıdan fazla parlak olduğunu söyleyemeyeceğimiz devlet ricaline bakışı ve onları övgüsü yer yer mübalağalıdır. Bu kasidelerinde onlardan bir iltifat beklediğini de ifade etmekten çekinmez. Memduhlarının, devlet adamlıklarından çok onların insanî yönlerini anlatır. Bütün övülenler aynı vasıflarla fakat değişik bir söyleyişle Divan'da yer alırlar.

Şairin gazelleri beş beyitten ibarettir. Bu beş beyit içerisinde duygular söylenir ve biter. Bunların hiç birinde yarım kalmış bir ifade hissine kapılmıyız. Az sözle çok şey ifade edebilen bir şair olduğu görülür. Gazelleri genellikle aşıkane'dir. Bunun yanında farklı konuları ihtiva eden gazelleri de vardır.(bkz. Edebi Kişiliği)

Kâşif'in Divanı'nda sosyal veya şahısla ilgili bir hiciv, eleştiri unsuru yer almamaktadır. Sosyal hayata olumlu bir çerçeveden yaklaşan Kaşif'in şiirinde içtimai bir acıya tesadüf edilmez. Sosyal hayatla ilgili olarak, bayramdan, şehrayın törenlerinden, helva sohbetlerinden, İstanbul'un insana neşe veren semtlerinden, zaferle çıkılan savaşlardan övgüyle söz edilir. Tek rastladığımız acı, Divan şairine has aşk acısıdır. Felsefi yaklaşımları olan şair bu özelliğini de şiirinde kullanır.(bkz. Hermes)

Divan, nazım tekniği bakımından da devrin özelliklerini taşır. Şiirlerinde tercihi genellikle redif olan şair, kafiye çeşidi olarak da çoğunlukla zengin kafiye kullanır. Söz sanatlarıyla giriftleşen, ağır bir üslubu yoktur. Yalnız, acılarında, hayallerinde, nezaket ve inceliğinde yer yer mübalağaya kaçan söyleyişleri, sevgilinin kılıç balığına benzetilişi, yaranın yüzüğe teşbihi gibi orijinal benzetmeleriyle bu alanda yeni arayışlar içinde olduğu hissini veriş, bazan bir mısrayı içine alan zincirleme isim tamlamalarını kullanışı ve nihayet peyda adlı gazelinin Naili' ye nazire oluşu onun sebki Hindi üslubundan etkilendiğini göstermesi açısından önemli hususiyetlerdir.

Üslubunun Nâbî'nin üslubuna nazire olduğunu söyleyen şair Divan'daki bazı söyleyişleriyle de hikemî tarza yaklaşır.

Sonuç olarak denilebilir ki, mütevazî şahsiyeti, güzel şiirleri, ince üslubu, nazik söyleyişi ile Kâşif 17. yüzyılın önemli şairlerinden biridir. Divanı muhtasar, gazelleri az sayıda olmakla birlikte, şiirleri onun sanatını ve bu konudaki kudretini ölçecek yeterliliktedir.

Bu çalışma ile hem dönemin unutulmaya yüz tutmuş önemli bir şahsiyetini tanıtmış olduğumuz, hem de Divan şiirini bütünüyle ortaya koyma ve değerlendirme adına yapılacak aynı tarz çalışmalar ve araştırmalar için oluşturulmaya çalışan zemine bir katkıda bulunduğumuz için kendimizi mutlu addediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Açıkgöz, Dr. Namık , “Riyazi’nin Eserlerinde Klasik Sanatlar”, Türk Dünyası Araştırmaları, Ağustos, 1987 s. 21-235

Ahmed Asım (Mütercim) **Burhan-ı Katı Tercümesi, Cild-i Sâni, İst. 1871.**

Ahmet Rifat , **Lugat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye, İst. 1300.**

Ahmet Vefik Paşa , **Lehçe-i Osmanî, İst.1304.**

Akalın, L. Sami , **Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İst.1984,**

Akar, Doç. Dr. Metin , **Su Kasidesi Şerhi, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.1994.**
120 s.

Akdağ, Mustafa , **Celâli İsyânları,(1550-1603), Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını, Ank., 1963, 250 s.**

Aksoy, Ömer Asım , **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank. 1984.**

Arat, Reşit Rahmeti , **Babürnâme, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ank.1985, 622s.**

Arda, Zeki Cemil , “Edebiyatta Motif Araştırmaları”, Fikir ve Sanat Hareketleri, (55), 7.70, s.20-23.

Aybet, Nahit , **Fuzuli Divanı’nda Maddi Kültür, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank. 1989, 427s.**

Ayvazoğlu, Beşir , **Güller Kitabı, Ötüken Yayınları, İst. 1995, 272 s.**

Bâkî Dîvânı , Haz. Dr. Sabahattin Küçük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayını, Ank. 1994. 427s.

Banarlı, Nihat Sami , Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1-2, Millî Eğitim Basımevi, İst. 1971.

Bayraktutan, Yrd. Doç. Dr. Lütfi , Şeyülislam Yahyâ Divanı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, İst. 1990, 297s.

Baytop, Turhan , Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank. 1994,

Bilgegil, Prof. Dr.Kaya , Edebiyat Bilgi ve Teorileri I.Belagat, Sevinç Matbaası, Ank. 1980. 472s.

Cengiz, Halil Erdoğan , Divan Şiiri Antolojisi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, Ank.1983.525s.

Çapan, Yrd. Doç. Dr. Pervin , “Divan Şairinin Üslubuna Dair”, Tuncer Gülensoy Armağanı, Kayseri 1995.

Çavuşoğlu, Dr.Mehmet , Necati Bey Divanı Tahlili, Millî Eğitim Basımevi, İst.1971. 296s.

_____ , Vasfi Divanı, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İst. 1980.164s.

_____ , Divanlar Arasında, Umran Yayınları, Ank. 1981.133s.

_____ , “ Divan Şiiri ” , Türk Dili 52 (415,416,417) Temmuz, Ağustos, Eylül 1986 s.1-16

_____ , Yahyâ Bey ve Divanı'ndan Örnekler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983. 291s.

Çay, Prof. Dr.Abdülhaluk , Hıdırellez, “ Kültür Bahar Bayramı” Ankara 1990, 38s.

Çelebioğlu, Prof. Dr. Amil , “ Kültür ve Edebiyatımızda Allah, Bir Türk Dünyası
İncelemeleri Dergisi, 1(1. 1994) s.39 -57

_____ , “Harflere Dair”, Milli Kültür, C.II, S.1, Haziran 1980, s.62-64

_____ , “ Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebi Hususiyetler ”, İst.
Ünv.Edebiyat Fak. C. XXIV- XXV, İst. 1946, s.45-64.

Develioğlu, Ferit , Osmanlıca- Türkçe Sözlük, Ank. 1982.

Eyuboğlu, İsmet Zeki , Anadolu İnançları, Anadolu Mitolojisi, Geçit Kitabevi,
İst. 1987, 575s.

Ferheng-i Âmid , Telif: Hasan Âmid, Tahran 1357.

Firdevsî , Şehnâme, çev. Necati Lugal, C.I, İst. 1945, Millî Eğitim Basımevi,
435s.

_____ , Şehnâme, C. II, Millî Eğitim Basımevi, İst. 1947, 482s.

_____ , Şehnâme, C. III, İst. Millî Eğitim Basımevi. 1949, 458s.

_____ , Şehnâme, C. IV, Millî Eğitim Basımevi, Ank. 1968, 443s.

Göçgün, Doç. Dr. Önder , Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve
Bütün Şiirleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ank. 1987, 349s.

Gökyay, Orhan Şaik , “Divan Şiirinde Meyveler”, Tarih ve Toplum, 19 (112.
Nisan 1993) s.201-205

Gölpınarlı, Prof. Dr. Abdülbaki , Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve
Atasözleri, İst. 1977.

Hafız Divanı , Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Milli Eğitim Gençlik ve Spor
Bakanlığı Yayınları, İst.1985. 722s.

İbrahim Hakkı (Erzurumlu) ; Marifetname, İst. 1981. 800 s.

İnce, Doç. Dr.Adnan , “Nevşehir Yöresinde Nahl Geleneği ve Bazı İllerimizdeki Benzerleri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Elazığ, 1988, s.145-151.

İpekten, Haluk , Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah Yayınları, İst.1994. 359s.

_____ , Nailî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ank. 1986, 160s.

İsen, Doç. Dr.Mustafa , “Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar”, Türkiye Yazarlar Birliği, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, 1986. s.279-235

_____ , “Türk Edebiyatında Peygamber Sevgisi”, Diyanet, Eylül 1992, S. 21, s.19-21

İslam Ansiklopedisi , C.7, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları İst.,1988, s.173-183

İslam Ansiklopedisi , C.V/1, İst.1977, s.695-699

İsmail Belig , Nuhbetü'l- Asar Li Zeyli Zübdeti'l- Eş'ar Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ank. 1988

İstanbul Ansiklopedisi , C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının Ortak Yayını,İst. 1994. S.501-506

İstanbul Ansiklopedisi , C.3, Kültür ve Tarih Vakfının Ortak Yayını, İst.1994, s.411-412

İstanbul Ansiklopedisi , İst 1965, s. 3494-3495

Kaplan, Dr.Mahmut , Neşati Divanı, Akademi Kitabevi,İzmir 1996.180 s.

Karahan, Prof. Dr.Abdülkadir , “Klasik Türk Şiirinde Tabiat”, Millî Kültür, C.1, 7-9, Ağustos 1977, s.55-60

Karaman, Hayreddin, Arapça-Türkçe Yeni Kamus, İst. 1980.

Kocatürk, Vasfi Mahir , Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Yayınları, Ank. 1970.XVI+ 904 s.

Koçu, Reşat Ekrem , Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Yayını, Ank. 1967. 255s.

Kortantamer, Prof. Dr.Tunca , Eski Türk Edebiyatı Makaleler,Akçağ Yayınları, Ank. 1993. 435s

Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali, Haz. Ahmed Davudoğlu, İst.1988.

Kurnaz, Doç. Dr.Cemal , “ Divan Şiiri Geleneğinden Yararlanma” , Türk Edebiyatı (185, Mart 1989) s.24-26

_____ , Hayali Bey Divanı'nın Tahlili, Kültür veTurizm Bakanlığı Yayınları, Ank. 1987. 773 s.

_____ , Münacat Antolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Ank, 1992. 241s.

_____ , Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler, Akçağ Yayınları, Ank. 1990. 172 s.

Kuşeyri , Kuşeyri Risalesi, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İst. 1981.639s.

Küçük, Dr.Sabahattin , Baki Divanı'ndan Seçmeler, Kül.veTur.Bak., Yay., Ank. 1988. 426s.

_____ , “Divan Şiirinde Güneş Üzerine Bir Deneme” , Mehmet Kaplan İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ank. 1988, s.1-39

Latifi , Evsâf-ı İstanbul , Haz. Nermin Sunar Pekin, İstanbul Fetih Cemiyeti, İst.1977 112 s.

Levend, Agah Sırrı , Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler; Mazmunlar ve Mefhumlar Enderun Kitabevi, Enderun Kitabevi, İst. 1980. 662s.

_____ , Türk Edebiyatı Tarihi, I.c. Giriş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1984. 666s.

Maztoğlu, Prof. Dr.Hasibe , “ Eski Türk Edebiyatı” Türk Ansiklopedisi, C. XXXII. Fasikül: 256, Ank. 1982.

_____ , Nedim’in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik, Akçağ Yayınları, Ank. 1992. 148s.

Mehmed Sürcyya Bey , Sicill-i Osmani, C.4 İst. 1308-1311.

Mengi, Prof.Dr.Mine , Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nabi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ank. 1991. 149s.

_____ , “ Mazmun Üzerine Düşünceler”, Dergah, C.3, (Aralık 1992) S.34

Meriç, Cemil , Işık Doğudan Gelir, Pınar Yay., İst. 1984, 233s.

Mevlana , Divan, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İst. 1974. 720s.

Muallim Naci , Lugat-i Naci, İst. 1987

Mustafa Nuri Paşa , Netâyicü’l-Vukûat, Sadeleştiren: Prof. Dr.Neşet Çağatay, C. 1-2, Ank., 1987, 314 s.

Müstakimzade , Mecelletü’n-Nisâb, Süleymaniye, (Halet Efendi) No. 628.

_____ , Tuhfe-i Hattatîn, İst. 1928, 856 s.

Ocak, Prof. Dr.Fatma Tulga , “ Nef’î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri” Ölümünün Yüzellinci Yılında Nef’ î, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ank. 1991.s.1-44

Okuyucu, Cihan , Yrd.Doç. Dr.Cinanî, Hayatı, Eserleri, Divanı'nın Tenkidli Metni , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank. 1994. 770s.

Onan, Necmettin Halil , İzahlı Divan Şiiri Antolojisi, M.E. B., İst.1991.525s.

Onay, Ahmet Talay , Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Türkiye Diyanet Vakfı, İst, 1980, 500s.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük 3 , Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ank. 1996.

Pakalın, M. Zeki ; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İst. 1946. 3C. İst. 1971.

Pala Dr.İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akaçağ Yayınları, Ank. 1995. 554s.

_____ , Divan Edebiyatında Müstesna Güzeller, İnsan Yay., İst.1995, 312s.

Parmaksızoğlu, İsmet , Tacü't-Tevârih, Kül. Bak., Eskişehir 1992, 383 s.

Pekolcay, Necla , İslami Türk Edebiyatı (Giriş) , İst. 1981.

Râmiz ve Âdâb-ı Zurâfası , Haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ank.1991, 401s.

Redhouse , Sir. J. W.Türkisch and Englisch Lexion, Çağrı Yayınları, İst. 1978.

Reyhanlı, Tülay , İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat, Ank. 1983, 162 s.

Safayi Tezkiresi , Süleymaniye Ktb. Esad Efendi, 2549.

Salim ; Tezkire-i Salim , İst. 1315.

Sefercioğlu, Yrd. Doç.Dr.Nejat ; Nev'i Divanı'nın Tahlili, Kùltür Bak. Yay
Ank.1990. 448s.

Steingass, Persian , Englisch Dictionary, Benin 1975.

Şemseddin Sami , Kâmûs'ül -Â 'lâm 4 C. İst. 1898.

_____ , Kâmûs-ı Türkî, İst. 1978

Şeyhi Mehmed Efendi , Vakâyi'ü'l- Fuzalâ II- III, IV, Haz. Abdùlkadir Özcan,
İst.1989.

Tahirü'l- Mevlevi (Olgun) , Edebiyat Lugati, Enderun Kitabevi, İst. 1973. 183 s.

Tanpınar, Ahmet Hamdi , Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan
Kitabevi, İst. 1976, 639s.

Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayını, Ank. 1969.

Tarlan, Prof. Dr.Ali Nihat , Şeyhî Divanını Tetkik, İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakùltesi Yayını, İst.1964.

_____ , Fuzulî Divanı Şerhi I, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
Ank. 1985, 304 s.

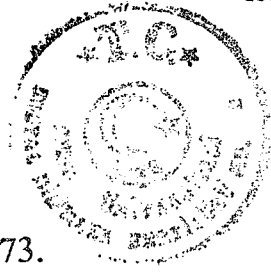
_____ , Fuzulî Divanı Şerhi II, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
Ank. 1985, 300s.

_____ , Fuzulî Divanı Şerhi III, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
Ank. 1985, 300s

_____ , Edebiyat Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İst.1981.231s.

_____ ; Divan Edebiyatı (6) , Millî Kùltür, C.1, 7-9, Ağustos 1977,
s.53-55.

Tirmizî, Dr. Hüseyin, Lugat-i Tirmizî, İst.1305.

Timurtaş, Faruk Kadri , Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İst. 1993.

Tolasa, Doç. Dr.Harun , Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Ank. 1973.

_____, Şeyhülislam Bahayî Efendi Divanından Seçmeler,
Tercüman,1001 Temel Eser, İst.1979, 286s.

Turan, Osman, “ Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması ”,
Belleten,C.IX, 1945. s.305-318

Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri) S. 315-416-417/ Temmuz-
Ağustos-Eylül 1986, 718 s.

Türk Klasikleri, Divan Şiiri, XVII. Yüzyıl, İst, 1954.

Uludağ, Prof. Dr. Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları,
İst.1995, 552s.

Uzunçarşılı, Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. III, II. Kısım, Ank.
1988.

Ünver, Prof. Dr. İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, Türkoloji
Dergisi, XI. Ank., 1993.

_____, “ Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız”, Türk Dili, S.500
(1993), s.118-125

_____, “Övgü ve Yergi Şairi Olarak Nef'i”, Ölümünün
Üçyüzellinci Yılında Nef'i, Ank. 1991, s.45-78

Yeniterzi, Yard. Doç. Dr.Emine , Türk Edebiyatında Na'tlar, Türkiye Diyanet
Vakfi Yayınları, Ank.1993, 159s.

Zati Divanı , Gazeller Kısmı I.C., Haz. Ali Nihat Tarlan, İst. 1967.496s.

İKİNCİ BÖLÜM

Transkripsiyon Sistemi

Ā ā _____

آ, ا

Ş ş _____

ش

H h _____

ه

H h _____

ح

Z z _____

ز

Ş ş _____

ص

Ž ž D d _____

ض

T t _____

ط

Z z _____

ظ

‘ _____

ع

Ğ ğ _____

غ

K k _____

ق

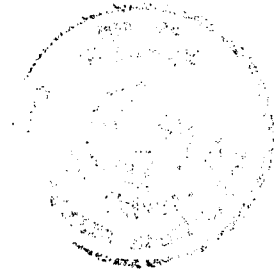
ñ _____

ك

’ _____

ع

Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma'dûleler, “hâ” olarak gösterilmiştir.

KARŞILAŞTIRILAN NÜSHALAR

1. HAZİNE KTB. (Topkapı Sarayı Müzesi) 967/2.

Yk : 22-62.

1 Münacat, 5 Na't, 1 Terkib-i Bend, 43 Gazel, 3 Rübai, 8 beyit, 6 Farsça Gazel, sonunda Abdülbaki Efendi'nin takrizi vardır.

Baş : Yâ Rab zebânuma virüp tâb
Hürşîd-i maķâlüm eyle pür-tâb

Son : Farsça

İst. Th : H. 1707/08. Yzn. Mehmed Yümnî

İst. Kd : Eser-i kilik-i Mehmed Yümnî

k : 62, ölç: 221x117 - 259x82, st : muhtelif, yz. Tâlik, bk. : 1, 22, 45. Yapraklar hafif yaldız ve çiçekli, el : yaldız, szb: kırmızı, kt: aharlı, elvan, Avrupa, et: kahverengi meşin, şemseli, zencerekli, miklepli.

Başta Abdürrahim ve elhac Mustafa namlarına iki mühür basılı ve İbrahim Naşid namına bir temellük kaydı yazılıdır.

Bu eser, içinde bulunduğu mecmuanın 22. yaprağından başlar.

62 sayfadan ibaret olan bu mecmuanın, metindeki 1-17 ve kenardaki 45- 62inci yapraklarında Sırrî Divanı yazılıdır.

2. REŞİD EF. (MİLLET Ktb.) 770.

Bazıları sayfa kenarlarında olmak ve bazıları da Farsça yazılmış bulunmak üzere 3 Münacat, 4 Na't, 5 Kaside, 1 Terci-i Bend, Mesnevi şeklinde uzun bir arzuhal, 64 gazel, 24 Rubaî, 7 matla, 4 tarih, 1 Lugaz vardır.

Baş : Yâ Rab zebânuma virüp tâb
Hürşîd-i maķâlüm eyle pür-tâb

Son : Hayme-i rif'ati olup ber-cā
Ola zevk u şafāda şubh u mesā

Yk : 32, ölç : 255x 146 - 165x78, st : 19, yz: İnce talik kırması, bk:hafif yıldız, el :
ve szb : kırmızı, kt: aharlı abadi taklidi, et : ebru kaplı, arkası ve kenarları meşin.

Birinci yaprakta Reşid Efendi'nin vakıf kütüphanelerinin resmi mührü basılı , bir
de Ahmet Atıf imzası yazılıdır.

3. HAZİNE KTB. (Topkapı Sarayı Müzesi) 922/3.

Yk: 65 - 96.

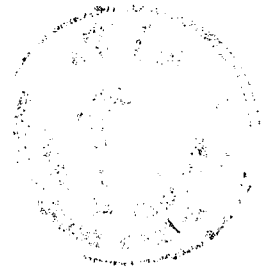
2 Münacat, 2 Nat, 5 Kaside, 5 Mesnevi, 1 Terci-i Bend, Farsça 9 Gazel, Türkçe 49
Gazel, 9 Rübai, 7 beyit, 4 Tarih, 1 lugaz vardır.

Baş : Yâ Rab zebānuma virüp tâb
Hurşid-i maḳālūm eyle pür-tâb

Son : Dest-i himmetle buñı kim ḥall iderse Kāşifā
Lāyu'add taḥsîn bî-ḥad āferin olsun aña

Yk. 32, ölç : 215x 106, st: 19, yz: talik, szb : kırmızı, kt : aharlı Avrupa, et : koyu
kırmızı yumuşak meşin, zencerekli.

Baş tarafında bazı beyitlerle 1- 33. Yapraklarda Zuhuri Divanı ve 36- 64.
Yapraklarda Bahayi Divanı ve iki temellük kaydı bulunmaktadır.

TENKİTLİ METİN

Münacât

-1-

Yâ Rabb zebânuma virüp tâb
Hurşîd-i maḳâlüm eyle pür-tâb
 Her saṭr-ı kelâmum eyle yâ Rabb
 Reşk-âver-i rişte-i dür-i tâb

Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün
 Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün
 Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün
 Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün

-2-

Yâ Rabb suhanum nazîr-i şekkerzâr it
 Bebgâ-yı dilüm hemîşe hoş-güftâr it
 Her beytümü na't-ı server-i 'âlemde
 Miftâh-ı der-i hazîne-i esrâr it

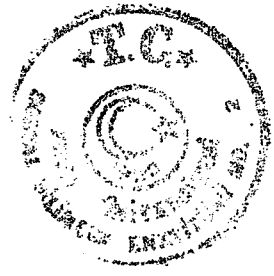
Mef'ülü / Mefâ'ilün / Mefâ'ilâ / Fa'ül
 Mef'ülü / Mefâ'ilün / Mefâ'ilâ / Fa'ül
 Mef'ülü / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fâ
 Mef'ülü / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fâ

1. H1. 1b, H2. 2b, RE. 1b.

Başlık H1.H₂ ve RE nüshalarında başlık yoktur.

2a H1' nüshasında Na't-ı Nebevî'de beytümün her birini şeklidir.

2. H1. 1b, H2. 2b, RE. 1b.

-3-

Temmūziyye Der Na't-ı Şerif

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Yine germābe-i pür-tāb idüp germā bu devrānı
Degül şebnem 'araḡ-riz eylemiş ezhār-ı bostānı
2. Müessir ol ḡadar germiyyet-i tāb-ı temmūzī kim
Bün-i deryāda bī-berg eylemiş eşcār-ı mercānı
3. Müzeyyen nahl-ı gül şanmañ semender zāhir olmuşdur
Harāret āteş-ālūd eyleyüp sahn-ı gülistānı
4. Şanurlar ḡubbe-yi mīnā-yı devrān hūy-ḡegān olmuş
Bu demlerde görenler deşt ü kuhsār içre bārānı
5. Degül kūh üzre lāle dest-ber ü tāb-ı germādan
Müzāb olmaḡda kān-ı gevherüñ la'ı-i dirahşānı
6. Hevā tā şöyle germ olmuş ki pervāne harāretten
Mekān-ı rāhat itmiş dāmen-i şem'-i fūrūzānı
7. Bu demlerde hevālar mu'tedil olmaḡ ne ḡābildür
Velī ol gevher-i ihsān u luḡf u merḡamet-kānı

3. H1. 1b, H2. 2b, RE. 1b

Başlık H1, H2 nüshasında başlık yoktur. Na 't-ı Şerif RE

6 (a) germ olmuş ki : germadır ki H17. beyit H2 nüshasında 8. beyittir.

8. Hâbîb-i Hâzret-i Haqq Ahmed-i Muhtâr kim oldur
Şefâ'at mülkünün 'âdil mekârimkâr-ı sultânı
9. Cihânı î'tidâl-i meşrebinden hisşedar itse
Olurdu mihr-i enver bâğ-ı dehrün verd-i handanı
10. O mihr geh evc-i hikmetdür ki feyz-i zât-ı pâkiyle
Cihâna eyledi kân-ı şcri'at gevher-efşânı
11. O mâh-ı burc-ı rahmetdür ki rüşen kıldı ser-te-ser
Şeb-i zulmet-nümâ-yı küfr iken bu çarh-ı virânı
12. O şem'-i encümen-pîrâ-yı re'fetdür ki olmuşdur
Sürüş-ı gayb anuñ pervâne-i nür-ı fûrüzânı
13. O bir nür-ı hakikatdür ki olmuşken cihân târik
Fûrüzân eyledi kandîl-i zulmet-hîz-i î'mânı
14. Degül ebr-i mu'anber hüsrev-i mülk-i sa'âdetdür
Kuruldı farkına nür-ı siyehden hayr-ı hakânı
15. Dıraht-ı huşk berg-âlüd oldı feyz-i kurbundan
Nihâl-âsâ nola sebz olsa fark-ı âl-i zî-şânı

8. beyit H2' Nüshasında 10. Beyittir.

9. beyit H2' Nüshasında 12. Beyittir.

10 (a) H2' Nüshasında 7(a)'dadır ve O mihr-i evc-i hikmetdür ki feyz-i zât-ı pâkiyle şeklindedir. / mihr geh :
mihr H1, H2

10 (b) H2' Nüshasında 7(b)'dedir.

11 (b) H2' Nüshasında 9. beyittir.

12. beyit H2'de 11. beyittir.

12 (b) Fûrüzânı : firâvâm H1, H2

13 (a) nür-ı hakikatdür ki : nür-ı ilâhidür ki H2

16. O şhdür kim cihân-peymâlig itdi zîr-i zilletde
Burak-ı nûr- per-mânend-i evreng-i Süleymânı
17. O şeb-rîz-i Hüdâyîdür o esb-i nûr-sîmâ kim
Güzâr eylerdi kâsd itse eger şahrâ-yı imkânı
18. Zihî rahşân-ı mülk pervâz-ı evc-ârâki tayy itdi
Misâl-i rûh-ı pâk-i mü'minân gerdün-ı gerdânı
19. Zihî fâvûs-ı cennet kim tamâmen dehri geşt eyler
Güzâr itmezden evvel tîr-cesto cây-ı peykânı
20. Cihânı devr ider kâsd itse bî-şek itmeden itmâm
Berîd-i tîz-pây-ı nûr-ı nazra-râh-ı müjgânı
21. Bu rahş-ı rûh-sîmânuñ bulunmaz mişli dünyâda
Huşûşâ server-i 'âlem müşerref eyleye ânı
22. Şeh-i hikmet-serîr-i enbiyâ leşker-i cihân-râ
Ki olmışdur şeref-yâb-ı kudümüñ 'arş-ı Raḥmânı

17. beyit H2'de 18. beyittir.

17 (a) nûr-sîmâ: nûr-ı semâ RE

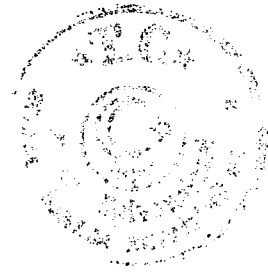
18. beyit H2'de 20. beyittir.

18 (a) rahşân : rahş H1,H2

19. beyit H2'de 22. beyittir.

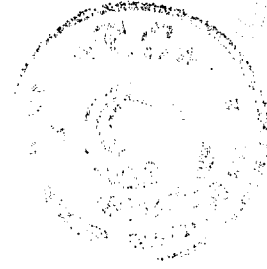
20. beyit H2'de 17. beyittir.

21. beyit H2'de 19. beyittir.

23. Ne mümkin lâne-sâzı naḥl-ı gerdün-sây vaşfuñda
Eger yüz biñ yıl itse murğ-ı fikrüm bâl-i cünbânı
24. Vuşul-ı menzil-i medḥüñ ne kâbil ḥaşre dek itse
Kömeyt-i berç-i pây-ı zihn ü kâdim-i şitâbânı
25. Murâdum bende-gîdür bir huşüşâ intişâbuñla
Şeref-yâb eylemiş luḥf-ı Hudâ ben nâbe-sâmânı
26. Hıdiv-i dâdkâra pâdişeh-bende Hudâvendâ
Ki şer'üñdür iden âsûde-dil erbâb-ı i'mânı
27. Kusûrum midḥat-ı zâtuñda gerçi bî-nihâyetdür
Ki her lafzumda var şad-güne güstâhî-i nâdânı
28. Yine ammâ ümidüm dergehüñden luḥf u iḥsândur
Vücüd-ı pāküñ olmuş şeb-çerâğ-ı mekrümet-kânı
29. Kerem ver dâverâ bî-çâregân-perver şehinşâha
Eyâ bîmâr-ı 'isyânuñ müheyyâ sâz-ı dermânı
30. Niyâzum hâk-i pâyüñdan budur şad-güne ḥacletle
O dem ki tâb-ı maşşer eyleye dil-teşne insânı

-
- 25 (a) bendegîdür : bir temelluḥdur H2
26 (b) Ki olmuşdur müşerrefyâb kudümüñ 'arş-ı Rahmâni H1
27. beyit H2' Nüşasında 28. Beyittir.
27 (b) güstâhî-i : güstâhî H1
28. beyit H2' Nüşasında 30. Beyittir.
28 (a) dergehüñden: dergehüñde H2, RE
29. beyit H2' Nüşasında 32. Beyittir.
30. beyit H2' Nüşasında 27. Beyittir.

31. Olup sîr-âb-güster âb-ı hayvân-ı şefâ'atden
Gürûh-ı ümmetüñle cây idem Firdevs-i Rıdvânı
32. Yeter tül-ı suhân semt-i salâta sâlik ol Kâşif
Reh-i h'âhişde itdün hayli pey-der-pey kalem-rânı
33. Cihân tâ şeş-cihâtı eyleyüp menzilüñe ecsâm
Felek tâ eyleye ümm-i havâdis çâr-erkânı
34. Şalât-ı bî-nihâyet hem selâm-ı lâ-yuadd olsun
O şâhenşâh-ı kevneynüñ qarîn-i rûh-ı zî-şânı

- 4 -

Na't-ı Şerif

Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

1. Âh eyledükçe âteş-i dil kim 'ayân olur
Meş'al-fürüz-ı kâfile-i bî-dilân olur
2. Âh eyledükçe kâmet-i hum-geştemüz bizim
Ser-pençe-i maḥabbete tîr ü kemân olur

31. beyit H2' Nüshasında 29. Beyittir.

31 (a) sîr-âb-güster: sîr-âb-geşteH2, RE

32. beyit H2' Nüshasında 31. Beyittir.

4. H1. 2b, H2. 4b, RE.2b

Başlık RE. Der- Medh-i Seyyid-i Kâ'inât 'Aleyhi Efdali's-Şalavât H1, Der Na't-ı Eşref-i Mevcüdât H2

Başlık RE. Der- Medh-i Seyyid-i Kā'ināt 'Aleyhi Efdali's-Şalavāt H1, Der Na't-ı Esref-i Mevsidāt H2

3. Āh eyledükçe şu'le-i gerdün-güzârumuz
Dâğ-ı derûn-ı mihr ü meh-i âsumân olur
4. Āh eyledükçe dūd- ı dil-i pür şerârumuz
Şâhen-şeh-i maḥabbete bir sâyebân olur
5. Āh eyledükçe lem'a-i şarşar qarîn-i dil
Zevraḳçe-i maḥabbete bir bâdbân olur
6. Āh eyledükçe tâb-ı maḥabbetle dūd-ı dil
Feyz-i zülâl-i hikmete bir nâvdân olur
7. Āh eyledükçe her şerer-i şu'le-bârumuz
Tâbende şem'-i meclis-i kerrübiyân olur
8. Āh eyledükçe şu'le-i gevher-fürûgumuz
Bir nahl-ı cevherî-i tarab-gâh-ı cân olur
9. Āh eyledükçe halka-i dūd-ı kebûdumuz
Serv üzre tâ'ir-i gama bir aşiyân olur
10. Āh eyledükçe şu'le-i ser-tizûmüz bizüm
Şemşîr-i bâz-ı şu'bede-gâh-ı cihân olur
11. Āh eyledükçe şu'le-i mevzûnumuz bizüm
Dâdâr-ı 'aşka bir 'alem-i zer-nişân olur

6 (a) tâb-ı : süz-ı H2

8 (a) şu'le-i : şu'le vü H1

10 (b) ve 11 (a) H2 Nüshasında yoktur

11 (b) H2' Nüshasında 10b'dedir..

11 (b) 'alem-i : 'ilm-i H2

12. Āh eyledükçe nāzil olup şad-şerārumuz
Şahrā-yı sine ta'ne-zen-i gülsitān olur
13. Āh eyledükçe lem'a-i dil şu'le-püş idüp
Cism-i nazīr dahme-i āteş-feşān olur
14. Āh eyledükçe bād-ı semūm-ı hicāz-ı dil
Üftāde-sāz-ı kâfile-i düşmenān olur
15. Āh eyledükçe sūz ile dil dūd-ı ham-be-ham
Bālā-yı kubb-e-i felege nerdibān olur
16. Āh eyledükçe şu'le-i 'ālem-güdāzumuz
Tūfān-ı derd ü hasrete berķ-i cihān olur
17. Āh eyledükçe germi-i tāb-ı gamuñla dil
Bāğ-ı ümīd ü h'āhişe bād-ı hazān olur
18. Āh eyledükçe silsile-i şu'lemüz bizüm
Zerrīn-bend-ı pāy-ı Züleyhā-yı cān olur
19. Āh eyledükçe şu'le-i nihāl-fürūğ-ı dil
Gülşen-fezā-yı sinemüze erguvān olur
20. Āh eyledükçe görse eger naķş-ı şu'lemüz
Zīr-i şigerf-i ğıbtada Māni nihān olur

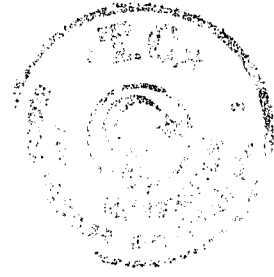
13 (b) cism-i nazīr : cism-i nazīrde H2

15 (a) sūzile: sūzla H

21. Āh eyledükçe şiddet-i sūz-ı ğamuñla dil
Dahhāk-ı çarha Ğāve-i āhenk-rān olur
22. Āh eyledükçe derd-i kuşūrum şümār idüp
Her nevk-i şu'le sine-i nefse sitān olur
23. Zīrā 'ilācı şa'b bunuñ Kāşifā meger
Ol şeh ki hāk-i pāy-ı cevāhir-feşān olur
24. Lutfin mu'in-i cān-ı ma'āsi qarīn ide
K'ānuñla 'avn-i Hāzret-i Bārī 'ayān olur
25. Şāh-ı rūsül netice-i kül mürşid-i sūbül
Kim hāk-rāhı hasret-i deryā vü kān olur
26. Hırz itse hāk-i dergeh-i haşşiyet-āverin
Bī-dest ü pāy-ı kūçe-i ğam Kāhramān olur
27. Hırz itse hāk-i pāyını bir miş-i nā-tüvān
İşteste-sāz bāzū-yı bebr-i beyān olur
28. İksīr-i feyz-i hāke qarīn olsa şüphesiz
Zer-'ālem içre seng gibi rāyegān olur
29. Ol şahdur ki bādiyye-i rüste-hīzde
Mesrūr-sāz-ı kavm-i felāket-nişān olur
30. Ol şahdur ki 'arşa-i mücrim-güdāzda
Her bir kelāmı yāver-i şad-nā-tüvān olur

24 (b) 'avn-i Hāzret-i Bārī : Hāzret-i Bārī H2
26. beyit H2 Nüshasında yoktur.

31. Ol şāhdur ki pādīsehān-ı felek-cenāb
Ancak der-i sa'ādetine pās-bān olur
32. İhlāsla şalātına şuğul itge bir ğamīn
Rūz-ı cezāda luḫfi ile şād-mān olur
33. Lebler hücūm-sūz-ı kıyāmetle çāk olup
Ol dem ki halk nāle-zen-i el'amān olur
34. Cūy-ı hayāt-baḫş-ı şefā'atle ol kerīm
Sīrāb-sāz-ı cān u dil-āteşe kān olur
35. Bir bende-ġidūr ol şehe Kāşif murād olan
Kim ḫatre-feyż ile yem-i bī-kerān olur
36. Yohsa cihānda var mıdur ol lafz-ı hūb kim
Şāyān-ı vaşf-ı pādīseh-i ins ü cān olur
37. Ṭūl-ı suhān yeter yeter ey kilk-i kec-ḫırām
Ṭūl-ı suhān medār-ı ḫaḫā-yı zebān olur
38. Vird-i şalātı zīb-i zebān eyle kim şalāt
Ol dem ki nūr-pāş-ı ḫarīm-i cinān olur
39. Zulmet-serāy-ı ḫāḫır pūr-māhitāb idüp
Ol māhitāba cürm ü ma'āşi ketān olur

33. beyit H1 Nüshasında yoktur.

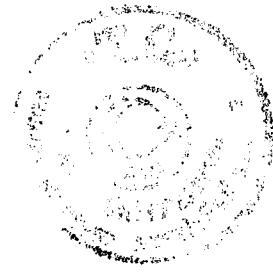
34 (b) dil-āteşe : dil-teşne H1, H2

36 (a) yohsa : yoḫsa H1, H2

37 (a) ve 37 (b) H2 Nüshasında yer deġiştirmiştir.

37 (a) yeter yeter : yeter RE, H2

38 (a) şalāt : şalavāt RE, H1

40. Ol hı̄zmeti edā idelūm gel ŧitābla
Ümmiddür ki bā'is-i vaŧl-ı cinān olur
41. Ol zemzemeyle āfet-i murġān-ı ma'ŧiyet
Me'müldür ki devha-i dilden remān olur
42. Rūh-ı ŧrif-i hāzrete yüz biñ ŧalāt ola
Tā naŧŧ-ı nās zīb-i zücāc-ı zamān olur
43. Soñra çihār-yārına hem āl-i pākine
Tā ŧekl-i ŧems ŧemse-i ŧaŧf-ı cihān olur

-5-

Der Vaŧf-ı Bahār Na't-ı ŧerif

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün

1. Zuhūr itdi çemenden leŧker-i Nevruz-ı ŧultānī
Kuruldı yāsemenden ŧaĥn-ı bāġa çetr-i hākānī
2. Olup ŧāh-ı bahāra sebze evreng-i zümürüdfām
Ana miĥ-i zer oldı nergis-i rengin-bostānı

43 (a) çihār : çihār H2

5. H1. 4a, H2. 7b, RE. 4a

Başlık RE , Der Sitāyiŧ-i H'āce-i dü-cihān 'Aleyhi Efdali's- ŧalavāt Fi'l- Mülevvān H1, Bu Na't-ı ŧerif H2

Nüshasında başlıksızdır.

1 (a) çemenden : çemende H1,

3. Suvār oldı sipehsālar gel bir esb-i zībāya
Nümāyān eyledi serv-i revān tūg-ı perīşānı
4. Müheyyā oldı ser-tā-ser sipāh-ı hıttā-i gülşen
'Aceb mi berg-i süsen zāhir itse tıg-ı berrānı
5. Nefīr-i sīne-süz-ı mihter-i bülbül idüp te'sīr
Ser-ā-pā rezme teşvīk eyledi ceyš-i gülistānı
6. Tehemtenveş kemān-ı destümi der-dest idüp bī-pāk
Sipāh-ı perde itdi tīr-i bārān ebr-i nīsānı
7. Degüldür berg-i hamrā cā-be-cā meydān-ı gülşende
İder 'ayyār-ı gül-bün cünd-i berde āteş-efşānı
8. Yine şāh-ı semenler her tarafından eyledi zāhir
Kemend-i pür-şikenc ü pür-ham u pür-çin ü bī-cānı
9. Sipāh-ı nev-bahārı eyledi tahlīş āhir-kār
Gürüh-ı cünd-i deyden merz u büm-ı şahn-ı bostānı
10. Olup eşcār-ı gülşen bende-i fermānı ser-cümle
Yine ta'mīre āgāz eyledi ol mülk-i vīrānı

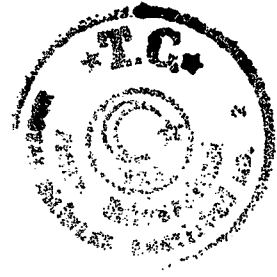
3 (a) esb : at RE

6 (a) idüp bī-pāk : bī-pāk idüp RE

9. beyit H2 Nüshasında 10. Beyittir.

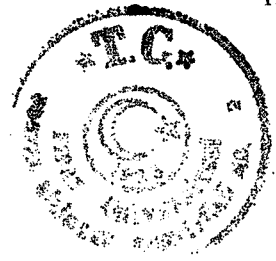
9 (a) āhir-kār : gülşende H2

10. beyit H2 Nüshasında 12. Beyittir.

11. Çenâr-ı bāğ nâ-çâr eyledi ol arķası yirde
Görince nahl-ı bīdūñ pençesinde tiğ-i rahşānı
12. ‘Aceb def’ eyledi ser-leşker-i gül cünd-i sermāyı
Meger hūrd itdi hāk-i dergeh-i şulţān-ı zī-şānı
13. Hıdiv-i milket-i rahmet kalem-rev-perver-i ümmet
Şeh-i taht-ı risālet ‘ālemin şāh-ı cihānbānı
14. Habīb-i muhterem dermān-ı ‘ālem efdal-i ādem
Mekārim mülkinūñ edhem mürüvvetkār-ı şulţānı
15. Gül-i gülzār-ı ev-ednā hezār-ı ravza-i Esrā
Müşerref-geşte-i bāğ-ı cinān-ı bezm-i Sūbhānı
16. Zihī nīsān-ı rahmet kim şadefveş eyledi lebriz
Zülāl-i feyz-bahşā-yı dehān-ı çāh-ı vīrānı
17. O şulţān-ı Süleymān bendedür kim oldı emriyle
‘Asā-mişkāt dest-i bendesinde şem’-i nūrānı
18. O sihr-i muğcerātuñ selsebīl-i bāğ-ı huld-āsā
Benān-ı pāki icrā eyledi āb-ı firāvānı

-
11. beyit H2 Nüshasında 14. Beyittir.
 12. beyit H2 Nüshasında 9. Beyittir.
 - 12 (a) def ‘ : ref H1,RE / gül-i: güli
 13. beyit H2 Nüshasında 11. Beyittir.
 14. beyit H2 Nüshasında 13. Beyittir.

19. Nümâyân itmeseydi dest-i luḡfi meş'al-i şer'î
Ne mümkindür bulunmak semt-i şehrah-ı Müselmânı
20. Ne kabildi ḡalās olmak zalām-ı cāhiliyyetden
Fürüzân itmeseydi dest-i luḡfi şem'î i' mānı
21. Kerīmā dāgger-i dārā eyā dest-i şefā'atle
Mücellā eyleyen mir'at-ı kalb-i ehl-i 'isyānı
22. Niyāzum dergehüñden böyledür kim Kāşif-i zāruñ
Olup şirin-mezāk-ı iltifātuñ tūḡı-i cānı
23. Şafā- bahşāyi-i āyine-i nūr-ı hidāyetle
Ola bebgā-yı şekkerzār ḡasr-ı bāğ-ı Rıḡvānı
24. Yeter güstāhi ü güftār ey dil lāyıḡ-ı ādāb
Reh-i itmāma şimden şoñra itmekdür ḡalem-rānı
25. Felck ber-geşte-i dest-i irādet itmeyüp tā kim
Yed-i taḡdīr icād eyleye ecrām-ı insānı
26. Şalāt-ı bī-ḡisāb olsun o şāhen-şāh-ı kevneynüñ
Hemīşe reh-neverd-i ḡarf-ı bezm-i rüḡ-ı zī-şānı

-
19. beyit H2 Nüshasında 20. beyittir.
19 (b) mümkindür : mümkindi H1 , RE
20. beyit H2 Nüshasında 22. beyittir.
20 (b) itmeseydi : İtmeyeydi H2
21. beyit H2 Nüshasında 24. beyittir.
22. beyit H2 Nüshasında 19. beyittir.
22 (b) şirin : şirin RE

- 6 -

Mesnevî- i Na't-ı Şerîf

Fe'îlâtün / Mefâ'ilün / Fe'îlün

1. Hâbbezâ midhat-ı Resûl-i Hudâ
Eser-zâ tuhfe-i nüsha-i Kübrâ
2. Ravza-i pür- zülâl-i Rahmânî
Çemen-i pür-nihâl-i Sübhânî
3. Gülsitân-ı sitâyiş-i Nebevî
Sebzezâr-ı senâ-yı Muştafavî
4. Tûde tûde bahâr-ı şevk u ğarâm
Şaf-be-şaf 'ar 'ar-ı medîh-i tamâm
5. Gevher âginde bir tılısm-ı 'acîb
Oldı ta'vîz-i fethi hubb-ı habîb
6. Lücce-i pür-le'âlî-i hikmet
Kân-ı gevher-feşân-ı serv-i nûket

6. H1.10b, Bu Na't-ı Şerîf H2 nüshasında yoktur.RE. 4b.

Başlık RE , Bu Mesnevi H1 nüshasında başlıksızdır.

2 (b) nihâl-i Sübhâni : bahâ-yı Sübhâni H1

3 (b) sebze : bize RE

6 (a) le âlî-i hikmet : le'âlî hikmet RE

8. Tuḥfe-ber-kaşr-ı bî-müdânîdür
Resmî maḥsûd-ı mülk-i Mânîdür

9. Levḥa-i bâbı saṭr-ı Bismî'l-lâh
Zîbi hep midḥat-ı Resûlu'l-lâh

10. Bu kitâbuñ ki gûş-ı Hermes-i hûş
Ba'zı evşâf-ı ḥûbin eyledi gûş

11. Didi li'llâh-ı dürr-i kâ'ile
Kân-ı ḥulda cezâ-yı fâ'ile

12. Feyz-baḥşây olup cenâb-ı laṭîf
Bî- bedel nüsha eylemiş taşnîf

13. Kalmayup tûmturâk-ı 'âdîde
Semt-i sûza düşüp bu vâdîde

14. Menzil itmiş güzel ayak basmış
Tâk-ı tahkîke yâynı asmış

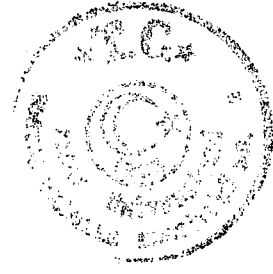
15. لعرضى اليا نفعى عليا
صانها السم سالا ابدا
16. لاح شحى الضحى بانوار
قد ايارت رضى امصار
17. مال نهر المعارف العفلى
فاضى عن اصل روهتر كبرى

18. Elfi ser-cümle serv-i -bâğ-ı seyr
Bâsı hep taḥte-i bahâr-ı ḥaber

8 (b) mülk :kilk H2

10 (b) ba'zı :ba'z RE

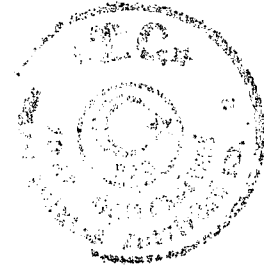
10 (b) ḥûbin RE

19. Cîmi tâvus-ı cennet-i inşâ
Dâğ-ı demdür o nokta-i sevdâ
20. Dâlı âteş-zeniyle hem-hey'et
Bu velîkin şerâre-rîz-i nûket
21. Râsı yek yek hilâl-i evc-i suhan
Şaf şaf olsa ne yirde mevc-i suhan
22. Sîni sühân-ı kûfl-ı genc-i kemâl
Bir bağ şîni nağme-senc-i kemâl
23. Şâdı mir'at-ı rûşenâ dîdede
Ez-yem-i feyz-i şad-güher-i çîde
24. 'Aynı mecrâ-yı âb-ı 'irfândur
Aşlan ağzı diñülse şâyândur
25. Fâsı çevgân u güydur güyâ
Cilve-gâhı benân-ı hüsn-i edâ
26. Kâfi kim küh-ı kâf-ı hikmetdür
Cây-ı sîmurğ-ı fazl u diğkatdür
28. Lâmi kim şîşe-i sa'âdetdür
Feyz- bahş-ı mül-i kerâmetdür
29. Mîmi debbûs-ı dest-i dâneyı
Der-feşâhât-ı künd-i şaf-ârâyı

18 (b) tahte : tahte RE

24 (b) diñülse : diñse RE

30. Nūnı bir kâsedür yahud gül-i feyz
Noқта bir mīvedür yā bülbül-i feyz
31. Vāvı bebgā-yı hoş maқ āl-i kemāl
Menқabet-perver-i me'āl-i kemāl
32. Hāsı fażl-ı müdevvir-i tahķik
Revnaқ-ı genc-hāne-i tedķik
33. Lāmelif lāle-i riyāz-ı fūnūn
Līk yok bunda 'ayb-ı dāğ-ı derūn
34. Yāsı ibriķi-i hūb-simādur
Āb-ı hayvān-ı feyze me'vādur
35. Kānveş iden şadākatle
Hızr-ı eyyām olur sa'ādetle

MESNEVÎLER

-7-

Fe‘ilātün / Mefā‘ilün / Fe‘ilün

1. Muntazam-sāz-ı mülk-i dānāyı
Hüsrev-i merz-büm-ı hoş-rāyı
2. Vākıf-ı mebde-i niķāt-ı kütüb
Münkesif-sāz-ı müşkilāt-ı kütüb
3. Vāşıl-ı baħr-ı bī-kenār-ı kemāl
Nāil-i dürr-i şāhvār-ı me‘āl
4. Görse taħkīķini ger Eflātün
Hum-ı hacletde olur idi zebün
5. Meclis-i dersine olaydı ķarın
Seyyid-āmüz olurdı Sa‘dü‘d-dīn
6. Görse ol fāzıl-ı ser-efrāzı
Fahr ider miydi ‘ilmle Rāzī
7. Ya‘ni ol zāt-ı efđal ü ‘ālem
Hāce-i ħazret-i şeh-i ekrem
8. O ki destinde zü‘lfeķār-ı ķalem
Eyledi naħl-ı bīd-i cehli ķalem

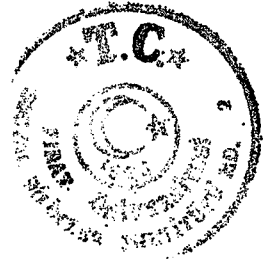
7. H1 nüshasında bu şiir yoktur. H2. 19a, RE.11b.
Bu Mesnevi H2 ve RE nüshalarında başlıksızdır.
1 (b) merz-büm : merz u büm RE / rāyı : re‘yi RE
7 (a) efđal ü ‘ālem : ekrem ü ‘ālem H2

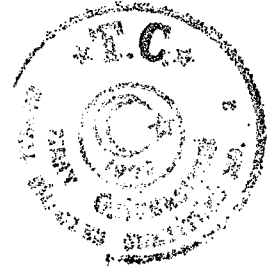
9. Ne kalem nağme-senc-i bağ-ı edā
Bülbül-i aşiyâne-i ma'nā
10. Ne kalem bir tezerv-i zū-behrām
Āşiyān-sāz-ı şāhsār-ı kelām
11. Ne kalem ejder-i dü-serdür ol
Hāzin-i dahme-i hünerdür ol
12. Eylemiş cevfini yed-i tevfiķ
Teng-i rāh-ı defîne-i taḥkīķ
13. Ne kalem gül-bün-i faziletdür
Zīver-i sebzār-ı ḥikmetdür
14. Ele alduķca ānı ol dānā
Söyledür hemçü tūṭi-i güyā
15. Hāmesi tūṭi-i suḥanverdür
Ṭab'ı āyīnc-i münevverdür
16. Olmuş ol tūṭi-i suḥan-bīne
Levḥa-i ṭab'-ı pāki āyīne
17. Nīçe āyīne şems-i burc-ı hüner
Şad-meh-i nā-tamāmı tamām ider
18. Nīçe āyīne levh-i naķş-ı kemāl
Revnaķ'-efzā-yı cāmi'-i efdāl

14 (b) söyledür: söyler H2

16,17,18 ve 19. Beyitler RE nüshasından alınmıştır.

19. Nîçe âyîne mihre pertev-pâş
Tîre-sâz-ı dü-çeşm her huffâş
20. Nîçe âyîne mihr-i tâb-nümün
Feyz- bahşâ-yı gülsitân-ı derün
21. Nîçe âyîne mâh-tâb-feşân
Mürtefi'-sâz-ı zulmet-i ezhân
22. Nîçe âyîne gevher-i pür-tâb
Rüşenî-bahş hâtır-ı tullâb
23. Mâ-ğaşâl tab'-ı pâki kâmidür
Her yere nür-ı fazlı vâşıldır
24. Kimse kıadir degüldür inkâra
Bunı inkâra var mıdur çâre
25. Bunca tilmîz-i fâzıl-ı âmil
Oldı da'vâma şâhid-i 'âdil
26. Luţfi da fazlına berâberdür
Dâ'imâ bî-kesâne yâverdir
27. Fuķarâya mu'în olur dâ'im
Melce-i Müslimîn olur dâ'im
28. Hele halka du'âsı lâzumdır
Merhamet-pişe pür-mekârimdür

29. Kâşifâ gel du‘â-nisâr olalum
Sâlik-i râh-ı ihtîşâr olalum
30. Tâ ola şem‘i -mîhr-i lem‘a-nümâ
Rûşenî-bağş-ı câmi‘-i dünyâ
31. Muğtedâ-yı cihâniyân olsun
Zîb-i seccâde-i beyân olsun
32. Tâ ki kandîl-i mâh-ı tâb-nümûn
Ola zîb-i miyâne-i gerdûn
33. Ahter-i devleti münevver ola
Reşk-fermây-ı mîhr-i enver ola

-8-

Der-Medh-i Üstâd-ı Hîred

Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

1. Dergeh-i hazret-i hüküm-zâya
Nükte-âmûz-ı pîr ü bernâya
2. Ya‘ni üstâdumuz o zât-ı kerîm
O semiy-y-i Halîl-i Rabb-ı Raḥîm

31 (b) seccâde-i beyân: seccâde beyân RE

8. H1. 15a, H2. 22b, RE. 14b.

Başlık H1, Mesnevi H2, Bu Mesnevi RE nüshasında başlıksızdır.

3. Gıpta-gāh-ı muhaqqıqān-ı selef
Āb-ı rüy-ı müdekkıqān-ı halef
4. Cebel-i kâf-ı diqqat ü ittikān
Ber-ıaraf-sāz-ı zahmet-i im'ān
5. Dürrotü't-tâc -ı efser-i taqqıq
Şeb-çerâğ-ı hazîne-i tedkık
6. Baħr-ı zehhār-ı 'ālem-i taħrır
Dürr-feşān-ı kenāre-i taħrır
7. 'Ayn-ı mâ'ü'l- hayāt-ı rüh-fezā
Mevrid-i t̄alibān-ı şübhe-nümā
8. Ebr-i nīsān-ı evc-i istiħzār
Feyz-baħş-ı hadāyık-ı emşār
9. Mihr-i pür-tāb-ı āsumān-ı kemāl
Terbiyetkār-kān-ı istiħşāl
10. Māh-ı 'ālem-fürüz evc-i mekān
Mün'adim-sāz-ı her ketān-ı kemāl
11. Şehriyār-ı kalem-rev-i temkīn
Pādişā-yı serir-i 'ayn-i yaqqin
12. Şad-hezāran sitāyiş ü ta'zīm
Bī-nihāyet medāyiħ ü tekrīm

11 (b) H2'de Haber- i merz-büm-ı 'ayn-ı yaqqin şeklindedir.

12 (b) medāyiħ ü: medāyiħi H2

13. Soñra taq̄bīl-i dest-i pāk iderüz
Levḥa-i cānı t̄āb-nāk iderüz

14. Dā'imā şıḥḥat üzre olsunlar
Rüz u şeb 'izzet üzre olsunlar

-9-

Meşnevi

Fe'ilātün / Mefā'ilün / Fe'ilün

1. Dergeh-i efdal-i neḥārire
Maskatü'r-re's-i ḥall ü taḥrire

2. Āsitān-i yegāne-i dehre
Büse-gāh-ı kibār her şehre

3. Piş-gāh-ı sa'adet ü cāha
Kerem-ābād-ı ma'delet-gāha

4. Sūdde-i pür-nevāl ü iḥsāne
Mesken-i cūd-ı me'men-i şāne

5. Müncelī-sāz her mezāyāya
Hazret-i kāmīl-i kerem-zāya

13 (a) taq̄bīl: taq̄sīm RE

14. beyit Re'de yoktur.

9. H1.13b, Bu Mesnevi H2'de yoktur.RE.14b

BaşlıkH1, RE nüshasında başlık yoktur.

4 (b) cūd-ı me'men : cūd u me'men RE

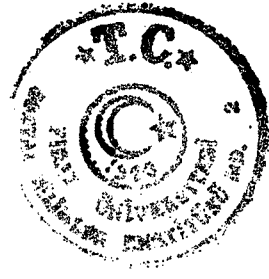
6. Şad-‘ubūdiyyet eyleyüp taḳdīm
Genc-i eḫrāmı eylerüz telşīm
7. Da‘imā merci‘-i enām olalar
Şadr-ı fetvāda ber-devām olalar
8. Revnaḳ-efzā-yı ‘izz ü şān olalar
Kām-baḫş-ı hünerverān olalar
9. Mihr-i rif‘atlerin Hūdā her dem
Eyleye feyz-güster-i ‘ālem
10. Şem‘-i devletlerin Cenāb-ı Metīn
İde dā‘im medār-ı maḫfil-i dīn
11. Bāḡ-ı ‘izzetlerin beher şeb ü rüz
İde nīsān-ı feyz-i Ḥaḳ fīrüz
12. Sebzezār-ı şafāların her ān
Cūybār-ı neşāt ide deyyān
13. Cāy-ı himmetlerin beher meh ü sāl
Ebr-i tevfiḳ eyleye selsāl
14. Nola ey ḫāme olsa şubḫ u mesā
Dergehūnde cihān senā-peymā

7 (b) fetvāda : fetvāya H1

10 (b) maḫfil-i dīn : maḫfil ü dīn H1 / dā‘im : dām RE

15. Görmedi çeşm-i pîr-i çerh-i dü-tâ
Böyle bir müftî-i himem-pîrâ
16. Olmuş ol fazl u ma'rifet-kânı
Milket-i Rūma seyyid-i sāni
17. Tab'ı kim feyz-baḥş-ı herfendür
Bî-müdānî dinülse aḥsendür
18. Kūlzüm-i dürr-feşān-ı fazl u kemāl
Kān-ı gevher-nümā-yı lübb ü me'āl
19. Fenn-i ma'kūl u 'ilm-i menkūlāt
Buldı levḥ-i dilünde çünki şebāt
20. Mezc-i Bahreyn idüp o kân-ı hüner
Oldı iklîm-i fażla İskender
21. Nazm u inşāda dahi bî-mānend
Diḳkat-i ḥüsn-i ḥatṭla mîr-pesend
22. Ba'de-zā ey cihān-ı ḥall ü beyān
Ġabbemā ey penāh-ı nükteverān
23. Fehm-i ḳadr ü kemāl ü 'irfānı
Kim ola ḥazretüñden erzānı
24. Zātuñı eylemiş Cenāb-ı mu'în
Şeref-i fazl u'izz ü cāha ḳarîn

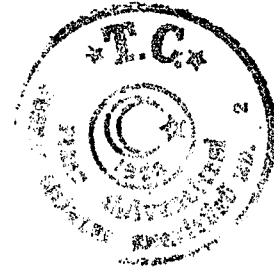
25. Āsitāneñ müsebbibü'l-esbāb
İtmiş aşhāb-ı iştiğāle me'āb
26. Şimdi hep nükte-perverān-ı kelām
Himmatüñden ider ümīd-i merām
27. Şimdi hep ehl-i faẓl u nazm u maḳāl
Dergehüñden ümīd ider āmāl
28. Ba'demā ey şehinşeh-i dāniş
Feyz- bahşā-yı maṭlab u h'āhiş
29. Ki siyer-i nevāl-i cūd gele
Feyz-yābum zülāl-i cūd gele
30. Līk ey mültecā-yı nükteverān
Cebr ider cāna ğayret-i aḳrān
31. Söyledür la'l iken kanā'atden
Güşe-i kibr iken ferāğatden
32. Dem-be-dem dir ki ey hūner- pīşe
'İlmi ḥayli dem itdūñ endīşe
33. Deşt-i himmetde raḥş-rān olduñ
Dil-pesend-i hūnerverān olduñ

26 ve 27. beyitler H1 nüshasında yer değiştirmiştir.

29 (a) ki : ger RE / siyer : siyerüm H1 / gele : gelse RE

29 (b) gele : gelse RE

32 (b) 'ilmi : 'ilm H1

34. Hayli demler fuhul-i 'aşruñdan
Resm-i levh-i dil eyledük niçe fen
35. Bahşle şugul idüp hezâr hezâr
İtdüñ inşâfı kesb-i fazla mirâr
36. İtmedüñ hiç kaşd-i 'özrlle redd
Tâ ki ahz-ı niķata olmaya sedd
37. Cem' idüp tûde tûde haţt-ı 'İmâd
Beyt-i 'irfânı eyledüñ âbâd
38. Halka ta'lîm-i haţt idüp nice sâl
Hayli tilmîzi eyledüñ ikmâl
39. Tarf-ı inşâya itdüñ 'atf-ı licâm
Eyledüñ hayli münşe'atı tamâm
40. Eyledüñ ânide idüp taşşîl
Ma'rifet fenlerin dahi tekmîl
41. Sa'y idüp 'ilme haţt u inşâya
Hâşıl itdüñ sûtûde-sermâye
42. Şimdi vaķt-i revâcı itdi zühür
Eylemez bunda şüphe ķalbe huţûr
43. O medâr-ı sipihr-i fażl u ĥakem
Ehl-i iĥsânı bilmiş umerâ hem

35 (b) mirâr : medâr RE
42 (a) revâcı : revâc H
43 (b) iĥsâmı : iĥsân H1

44. Ne kadar sıklet itse ehl-i hüner
Gelmez ol ʔab'-ı şāfa gerd-i keder

45. Ne kadar h^vāhiş-i merām itseñ
Ne kadar veznle kelām itseñ

46. Olmaya zerrece kudūret-zā
ʔab'-ı 'ālem-nümāsına zirā

47. Nazm-ı pākizeden kelāl olmaz
Suhan-ı şāfdan melāl olmaz

48. Çünkü gūş eyledüm bu güftarı
Eyledüm verziş-i suhankāri

49. Ey hıdivv-i kalem-rev-i taḥkik
Şehr-yār-ı erike-i tedkik

50. Ey mühim-sāz-ı 'ilm ü fazl u hüner
Feyz-baḥş-ı riyāz-ı kütüb ü eser

51. Sebḳ-i akrān tā müveccehden
Oldı beyt-i derün maḳarr-ı miḥen

52. Meksle çekmedüm keder bir ān
Lik ammā taḳaddüm-i akrān

53. Şu'lezār eylemişdi ḳalbi 'aceb
Şiddetin def'e luḫfiñ oldı sebeb

54. Be-kemāl-i cemāl-i Sübhānī
Be'atā-yı 'amīm-i Raḥmānī
55. Be-kerem-perverī-i ṭab'-ı Nebī
Be-şafā-yı sirişt-i Muştafavī
56. Eyleyüp ebr-i luṭfı feyz-nümā
Süzişüm eyle ser-te-ser iṭfā
57. Beni bir mevşileyle şādān it
Maḥv-ı ekdār-ı sebḳ-ı akṛān it
58. Beni mahşüş bir çerāğ eyle
Nā'il-i ni'met-i firāğ eyle
59. Rüz u şeb 'ilme iştigāl ideyüm
Ṭab'ı reh-yāb her me'al ideyüm
60. Āhir-i ömre dek du'āda olup
Rüz u şeb şevkle senāda olup
61. 'Abd-i mahşüş-ı āsitān olayum
Dergehüñde felek-mekān olayım
62. ̇oya eksārı luṭf it ey hāme
Vāşıl oldu maḳāle encāma
63. Ğayri Kāşif merāma cezm idelüm
̇ıble-gāh-ı du'āya 'azm idelüm

64. Tâ çemenzâr-ı çerh-i ‘âlâda
Sebzezâr-ı sipihr-i vâlâda
65. Gül-i şad-berg-i mihr ola mevcûd
Ola iftâsı ‘izzile memdûd

-10-

Meşnevî

Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

1. Bâr-gâh-ı sa‘âdet-ârâya
Piş-gâh-ı meserret-efzâya
2. Hâk-i pây-ı semâhat-âbâde
Maḥfel-i ḥâş-ı mekrümet-zâde
3. Menba’-ı cüybâr-ı elṭâfa
Merci’-i her kirâm-ı eşrâfa
4. Dergeh-i dâver-i felek-câya
Der-i destûr-ı merḥamet-râya
5. Şad- ‘ubûdiyyet eyleyüp taḫdîm
Yed-i yümñâyı eylerüz telsîm
6. Burc-ı‘izzetde ber-ḫarâr olalar
Gıbṭa-i mihr-i tâbdâr olalar
7. Evc-i ‘izzetde ḥoş-nişîn olalar
Reşk-i mâh-ı felek ḫarîn olalar

10. H1. 11b, H2 nüshasında bu şiir yoktur. RE 16b.
Başlık H1, RE nüshasında bu Mesnevi başlıksızdır.

8. Şah̄n-ı devletde rahş-rān olalar
Tā kıyāmet sūtūde-şān olalar
9. Nola olsağ hemīşe şām u seher
O himem-pīşeye senā-güster
10. Görmedi çeşm-i rūşenī-devrān
Böyle destūr-ı‘ātifet-‘unvān
11. Rüstem-i heft-h^vān-güşā-yı cihād
Reşk-i Tehmürs u Siyāmek ü yād
12. Qahramān-ı memālik-i temkīn
Qāhir-i dīv-gir-i rezm-āyīn
13. Qārin-i zūr-ı dārb-ı harb u tiz
Şaf-güşā Nirem-i vegā-engiz
14. Rezmi çün berji-i Nerīmanvār
‘Asrumuzda vekīl-i Sam-süvār
15. Çün o Gerşasb-ı Tehemten-tāb
Oldı qā’im-mağām-ı kurb-ı rīqāb
16. Didi dānā-yı feyz o zī-şāna
Pāy-ı taht oldıñuz Süleymāna
17. Olmış ahlāqīde Aristōnuñ
Gıbta-gāhı niçe Felātunuñ
18. Hulqı maqbūl himmeti efzūn
Cūdı mebzūl şohbeti me’mūn

9 (a) nola olsağ: ne olsağ

13 (b) şaf-güşā : şafā-güşā

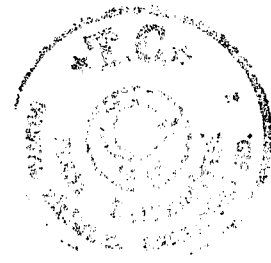

19. Zâtı kim menşe'-i âmânîdür
Nutkı insāna rūḥ-ı sânidür
20. Āsitānı penāh-ı ehl-i kemāl
Āşiyān-ı ḥamāme-i ikbāl
21. Kūngür-i ḳasrı āsumān-ı kerem
Cilve-gāh-ı hümā-yı luḫf-ı himem
22. Bezmi kim cilve-gāh-ı iḥsāndur
Şevḳ-baḫşā-yı nükte-kārāndur
23. Şekkeristān u 'izzet ü şāndur
Mecmu'-ı tūḫiyān-ı 'irfāndur
24. Dā'im ol meclis-i behişt-āsā
Oldı ṭāvus-ı devlete me'vā
25. Dergehi bir çemensitān-ı merām
Nola olsa tezerv-i şevḳe maḳām
26. Mā-ḫaşal olmış ol kerem-kānı
Revnaḳ-efzā-yı mülk-i 'Oşmānî
27. Dā'im ol dāver-i necīb-nihād
Mülk-i İslāma oldı zīb-nihād
28. Ḥaḳ Ta'ālā vücūdını her dem
Şadr-ı 'izzetde eyleye eslem

29. Dem-be-dem feyz-baḥş-ı devlet ola
Güſce-pîrâ-yı bezm-i 'izzet ola
30. Ğabbemâ ey hıdivv-i hûb-seyr
Efer-zâ ey emîr-i mülk-i hüner
31. Eger aḥvâl-i 'abd-i midḥatkâr
Olnursa keremden istifsâr
32. Ḥamd-i bî-ḥad Cenâb-ı Raḥmâna
Şükr-i pey-der-pey-i fakîrâna
33. Sâlümüz sūr-gâh-ı ſıḥḥatle
Ĝânümüz ĝarḳa-i ĝanımetle
34. Rûz u ſeb 'ömrümüz çü seyl-i revân
Hep du'âñuz itmede güzerân
35. Kârumuz dâ'imâ du'âñuzdur
Cümle girdârumuz ſenâñuzdur
36. Ḳalbünüz de bu ḳula ſâhiddür
Mu'tenâdur egerçi vâhiddür
37. Ba'de-zâ ey Cem-i felek-himmet
Feyz-baḥşâ-yı sâĝar-ı devlet

30 (b) Efer-zâ: Eser zâ H1
33 (a) ſıḥḥatle : ſıḥḥatde H1
33 (b) ĝanımetle : ĝanımetde H1

38. Hayli demdür dil-i hulūs-āgīn
Oldı şad-pāre hem-çü naqş-nigīn
39. Tīr-i ğamdan olup hedef-kirdār
Geldi efgāna hem-çü mūsikār
40. İtdi pūr-dāğ ğayret-i akrān
Döndi tāvusa hayf bülbul-i cān
41. Nīçe destūr-ı hüsrev-himmet
Feyz-bahş-ı kalem-rev-i devlet
42. Tāk-ı eyvān-ı āsmān-rif'at
Lāne-ğāh-ı piristū-yı devlet
43. Gāhi oldıkça lücce-i eltāf
'Anber-efşān kāf-tā-ber-kāf
44. Şīr-i dil dağdan peleng oldı
Kārı ebr-i elemle ceng oldı
45. Eger olmazsa ey himem-pişe
Ey Aristō-yı Āşaf-endişe
46. Merhem-i himmet-i şifā-sāzuñ
Va'd u luğ u ricāya incāzuñ
47. Āteş-i ğam beni kebāb eyler
Hirmen-i rāhatum harāb eyler

38 (a) āgīn : āgehin

42. beyit H1'de yoktur.

48. Bîkr-i mekkâri-i Cenâb-ı Raḥîm
Be'atâ-baḥşî-i Resûl-i Kerîm
49. Be-kerâmât-ı cümle-i şulehâ
Be-füyûzât-ı fırka-i fuзалâ
50. Ba-ḥukûḳ-ı şafâ-yı ḳarîn-i peder
Be-hulûş-ı faḳîr-i midḥatger
51. Beni bir himmetünle iḥyâ ḳıl
Nîc'olur bendeñü temâşâ ḳıl
52. Tâ olunca serâb-ı mâ'-i ḥayât
Gösterem midhatuñda şöyle nikât
53. Hâkde Nef'î-i ḳasîde-şi'âr
Reşkden dâ'im ola ḥacletkâr
54. Âşafâ serverâ biḥîn-güherâ
Ey himemkâr-ı ehl-i 'ilm ü edâ
55. Lâyıḳ-ı himmetün degülsem ben
Beni dür it der-i ḥimâyetden
56. Rûz u şeb 'ilme haṭṭ u inşâya
Eyledüm sa'y bî-ḥad u gâye
57. Feyz-baḥşây olup Cenâb-ı Celîl
Cümlesin daḥi eyledüm taḥşîl

58. Hamdili'l'lah mu'în olup Raḥmān
Eyledüm sebḳ-i cümle-i aḳrān

59. Kāşifā gerçü fahr 'ādetdür
Lîk semt-i şenā selāmetdür

60. Geldi ḥadd-i melāle tûl-i kelām
Eyle ṭarf-ı du'āya 'atf-ı ligām

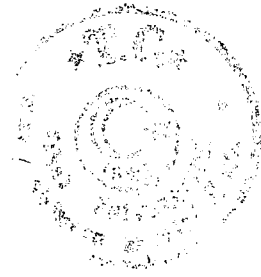
61. Tā ki bu bārgāh-ı heft-ḳıbāb
Eyleye kā'ināti isti'āb

62. Ḥayme-i rif'ati olup ber-cā
Ola zevḳ u şafāda şubḫ u mesā

KASİDELER

-11-

Der-Sitâyiş-i Yaḥyâ Efendi

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

1. Hayr maḳdem ey fezâ'il-pîşe-i zârî-nihâd
Hayr maḳdem ey ma'ârif-perver-i âli-nejâd
2. Hayr maḳdem ey hıdiv-i merz-büm-ı ma'delet
Hayr maḳdem ey şeh-i evreng-i temkîn ü sedâd
3. Hayr maḳdem ey 'atâ- bahşâ-yı mizmâr-ı kemâl
Hayr maḳdem ey revâc-efzâ-yı sa'y u ictihâd
4. Habbezâ taḥrîr kim ser- sübḥa-i ifnâ için
Dürre-i zâtın yed-i taḳdîr itmiş intikâd
5. Râh-ı menkûlâtda ḥayret-dih-i ibn-i Hümâm
Semt-i ma'ḳûlâtda olmuş degül mânendi yâd
6. Nazm u inşâda ḥased-gâh-ı güzînân-ı selef
Hüsni-haḥṭda ğıbṭa-fermây-ı dil-i Mîr 'Îmâd
7. Şöyle te'sîr eylemiş elṭâf-ı mahlûkâta kim
Vaşf-ı zâtıyla cihân itmekde 'arz-ı inḳıyâd

11. H1.7b, H2.16a, RE. 5b

Başlık H1, H2 ve RE nüshalarında bu şiir başlıksızdır.

1 (a) fezâ'il : fezâyil H1

2 (a) merz-büm : merz u büm

6 (b) Mîr 'Îmâd : Mîr ü 'Îmâd H1

8. Medh-i zātın vird idinmişler şu yüzden kudsiyân
Şadra teşrifinde olmuşlar gibi anlar da şād

9. اشرقت من مطلع التحقيق انوار الحكم
قد بر آفتابها لاهل الافضل من رام الرشد
10. مع رفيع الرتبة نعيم العدل غنى هوا السداد
ما حيا نعيم الغلال في البريا كالرماد
11. غم طول سال مبرمجود غنى عال رفيع غرض
مانتا في رزقه العرفان انها الرفراد
12. اعنى قد شرفت يا ذا التبر بنزا الموقر
صاحبها اصحاب فضل حاتمنا المقلد
14. ضعفت الصافار كان احدي الراهني
للورى آلايه قد اعلنت فوق العراد
15. نعم سعدا المقدم بنزا الكرم الا علم آ
التكنت اياها تسخير الابداد
16. دام يا مولاي بنزا الطلبي من صوره
راعى بالفرد ال جدا فضلا للعباد

17. Ba'd-ezīn bir lehce-i uhrāda vaşfın yād idüp
Hātif-i ğaybide şüst medhine virmişler küşād

18. فیض عرش در جهان آن رتب تاثیر نمود
گر از نهان رایک ورق ضایع نمیکرد در بلاد
19. عین عرش اینجیمن سادست ماغداد در انم
آهو انرا میکنو شیر زین عرض و داد
20. یک خبر میداشتی از عدل افتابش الکر
باقتمس حيله چه راغیکردی شفا
21. در زمانستی این قدر شرمی علم معرفت
درسی منجو انر هزار زنی کل مراد
22. در زمانستی کسی نیکو شو جواب تلخ زا
تا مگر در بیستی قاضی ار کمال علا و داد

16 (a) uhrāda : āhirde H1

16 (b) şest : şest H1 / virmişler : virmiş RE, H2

23. هجرلما درر خان لطفه لعمير تسلر كلاس
بو رياسد ناشناسى ليزر حاك كلاس

24. دور آقبالسور غرا آيا از فنا مهاجو ركف
تا كدر ميكر در فلك بر فرق امل اعنقار

25. Bū'l- 'aceb mi böyle herkes midḥatın yād eylese
Her huşūşı bî-kusūr itmiş Hudā bālā-tırād

26. Levḥaş Allāh fāzıl-ı rāsıh ki ṭab'-ı pākine
Her kitābuñ müşkilātın ḥalle gelmiş i'tiyād

27. Hāme-i feyz-āveri enbūne-i mā'ül-ḥayat
Haṭṭı kuḥl-ı rüşeni-baḥşā-yı çeşm-i nā-murād

28. Merḥabā kill-k-i kerem verz-i ma'ārif- pīşe kim
Aña layıḳdur eger nūr-ı siyāh olsa midād

29. Sünbül-i ğarrā-yı ğam-fersā-yı erbāb-ı şalāh
Ejder-i āteş-feşān-ı firḳa-i ehl-i fesād

30. Sūsen-i hātır-güşā-yı zāhidān-ı bî-riyā
Nīze-i hun-riz-i ḳalb-i şāhib-i şirk ü'inād

31. غير فخر را يهر
Şahn-ı gabrāda ānuñ mānendi olmaz bir cevād

32. Ehl-i 'irfān-perverā şadr-ı mekārım-güsterā
Ey ḳudümü feyz-baḥş-ı tāli'-i ehl-i cihād

33. Şād olup 'asruñda hep erbāb-ı 'ilm ü ma'rifet
Dergehüñden her biri olmaḳda yek yek ber-murād

34. Hayli demlerdür ki benden dahi sa'y-ı 'ilm idüp
Mümkün oldukça evânım itmedüm bî-izdiyâd
35. Bâb-ı adlünden keremkârâ ümîdüm böyledür
Kim tariķumdan olam bendeñde ihsânuñla şâd
36. Fehm olundı Kâşifâ çokdan me'al-i h'âhişüñ
Ġayri hengâm-ı du'âdur itme tekşîr-i sevâd
37. Tâ ki târîk-i zevâ-yı dehr olup mâh-ı münîr
Tâ ki tâb-efşân ola dünyâya mihr-i şu'le-zâd
38. Hâzret-i Hâķķ 'izzet ü şihhatle ihsân eylesün
Ol kerem-pîrâya ol mevķı'de bî-hadd-i imtidâd

-12-

Der Medh-i Şâdık Efendi

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

1. Nesr-i şehâbı bardaĝa bâl-efgen eyledi
Âb üzre hâki bir baķ-ı sîmin-ten eyledi
2. Kettân-ı berķı båd-ı şitâ nesc idüp seher
Bir demde cism-i gülşene pîrâhen eyledi
3. Rezm-i bahâra oldu müheyyâ şeh-i şitâ
Pîl-i zemîni berfle der-cevşen eyledi

37 (a) târîk-i : târiki H2

12. H1. 9a, Bu Kaside H2 Nüshasında yoktur. RE.6b

Başlık H1, Bu Kaside RE Nüshasında başlıksızdır.

2 (a) berk : berf H1

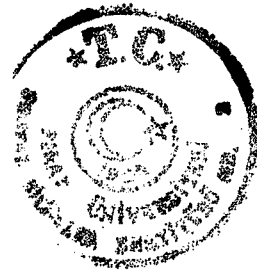
4. İtdi güşāde dahme-i devvār-ı çarhı bürd
Seymen çemende ta'ne-zen-i hırmen eyledi
5. Haqqā ki sīm-rīze-i devrān ki murğ-ı bag
İhsān-ı ebre bāl-i perin dāmen eyledi
6. Dey qaşd-ı āl-i Rüstem-i şayfa hurūc idüp
Tezkīr-i rezm-i pür-fiten-i behmen eyledi
7. Her şah tā ki ejder-i sīmin-genc idüp
Her bāğı sīm-hām-ı felek-maḥzen eyledi
8. Scdd-i reh-i behāyime İskender-i şitā
Her kūhı necle bir cebel-i āhen eyledi
9. Qandīl-i sīhle dey yine her bāmı zeyn idüp
Mehtābı her şeb aña felek-revgen eyledi
10. Her serv-i bāğı hil'at-i sīmīn-i berf-i dey
Gümgeşte-sāz-ı yāsemen-i gülşen eyledi
11. Cism-i zemīne mihr-i cihān cāme-dūz olup
Dībā-yı berfe pertevini sūzen eyledi
12. Pey-der-pey öyle genc-feşān oldı berf kim
Her şekl-i kūhı üstür-i sīmīn-ten eyledi

5 (a) sīm-rīze: sīm-rīzi RE / murğ-ı bag : murğ-ı bāl-ı bāg H1

7 (b) bāg : bāğı H1

9 (a) qandīl-i sīhle : qandīl-i müncele RE

11 (b) berfe : bezme H1

13. Nîlüfer eyleyüp elem-i berfden güriz
Beyt-i zücâc-ı âbı ne hoş mesken eyledi
14. Germ oldı şöyle servi-i sermâ ki bād-ı dey
Dīvānevâr ‘azm-i der-i külhen eyledi
15. Her bir çenârı kûbbe-i sîmîn idüp şitâ
Bî-çârelerle her tarafın revzen eyledi
16. Tāvus-ı sîm idüp yine her nahl-ı gülşeni
Hurd-ı le’âlden aña dey erzen eyledi
17. Geydirdi aña pîrehen-i berfi bād-ı dey
Tıfl-ı nihâl gerçi ki çok şîven eyledi
18. Şadâkat u hayır kef-i deyden güriz idüp
Hurşîd-i hâk-i dergehini me'men eyledi
19. Mihr-i sipihr-i kevkebe Şâdıķ Efendi kim
Envâr-ı luţfi beytümüzü rûşen eyledi
20. ‘Allâme-i yegâne-i mu‘ciz-keîâm kim
Her zahm-ı cehle dersini merhem-zen eyledi
21. Bârî benân-ı fikret-i tab‘-ı selîmini
Miftâh-ı kûfl-ı mes'ele-i herfen eyledi

22. 'Älem bu sebzezârda mânend-i fâhte
Tavķ-ı du'â-yı zâtını der-gerden eyledi
23. Her mübtelâ-yı mihneti lutfuñ çü pür-ı Zâl
Äzâde-i cefâ-yı çeh-i pey-zen eyledi
24. Devrinde nâs kayd-ı kederden rehâ bolup
İhsânı halk-ı 'âlemi şâd u şcn eyledi
25. Feyz -i zülâl-i vaşfı ile beyt-i fikretüm
Bir nâzikâne tâze ğazel mesken eyledi
26. Haţ-ı lebüñ ki la'line zîb-efgen eyledi
Bir câm-ı bâdeye haţ-ı pîrâmen eyledi
27. Şahrâ-neverd-i vuşlata ol şeh-levend-i nâz
Düzd-i sitemger-i nighüñ rehzen eyledi
28. Haţ-ı ruhuñ bencfşe-yi sahrâ-yı nâz idüp
Bâĝ-ı cemâle zülfüñ o gül süsen eyledi
29. Yârüñ nihâl-i kâmetini sîm idüp kader
Nev-bâde-i 'izârını gevherden eyledi
30. Feyz-i kemend-i kâkül-i sengîn-dilân-ı nâz
Her târ müy-ı fikrümü har-âgen eyledi
31. Üstâd-ı tab'-ı nâdirekâr-ı suhanverem
Tertîb-i dürr-i nazmı 'aceb ahsen eyledi

25 (b) tâze ğazel : ğazel H1

31 (b) nazmı : nazmını RE

32. Her beyti çeşm-i düşmene tîr-i dü-şâh idüp
Taşvîr-i rezm-i Rüstem ü Rûyin-ten eyledi
33. Her fikri âteşini çü mir'at-ı şu'le-tâb
Âfet-resân-ı dîde-i şad düşmen eyledi
34. Demdür du'âya 'azm idelüm tengî-i suhan
Kâşif zebân-ı nâţıkamuz elken eyledi
35. Mevlâ evân-ı devletini ber-devâm ide
Haqqâ ki ehl-i hak-i derîñ me'men eyledi

-13-

Der Sitâyiş-i Hasan Pâşâ

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

1. Yine feyz -âver-i gülzâr olup mihr-i cihân-ârâ
Nazîr-i levha-i mâh oldı her berg-i gül-i râ'nâ
2. Terennüm-sâz olup her güşesinde mutrib-i bülbül
Nihâl-i gül müzeyyen oldı nahl-ı gevheri-âsâ
3. Nihâl-i verd-i ter şad hançer-i ser-tiz göstermiş
'Aceb mi nâliş ü feryâd iderse bülbül-i şeydâ
4. Semen-efşân olup bād-ı bahârı sebzezâr üzre
Dür-i şehvâr ile âlûde olmuş lücce-i hağrâ

13. H1. 4b, H2. 9a, RE. 8b.

Başlık H1, Bu Kasîde H2 ve RE nüshalarında başlıksızdır.

2 (b) gevheri : cevheri H1, RE

3 (a) verd : derd RE

5. Degül şeb-nem niyâz-ı bülbülândan huy-çekân olmuş
Mişâl-i bânuy-ı pākize-dâmen gonca-i hamrâ
6. Çemende zanbağ içre şanma şeb-nem zâhir olmuşdur
Nümâyân oldu deryâda şadefle lü'lü-i lâlâ
7. Yine sîmurğ-ı rengîn-bâl olup eşcârdan gülşen
Semen olmuş derûnunda nazîr-i beyze-i beyzâ
8. Degüldür gonca gülşende vezân oldukça bād-ı şubh
Yem-i âteşde olmuş şad-ḥabâb-ı pür-ziyâ peydâ
9. Yine lebrîz olup güller fūrûğ-ı mihr-i enverden
Çemen bezminde olmuş her biri bir sâğar-ı şahbâ
10. Çemende dūr-bîn-i hoş-cilâdur gonca-i zanbağ
Anuñla seyr ider eşkâl-i bâğı nergis-i şehlâ
11. Yine biçîde olmuş tâ güler mânende-i ejder
Çenâr-ı müntehâ-yı bâğ olup hem-şüret-i 'ankâ
12. Muḥaşşal bâğı zeyn itmîş çemenler tâ ki şevketle
Müşerref eyleye ol zât-ı himmetkâr-ı gerdûn-câ
13. Ağâ-yı menzilet-baḥşâ enîs-i şâh-ı taht-ârâ
Nazîrin görmemişdür çeşm-i pîr-i köhne-i dünyâ

5 (a) huy-çekân : hun-çekân H2

7 (a) eşcârdan : eşcârda H1

11 (a) mânende : mânend H2 / ejder : ejderdür H2

14. Felâtûn-menkabet Āşaf-tabî‘at Rüstō-yu devlet
Nedîm-i hûb-rây-ı bezm-i şâhen-şâh-ı bî-hemtâ
15. Ne Eflâtûn reşk-endâz-ı İskenderdür eṭvârı
Ne âşaf her kelâmı murde-i ḥirmâna cân-baḥşâ
16. Eger kemter-i ğubâr pertev-i luṭfin ḳarîn itse
Olur evc-i sa‘âdetde nazîr-i ğurre-i ğarrâ
17. Eger nîsân-ı luṭfî terbiyetkâr olsa bir ḥâke
Olur işkeste-sâz-ı iştiḥâr-ı kân-ı gevher-zâ
18. Şehâb-ı himmeti bir ḳatre-i nâçîze feyz itse
Dürr-i şehvâr ile memlû olur mânende-i deryâ
19. Derâğuş itdi maṭlûbun enîs-i neyyir-i bezmi
Sipihr-i devletünde hâle-i mâh-ı tamâm- âsâ
20. Remândur bağ-ı ṭab‘-ı ehl-i dilden murğ-ı gam şimdi
Per oldı şavt-ı ṭabl-ı himmet ile ğünbed-i mînâ
21. Fûrûğ-ı luṭfî olmışdur sır-ı erbâb-ı ‘irfâne
Nazîr-i sâye-i per-i hümâ-yı ‘âlem-i bâlâ
22. Zihî gerdûn-ı şevket kim ne fâzıl tutdı dāmânın
Çü ḥurşîd oldı ‘izzet-yâb-ı şadr-ı rûtbe-i ‘ulyâ
23. Zihî ḥurşîd-i himmet kim ne ‘ârif gördi imdâdın
Mişâl-i şebnem oldı reh-neverd-i ḥayr-ı vâlâ

16 (a) ğubâr : ğubâr RE

17 (a) luṭfî : ḥulḳı H1, RE / terbiyetkâr : terbiyet-sâz H2

22 (b) şadr : şad H1

24. ‘Aceb mi böyle bî-miṣl olsa her ṣāha ḳarīn olmiṣ
Ki dergāhında derbān olmaga lāyīḳ degül Dārā
25. Ṣeh-i dād-āṣinā Sulṭan Meḥemmed Hān-ı bî-hemtā
Ki zāt-ı pāki olmiṣ kān-ı dehre gevher-i yektā
26. O ṣāh-ı mekrümet endiṣcdür kim midḥat-ı hulḳın
Bu üslüb üzre itmiṣler belāgat-perverān inṣā
27. Hıdiv-i dād-perver ṣehriyār-ı ma‘delet-güster
Ki olmiṣ devleti güm-geṣte-sāz-ı ṣöhret-i Kisrā
28. Ṣeh-i hurṣid-efser dāver-i dānā-yı dāniṣver
Ferīdün-ı kerem-āver Süleymān-ı cihān-pirā
29. O ṣāh-ı pür-mekārimdür ki görse ṣafvet-i hulḳın
Nigāh itmezdi mir‘at-ı münire ṭūṭi-i gūyā
30. Eger feyż alsa zihnüñden olur tahḳīḳ-i ḥikmetde
Ḥased-gāh-ı Felātün u Aristō baḳlatü‘l-ḥamḳā
31. Eger ta‘dād olunmaḳ ḳasd olunsa luṭfi ol ṣāhuñ
Bilā-ṣek saḳr olurdu defter-i iḥsānna cum‘ā
32. Nebāt-ı iltifātından eger ḥulvü‘l- mezāḳ olsa
Ṣekkerzār-ı cihāna nāz iderdi ṣübhesiz bebgā

24 (a) olmiṣ : oldı H2

29 (a) o ṣāh : o zāt H2

31 ve 32. beyitler H2 nüshasında yoktur.

33. Ne memduhü's- seyr şehdür ki feyz-i vaşf-ı zâtiyla
Debîr-i fikrüm itmiş levh-i cāna bir ğazel imlā

ĠAZEL

34. Gamuñla cūş-ı eşk-i çeşm-i 'uşşāk-ı keder-peymā
Hurūş-ı mevc mevc-i bahra olmışdur ħased-fermā

35. Kemāl-i ħasretümden nazra-pāş-ı rāh-ı kūyuñdur
Tenümdede dāğ-ı ħününüm mişāl-i dīde-i bīnā

36. Yine şad-hāle şad-meh zāhir olmuş evc-i cenkde
Dökülmüş rüy-ı āteş-tābuña giysü-yı müşg-āsā

37. Degül taraf-ı külāhuñda perişān zülf-i şeb-gūnuñ
Perin pervāze açmış bir hümā-yı evc-i istignā

38. Yine pür-çin olup rüyüñde tār-ı zülf-i müşginüñ
Berāt-ı ħüsne dest-i nāz çekmiş 'anberin tuğrā

39. Degüldür ebruvān işbāt için yektā-yı bī-ħüsnuñ
Yazılmış nüsha-i ruhsāruña şugrā ile kübrā

41. Eger āyine-i ħüsnuñ göreydi Vāmıķ-ı bī-dil
Dilinde cilveger olmazdı aşlā şüret-i 'Azrā

42. Perişān eylemekde āhuvān-ı deşt-i hicrānuñ
Peleng-i ħun-feşān-ı ğamze-i fettān-ı bī-pervā

43. Şafâ-yı la'1-i nâbuñ zâ'il itdi cümle ekdârum
Misâl-i 'işret-i şevk-âver-i şahbâ-yı gam-fersâ
44. Hayâl-i kıddüñ olmışdur derün-ı dîde-i terde
Nazîr-i 'aks-i âb üftâde-i serv-i çemen-pîrâ
45. Degüldür sine-i zerdümde Kâşif dâğ-ı hüninüm
Kumâş-ı 'aşka urmuş dest-i miñnet âteşin tamgâ
46. Yeter tatvîl demdür eylesün meşşâta-i fikrûñ
Du'â gevherlerin zîb-âver-i düşize-i ma'nâ
47. Peleng-i devlet-i şâh-ı cihânuñ şayd-gîr olsun
Künâm-ı şîr-i hurşid ola tâ kim günbed-i dünyâ
48. Âgâ-yı kâmkâruñ dâhî bâğ-ı bahtı sebz olsun
Fenâ-yâb olmaya tâ kim bu nahlistân-ı rûh-efzâ

-14-

Der- Medh-i Vezîr-i Â'zâm 'İsmâ'il Pâşâ

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

1. Bi-ğamdi'llah zamân-ı istikâmet vaqt-i râhatdur
Ki devr-i Âşaf -ı hikmet-şinâs-ı nîk-ğaşletdür
2. Vezîr-i nükte-pîrâ ya'ni İsmâ'il Pâşâ kim
Kudümüyla cihân cây-ı ğuzûr-ı istirâhatdur

14. H1. 6a, H2.12a, RE. 9b.

Başlık RE, Bu Kaside H2 nüshasında başlıksızdır. Der-Sitâyiş-i 'İsmâ'il Pâşâ H1

3. Fazîlet- pişē zāt-1 nîk-nâm-1 şâf- endişē
Sehâb-1 luţfi fark-1 ehl-i 'ilme ebr-i rahmetdür
4. Zihî zāt-1 mekârimkâr rûşen-rây-1 dānâ kim
Vücûd-1 pâki fahr-1 firka-i erbâb-1 devletdür
5. Zihî destûr-1 tedbîr-âver-i iklîm-i 'Osmâni
Ki her güftârî bir fehvâ-yı hükmi-i 'ilm ü hikmetdür
6. Muhaşşal ol vezîr-i dâdkâr-1 ma'delet-kirdâr
Süleymân-1 zamâna Âşaf-1 pâkize- hilkatdür
7. Zamânında mekân-1 ehl-i 'irfân pister-i 'izzet
Şekâvet-pişegânuñ câyı genc-i derd ü miñnetdür
8. Sa'âdet-yâb olur manzûrî elbet sâye-i luţfi
Meger kim sâye-i per-i hümâ-yı nîk- hâletdür
9. Cihândan tâb-1 tedbîriyle gitdi zulmet-i fetret
Vücûd-1 pâki mihr-i enver-i evc-i sa'âdetdür
10. Hücûm-1 ehl-i tuğyân buldı pâyânın bi-hamdi'l-lah
Zamân şimdi zamân-1 gâziyân-1 şîr-savletdür
11. Belâsın buldı ehl-i fitne râhat oldı mazlûmân
Zamân-1 'adli devr-i Mehdî-i sâhib-kerâmetdür
12. Hezârân feth ola zâhir ümid oldur ki destinden
Hudâ luţf eyler elbet aña kim ehl-i şerî'atdür

9 (a) tedbîriyle : tedbîrûfle

10. beyit H2 nüshasında yoktur.

13. Kitāb-ı vaşf-ı zātuñ böyle mi eylerdüm ammā kim
Göñül ğarķ-ı yem-i ğam şadme-i-h^vār-ı mevc-i hayretdür
14. Benüm ol şā'ir-i pākize-gū kim hüsn-i ta'bīrüm
Dür-i baħr-ı belāgat gevher-i kân-ı feşāhatdür
15. Hedef-āsā dil-i ħussād dā'im çāk çāk eyler
Benüm her saır-ı nazmum tīr-i dildüz-ı belāgatdür
16. 'Acebdür bār-ı hām olmaz nihalistān-ı nazmumda
Bu hāşşıyyct meger kim feyz-i ħurşīd-i fetānetdür
17. Riyāz-ı şī'rümüñ rengin olur ezħarı elbette
Bu ħalet ğālibā te'sīr-i mehtāb-ı zerāfetdür
18. Nola destümde gūyā olsa her dem tūñ-i hāmem
Sütür-ı nazm-ı pāküm şekkeristān-ı nezāketdür
19. Yeter teksīr Kāşif rāh-peymā-yı du'ā ol kim
Du'ā-yı ğam-keşān ekser ħarīn-i isticābetdür
20. Nihāl-i zātı olsun zīb-baħş-ı ravza-i şıħhat
Cihān tā kim emīn-i şar şar-ı saħt-ı kıyāmetdür
21. Riyāz-ı 'ızzı ğülşenzār ola nīsān-ı devletle
Felek tā kim maşūn-ı seyl-i bī-dermān-ı sā'atdür

13 (a) eylerdüm : eylerdi H2

15 ve 16. beyitler H2 nüshasında yer deĝiştirmiştir

18 (a) her dem : da'im H2

20 (a) şıħhat : şoħbet RE

21 (a) 'ızzı : 'ızzeti RE, H

-15-

Der- Medh-i Vezîr-i Â'zâm 'Abdi Pâşâ

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

1. Bi-hamdi'l-lah yine faşl-ı bahâr-ı feyz-bahşâdur
Yine sahn-ı çemen mânende-i Firdevs-i Â'lâdur
2. Yine teşrîf için şâhensh-i gül pertev-i hurşîd
Serîr-i sebzezâr üstinde güyâ nat'-ı dîbâdur
3. Çemenzâr içre nergis gūyiyâ necm-i felek-pîrâ
Semenzâr içre her gül cūyda nîlüfer-âsâdur
4. Çemende nahl-ı bîd ol mertebe bî-çîde olmuş kim
Kıyâs eyler nigâh- endâz olan ejderle 'anķâdur
5. Mu'atţal oldu gūş-ı verd-i ter sîm-âb-ı şeb-nemle
Anuñçün bülbülün feryâdı böyle bî-muĥâbâdur
6. Serinde nahl-ı bîdüñ âşiyân-pîrâ olup murġân
Fezâ-yı bâġda hey'et-nümâ-yı Kays-ı şeydâdur
7. Dökülmüş berg-i bîd ol mertebe şahn-ı çemenzâra
Gören elbet kıyâs eyler ki mâhîlerle deryâdur

15. H1. 6b, H2.14a, RE.10b.

Başlık RE, Der Sitâyiş-i 'Abdi Pâşâ H1, Bu Kaside H2 nüshasında başlıksızdır.

1 (a) faşl : fażl H1

4 (a) çemende : çenâre RE, H1 / mertebe : mertebeye H

6 (b) hey'et-nümâ : heybet- nümâ RE

7 (a) berg-i bîd : verd-i bîd H2

8. Degül feryād-ı bülbül mahfel-i şāh-ı gül-i terde
Şu yüzden menķabet-h^vān-ı cenāb-ı ‘Abdi Pāşādur
9. Zihī destūr-ı bī-hemtā ki şāhīb-faẓl u dānādur
Mekārim- pīşedür re’fet- nümādur ma‘delet-zādur
10. Mesā’ilden ne istikşāf olınsa zāri-i sāni
Ma‘ārif ‘arz olınsa Hāzret-i Cāmi-i yektādur
11. Reh-i inşāda rahş-ı kilki çābük-bād-ı şarşardan
Dem-i eş‘ār-ı hūr-mānend-i tır-i evc-peymādur
12. Riyāz-ı ma‘rifetde hāmesi mizāb-ı feyz-āver
Fezā’il gülşeninde şab‘ı mihr-i ‘ālem-ārādur
13. Ne hikmetdür ki her vādide bī- mānend-i bī- hemtā
Meger kim şab‘-ı pāki mazhar-ı esrār-ı Mevlādur
14. Nola güyā ise eşnā-yı taħririnde pey-der-pey
Kefinde kilki-i hoş-güftār mir‘at üzre bebgādur
15. Zihī kilki-i ma‘ārif-pişe kim dā’im anuñ kārı
Kadem-fersā-yı şahrā-yı ‘ilm ü nazm u inşādur
16. Midād-ı sürhle bāğ-ı kemāle gül-bün-i gül-hız
Sevād-ālūd olınsa süsen-i şahrā-yı ma‘nādur

8 (b) yüzden : nürdan RE

9 (a) bi-hemtāki : hemtā ki RE

10 (a) mesā’ilden : mesāyilden H1

17. Sütür içre menâr-ı merz u büm-ı hikmet ü efdal
Devât üstinde kuhsâr üzre bir serv-i dil-ârâdur
18. Kef-i tahkîkle mânende-i nây-ı şafâ-bahşâ
Benân-ı ma'rifetde bir nefîr-i nağme-pîrâdur
19. Bün-i bahr-ı fazîletde mişâl-i mâhî-i püyân
Cihân-ı ma'rifetde çün hamâm-ı ebr-i fersâdur
20. Gülistân-ı feşâhat içre bir tāvus-ı hoş- cilve
Hıyâban-ı belâgatda o bir tîhü-yı zîbâdur
21. Hıdiv-i hıttâ-i 'ilm ü kemâle râyet-i mevzûn
Emîr-i milket-i 'irfâna tûğ-ı serv-i sîmâdur
22. Zihî destür kim keyfiyyet-i şahbâ-yı midhatla
Şu güne bir gâzel gördüm ki hâtırdan hüveydâdur
23. Dil-i hününümüz âvîze-i zülf-i semen-sâdur
O şūhuñ kaddi güyâ bâğ-ı hüsne nahl-ı hurmâdur
24. Dil-i hünin-i 'âşık ol gül-i şad-bülbül-i hüsnuñ
Ham-ı zülfinde sünbülzâre düşmiş verd-i ra'nâdur
25. Dil-i hünin-i 'âşık zülf-i 'anberfâm-ı dil-berde
Sevâd-ı şebde güyâ şeb-çerâğ-ı şu'le-pîrâdur
26. Dil-i hünin-i 'âşık halkâ-i giysü-yı dil-berde
Sehâb içre derûn-ı hâlede bir mâh-ı garrâdur
27. Dil-i hüninden zülfünde ol rengin olan şâne
'Arûs-ı hüsni yâre Kâşifâ dest-i muhannâdur

28. Ben ol sebbâk-ı mızmar-ı kemâlem gıpta-i zâtum
Dil-i akrân u emsâlde zahm-ı bî-mudârâdur
29. ‘Aceb mi dürrile memlû ise cîb ü girîbânı
Ki gavvâş-ı hayâlüm gavtakâr-ı baır-ı ma‘nâdur
30. Nola âhu-şikâr-ı küh-ı ma‘nî olsa pey-der-pey
Ki kâf-ı hikmete murğ-ı dilüm simurğ-ı ‘anqâdur
31. Bu sözler marazî tab‘um degül lîk iftihâr itmek
Kasîde âhirinde ‘âdet olmuş bir temâşâdur
32. Mürâ‘at-ı esâlib-i selef ehl-i kasîd-kese
Yanında bil ki nazm-ı tâzedden evlâ ve ahrâdur
33. Yeter ey kilik-i ter nazm-ı suhan-süz buldı pâyânın
Hemân şimden gerü maqsûda âgâz itmek evlâdur
34. Riyâz-ı rif‘ati şâd-âb ola mizâb-ı devletle
Gül-i hurşid tâ kim zîb-ı bahş-ı saıf-ı dünyâdur
35. Hudâ jeng-i kederden hıfz ide âyîne-i tab‘ın
Felekde hüşe-i pervîn tâ kim naış-ı minâdur

29, 30, 31. Beyitler H2 nüshasında yoktur.

32 (b) yanında : mânende RE

33 (a) ey kilik : kilik H2 / pâyânın : pâyâm H2

-16-

Der-Medh-i Cendere

Fe‘ilätün / Mefâ‘ilün / Fe’ilün

1. Merhabâ ravza-i şafâ- bahşâ
Habbezâ şâhsâr-ı bî-hemtâ
2. Âbı mânend-i kevser-i cennet
Hâki hem-zâd-ı ‘anber-i sâra
3. Pertev-i mihriile o âb olmuş
Reşk-fermây-ı bâde-i hamrâ
4. Ergânün eylemiş nihâllerin
Germi-i bād-ı şubh-ı rûh-fezâ
5. Mâh-ı tâbıyla cûy-ı şîr olmuş
Âb-ı sâfîleri behişt-âsâ
6. Sâye-i tâze-naqş-ı eşcârı
Hayret-endâz-ı Mâni-i yektâ
7. Berk-ı zülf-i nigârı deştinde
Gıbta-fermây-ı gurre-i garrâ
8. Görinür cûda hemçü nîlüfer
Câ-be-câ ‘aqs-i ahterân-ı semâ
9. Sebzezarında her şükûfe-i surh
Münfa‘il-sâz sâgar-ı şahbâ

16. H1.15b, H2. 23a, RE. 12b.

Başlık H1. Bu Kasîde H1 ve RE nüshalarında başlıksızdır.

10. Her şecer şekl-i murğıla olmuş
Per-i şūr hayme-i felek- pīrā
11. Olmuş āyīne ile tūṭi-i sebz
Leb-i cūda o nahl-ı cilve-nümā
12. Hoş-sadā bir ğarīb çeng olmuş
Şavt-ı murğānla çenār-ı dü-tā
13. Māhi-i sīmle pūr eylemede
Cūların ‘aks-i bī-düşine nümā
14. Cūy-bār ile olmuş her ravzā
Kāşifā naqş-ı ejder ü ‘anķā
15. Mā-ḥaşal seng-i ābı Cenderenin
Seng-endāz-ı lü’lü’-i lālā

MUSAMMATLAR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

-17-

TERKİB-İ BEND

Mef'ülü / Mefâ'ilün / fe'ülün

- I -

1. Ey gonca-i ser-girân-ı işve
Vey gül-bün-i busitân-ı işve
2. Ey serv-i sehî-i ravza-i nâz
Vey nahl-ı çemensitân-ı işve
3. Ey dürr-i nazîf-i bahr-ı ismet
Vey gevher-i pâk-i kân-ı işve
4. Ey mihr-i münîr-i evc-i hûbî
Vey mâh-ı nev-cihân-ı işve
5. Ey bülbül-i âşiyâne-i hüsn
Vey tûti-i nükte-dân-ı işve
6. Ey gûşe-nişîn-i bezm-i nahvet
Vey hâşıl-ı dūdmân-ı işve
7. Ey pâdişeh-i serîr-âşüb
Vey kâküli sâyebân-ı işve
8. 'Âşıklarufîa devâ-resân ol
Re'fet-gen-i hâl-i hastegân ol

1. H1. 16a, H2. 20a, RE. 13a.

Başlık RE, H1; Bu şiir nshasında başlıksızdır.

8 (a) âşıklarufîa : âşıklarına H2

-II-

1. Ey Qays-nihād iden hezārı
Ol Leyli-i zūlf-i fitne-bārı
2. Ey Nīl-miṣāl iden siriṣküm
Vey Yūsuf-ı Mıṣr-ı 'iṣvekārı
3. Ey küṣte-i 'aṣḳ iden çü 'Azra
Ṣad-Vāmıḳ-ı zār u bī-karārı
4. Ey böyle gedā iden esirin
Vey ṣāh-ı serir-i fitnekārı
5. Ey telh-i mezāḳ iden çü Ṣirīn
Çok 'āṣıḳ-ı Hüsrev-iṣtihanı
6. Ey bī-dil iden Ayāz-āsā
Maḥmūd gibi hezār-ı zārı
7. Ey küh-ken eyleyen cihāmı
Ṣirīni-i la'li hoṣ-güvārı
8. 'Uṣṣāḳı qarīn-i vuṣlat eyle
Mehcūr-ı humārı firḳat eyle

- III -

1. Ey sāki-i bezm-i 'izz ü nāzum
Yek cāmuna geçmeyen niyāzum
2. Ey ğabğabı nuḳl-ı bezm-i h'āhiṣ
Vey la'li ṣarāb-ı ṣu'le-sāzum
3. Ey ğamzesi bāde-nūṣ-ı nahvet
Vey dīdesi mest-i fitne-bāzum

4. Ey mest-i şarāb-ı hūn-ı 'āşık
Vey cām-ı dile gulū-firāzum
5. Ey neşve-i sāgar-ı cefāsı
Sermāye-i sūziş-i güdāzum
6. Ey şadme-i nahvet-i gurūru
Tālān-ken-i bezm-gāh-ı rāzum
7. Ey ser-hoş-ı bāde-i melāhat
Vey pādişeh-i Cem-imtiyāzum
8. Sen 'āşıka cām-ı vaşluñı şun
Lāy-ı ğam ile raķīb tolsun

- IV -

1. Ey kākūli fūlk-i cāne gird-āb
Eşk oldı ğamuñla baħr-ı sīm-āb
2. Ey halka-i zūlf-i bī-amānī
Āhū-yı dil-i za'ife kullāb
3. Ey cān ile pertev-i cebīni
Hem-ħāl-i ketān-ı nūr-ı meh-tāb
4. Ey çüb-cefā-yı dil-ħırāşı
Tanbūr-ı figān-ı cāna mızrāb

1 (b) ğamuñla : ğam ile RE
3 (a) cān ile : cānla RE, H1
4 (a) çüb-cefā-yı : hūb-cefāsı H

5. Ey buse-i la'1-i dil-sitān
Maḥmūr-ı firāka 'ālem-i āb
6. Ey fikret-i vaşlı çeşm-i cāna
Mānend-i nukūş-ı 'ālem-i h'āb
7. Ey şāh-ı kalem-rev-i melāḥat
Vey devlet-i ḥüsni reşk-i Dārāb
8. 'Adl eyle faḳīre zulme gitme
Efgendeñi dil-şikeste itme

- V -

1. Ey zülf-i siyāhı çin-i cebinüm
Pā-bestegin-i dil-i gaminüm
2. Ey fikret-i gerden-i sepīdi
Gülzār-ı hayāle yāseminüm
3. Ey şū'le-fezā-yı külhen-i dil
Vey bā'is-i āh-ı āteşinüm
4. Ey nazra-i la'1-i bī-nişāne
Mīnā-yı hayāli dūr-binüm
5. Ey halka-i zülf-i tār tār
Ceş-i dil-i 'āşıkā kemīnüm
6. Ey hatm-i berāt-ı derd-i 'aşka
Fikr-i leb-i dil-keşi nikinüm
7. Hep mekr-i şikenc-i kākülündür
Sevdā-yı dil-i keder-ḳarinüm

8. Ma'cün-ı lebün keder-zidâ kı1
Bimâr-ı maḥabbetem devâ kı1

- VI -

1. Ben bülbül-i hoş-nevâ-yı 'aşkam
Bebgâ-yı nebât-hây-ı 'aşkam
2. Ben tille-i üstühân-ı tenle
Pâ-beste-gen-i hümâ-yı 'aşkam
3. Sîmurg-ı şikâr-ı kâf-ı firqat
Şayd-efgen-i ejdehâ-yı 'aşkam
4. Bî-tâb-ı humâr-ı hicrem ammâ
Mest-i mey-i gam-zedâ-yı 'aşkam
5. Çeng olalı bu kad-i hamîdem
Demsâz-ı nevâ-yı nây-ı 'aşkam
6. Reşk-âver-i rûḥ-ı Qays-ı bî-dil
Âsûde-ser-i kazâ-yı 'aşkam
7. Deryâ-yı güher-nişâr-ı ma'nî
Âmihte-i sabâ-yı 'aşkam
8. Ammâ ki ne 'aşk şu'le-güster
Süzân-gin-i bâl her semender

- VII -

1. Yārab yem-i cānı pür-hurūş it
Kān-ı dilümü güher-fürūş it
2. Bu şem'-i cihān-fürūz-ı āhum
Zīb-āver-i meclis-i sürūş it
3. Bu şem'-i cihān-fürūz-ı āhum
Zīb-āver-i meclis-i sürūş it
4. Mihrüñle pür-āteş eyle ıalbüm
Āh-ı seherüm şerer-be-düş it
5. Ser-tābe-ıadem bu dāğ-ı cismüm
Sem'-i nağamāt-ı 'aşka gūş it
6. Envār-ı sirāc-ı raḥmetüñle
Pervāne-i cānı şu'le-pūş it
7. Şahbā-yı maḥabbetüñle Yārab
Maḥmūr-ı firākı bāde-nūş it
8. Yārab ıabūl idüp niyāzın
Tıfl-ı dil-i Kāşifi ḥamūş it
9. Kim ḥasret-i ıand-i raḥmetündür
Tūṭi'-meniş-i maḥabbetüñdür

GAZELLER

ELİF

-1-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Ne dem āhumdan olsa şu'le-süz-ı derün peydā
Olur şahn-ı semāda bir nihāl-i gül-nümün peydā
2. Ben öl Ferhad-ı 'aşkam tīşe-i āhum ğubār eyler
Ser-i āhumda olsa nice yüz biñ Bī-sütün peydā
3. Ğam-ı hicrūñle feryād eyleyüp her müyü 'uşşākuñ
Olur deyr-i maħabbetde hezārān ergānün peydā
4. Ne dem kim bād-ı āhumdan cebīnin çīn çīn itse
İder baħr-ı melāmet mevce-i mekr ü füsün peydā
5. Göründi ebr-i zülf-i yār şimden soñra ey Kāşif
Neden kâbildür olmağ lücce-i dilde sükün peydā

1. H1. 20b, H2. 25b, RE. 18b.

2 (b) ser-i āh : serd-i āh RE, H2

4 (a) cebinin : cebin RE / itse :eyler H1

4 (b) baħr-ı melāmet : baħr-ı melāhat H1, H2

-2-

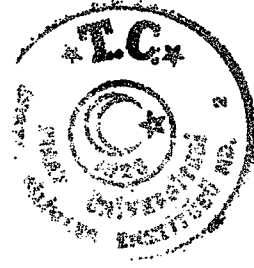

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün

1. Ğamze-i dil-düz-ı cānān tā ki düşmendür baña
Gevher-i hūn-ı sirişküm zīb-i dāmendür baña
2. Sāgar-ı minnetle şahbā-nūş-ı maķşūd olmadan
Lāy-h^vār-ı bezm-i ümmid olmak ehvendür baña
3. Jāleveş bāğ-ı maħabbetde nola maħv olsa dil
Mihr-i ‘ālem-süz-ı hūsnuñ pertev-efgendür baña
4. Rāh-yāb-ı şehr-i vaşl olmak ne ķābil ey göñül
Düzd-i hūn-riz-i nigh mādam reh-zendür baña
5. Ben hezār-ı şu‘le-peymā-yı semender-meşrebem
Lem‘azār-ı ‘aşķ Kāşif tāze gülşendür baña

2. H1. 20b, H2. 26a, RE.18b.

2 (a) sāgar-ı meyle : sāgar-ı minnetle H1, H2

-3-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Dem-ā-dem şāf olup çü şebgehüñde cā-be-cā deryā
Anuñ bebgā-yı gevher her biri āyinedür gūyā
2. Zebān-efrāz olup serviyle her bir kūh-ı gerdūn
Kirās-ı terle reşk-i gülşen olmuş sīne-i şahrā
3. Derūn-ı yemde 'aks-i āsumānı seyr iden bī-şek
Felek hem-hey'et-i gūy oldıgım taşdıķ ider ā'lā
4. Kıyās eyler görenler tāb-ı mähı rūy-ı deryāda
Urulmuş lāciverdi hāre üzre āteşin tamgā
5. Meger Kāşif Hışārın hāki yekser kān-ı gevherdür
Ki her bāgında vāfir mīve-i yāķut olur peydā

3. H1. 20b, H2. 24b, RE. 18b.

H2 nüshasında Der Vaşf-ı Hışār başlığı vardır.

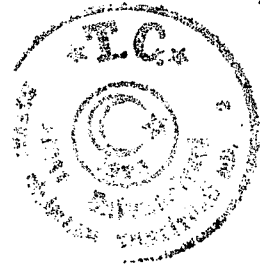
5 (b) vāfir : yer yer H2

-4-

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

1. Mezâk-ı ülfete şeker-feşândur şöbet-i halvâ
Nazîr-i la'l-i şîrin-bütândur şöbet-i halvâ
2. Fürûğ-ı şem' ile cem' eyleyüp halvâ-yı pür-tâbı
Medâr-ı ülfet-i mâh u ketândur şöbet-i halvâ
3. Fütür-âver degüldür olsa da bî-hadd ü bî-gâye
Nümüdâr-ı tarâbzâr-ı cenândur şöbet-i halvâ
4. Ser-â-pâ ahter-i şem' ile mâl-â-mâl olup Kâşif
Mişâl-i lâlezâr-i âsmândur şöbet-i halvâ
5. Huşûşâ maqđemiyle ol şeh-i mülk-i kemâlâtuñ
Hased-fermây-ı bezm-i hüsrevândur şöbet-i halvâ
6. Cenâb-ı hazret-i La'lî Efendizâde kim
Kudümüyla ne dem ki reşk-kândur şöbet-i halvâ
7. Nebât-ı lezzet-i güftâr-ı i'câz-âferîninden
Mezâk-ı ülfete şeker-feşândur şöbet-i halvâ

BĀ'

-5-

Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün

1. Fiğān itmekdeyem efkār-ı zülf-i yār ile her şeb
Terennüm-perver-i bezm-i gamem evtār ile her şeb
2. Naẓîr-i ravza-i pür-germ-i şeb-tâb eylerem ey meh
Fezâ-yı çarhı yekser âh-ı âteş-bâr ile her şeb
3. Hîşâr-ı gamda ben nevbet-zen-i şâhen-şeh-i 'aşkam
Nola me'lûf olursam böyle âh u zâr ile her şeb
4. Füsûn-ı 'aşk elbet kâr ider gör şem'i mûm olmuş
Hem-âgûş olmada pervâne-i bîmâr ile her şeb
5. Hased-fermây-ı mihr-i enver eyler ahter-i tab'in
O kim hem-bezm olur bir şüh-meh-i dîdâr ile her şeb
6. Hayâl-i bâğ-ı hüsni ol nihâl-i ravza-i nâzik
Pür eyler câme-h'âbum Kâşifâ ezhâr ile her şeb

5. H1. 21a, H2. 26a, RE. 21a.

2, 3, 4 ve 5. Beyitler H2 nüshasında yer değiştirmiştir.

-6-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Semen-efşān olinca şahn-ı bāga tābiş-i mehtāb
Nazīr-i genci pūr-sīm cylemiş ārāyiş-i mehtāb
2. Nola haṭṭ-ı ruḥuñ miḥnet-fozā-yı ehl-i 'aşk olsa
Ki olur bādi-i efzūnı zulmet-gāhiş-i mehtāb
3. Olur ehl-i maḥabbet nāb-ı rüy-ı yāre pervāne
Ezelden lāzım-ı sevdā-yı dildür h'āhiş-i mehtāb
4. Kemāl-i fer ü devlet menşe'-i şad kesr-i hāṭırdur
Belā-yı cān her kettān olur ālāyiş-i mehtāb
5. Nola tāb-ı 'izārı şerḥazār itse dilüm Kāşif
Ki rengin-sāz-ı gülzār olmada āsāyiş-i mehtāb

6. H1. 21a, H2. 26b, RE 21a.

4 (a) fer : ferr RE, H1

SĀ'

-7-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Figān-ı dillere ol ğamze-i ğammāz olur bā'is
Hemīşe nāle-i murgāna bir şehbāz olur bā'is
2. Firāk-ı kākülüñden dil perīşān-hāl olur her dem
Cünün-ı 'āşıkā hep ol perī-i nāz olur bā'is
3. Niyāz-ı vaşla pür-nāz idüp ol yār-ı ser-mesti
Yine cev̄ ü cefāya 'āşık-ı ğammāz olur bā'is
4. Tenin pür-dāğ ider 'uşşāk-ı zāruñ táb-ı ruhsarı
Küşād-ı verd-i bāğa mihr-i táb-endāz olur bā'is
5. Ruh-ı penbe mişālin Kāşifā tábān idüp yārūñ
Fürüzān-ı çerāğa mihr-i táb-endāz olur bā'is

7. H1. 21b, Bu Gazel H2 nüshasında yoktur. RE 22a.

4 (b) verd-i bāğa : verd-i bāğuma RE

DĀL

- 8 -

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Ruḥuñ olsa ne dem pertev-feşān mānende-i ḥurşid
Olur şebnem-rübā-yı berg-i cāu mānende-i ḥurşid
2. Müşerref-sāz-ı bāğ olsun 'izār-ı pertev-endāzuñ
Olur zīb-i zemīn-i āsumān mānende-i ḥurşid
3. Göñüller zerreveş lerzān olurlar tāb-ı ḥüsniñden
Zuhūr itse ne dem ol dil-sitān mānende-i ḥurşid
4. Yine ruḥsār-ı âteş-tābı olmuş ol meh-i ḥüsniñ
Schāb-ı çin-i zülfüñde nihān mānende-i ḥurşid
5. Görimez düşmen-i ḥuffāş çeşm-i ḥüsni ey Kāşif
Kelāmuñ olsa da zīb-i cihān mānende-i ḥurşid

-9x -

Mef 'ülü / Fâ'ilätü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

1. Şevķ-ı derün-ı ehl-i hevâdur hilâl-i 'îd
Bezîm-i felekde çong-i dü-tâdur hilâl-i 'îd
2. Olmazsa kim fûrûğ 'aceb mi çerâğ-ı mihr
Mikrâs-ı nîm-tâb-ı fezâdur hilâl-i 'îd
3. Uşşâķ-ı bî-dilâna şafâ virdi gûyiya
Ebrû-yı yâre fitne-nümâdur hilâl-i 'îd

RĀ'

-10-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Hezār-ı bāğ-ı 'aşkım küçce-i cānān mekānumdur
Nihāl-i kāmētünde çin-i kākül āşiyānumdur
2. Kelīm-i Tūr-ı 'aşkım def'-i mekr-i sāhir-i çarha
Şerār-ālūd-ı āhum ejder-i āteş-feşānumdur
3. Güzār itse 'aceb mi fülk-i dil deryā-yı firkatden
Kumāş-ı āteşinī-tāb-ı āhum bādbānumdur
4. Beni Mecnūn-ı sevdā āşinā-yı 'aşk iden böyle
Hayāl-i leyli-i giysū-yı yār-i dil-sitānumdur
5. Degül āh-ı felek-düz-ı şerār-engizem ey Kāşif
Sitiz-i çarha bir şemşir-i tiz-rev nişānumdur

10. H1. 22a, H2. 27a, RE. 22b.

1 (a) küçe : gerçi RE

3 (b) ateşini : ateşin H1, RE

-11-

Fā'ilātün / Mefā'ilün / fe'ilün

1. Qalemüm nağmekār-ı ma'nīdūr
Būlbūl-i sebzezār-ı ma'nīdūr
2. Deşt-peymā-yı hāme-i dü-serüm
Ejder-i kühsār-ı ma'nīdūr
3. Fevc fevc sūtūr-ı eş'arum
Cümle ebr-i bahār-ı ma'nīdūr
4. Düşmenüm şerha-nāk-i haclet iden
Hānçer-i ābdār-ı ma'nīdūr
5. Dil ki zülfin hayāl ider Kāşif
Murğ-ı ejder-şikār-ı ma'nīdūr

4 (a) şerha-nāk : şerha-tāk H2, RE

-12-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Ğam-ı rüyañla gerdün-ı sitemger dāğ-ber-dildür
Cebīnüñ ḥasretiyle mäh-ı enver dāğ-ber-dildür
2. 'Izār-ı enverüñden kaşd küstāhī-i 'uşşāka
Şikenc-i zülf-i nahvetkār-ı dil-ber dāğ-ber-dildür
3. O mihr-i evc-i ḥüsnün iştıyāk-ı çin-i zülfiyle
Hemişe hāle-i mäh-ı münevver dāğ-ber-dildür
4. O nahvet pişenüñ fikr-i 'izār-ı âteşiniyle
Müdām üftādegān-ı nāle-perver dāğ-ber-dildür
5. Firāk-ı gönca-i bī-hār la'l-i yār ile Kāşif
Hemişe lāle ü nergis gül-i ter dāğ-ber-dildür

12. H1. 22a, H2. 27b, RE. 23a.

2 (a) enverüñden : enverinde H2, RE

-13-

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün

1. Dil ki ol s̄imin-bedenden şefkat ümm̄idindedür
Tūde-i kāfurdan germiyyet ümm̄idindedür
2. Kām-h̄vāh-ı çarh-ı bī-inşāf olan āşüfte-dil
Kāse-i zehr-ābdan hāşıyyet ümm̄idindedür
3. Hāzır olsun gavtakār-ı baħr-ı ālām olmağa
Dehr-i özr-āverden ol kim rāhat ümm̄idindedür
4. Bādeveş h̄n eyleyüp eşkin kebāb itsün diyen
Ol ki dildārıyla her dem şöħbet ümm̄idindedür
5. Kendi güftārıyla bed-nām olmada mānend-i zāg
Fah̄r ile ol rū-siyeh kim ‘izzet ümm̄idindedür
6. Da’imā mihmān-baħş olsun kümeyt-i himmete
Ol ki mızmar-ı hūnerde sebkat ümm̄idindedür
7. Ol ki himmet-h̄vāh olur bu cāhlardan Kāşifā
Hūşe-i engürdan keyfiyyet ümm̄idindedür

13. H1.22a, H2. 28a, RE. 23a.

5. beyit H2 nüshasında yoktur.

-14-

Mef'ülü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ülün

1. Ol ğam-zede kim maħmil-i vaşla heves eyler
Ser-kāfile-i 'aşka fiġānın ceres eyler
2. Qand-i leb-i cānān o kadar nūr-feşān kim
Pervāne-i pūr-sūhte görse meges eyler
3. Āzāde olur naġme-i ŧanbūr-ı hevesden
Şol bīdle kim pīr-i maħabbet nefes eyler
4. Şayyād-ı nigeħ murġ-ı dil-i zāre 'acebdür
Giysū-yı ħam-ender-ħam-ı yāri kafes eyler
5. Cellād-ı nigāhın o civān-mekr ile Kāşif
'Uşşāk-ı perişān-dile feryād-res eyler

14. H1. 22b, Bu Gazel H2 nüshasında yoktur. RE 23a.

1 (a) ğamzede: ğamze RE

-15-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Ne dem 'āşık nigāh-ı rūy-ı yār-ı işve-hū eyler
Dil-i āşüftesin gül-çin-i bāg-ı arzū eyler
2. Ümīd-i yār maşşūd eyleyen dil nah-ı h'āhişden
Sirişk-i ḥaşretin bāg-ı hayāl-i yāre cū eyler
3. Olur elbette bir gün şadme-h'ār-ı şaḥne-i gerdūn
O mest-i lāy-ı nahvet kim cihānda hāy u hūy eyler
4. Karin-i sāhil-i vaşl olsa keşti-i dil-i 'āşık
'Acebdür kim gelür şad-mevce-i ḥayret gülü eyler
5. Nola şirin ise güftār-ı Kāşif tūti-i tab'ın
O şūh-ı nevresūñ mir'at-ı ḥüsni tāze-gū eyler

-16-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. O giysū kim qarīn-i gerden-i sīmīn-i dil-berdür
Nihāl-i yāsemene beste olmuş sūnbül-i terdür
2. Nola germ-ülfet olsa dāğ-ı ḥasretle dil-i zārum
Ġidā-yı 'andelībān-ı maḥabbet cümle āhgerdür
3. Şafā-baḥşā-yı dildür tābiş-i ruḥsār-ı cānāne
Bizüm mehtāb-ı tāb-endāzumuz kettān-perverdür
4. 'Aceb mi dil-i şāhenşāh serīr-ārā-yı 'aşq olsa
Ki āna cāme-i zer-baft şu'le-dāğ-ı efserdür
5. Şafā-yı cām-ı la'lūñ feyz-i mir'āt-ı cemālūñle
Dil-i Kāşif misāl-i tūṭi-i gūyā suhanverdür

16. H1.23a, H2.29a, RE. 23b.

2(a) dil-i zārum : dil-nevāzum RE

4 (a) şāhenşāh : şehinşāh H1

-17-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Cihān tā şöyle revnaḡ-tāb-ı zīb-i 'īd-ı ekberdür
Ki tāb-ı mihr ile pīr-i felek der-cāme-i zerdür
2. Cihān lebrīz-i şādī oldı gūyā kim hilāl-i 'īd
Hmār-ālūdegān-ı rūzeye bir cām-ı enverdür
3. Benān-ı mäh-ı 'īda zīb için mihr-i felek-pīrā
'Arūs-ı dehre bir engüşter-i yāḡūt-peykerdür
4. Bu devr-i pūr-şafāda pīriler de zeyn ider kendün
Miyān-ı zāl-i gerdūna hilāl-i 'īd hançerdür
5. Nümāyān eyledi mengüşını düşīze-i gerdün
Benāgüş-ı şafaḡda şems bir tābende-gevherdür
6. Nola reşk-āver-i gülzār olursa 'arşa-i 'ālem
Yine her büt ḡabā-yı surḡla naḡl-ı gül-i terdür
7. Felekde encümen-pīrā-yı 'īd olmaḡda ey Kāşif
Şu'ā-ı mihr-i enver rüy-ı hāke pister-i zerdür

17. H1. 27b, H2. 28b, RE. 23b

6 (a) 'arşa-i 'ālem: 'arza 'alem RE

-18-

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

1. Yâķut-ı kân-ı 'işve leb-i âteşinidür
Bânū-yı nâz-perver-i hüsñüñ nigînidür
2. Nādīde vaz' olursa da mecnūn-ı dil n'ola
Bir nâ-şenīde cilve-perinüñ qarînidür
3. Zevrakçe-i ümīdümüzü bāz-gūn iden
Emvāc-ı baķr-ı 'işvesi çīn-i cebīnidür
4. Āhū-yı çeşm-i mestini hep şīr gösteren
'Uşşāk-ı zāra ğamze-i siħr-āferīnidür
5. Kāşif nigāh-ı ğamzesi nāz u girişmesi
Ol şāh-ı işvenüñ sipeh-i der-kemīnidür

-19-

Mefā'ilün / Fe'ilātün / Mefā'ilün / Fe'ilün

1. Dil-i sitem-zedeme dūd-ı āh lāzumdur
Şeh-i maḥabbete bir bār-gāh lāzumdur
2. Qarīn-i tāb-ı cemāl it dil-i perişānum
O reh-i nūr düşüp hıcre māh lāzumdur
3. Şikenc-i zülfüñi zīb-i 'izār-ı gülfām it
Bahār-ı hüsne bir ebr-i siyāh lāzumdur
4. Nihān ise nola zīr-i müjeñde ğamzelerüñ
Ki rāh-zenlere elbet penāh lāzumdur
5. 'Aceb mi meyli fezā-yı niyāza ey Kāşif
Kümeyt-i 'işveye bir cilve-gāh lāzumdur

-20-

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

1. Halka-i dâgum sirişk-i nâbla âlûdedür
Güş-ı mihnet dâ'imâ sîm-âbla âlûdedür
2. 'Älem-i ervâha şür-endâz olup bî-irtiyâb
Çeşm-i hün-rîzin ne dem ki h'âbla âlûdedür
3. Çäk çäk eyler dilüñ şadd-el hazer ey bü'l-heves
Bâde-i câm-ı emel zehr-âbla âlûdedür
4. Jeng-i nahvet dūr olur mir'ât-ı tab'uñdan anuñ
Ol ki dâ'im şâf-dil-i aḥbâbla âlûdedür
5. Ülfet eylerse nola dil tâb-ı rûy-ı yâr ile
Kâşifâ kettân-ı ğam mehtâbla âlûdedür

20. H1. 24a, H2.30b, RE. 24a.

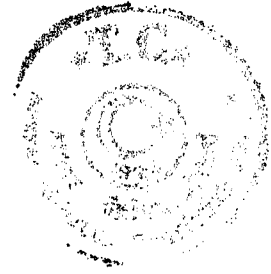
1 (a) Dâğ-ı sînem her dem eşk-i nâbla âlûdedür H2 / nâbla : nayla RE

- 21-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

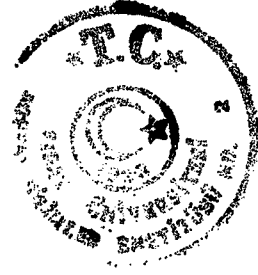
1. Dil-i üftādegāne zülf-i cānān mesken olmuşdur
Hezāran āşiyān-sāz-ı kenār-ı gülşen olmuşdur
2. Nola yākut-ı eşküm böyle pey-der-pey zühür itse
Ki mihr-i tal'atun kân-ı dile táb-efgen olmuşdur
3. Taḥammül tîr-i dil-düz-ı nigāh-ı yāre kıbil mi
Vücūd-ı dāğ-ber-dāğum egerçi cevşen olmuşdur
4. Dil-i 'uşşāk-ı zāra rāh-ı bî-pāyān-ı vuşlatda
Kemend-endāz-ı çîn-i zülf-i cānān reh-zen olmuşdur
5. Şeb-i mehāb-gîre ḥande-zen olmaz mı ey Kāşif
Fürüg-ı vuşlatıyla ol gönül kim rüşen olmuşdur

-22-

Mefā'ilün / Fe'ilätün / Mefā'ilün / Fe'ilün

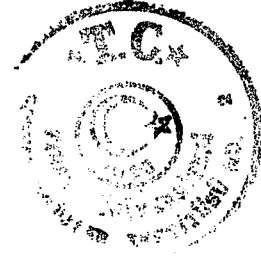
1. Şināh idüp yine vāfir bütān-ı k̄y-ı Hışār
Pür oldı dürrile deryā-yı h̄ş-gulū-yı Hışār
2. 'Aceb mi Gökşu da lebr̄z-i şevk olursa gönül
Hemişe bāde ile pür gerek sebū-yı Hışār
3. Rem̄ide itmelidür t̄'ir-i ğamı elbet
K̄ar̄in-i devḫa-i cān olsa hāy u hūy-ı Hışār
4. Bütān-ı şehri per̄iveş götürdi pey-der-pey
Kirāszārına cem' itdi cümle b̄y-ı Hışār
5. Şikeste-sāz-ı ferāhzār-ı Mısr olup Kāşif
O cūy-ı Nīl-hurūş olmış āb-ı r̄y-ı Hışār

-23-

Mef'ülü / Mefā'îlü / Mefā'îlü / fe'ülün

1. Ey şebnem-i ter-kāse-i derd-i teri ٲoldur
Bülbüllere feyz-āver olan sāgarı ٲoldur
2. Ey dil yine mānend-i tehî kāse-i ٲanbür
Nāyleyle buña  ubbe-i mināferi ٲoldur
3. Cām-ı dili lebriz-i mey-i Őev -i neŐāt it
Sākî yine gel sāgar-ı feyz-āveri  oldur
4. Gel nāliŐ-i bî-südi  uvāy-bülbül-i nā-kām
Dāmān-ı güle Őim-i sirişk-i teri  oldur
5. KāŐif dil-i sūzānı pür it fikr-i h atıyla
Ol micmere-i 'aşka yine 'anberi  oldur

- 24 -

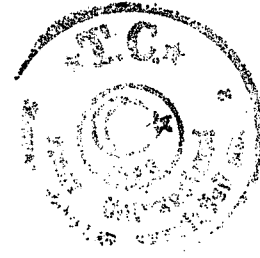
Mefā‘ilün / fe‘ilātün / Mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Kemān mı ebrū-yı dildār-ı nev-reside midür
Ya ser-şahīfe-i hüsne iki keşide midür
2. Yine cebinini çin-āver itmiş ol āfet
‘Aceb ki t̄alib-i vaşl olmama neşide midür
3. Qarīn-i dest-i taleb olamadı bir maqşūd
Nihāl-i bahtumuz eyā ki nā-reside midür
4. Görinmez oldı gülistān-ı dilde bülbül-i şevk
‘Aceb ki zemzeme-i hicr ile remide midür
5. Hadeng-i āhumı gerdün-güzār iden eyā
Kemān-ı hicr mi Kāşif qad-i hamide midür

24. H1. 24a, H2. 31b, RE. 24b.

4. beyit RE nüshasında yoktur.

2 (a) ‘aceb ki : ‘aceb mi H2

-25-

Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün

1. Şafā-yı cām-ı la'linden ki dil mehcūr qalmıřdur
Bu řahbā-hānede efsūs kim maħmūr qalmıřdur
2. Zemīn-i hātırā teřrīf-i fikr-i yāre ma'nīdür
Zücāc-ı dil ki seng-i cevır ile meksūr qalmıřdur
3. Perīřān olmaduğ gencīne-i Cemřiddēn ancağ
Hemān bir la'l-i nāb-ı řīre-i engūr qalmıřdur
4. Geçēnler nūř idüp řahbā-yı 'ıyřı çarħ-ı sāđar
Bize ancađ tehī bir kāse-i billūr qalmıřdur
5. Ne mūmkindür terennūm-perver-i 'aşđ olmađ ey Kāřif
Hezār-ı dil ki gül-berg-i ruħuñdan dūr qalmıřdur

25. H1.24b, H2.31b, RE. 25a.

2 (a) ma'nīdür : bi'l-ğadr RE

-26-

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

1. Göñül tâ kim çerâ-gâh-ı ğazal-ı çeşm-i dil-cûdur
Sirişkünden müjem huy-gerde-sâz-ı sebze-i hûdur
2. Misâl-i Kays olaldan deşt-püy-ı 'âlem-i tecrid
Kad-i 'uşşâk-ı bî-dil ğıbta-gâh-ı şâh-ı âhûdur
3. Olaldan sîm-senc-i eşk-i hasret külbe-i ğamda
Dü-dest-i bî-dilân hayret-i dü-çeşm-i terâzûdur
4. Dem-i hicrûñde ğayri ğam-güsârı neylerüz biz kim
Bizümle rûz u şeb minâ-yı mey zânû-be-zânûdur
5. Felekde ğıbta-gâh-ı hâle olmaz mı o bâzû kim
Şeb-i vuşlat nitâk-ı mü-miyân-ı yâr-ı meh-rûdur
6. 'Ulüvv-i meşrebi ol şeh-r-yâr-ı kişver-i nâzun
Tılısm-ı genc-ber-genc-i cemâle burc u bârûdur
7. Tek ü tâz-ı ğamuñdan dâğ-ber-dâğ ser-tâ-ser
Kümeyt-i tab'-ı Kâşif şimdi reşk-i esb-i cādûdur

-27x-

Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

1. Hâl-i siyeh ki rüy-ı leâfet-fezâdadur
Bir noqtadur şahîfe-i hüsne nihâdedür
2. Şatranc-ı dehr içre o şâh-ı serîr-i nâz
Ferzâne-i cihân olıcağ bir piyâdedür

ZĀ'

- 28 -

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

1. Āfitāb-ı pür-ziyādur lāle-i gül-rengümüz
Sāgar-ı şahbā-nümādur lāle-i gül-rengümüz
2. Zāhir oldıysa 'aceb mi efser-i yāķut ile
Mülk-i bāga pādişādur lāle-i gül-rengümüz
3. Dāgdār olmuş derūnı kesret-i nezzāreden
Ol kadar nāzik-cilādur lāle-i gül-rengümüz
4. Rāgıb-ı seyr-i çırāgan olmasaķ ey dil nola
Şeb-çerāğ-ı şu'le-zādur lāle-i gül-rengümüz
5. Dāne-i şeb-nemle ey Kāşif ne dem lebriz olur
Reşķ-i lā'1-i dil-rübādur lāle- i gül-rengümüz

-29-

Mefā'ilün / Fe'ilātün / Mefā'ilün / Fe'ilün

1. Haber-resān olup cy dil şağīr-i nālišümüz
Terāne-perver-i mey oldı murğ-ı h'āhişümüz
2. Hayāl-i la'lüñile dīde-h'ābkār olarak
Nazīr-i māden-i elmās oldı bālišümüz
3. Ḳusūr ider ne kadar mūşikāf-ı 'aşḳ olsa
Geline fikr-i miyāne bütān-ı dānişümüz
4. Vücūdı gülşen-i gül-bün-nümā-yı 'aşḳ ideli
Nihāl-i şu'le gül-i dāğ olur nümāyişümüz
5. O dāğ-ber-dil olan lāle-i ḡamze-i Kāşif
Ki tāb-ı mihr-i ruḥıyla olur ḡüşāyişümüz

29. H1. 25a, H2. 32b, RE. 25b.

2 (a) h'ābkār: hā'hkār RE

5 (a) ḡamze : ḡamz H1

-30-

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

1. Nahl-ı nevlenden olup gülzâr-ı şehrâynümüz
İtdi dünyâyı hezâr-ı zâr şehrâynümüz
2. Hayli demler görmemişlerdi cemâl-i şevkı halk
Eyledi her güşeden ızhâr şehrâynümüz
3. Zan iderler bâz-gün olmuş sipihr-i pür-nücüm
Şem'alarla şöyle revnaqdâr şehrâynümüz
4. Şem' ü kandîl ü bisâf vücûbi yekser dil-firîb
Ser-te-ser olmuş 'aceb hem-vâr şehrâynümüz
5. Mâ-ğaşâl tâ şöyle pür-zîver ki Kâşif itmede
Bâğ-ı 'izzün hey'etin şi'âr şehrâynümüz

30. H1. 24b, H2. 33b, RE. 25b.

4 (a) kandîl ü : kandîl RE

4 (b) Ser-te-ser olmuş 'aceb : Tal'at-ı dil-ber ki H2 / hem-vâr : hem-vâre H2

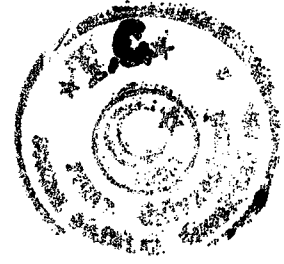
5 (b) şi'âr : iş'âr H2 R

-31-

Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilün

1. Ğamze minnet-zede-i zülf-i girih-gîr olmaz
Nâvek-i nâz-ı hacâlet-keş-i zîh-gîr olmaz
2. Bend-i târ ne ki âhû-yı çeşmüñ besdür
Çays-ı şahrâ-yı ğamuñ beste-i zencîr olmaz
3. Ğum-ı meyden çekelüm gerden-i mînâ-yı koyup
Ten-i fülâd-ı ğama gürz gerek tîr olmaz
4. Mürveş hâk-nişîn ol ço bu istignâyı
Pîşe-i ‘aşkda hem-meşrebî-i şîr olmaz
5. Kâşifâ küşte-i hamyâzedür ‘âlemde müdâm
Rîze-i nâz-ı kanâ‘atle o kim sîr olmaz

-32-

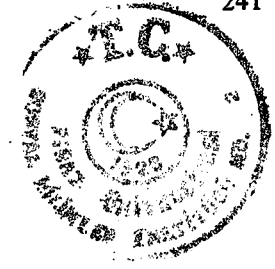
Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün

1. Harābāt-ı maḥabbetden o dil kim bāde-nūş olmaz
Bu meclisde rehā-yāb-ı humār-ı kayd-hūş olmaz
2. Miyān-ı bî-dilānda lāyık-ı qasr-ı ğam olmazmış
O şem'-i āh kim tāb-efken-i bezm-i sūrūş olmaz
3. Cihānda cevher-i pāk-i leb-i dildārdan ğayrı
Göñül bir la'l-i bānū-yı şarāba zīb-ġūş olmaz
4. Taḥammül itmeyen dil-niş-i zenbūr-ı ğam-ı hicre
O şūḥuñ ravza-i 'aşķında şirin-kām-ı nūş olmaz
5. Cihānda merdüm-i nā-puhtedür bî-şübhe ey Kāşif
O kim bir nūrdan pervāne-āsā şu'le-pūş olmaz

32. H1.25b, Bu Gazel H2 nüshasında yoktur. RE. 26a.

1 (b) rehā-yāb : reh-yāb

5 (a) merdü : murādu

-33-

Mefā'ilün / Fe'ilātün / Mefā'ilün / Fe'ilün

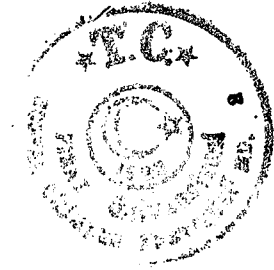
1. Dil-i sitem-zede zülf-i bütāndan ayrılamaz
O murğ-beççe-i ğam āşiyāndan ayrılamaz
2. Göñül misāl-i meges h^vān-ı vaşl-ı dil-berde
Hemīşe şand-i leb-i dil-sitāndan ayrılamaz
3. Misāl-i merdüm-i dīde hayāl-i hāl-i ruhuñ
Derün-ı çeşm-i ter hün-çekāndan ayrılamaz
4. Dilümde nāvek-i 'aşkuñ 'aceb mi muhkem ise
Hadeng-i şaşt-ı melāhat-nişāndan ayrılamaz
5. Şikenc-i kā'küli mānend-i hāle ey Kāşif
Hemīşe 'arız-ı pertev-feşāndan ayrılamaz

-34-

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

1. Hāle-i mähuz miyān-ı dil-berüñ meftūnyuz
Zerre-i mihrüz 'izār-ı enverüñ meftūnyuz
2. Bezl-i naqd-i cān idersin nola la'l ü yāre kim
Hācegān-ı mülk-i 'aşkuz gevherüñ meftūnyuz
3. Bülbül-āsā nağme-pervāz-ı figān olsağ nola
Biz bu gülzār içre bir verd-i terüñ meftūnyuz
4. Güftemüz rengin ü şirīn olsa cānā çok mıdur
Biz ki rüyın la'l-i şekker-perverüñ meftūnyuz
5. Keşti-i hātır nola ğarq-ı yem-i ālām ise
Kāşifā bir cebhe-i çin-āverüñ meftūnyuz

SİN

-35-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Olup şah̄n-ı çemende cā-be-cā şūret-nümā nergis
 Kazā-yı bāğı itmiş ta'ne-endāz-ı semā nergis
2. Nola tā böyle pür-nūr olsa her dem külbe-i gülşen
 Firūzān itdi pey-der-pey çerāğ-ı şu'le-i nergis
3. Yine iklīl-i zerle çıkdı evreng-i çemenzāra
 Meger kim oldı şah̄n-ı mülk-i bāğ-ı dil-güşā nergis
4. 'Aceb-mi ser-be-piş-i hayret olsa şah̄n-ı gülşende
 Ki olmuş 'āşık-ı bīmār çeşm-i dil-rübā nergis
5. Otur mānend-i çeşm-i eşk-i rız-i kūy-ı cānāne
 Seher-i şeb-nem-feşān oldıkça bāğa Kāşifā nergis

ŞİN

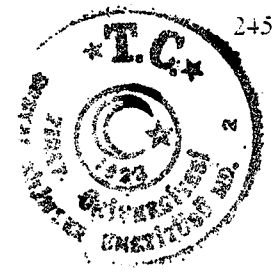
-36-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. O zālīm kim şarāb-ı sāğar-ı nahvetle mest olmuş
Elinden niçe yüz renk şīşe-i hātır şikest olmuş
2. Vücūd-ı dāğ-ber-dāğum bün-i baħr-ı maħabbetde
O şūhuñ māhi-i şemşirine gūyā ki sest olmuş
3. Şarāb-ı derd-i serencām-ı dehre rağbet itmezler
Ĥarīfān-ı maħabbet neşve-ālūd-ı elest olmuş
4. Ĥam-ı zūlfünde mesken-dād iken bilmem ne ĥikmetdür
Ĥamām-ı cānuñ ol şūhuñ yanında ĥadri pest olmuş
5. Nola lebriz-lāy-ı derd olursa cām-ı dil Kāşif
O zālīm meclis-i ağyāre sāğar-ı be-dest olmuş

36 H1.26a, H2. 34a, RE. 26b.

4 (b) ĥamām-ı cānuñ : tezerv-i cānuñ H1, RE

-37-

Mefā'ilün / Fe'ilātün / Mefā'ilün / Fe'ilün

1. Çadeh ki zevraç-ı deryā-yı bezm-i 'işret imiş
Gariç-ı baħr-ı ğama ba'is-i selāmet imiş
2. Hayālını o perinün dil-i perişāne
Hemişe gösteren āyine-i maħabbet imiş
3. 'İlācı rişte-i zülfüñdedür dirig itme
Gönül ğamuñla esir-i teb-i melāmet imiş
4. Yanında kase-i deryūze cām-ı Cemdür anuñ
O dil ki feyz-şinās-ı mey-i mürüvvet imiş
5. Nazire-baħş olur ancak edā- yı Nābi'ye
Zebān-ı Kāşif burça'-güşā-yı hikmet imiş

37. H1. 26a, H2. 34b, RE. 26b.

1 (b) bā'is-i selāmet : elest-i selāmet H1,RE

-38-

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

1. Zülf-i nev-efsün-ı cānān bi'l-'aceb fettān imiş
Dā'imā 'uşşāk-ı şeydāya bilā-efşān imiş
2. La'l-i nāb eşk-i şāf-ı miḥnet-engīze dilā
Çeşm-i hūn-ālūde-i 'uşşāk bī-dil-kān imiş
3. La'l-i cānān 'āşık-ı üftādeyi şādān idüp
Kālīb-ı bī-rūḥı ihyā kıldı güyā cān imiş
4. Deşt-i miḥnetde gönül kebkin hemişe şayd iden
Ol kızā-engiz-i bāz-dīde-i cānān imiş
5. Tal'at-ı şeb-nem-feşān-ı hacleti ol āfetün
Gülşen-i ḥüsnünde Kāşif lāle-i Nu'mān imiş

-39-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. 'Accbdür dā'imā yākut iken teb-hāle-i la'lüñ
Derün-ı teşneye âteş-fiken teb-hāle-i la'lüñ
2. Mişāl-i lāle her gül dāğdār olmağ muğadderdür
Olursa şöhret-endāz-ı çemen teb-hāle-i la'lüñ
3. Kenār-ı sâğar-ı şahbâyı kômış la'l-i rümmānı
Degül revnağ-dih-i taraf-ı dehen teb-hāle-i la'lüñ
4. 'Aķıķüñ dökmiş āb-ı rüyı dāğ-ı Süheyl olmışam
Olup şür-efgen-i mülk-i Yemen teb-hāle-i la'lüñ
5. Çemende lāleveş rengin ü âteş-tāb olur ey gül
Olursa feyz-bahşây-ı semen teb-hāle-i la'lüñ
6. Leb-i hasret-güşānuñ çāk çāk-i cânışından hep
Ne dem kim olsa zıkr-i encümen teb-hāle-i la'lüñ
7. Nola şüret-nümā-yı şevğ olursa Kāşif-i zāra
Mücellādur habāb-ı cāmdan teb-hāle-i la'lüñ

LĀM

-40-

Fe'ilātün / Mefā'ilün / fe'ilün

1. Yem-i 'ummān-ı hürüş ya'ni dil
Āfet-i fülk-i hüş ya'ni dil
2. Gül-i âteş-nihād ya'ni hüsn
Bülbül-i şu'le-püş ya'ni dil
3. Nātıq-ı sırr-ı 'ālem-i ceberüt
Ġıbta-gāh-ı sürüş ya'ni dil
4. Nükte-āmüz Hermes-i hikmet
Ders-h'ān-ı hamüş ya'ni dil
5. Zî-bağ-ı güş-ı huş Kāşif-i zār
Çatre-i lücce-nüş ya'ni dil

40. H1. 26b, H2. 35b, RE. 27a.

5 (a) Zi-bağ-ı güş-ı hüş :Āfet-i güş-ı hüş H2

5 (b) Çatre-i lücce-i nüş : Zi-bağ-ı lücce-i nüş H2

-41-

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

1. Rūy-ı dil göstermede haclet-dihi her gülşen ol
Bez-i ihsân itmede dâğ-ı derûn-ı hırmen ol
2. Sîne germünde'adūya h'âr-çeşm-i cevşen ol
Olmada 'âlî-nazîr hayret-dihi her revzen ol
3. Dâğdâr it sînem ey üstâd-ı mülk-ârâ-yı hüsn
Per-niyân-ı çâr-sūy-ı hasrete tamğa-zen ol
4. Hâleveş bî-çâre ol mâhî derâğûş eyleyüp
Hem-çü mehtâb âteş-endâz-ı dil-i pîrâhen ol
5. Ser-te- ser cismüñ gül-i dâğ ile tezyîñ eyleyüp
'Andelîb-i gülsitân-pîrây-ı 'aşka mesken ol
6. Rüstem-i 'âlem-güşâ-yı heft-h'vân-ı cûd olup
Dest-gîr-i her fütâde yâver-i şad-pey-zen ol
7. Dâne-rîz-i eşk olup dūd-ı dil-i pür-tâbla
Her seher murgân-ı feyze Kâşifâ dâm-efken ol

41. H1. 26b, H2. 35a, RE. 27a.
H2 nüshasında 2. Beyit yoktur.
4 (b) âteş-endâz : âteş-efşân H2
H2 Nüshasında 6. Beyit yoktur.

-42x-

Mefā'ilün/ Fe'ilātün / Mefā'ilün / Fe'ilün

1. Firāq-ı hecri ko'semt-i vişāl-i yāra çekil
Telātum-ı yem-i ğam vār gönül kenāra çekil
2. Haḫ ile haḫçeri şevkiyle dilberün Kāşif
Ya sebzēara yāhūd cūy-bāra çekil

MİM

-43-

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

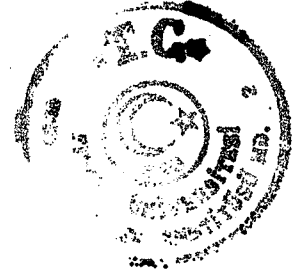
1. Zīb-i nahlistān-ı fikrüm taze şemşādum benüm
Şevk-bahşā-yı tezerv-i cān-ı nā-şādum benüm
2. Merhem-i şihhat-resān-ı şerhazār-ı hātırum
Mūmyā-yı zahm-ı cān-ı nāle-mu'tādum benüm
3. Hāsret-ı ruyıñla ey hurşid-i'ālem-süz-ı hüsn
Kubbe-i gerdünı lebriz itdi feryādum benüm
4. Dest-bürd-i ceş-i hicrānuñla ber-bād eyledüñ
Millet-i ma'mūr-ı kalbüm şāh-ı bī-dādum benüm
5. Tışe-i āhum görüp Kāşif o şirin leb dimiş
Reşk-i rüh-ı küh-ken olmağda Ferhādum benüm

-44-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Bir âteşdür derūnum rüy-ı âl-i yâr fikründen
Perişändur gönül ol kâkül-i mekkâr fikründen
2. Hemîşe dîde-i kebk-i deri pür-hün-ı hasretdür
Hırâm-ı kâmet-i dildâr-ı hoş-reftâr fikründen
3. Kemân-âsâ dü-tâdur kâmet-i 'uşşâk-ı gam-dîde
Firâk-ı ebruvân ü kâkül-i pür-târ fikründen
4. Gönül bir 'andelîb-i nâle-senc-i bâğ-ı firqatdür
Gül-i şad-bülbül-i ruhsâre-i dildâr fikründen
5. Nişân-ı tîr-i gamdur hayli demdür sînem ey Kâşif
Kemân ebrüy-ı dildâr-ı nahvetkâr fikründen

-45-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Ne dem zīb-āver-i şahn-ı çemendür pençe-i cānān
Nazīr-i tūdc-i berg-i semendür pençe-i cānān
2. Perīşān-güşte tāb-ı şem'-i kāfurı şanırlar hep
O dem ki nūr-pāş-ı encümendür pençe-i cānān
3. Mişāl-i pertev-i deryā qarīn-i pençe-i hurşīd
Dil-i meyyālūme tābiş-fikendür pençe-i cānān
4. Kıyās eyler gören gül-berg düşmiş yāsemem üzre
Ne dem ki zīb-i cām-ı şu'le-zendür pençe-i cānān
5. Nola ārāyiş-i gencīne-i cān eylesem Kāşif
Bilā-şek şāfi sīm-i hāmdandur pençe-i cānān

-46-

Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilün

1. Cāme-i surhla geldikde o şüh-ı fettān
Şeb-nem-i ‘aqlı tebāh itdi çü mihr-i tībān
2. Hāledür gird-i miyānında zer-endüde kemer
Cismidür mäh-ı fūrüg-āver-i şad leyle-i cān
3. Dürr-i deryā-yı melāhatdur o zindān-ı sepīd
Derc-i yākutda itmiş yed-i kudret pinhān
4. Turre-i kāküli şebboy-fezā-yı behcet
Bāğ-ı hüsne qad-i hōş-cilvesi bir serv-i revān
5. Leşker-i nāz ile mülk-i dilüm itdi teshīr
Nola Kāşif disem ol āfete şāh-ı hūbān

46. H1. 27b, H2. 36b, Bu Gazel 27b’de haşıyyededir.

1 (a) itdi : eyledi H2

2 (a) kemer : meger RE

4 (b) Ravza-i cāne qadd-i cilvegeri serv-i çemān H2

HĀ'

-47-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. Dil-i pür-âteşin âh-ı hazîni söylenür dilde
O gencüñ ejder-i gevher-çarîni söylenür dilde
2. Cihânda nâf-ı bûy-efşâne ragbet kalmayup şimdi
Şikenc-i târ-ı zülf-i 'anberîni söylenür dilde
3. Yine deryâ-yı hüsne tünd-i bād-ı âh düş olmuş
O şüh-ı nevresüñ çîn-i cebîni söylenür dilde
4. Şakınsun zülf-i pür-hâmdan heves-karân-ı la'l-i yâr
O kânuñ ejdahâ-yı çîn çîni söylenür dilde
5. 'Aceb mi peyrev olsağ Kâşif ol mu'cez-dem-i 'aşruñ
Hemîşe güfte-i sihr-âferîni söylenür dilde

47. H1. H2. RE. 28a.

1 (a) dil-i pür-âteşin : dil-i âteşin RE

5 (a) Kâşif : Kâşifa RE / olsağ : olunsaâ RE

-48-

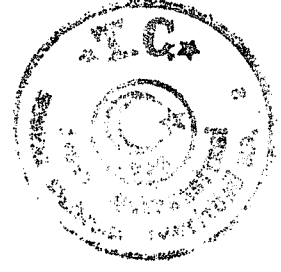
Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

1. Bāğa vardum kūy-ı dil-ber geldi ol dem hātıra
Goncayı gördüm leb-i ter geldi ol dem hātıra
2. Hāle-i mäh-ı cihān-ārā-yı gördim bir gice
Halka-i zülf-i mu'anber geldi ol dem hātıra
3. Nev-nihāl-i yāsemīnin gülşenin seyr eyledüm
Kāmet-i yār-ı semen-ber geldi ol dem hātıra
4. Ol meh-i hüsnuñ meyanın vaşfa āgāz eyledüm
Tār-ı táb-ı mihr-i enver geldi ol dem hātıra
5. Bir luğaz sordı gönül kim mähide mähī nedür
Ebrü-yı pür-táb-ı dilber geldi ol dem hātıra
6. Tūṭı-i ālüñ edā-yı pākini zıkr itdiler
La'l-i rengin-i suhanver geldi ol dem hātıra
7. Safvet-i cüy-ı çemen-pirāyı gördüm Kāşifā
Bī-tekellüf nazm-ı hōşter geldi ol dem hātıra

48. H1. 27b, H2. 37a, RE. 28b.

5. beyit H2 nüshasında yoktur.

5 (a) mähı : mäh RE

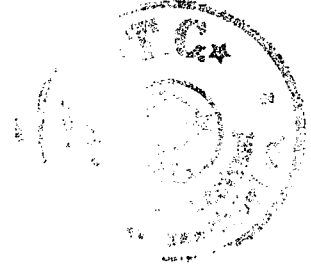
-49-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. O şūhuñ güyyā teb-hāle la'l-i dil-sitānında
Habāb-ı surh-ı meydür cām-ı gül-gūnuñ miyānında
2. Zuhūr itmiş hümā-yı ebr-i mu'ber çāk olup ey dil
Degüldür hāl-i müşgīn mūmyān-ı ebruvānında
3. Göñül hem-hālet-i qurbān-ı bismil-gāh-ı 'īd oldı
O şūhuñ hançer-i hūn-rizini gördükde yānında
4. Düşüp deryā-yı 'aşka fülk-i dil ser-geşte olmışdur
Miyān-ı halka-i gird-āb-ı zülf-i bī-amānında
5. Degül teb-hāle qalmış bir nigāh itdiydüm ey Kāşif
Megesveş merdüm-i dīdem leb-i şekker-feşānında

49. H1. 28a, H2. 37b, RE. 28b.

2 (a) mu'anber : mu'ber H1

-50-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. 'İzār-ı şerm-nākūñ neşve-i mey-kaṭre-riz itdi
'Aceb gülzārı tāb-ı mihr-i enver jāle-riz itdi
2. Sipāh-ı şevḳle imdād idüp şāhen-şeh-i şahbā
Gürūh-ı ḡam ser-ā-pā hıṭṭa-i dilden güriz itdi
3. Hücūm-ı h'ācegān-ı merz-būm-ı ḡasret āhir-kār
O Yūsuf-ṭal'atı Mışr-ı melāḡatde ḡariz itdi
4. O hūnī meşrebūñ bebr-i beyān-ı derd-i hicriyle
Dil-i Rüstem-neberdüm kūh-ı ḡamda çok sitiz itdi
5. Hümā-yı 'anberin-bāl-ı cihān-ı 'aşḡ olup Kāşif
Mekānın murḡ-ı fikrüm çin-i zūlf-i müşḡ-i bız itdi

50. H1. 28b, H2. 37b, RE. 28b.

1 (a) jāle-riz : jāle-hiz H2, RE

YĀ'

-51-

Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün

1. Güşe-gîr olmadasın sen gül-i h̄od-rüy gibi
Vaşfuñ olmağda zükâm-âver-i ğam-büy gibi
2. Müşg-rîz olmada târîki-i hicrânuñda
Fikret-i zülfi dimâg-ı dîlc şeb-büy gibi
3. Ser-tırâş olduğın işbât ider ol âfet-i cân
Ser-i 'uşşâkı döküp hâke ser-müy gibi
4. H̄asretüñde pür ider 'aks-i şerâr-ı âhum
Kulzüm-i eşkümi nîlüfer ile cüy gibi
5. Mâ'il-i şükr-i âzâdi isen dünyâda
Nükte-dân olmağa gör tûî-i h̄oş-güy gibi
6. Açılır lâle-şîfat tâb-ı niyâz-ı dilden
Olamaz şüh-mîzâc ol meh-i gül-rüy gibi
7. Pey-rev it nazmuñı Kâşif suhan-ı üstâde
Baħr-ı ummânla âmîziş iden cüy gibi

51.H1. 28a, H2. 38a, RE.29a.

1 (a) h̄od-rüy : h̄od-rü RE

2 (b) dimâg : zebân H1

-52-

Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilātūn / Fā'ilūn

1. Bāde kim yāqut u la'l-i nābdur her atresi
Gūş-ı cāma gevher-i pür-tābdur her atresi
2. Hicr-i la'lünde şarāb-ı neşve-pīrānuñ bize
Gūyiyā bir kāse-i zehr-ābdur her atresi
3. Eş̄k-i tūfān-hīze kim hem-hilat-i elmāsdur
Cism-i zerd-i 'āş̄ıa tīz-ābdur her atresi
4. Şeb-nem-i ter zīb-i şultān-ı bahār olsa nola
Efser-i zerde dūr-i nā-yābdur her atresi
5. Kāş̄ifā bahrında her cām ğar-ı yem-i nūş olur
Gūş-ı cān-ı 'āş̄ıa sīm-ābdur her atresi

52. H1.28b, H2. 38b, RE. 29a.

5 (a) bahrında : hicrinde H1, RE

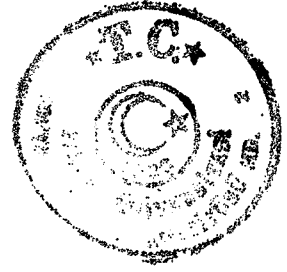
5 (b) ğar-ı yem-i : ğar kim H1, RE

-53-

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

1. İderdüm def'-i ğam cām-ı şarāb-ı nābum olsaydı
Görürdüm rüy-ı şevk- āyīne-i pür-tābum olsaydı
2. Alurdım ol dūr-i nā-yāb-ı baħr-ı ħüsn-i āġūşa
Yem-i pür-cūş-ı 'aşkında eger gird-ābum olsaydı
3. Raķīb-i zerdi la'ı-i yāre hiç yaklaşdururmuydum
Nigehbānı eger bu dīde-i bī-h'ābum olsaydı
4. Hemīşe şerħa-nāk-i ħār-ı dil-düz-ı ğam olmazdum
Bu gülşende benüm de bir gül-i sīr-ābum olsaydı
5. Bu cism-i zerd ile der-dest iderdüm rişte-i zūlfün
Benüm de kehrübāveş Kāşifā kıllābum olsaydı

TARİHLER

-1-

Tarih-i Müfti-i Şoden Şadık Efendi

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

1. Şeref-yâb eyleyelden mihr-i dilüñ burc-ı fetvâyı
Ferah-râr eylemekde tâb-ı luţfuñ bâğ-ı dünyâyı
2. Cihân tâ şöyle şad-âb oldu eyyâmuñda kim yekser
Gülistân itdi nisân-ı meserret şahn-ı garrâyı
3. Cihân tâ şöyle râhat-yâbdur kim genc-i ihlâşla
Neden kâbildi reh-yâb ola devr-i fitne-i pîrâyı
4. Cihân tâ şöyle revnağ buldı feyz-i 'adl ü dâduñla
Ki tutdı ser-be-ser zer-baft-ı re'fet şahn-ı mehtâbı
5. Cihânı şöyle ma'mûr eyledi âsar-ı ahlâkuñ
Ki oldu mihr-i luţfuñ dâğ-ı kalb-i 'adl-i Kisrâyı
6. Cihânı şöyle sîr-âb eyledüñ cüy-ı 'atâdan kim
Ne mümkün zikr olunmağ şimdi nâm-ı Hâtem-i Tayyi
7. Zamân-ı rif'atüñde sâ'y u gûşiş şöyle kim 'ilme
Murâdı herkesüñ hall-i tılısm-ı fażl u dâñâyı

1. H1. 31a, Bu Tarih H2 nüshasında yoktur. RE. 30b.
Başlık H1, Berây-ı Şadık Efendi RE.
3 ve 4. Beyitler H1'de yer değiştirmiştir.

8. ‘Aceb mi t̄a bu r̄ütbe-i raġbet-i d̄āniş öñüñde
Cenābuñ mişli görmiş var mı bir taħr̄ir-i yektāyı
9. Faz̄ilet şād-gām-ı intisāb-ı h̄ānedānuñdur
Ma‘ārif irtibāt-ı dergehüñle buldı ġarrāyı
10. Mürüvvet-h̄āne-i zād feyz-gāh-ı dūdmanuñdur
Seh̄āvet eylemekde h̄āk-i pāyuñda ceb̄in-sāyı
11. Hümā-ġir oldı şehbāz-ı hüner eyyām-ı ‘adlūñde
Olup kirdār-ı büm-ı nā-şināsī ġuşe-ġirāyı
12. Künām-ı ihtifādur r̄übe-i cehlüñ yeri şimdi
Pür itdi şayt-ı tabl-ı ‘ilm ü fażluñ zir ü bālāyı
13. Kemālāt ehlini t̄a şöyle ihyā itdi ihsānuñ
Ki nāsa eyledi tezk̄ir-i i‘cāz-ı Mesihāyı
14. Gül-i hulkuñ eger büy-āver olsa şah̄n-ı ġülzāra
Ferāmüş itdirirdi bülbüle ġül-berg-i ra‘nāyı
15. Eger şemşād-ı cūduñ sāye-endāz olsa kühsāra
Bilā-şek terk iderdi fāhte serv-i dil-ārāyı
16. Göreydi şafvet-i mir‘at-ı tab‘uñ t̄üt̄i-i ġüyā
Añar mıydı dāhı bir kerre mir‘at-ı mücellāyı
17. Nebāt-ı luţf u cūduñ çāşnī-bahş olsa bir kerre
Şekerden şubhesiz bī-zār iderdi tab‘-ı bebgāyı
18. Temāşā itse şeb-nem tal‘at-ı hurşid-i ihsānuñ
Ne k̄ābil kıble-gāh itmek ruħ-ı mihr-i felek-cāyı
19. Hab̄ir olsa ġazāl-i māh eger şah̄rā-yı cūduñdan
Çırāġāh eylemezdi şāhsār-ı çarh-ı hađrāyı

20. Göreydi şîr-i zerrîn-mû eger kim şîşe-i luţfuñ
Mekân itmekde ne mümkün gâbe-i gerdûn-vâlâyı
21. Fürûğ-ı mihr-i luţfuñ terbiyetkâr olsa bir kerre
Nazîr-i tûde-i elmâs iderdi seng-i hârâyı
22. Ser-â-pâ mescid-i zühd oldı deyr-i sîne-i eşrâr
Hıdiv-i re‘fetüñ ızhâr ideldon ‘âlem-ârâyı
23. Süleymân-ı kemâlüñ maḥv idüp ihbâr-ı Hüşengi
Unutdurmaḡda Āfrîdûn-ı ḡadrüñ ferr-i Dârâyı
24. Ne mümkün bî-rizâ pervâne olmaḡ kimse devründe
Meger kim pençe-i ḡavvâs ola lü'lü-i lâlâyı
25. Perîşân eylemez bir kimseyi aḡdünde bir kimse
Meger kim dest-i pür-zür-ı sabâ eczâ-yı deryâyı
26. Cüdâ itmez yerinden kimseyi devründe bir kimse
Meger tahrik ide bād-ı sebük-rev dik-i sahrâyı
27. Pür eyler mîve-i âmâl-i dilden ceyb ü dāmânın
Nihâl-i luţfuña irsâl iden dest-i temennâyı
28. Ahâli-perverâ himmet-nümâyâ ma‘deletkârâ
Eyâ revnaḡ-fezâ-yı taḡt-gâh-ı faẓl-ı mollâyı
29. Meserret-der-meserret şevḡ-der-şevḡ oldı ‘aḡdünde
Simât-ı himmetüñ seyr eyledi â‘lâ vü ednâyı
30. Riyâz-ı h‘âhişünden ben daḡî nev-bâve-çîn olsam
Ne mümkün kim ola bir bî-mürüvvet ta‘ne-pîrâyı
31. Kadîmî irtibâtum ḡâk-i pâye şöhret-âverdür
Huşûsâ bâḡ-ı taḡrîründe buldım genc-i ma‘nâyı

32. Himem-pîrâ kerîmâ diġkat-âver efdal-i dehrâ
Eyâ fazl u kemâli şâd iden ervâh-1 âbâyı
33. Bu nazm-1 ca'izem himmetdür ancak luġ u ihsân it
Hacâlet-yâb-1 akrân eyleme ben bî-ser ü pâyı
34. Bu h'âhişden olursam kâm-yâb-1 dergeh-i cüduñ
Dem-i endekde 'âlem-gîr idem taġrîr u imlâyı
35. Benem ol hüsrev-i mevkib-nümâ-yı sa'y-1 güşîş kim
Pür itdüm şıyt u taġl u âteşümden evc-i â'lâyı
36. Muşahhar itdi yekser Rüstem-i zür-âver-i taġ'um
'Irâġ-1 'ilm ü İrân -1 ġaġ u Tûrân-1 inşâyı
37. Eger ebkâr-1 mazmûnumla yek dem ülfet itseydi
Ferâmûş eyleyeydi Ķays-1 şeydâ ġubb-1 Leylâyı
38. Eger görseydi bânû-yı ġayâlüm Vâmıġ-1 bî-dil
Ne mümkün bir daġî der-ġâtr itmek şekl-i 'Azrâyı
39. Hemîşe zevġ-yâbum üns-i yârân-1 ma'rifetle
Anuñçün cây-gâhum oldı râġatzâr-1 tenhâyı
40. Kerîmâ dergehüñde gerġi faġrum bî-edeblikdür
Ne çâre böyle olmış 'âdet u nazm-1 suġan-râyı
41. Yeter teġşîr Kâşif demdür itsün münşi-i ġâtr
Hezârân sıdġla bâb-1 du'âda cebhe-fersâyı
42. Ĥudâ dâ'im güher-bâr ide zâtn evc-i üftâdm
Felek tâ sîne-pîrây eyleye 'ıġd-1 Süreyyâyı
43. Ĥayyâm-1 rif'atin Mevlâ felek-sây eyleye tâ kim
Nigün-sâr itmeye dest-i arâdı çetr-i ġadrâyı

44. Didim tārīh devrin geldi bāğ-ı dehre şad-revnağ
Müzeyyen eyleyüp Sâdık Efendi mülk-i fetvâyi

45. Ser-efrâz oldu çün eyyâm-ı ‘adli söyledüm tārīh
Cihân zîb eyledi envâr-ı şıdķı evc-i iftâyi

-2-

TARİH-İ DİĞER FETH-İ NEMÇE

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Hayr-mağdem ey hümâm-ı kâmil-i mu‘ciz-edâ
Hayr-mağdem ey mübeyyen-sâz-ı ahkâm-ı Hudâ
2. Hayr-mağdem ey mükerrem-müfti-i müşkil-güşâ
Hayr-mağdem ey nizâm-efzâ-yı şer‘-i Muştafâ
3. Hayr-mağdem ey şeref-gîr ey nesl-i Aḫmedî
Hayr-mağdem ey hışâl-âmûz-ı faḫr-ı enbiyâ
4. Hayr-mağdem ey emel- baḫşâ-yı aşḫâb-ı hüner
Hayr-mağdem ey münevver-sâz-ı ṭab‘-ı ezkiyâ
5. Hayr-mağdem ey mekârim-perver-i ehl-i kemâl
Hayr-mağdem ey neşât-endâz-ı kalb-i etḫiyâ

1. H1.10a, Bu tarih H2 nüshasında yoktur. RE. 32a.

Başlık H1, Berây-ı Fetḫ RE

5 (a) ehl-i kemâl : ehl-i hüner H1

6. Mağdem-i feyz-âferinüñ bā'is-i şad inbisât
İlticâ-yı âşinâ-yı devletüñ şâdî-fezâ
7. Terbiyct-yâb olsa hürşid-i kemâlünden eger
Ğıbta-fermây-ı bahâr olmak muğarrerdür şitâ
8. Ebr-i nisân-ı kefüñden feyz-yâb olsa eger
Dehr-i gevher-bâr olur bî-şübhe mevc-i büriyâ
9. Fâzilâ 'allâme-i 'asr oldıguñ ma'lûmıdur
Ğadrüñi bilse 'aceb mi dâver-i Ğaydar-vegâ
10. Hüsrev-i Cem-menzilet dârâ-yı İskender-şıfat
Şâh Sencer mekrümet mahsüd-ı tab'-ı Bayğara
11. Rüstem-i nîrem-nümâ pür-zür-ı Tahmûras-ğazâ
Ğâhır-ı harb u vegâ Gerşasb-ı ejder-riyâ
12. Mâlik-i 'ilm ü hüner dâñâ-yı târih ü siyer
Şehryâr-ı bahır u ber dâdâra Feridûn-livâ
13. Rütbe-dân-ı kâmilân h'âhiş-ğırân-ı fâzılân
Server-i kişver-sitân şâhen-şeh-i fermân-revâ
14. Mislini görmek ne ğâbil dîde-i pîr-i felek
Gerçi itmiş 'aynuñ mihr ü mehi 'âlem-nümâ

10 (a) dârâ-yı : dârâb-ı RE

11 (a) pür- zür : berği RE

14 (a) pîr-i felek : pîr ü felek RE

15. Levhaş-Allāh pādīşeh kim rāhatın terk eyleyüp
Mülk-i ā'dāya şitābān oldu çün bād-ı sabā
16. Hamle-i evvelde bir kaç kal'asın feth eyleyüp
Kām-ı İslāma şemīm-i nuşret oldu müşg-sā
17. Ba'dehu Erdilde tábürin dabī tālān idüp
Şeş-cihetden dehri lebriz itdi taḥşin ü du'ā
18. Milket-i ā'dāyı tahrīb eyledi yek-māhda
Böyle ister habbezā iḳdām u himmet habbezā
19. Dā'imā Mevlā vücūdın hıfz idüp āfātdan
Ceyş-i İslām üzre olsun sāyesi reşk-i hümā
20. Şahn-ı 'alemde bu feth-i dilgüşā ma'rūf olup
Fikr-i tāriḥ eyledükde ehl-i dāniş Kāşifā
21. Cümleden evvel dimişler ḳudsiyān taḥşin idüp
Nemçeyi feth eyledüñ seyf ile Sultan Muştafā

-3-

Beşiktaş'da Binā Olunan Oḫacığa Tāriḥdür

Mefā'ilün / Fe'ilātün / Mefā'ilün / Fe'ilün

1. Sebāt-ı himmet-i mi'mār-ı sa'yla Kāşif
Binā olunca bu menzilgeh-i keder-fersā

2. Didüm tamāmına tārīh için niyāz iderek
Maḳām-ı şa'd ola dā'im bu hāne-i zībā

-4-

Berāy-ı İntikāl-i Peder

Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

1. Hāzım-ı bezm-i Resūl oldı nakībū's-sāde
Hırmen-i şabr-ı meyi virdi bu ḥasret bāde
2. Kāşifā fazlına mı aḡlıyayum hulkına mı
Gelmiye mişli anuñ dehr-i harāb-ābāde
3. Rihlet itdükde beḳā mülküne dindi tārīh
Ḳayd-ı raḥmet ola Es'ad Efendi-zāde

RUBĀ'ĪYYĀT

-1-

Ol kāküle şol gönül ki üftāde olur
 Zencir-i siyāh-ı ğamdan āzāde olur
 Fikr-i leb neşve-baḥş-ı yār-ı sermest
 Sāġar-keş-i bezm-i hicrine bāde olur

Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'īla / Fa 'ül
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'īla / Fa 'ül
 Mef 'ülün / Fā 'ilün / Mefā 'ilün / Fā
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'īla / Fa 'ül

-2-

Biz kūh-ı maḥabbetde ceng eyleyenüz
 Ebr-i ğama cümle peleng eyleyenüz
 Efgān iderek bu kāmēt-i Cemşīdümüz
 Bezm-i ğam-ı dilberāne çeng eyleyenüz

Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mef 'ülü / Fa 'ül
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mef 'ülü / Fa 'ül
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'īla / Fa 'ül
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'īla / Fa 'ül

1. H1. 29a, H2. 39a, RE. 29b.

2. H1. 30a, H2. 39a, RE. 29b

-3-

Sanduk-ı emel ki cāy-ı dīv-i ğamdur
 Elbet küşadı mūcib-i mātemdür
 Şevk olmuş ‘anāsır u mevālidi bütün
 Āzād-ı dil olma başka bir ‘ālemdür

Mef ‘ū lü / Mefā ‘ilün / Mefā ‘ilün / fā
 Mef ‘ū lü / Fā ‘ilün / Mefā ‘ilün / fā
 Mef ‘ū lü / Mefā ‘ilü / Mefā ‘ilü / fa ‘ül
 Mef ‘ülü / Mefā ‘ilün / Mefā ‘ilün / fā

-4-

Biz devr-i siyāhumuz kemend eyleyenüz
 Çok āhu-yı deşt-i nāzı bend eyleyenüz
 Biz micmere-i maḥabbet-i cānāne
 Cān u diltārumuz sipend eyleyenüz

Mef ‘ülü / Mefā ‘ilün / Mefā ‘ilā/ Fa ‘ül
 Mef ‘ülü / Mefā ‘ilün / Mefā ‘ilā/ Fa ‘ül
 Mef ‘ülü / Mefā ‘ilün / Mefā ‘ilün/ fā
 Mef ‘ülün / Fā ‘ilün / Mefā ‘ilü / Fa ‘ül

3. H1. 29a, H2. 39a, RE. 29b.

4. H1. 29a, H2. 39a, RE. 29b.

4 - 2 (b) dil-i zārumuzu : dil-i zāri H2

- 5-

Biz neşve-tâb-ı mihriyle cilvegerüz
 Eflâk-ı maḥabbet içre seyyârelerüz
 Mestî-i piyâle-i rızâdan şimdi
 Zaḥm-ı sitem-i zamândan bî-ḥaberüz

Mef 'ülü / Fâ'ilün / Mefâ 'ilü / Fa'ül
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îla / Fa'ül
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefâ 'ilün / fâ
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefâ'îla / Fa'ül

-6-

Efgânla ülfet eylemiş bî-hevesüz
 Biz kâfile-i metâ'-ı derde ceresüz
 Dâg ile şebîke eyledük cismümüz
 Zîrâ ki tezerv-i 'aşq-ı yâre kafesüz

Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îla / Fa'ül
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îla / Fa'ül
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefâ 'ilün / Fâ
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îla / Fa'ül

5. H1. 29a, H2. 39a, RE. 29b.

6. H1. 29a, H2. 39a, RE. 29b.

-7-

Biz bādiye-i firāḳuñ iskenderüyüz
 Ammā ki serīr-i ḥikmetüñ Sencerüyüz
 Kālā-yı kemāle nā'il olsaḳ ne 'aceb
 Lāhūr-ı maḥabbetüñ ki şebenderüyüz

Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefa 'īla / Fa 'ül
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'īla / Fa 'ül
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefa 'īla / Fa 'ül
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefa 'īla / Fa 'ül

-8-

Derd-i ḥam-ı kākülüñle bī-tāb olduk
 Efsūs ki mübtelā-yı gird-āb olduk
 Beriyye-i ḡamda teşne-lebdük nā-gāh
 Ser-çeşme-i la'lüñle sīr-āb olduk

Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'ilün / Fā
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'ilün / Fā
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefā 'ilün / Fā
 Mef 'ülü / Mefā 'ilün / Mefa 'ilün / Fā'

7. H1. 29b, H2. 39b, RE. 30a.

7-2 (a) ne 'aceb : çok mı RE

8. H1. 29b, H2. 39b, RE. 30a

-9-

'Azm-i 'Arafât-ı taraf-ı cânân idelüm
 Keş-i dil-i zârı anda qurbân idelüm
 Râhında bürehne-pâ şitâbân olduk
 Dâmân -ı derîde-i muğaylân olduk

Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îla / Fa'ül
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îla / Fa'ül
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îlün / Fâ'
 Mef 'ülü / Mefâ'ilün / Mefa'îlün / Fâ'

MATLA'LAR

-1-

Mef 'ülü / Fâ'ilätü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

Bir cûya döndi eşk-i ter-i bi- girânumuz
 Gelmez kenâre dâhı o serv-i revânumuz

-2-

Mef 'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

Mâdâm ki dil-cüy-şifat şâfter olmaz
 Bâg-i harem-i kûyına yâruñ güzâr olma

9. H1. 29b, H2. 39b, RE. 30a.

1. H1. 29b, H2. 39b, RE. 30a.

2. 29b, H2. 39b, RE. 30a.

-3-

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

Hayâl-i rüyuñ ile seyr-i lâleden geçerüz
Şafâ-yı la'l-i lebünle piyâleden geçerüz

-4-

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Nâle-i pey-der-peyin gûş eylemekden bülbülün
Çatlayor başı çemen şahında hayfâ her gülün

-5-

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Dâ'imâ bülbül-i şahib-dili nâlân eyler
Şu kıyâfetle hele çatlayacak gönceyi gör

-6-

Fe'ilatün / Fe'ilatün / Fe'ilatün / Fe'ilün

Tavq-ı gerden ideli halka-i zülf-i siyehün
Boynu bağılu kuluyam sen şeh-i Yüsuf-nigehün

3. H1. 31a, H2. 40a, RE. 30a.

4. H1. 29b, H2. 40a, RE. 30a.

5. H1. 39b, H2. 40a, RE. 30a.

5 (a) : bülbül-i şahib-i dil : bülbül-i bi-çâre H2 / şu kıyâfetle : şu kıyâfetcikle H2

6. H1. 30a, H2. 40a, RE. 30b.

-7-

Mef 'ülü / Fā'ilätü / Mefā'ilü / Fā'ilün

Hāl-i derūnı hētür-ı dildāre naqş idüp
Taḥsīn qazdı sikkeyi mermerde āhumuz

-8-

Derūn hūn idüp zahm-ı hiddetüü ğanze-i dildār
Ser-i kūyuñda oqlanmış gibi poyanmış aġyār

-9-

Qızıma duhter-i rez bu kārı.....
Miyān-ı bezm-i şafāda hicāb el virmez

7. H1. 30a, Bu Matla' H2 nüshasında yoktur. RE. 30b.

8. Bu matla H1 ve RE nüshalarında yoktur.

9. Bu matla H1 ve RE nüshalarında yoktur. Nokta ile gösterilen bölüm okunamadı.

LUGAZ

Fā'ilātün / fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

1. Ol nedür kim ikidür pây u seri ey nev-civân
Kârî anuñ dâ'imâ efgânla zârî hemân
2. Serleründen pâlarına iki rekler vardır
Fi'l-mişl şanbûr üzre güyiyâ evtârdur
3. Rekleri kat' eyleseñ bî-nâliš u feryâd olur
Lîk efgân eyledükçe 'âleme imdâd olur
4. Cismi de ânuñ mücevvef mûları hem bî-hisâb
Her benân-ı pâyı olmuş iksir-i bî-irtiyâb
5. Hem meyânında benân-ı pâyınuñ bir şâhı var
Kim kıyâs eyler gören ol şâhı mil-i sürmedâr
6. Bir mücellâ lüle ol şâh üzre ekser bestedür
Halka-i âb-ı menfa'at ol lüleden peyvestedür
7. Dest-i himmetle buñı kim hall iderse Kâşifâ
Lâyü'add tahşin bî-had âferin olsun ana

L. H1. 32a, Bu şiir H2 nüshasında yoktur. RE. 32b.
Başlık RE, H1 nüshasında başlık yoktur.